

శ్రీ

పా జ హా ను

No.

The Nellore Progressive Union.

నెల్లూరు ప్రగ్రహార సమాజము, నెల్లూరు.

శ్రీ తిక్కన గ్రంథాలయము.

వేంకటరాయశాస్త్రి సంస్కృత గ్రంథాలయము

THE CORONATION LIBRARY

శ్రీ N. S. Krishnamurthy Garu
M. A. S. గారిచే యహాక్రమము.

L. P. Hall Nellore.

అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామినాయకడుగారు

సరస్వతీ గ్రంథమండలి

రాజమహేంద్రవరము

1927

సరస్వస్వామ్యసంకలితము]

[వెల 1—0—0

DEDICATED
TO
THE HALLOWED MEMORY
OF
HIS HOLINESS SWAMY SRADDHANANDA,
THE SOUL OF "Gurukulamahavidyalaya,"
THE LEADER OF **Suddhi** AND **Sangathan**
MOVEMENTS,
THE GREAT APOSTLE OF **Sanathanadharma**,
(*One of*)
The Stanchest of Indian Nationalists,
AND
THE BEACON-LIGHT OF
Young India.
AS
A Humble Token of Admiration
For His
Glorious Career
AND
Great Martyrdom
BY
The Author.

కృ తి స మ ర్పణ ము

సీ. నెహూలజవతుల + నేస్త కాండైయుండి

విద్యనొక్కడఁగొన్న + వేధయెవఁడు?

న్యాయవాది పథముఁ + బాయశంకింపక,

త్యాగముసూపిన + యోగి యెవఁడు?

సర్వశాస్త్రములను + చక్కగఁ బఠియించి,

హైందవతాన + మరసె నెవఁడు?

స్వస్థుడగుచునుండి + స్వగృహమున 'రషిద్దు'

రాత్ముజేబడ్డమ + హాత్ముడెవఁడు?

గీ. అట్టివిన్నాణి మేధావి + యార్థశ్రేష్ఠు,

వీరుశ్రీశ్రీధానందు ప + విత్ర స్మృతికి

నిత్యఁ గృతికుసుమాంజలి + బత్తిమీఱ

అశ్రుధుని వెడలంగ నా + యక్షీనుండి.

పీఠిక

క్రీస్తు శకమునకు బహుశతాబ్దములకుఁ బూర్వము సాహిత్యమున, వసుమతిఁ బ్రతీతిపడసిన భాషలు లెక్కకు మిక్కిలి తక్కువగనుండెను. వానియందాంధ్ర మొక్కండని పలు నిదర్శనములవలన నెఱిగి మన మెంతయు గర్వపడుచుంటిమి. ఆ నేతుమిహి కాహార్యపర్యంతమకుంతిత విక్రమమునఁ బాలన మొనరించిన నాంధ్రకుహిక్షితుల ననుగమించి, జంబూద్వీపమందే గాక బూర్వపుష్పియం దెల్లకడఁ గడలేని ప్రతి భాగ్యాలి, పశ్చిమావనిఁ బ్రసిద్ధిపడసిన గ్రీకులేటిన్ భాషలకుఁ దెల్లెన యై యుండెడిది. కాని, యితటి ఆంధ్రమగ్రస్థానచ్యుతమై, స్వీయరాష్ట్రాంతరీపీమలఁ బేరు లేనిదైయుండెను.

ఇఁక వంగమో? సుమా రేఁబడివర్షములకుమున్న గడు నికృష్టావస్థనన్న నది నేఁడుత్కృష్టస్థానము నలంకరించి, ప్రాకృత్త్యమ ఖండములం దనర్థులుగు యశమునంది, అవనిగల ప్రధానవిశ్వ విద్యాలయములఁ బఠనీయభాషయాయెను!

వంగభాషకుత్థానమును, మనభాషకుఁ బఠనమేల వాటిలెను?

విశేషముగఁ బౌరాణికప్రధలనే గణించుచు, మన తెలులు భాషాస్యందనమును కాలనేమిపై నముచితరీతి బరిచాలిత మొనరింప గడంగకుండుట కాంధ్రభాషాపఠనమునకును, అన్యభాషల ననుకరించి వంగ నివాసులు భావవికాసమున కనువగు క్రొత్తవన్నెలఁ గల్పింప దొర కొనుట వంగభాషోత్థానమునకును హేతుకములు. కాని యిరు భాషల పఠనోన్నతులకుఁ గారణభూతులు కేవలముభాషారచయితలే కారు. ప్రయోజనయుతమగు బీజము ఫలనమన్విత మృత్తునందే యంకురించులీలమేధావులగు కవులుగూడ సాహిత్యమహిత్యమును పూర్ణ

ముగ హృదయంగమముఁ గావించుకొనఁజాలు ప్రజానీకమందే వన్నె
కెక్కుదురు. అట్టిజనవిశ్వాసమందే విపంచాన్యుల మాత్రమూ బీజములు
మొలకలెత్తి ఫలనమన్విత కుజములగును. ఆంధ్రజన సామాన్యము
సాధారణ గంగవాసులకంటె తజ్జులు వాసులవును మన్నింతురుగాక—
సాహిత్యరసా న్వాస మొనరించుటందుఁ దక్కువ చెర్వులగుటచే
వసురాయాది కళాకంఠీవులు తామందఁగు వాసింకను యందనేర
కుండిరి. పృథుకపీంద్రుడగు రఘున్రుని “సోరాచప్పనైయున్న” దని
యాంధ్రులువల్పురు నడుపుటకుఁగూడ నిదియే హేతువని నాయభి
ప్రాయము—తెల్లు వెన్నెఱుపటకుఁ దెల్లుకవులకంటెఁ దెల్లుప్రజలెక్కు
డుత్తరవాదాలని తోచెడిది. దానంజేసియే ద్వితీంద్రునంతటి కపీం
ద్రునిఁగూడ నాంధ్రచతుర్ధర విడచుచు, ఆమనీషుల ద్వేషముల నుచిత
రీతి మనవారలు హృదయంగమ మొనరించుకొనఁ జాలరేమోయని
నేశంకించుచుంటిని. ఈశంకిపుష్ప ద్యోతకమును కారణము నూతనఫ
క్కిని వెల్పుడు గర్వనాటకములకింకను వలయు సమాదరణము ప్రాపిం
పకపోవుటే! “మీచారుపతనము” జదివిన మనవారలది కడుంగడు
దీర్ఘమైయుండెననియు, మూఁడునాల్గు గంటలకాలమున రంగస్థాన
మునఁ బ్రదర్శింప ననుకూలంబగు నాటకమిబ్రజాప్రమోదకిరంబై
నర్వజనాదరణార్హంబై యుండుననియు దానంజేసి ద్వితీంద్రుని నాటక
ముల నాంధ్రీకరించు నవనరమునఁ జాలగ్రంథమును తగ్గించుటచితమ
నియు వాక్రుచ్చిరి. కొలఁది ఘంటలలో నాటకముఁ బూర్తియగుటయుఁ
బొత్తము చిన్నదియై యుంటయు గ్రంథరచనప్రధానోద్దేశములని
తలంచువారిట్లు నడుపుటక్కజమై తోపదు. వంగవిషయమున షేక్స్పి
యరని వాసిఁగాంచిన ద్వితీంద్రుని యుద్దేశ్యములివియై యుండవని
నొక్కివక్కాణింపఁగలను. కావుననే మాప్రతిభాశాలి తననాటకము
లను వేటుతీటున లిఖించి, తనస్వాతంత్ర్యభావము నన్యల యసంగతా

భీష్మాయములకు బలియొసంగజేసు ఆమహానీయుని నుడువులఁ దెల్పున
 నీనాటకములం దుచ్చరించుభాగ్యము నాకలవడుటఁజేసి, ఆతనియుద్దేశ
 ముల ననుకరించుటయే నాకర్తవ్యముగావి, అనాయాస ప్రదర్శనకుతూ
 హాలుల యభీష్టాను సారము వర్తించుట కాదని యెఱిగి ద్విగుణీకృ
 తోత్సాహుఁడనై నాకర్తవ్యమునేఁ గావించుచుంటిసి. ఇపుడు కాకున్న
 కాలక్రమ మందైన నానెయ్యులు నాజితన మసంగతంబైనది కాదని
 గ్రహింతురుగాక!

ఉపోద్ఘాత విస్తరభీతనిక నీవిషయమున విశేషముగ లిఖింపగడం
 గను. కాని, యిందచటచట షేక్స్పియరు ద్విజేంద్రులకుఁ గల పోలిక
 లఁదెల్పుచు నాంగ్లమున విమర్శరూపకముగ నేఁదెలిసిన యంశములే
 నాపూర్ణభూమికా విషయచూలని నుడువుచు, దీనినాంధ్రసోదర సోదరీ
 మణుల కరముల నప్పన మొనరించుచు, నిందులకు సాయపడిన మిత్రులు
 శ్రీదిలీప్ కుమార్ రాయ్ గారికిని, శ్రీయుత అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామి
 నాయఁడుగారికిని, నాకృతజ్ఞత దెలుపుచుంటిని.

క ల క త్తా

21—12—26

}

ఇట్లు విన్నవించు శుభీ విధేయుఁడు,

జొన్నలగడ్డ నత్యనారాయణమూర్తి.

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు

పురుషులు.

షాజహాన్

భారతచక్రవర్తి.

దారా

సుజా

ఔరంగజేబ్

మురాద్

సులేమాన్

సిపార్

మహమ్మద్ సుల్తాన్

జయసింహ

యశవంతసింహుడు

దిల్దార్

షాజహాను కుమారులు.

దారాయొక్క కుమారులు.

ఔరంగజేబు తనయుడు.

జయపురాధీశ్వరుడు.

యోధపురపతి.

ఛద్దవేషియైనజ్జాని [దానేశ్చంద్]

స్త్రీలు.

జాహానారా

నాదిర

పియారా

జహరతున్నీసా

మహామాయ

షాజహాను కూతురు.

దారాభార్య

సుజాభార్య

దారా కూతురు.

యశవంతసింహుని భార్య

శ్రీ పరమాత్మనే నమః
శ్రీ రస్తు.

శ్రీ పరమాత్మనే నమః

షా జ హాన్

SHAJAHAN.

(A Historical Drama)

12
8481

ప్రథమాంకము.

ప్రథమ దృశ్యము

అగ్రాదుర్గము—షాజహాన్ మందిరము.

అపరాహ్నకాలము.

పర్యంకముపై షాజహాన్ చేతిపైఁదల నానుకొని ప్రక్కకొదిగి పరుండి యేదియో యాలోచించుచు నడుమ నడుమ హుక్కా పీల్చుచుండును. సమ్మతిమున దారా నిలచియుండును.

షాజహాన్—తనయా! ఈ దుగ్వార్త నన్ను మిగుల దూపిల్లఁ జేయుచున్నది.

దారా—వంగదేశమున విద్రోహమునకువీగిన సుబాయీంకను సామ్రాజ్యిరుదము వహించలేదు. కాని మురాద్ ఘూర్జరసేనుయందుఁ బాదుషా తానేయని ప్రకటించెను. దక్షిణ దేశమునండి యశారంగజీ బరుదెంచి వలయు సాయము నలుపుచుండెను.

షాజహాన్—టులనా! తనయా! ఒకించుక యాలోచింపనిమ్ము. ఇట్టి విషయముల భావించుట యెన్నడు నా కభ్యాసము లేదు. దానంజేసి నా కేమియు బోధపడుటలేదు.

[ధూమపానముఁ గావించును.]

దారా—నుజా సైన్యములఁ బ్రతిఘటించుమని నే నింతకు ముందే నందఱుఁడైన చులేమానుకుఁ గమ్మలిఖించి, యతఁ డివుడున్న ప్రయాగకు దాని సంపితిని తనయునకుఁ దోడ్పడ బికిసీరువతిని సైన్యాధ్యక్షులైన జయసింహ దిల్లీరానుల నిప్పుడ బంపుచుంటిని, షాజ—(ముఖము వంచి నేలఁ జూచుచు భూమిపాన మొనరించు చుండును.)

దారా—మురాదు నెదుర్కొన యశవంతసింహు సంపుచుంటిని.

షాజహాను—పంపుచుంటివా!—పంపుచుంటివా! [హుక్కాబీల్చును.]

దారా—తండ్రీ! మీరు చింతింపకుండు. ఈ విద్రోహాగ్ని నెట్లు చల్లార్పవలయునో నే నెఱుంగుదును.

షాజహాను—తనయా! నే నందులకై చింతిల్లుటలేదు. అన్నదమ్ములకు యుద్ధము పొసగునంచు విచారించుచుంటిని (మరల రెండుగ్రుక్కలఁ బీల్చి) దారా! వారలపైఁ గోపపడఁగూడదు. నయంబున వారలకు నీతిఁ గఱపుదును. కావున నిరాటంకముగ వారలను రాజధాని లోనికి రానిమ్ము.

(జాహానారా వేగముగఁ బ్రవేశించును.)

జాహానారా—అ ట్లనుమతి నొసంగకుండు. దాన నష్టము వాటిల్ల గలదు. రాజును జంపుటకై యేదురాత్ముండు గత్తి నెత్తెనో యా దురాత్ముని కంతమందే యాకత్తియే పడవలయును. ఖలునకు కరుణ చూపరాదు. నుజా ఖలుండు! ఔరంగజేబ్ ఖలుండు! మురాద్ ఖలుండు!

షాజహాన్—బిడ్డ! అ ట్లనుచుంటివేమి! వారలు నా పుత్రులు?

జాహానారా—పుత్రులైన కేమి మిత్రులైనవేమి. పుత్రులు మిత్రులు కూడ శత్రులైనపుడు దండనార్హు లగుదురు. పసిపాపలవగిది పుత్రు లజనమల్లారు ముద్దుగఁ బెనుపబడుచుండవలయునా? జనకు

లోకప్పుడైన వారలకు భయము గొలువరాదా! దుండగులైన తనయులను దండ్రులు శాసింపఁగూడదా?

పాజహాను—నాయెడద యొక శాసనముచే యెఱుంగును—అది ప్రణయశాసనము. అమ్మా! మీరందఱు పిల్లలేని బిడ్డలు. అట్టి యభాగుల శిక్షించుటకు నాచిత్త మెట్లొప్పును?—నాకుఁ జేతు లెట్లువచ్చును? స్పటికశిలాఘటిత దీర్ఘనిశ్వాసము నాఁదోచు, ఆ తాజమహలును వీక్షించి తదుపరి తనూజుల దండింపుమని వచింపుము.

జాహానారా—జనకా! మీ రీతీకునఁ బల్కుదగువా? భారతసామ్రాజ్యమైన పాజహా నిట్టి దార్బల్యము సూపవచ్చునా? సామ్రాజ్య మంతఃపురమా? బాలకుల చూటవస్తువా! రాజ్యమేలుట నవ్వు లాటకాదు. మీపై నొక ప్రకాండశాసనభారము పడియున్నది. ప్రజలు విద్రోహులగుచోఁ బుత్రులని తలంచి చక్రవర్తి వారల నాలింగన మాచరించుకొనుట మంచికార్యము గాదను విషయ మును మీ రెఱుంగరా? ప్రేమవ్యాజమునఁ గర్తవ్యము నణఁగఁ ద్రొక్కుట ధర్మమా! యుక్తిచేఁ దనూభవుల స్వాధీనపఱచు కొనుఁడు.

పాజహాను—బిడ్డా! తరింపకుము. నే నేయుక్తి నెఱుంగను. నే నెఱింగిన యుక్తి యొక్కటియే! అది యసురాగము! (దారా నుద్దేశించి) ఈ యుద్ధమం దేవతము పరాజయ మొందినను నాకు మాత్రము పిచారము సమానమే—నీవు పరాజయ మొందుచో నీ మ్లానముఖమును వీక్షించి పిచారింపవలయును. పరాజితులై వారలు వెనుదిరిగి పోయిరేని నా యంతర్దృష్టియందు వారల మలినముఖములు పొడనూపి నాకు వంతఁగొలుపును. తనూజుల దండింప నే సాహసింపఁజాలను. నీ పోదరులను దిరుగ రాజధానికి

రానిమ్ము. సామదానో పాయముల వారలకు బుద్ధి గలవెదను.]
 దారా—తండ్రీ! మీయిచ్చవచ్చిన తేజంగున నాచరింపుడు.
 జాహానారా—సోదరా! నీ పీచందముననే వృద్ధజనకుల బ్రాతి
 నిధ్యము నలుపుచుంటివా? మనతండ్రీ శాసింపనమర్థమై యున్న
 నీకరములందతండు రాజ్యాంగతంత్రమును వదలిపెట్టియే యుండ
 డు-- దుర్మతులైన తనయులు మువ్వరు విద్రోహధ్వజము నెత్తి
 ధంకానినడంబులతో నాగ్రాయండు బ్రవేశించుకంటే, జనకుని
 ప్రతినిధివయ్య, చిరునవ్వునవ్వుచు నూటకసిలిచి వేమక జూచు
 చుండువా?—బాగు! బాగు!!

దారా—సోదరీ! నీవట్లు దలంపకుము. (జనకు నుద్దేశించి) తండ్రీ!
 భవనాజ్ఞకై వేచియుంటివి.

షాజహాన్—ఈశ్వరా! జనకుల హృదయముల పట్టి ప్రేమనంబుతో
 నింపివైచితివేమి? వారల హృదయముల తాహగర్భితముల
 గావింపలేదేమి?—]

దారా—తండ్రీ! నే నీసింహాసనమును వాంఛించుచుంటిని తలంప
 కుండు. నీజొన్నత్యార్థమే నేనీ కదనమును నలుపుటలేదు. నాకీ
 సామ్రాజ్యమక్కఱలేదు. దర్శనోపనిషద్ధింధములం దంతకంటె
 ఘనంబగు సామ్రాజ్యమును పొందితిని. మీ సింహాసనమునకు
 రక్షణమొనగఁ దలంచితే మీ కయ్యమున కియ్యకొనుచుంటిని,
 జాహానారా—పితృసింహాసనమునకు రక్షణ మొనగఁబడును, విద్రో
 హము నడంచుటకును, సీరీహృదయాకోటుల నరాజకాత్యచారాను
 భవమునుండి కాచుటకును, చనుచు, నీకర్తవ్యమును వెరవేర్చు
 చుంటివి. రాజ్యమందు బ్రబలినతాద్రుశ దుష్ప్రవృత్తుల నడంప
 కున్న మొదలుసామ్రాజ్యలక్ష్మి యచిరకాలముననే విగతజీవ
 యగును.

దారా—తండ్రీ! భ్రాతృత్రయమునః పీడింపక, బంధించిమాత్రము భవచ్ఛరణతలము జేర్చెదనని ప్రతిజ్ఞగావించుచుంటిని. మీరిచ్చ గించుచో వారల ఊమింపుడు. కాని షాజహాను చక్రవర్తి స్నేహశీలండయ్యి, దుర్బలండుకాడని వారల కెఱుంగఁజేయ వలయును.

షాజహాను(లేచి)—మంచి దట్టులేకానిమ్ము! షాజహాను జనకుఁడే గాక చక్రవర్తియనికూడ నాకుమారులు తెలిసికొందురుగాక! తనయా! ఈయాజ్ఞాపత్రముఁ గైకొని నీవిఠఁగ బోయిరమ్ము. న్రాయధికార మంతయు దీనిమూలమున నీకిచ్చివైచితిని. తగురీతి విద్రోహకు లను దండింపుము. [అజ్ఞాపత్రము నొసంగును.]

దారా—తండ్రీ! మీ యాజ్ఞాప్రకార మాచరించెదను. [ఁ]
షాజహాను—కాని యీ దండనము వారికి మాత్రమే కాదు. నాకు కూడ నిందు పాలున్నదని యెఱుంగుము. జనకుఁడు తనయుని దండించుతఱి, అతఁడు కడు దురాత్ముఁడని నందనుఁడు దలంచి నను, పితృవేత్రతాడనమందలి యర్థభాగము తండ్రీ పీపువైఁ బడుటయే నిక్కము గదా!

[నిష్క్రమించును.]

జాహానారా—సోదరా! వారల యాకస్మిక విద్రోహమునకుఁ గారణ మరయఁ గలిగితివా?

దారా—జనకుఁడు రోగగ్రస్తుఁడై యుండుట మిథ్యయనియు, బిత్తు మరణంబు కతన నేనే జనకుని పేరఁ బాలనక్రియలఁ గావించు చుంటిననియు వారలు బలుకుచుండిరి.

జాహానారా—నీ చట్టానరించిన దోష మేమున్నది! నీవు చక్ర వర్తికి జ్యేష్ఠపుత్రుండవు. భావిసామాప్తువు.

దారా—నేను సామ్రాట్టు నగుటకు వార లియ్యకొనరు.

(సిపార్ సహితయై నాదిర ప్రవేశించును)

సిపార్—జనకా ! మీ యాజ్ఞను శీరసా వహింప వా రిచ్చగింపరు.

జాహానారా—(మందహాసమున) క్షత్తా ! వారల దుండగమును నీవు కూడ నెఱుంగుదువా?

దారా—(నాదిర నుద్దేశించి) ప్రేయసీ! తలవంచుకొని యుంటి వేమి? ఏమైనఁ జెప్పఁ దలంచితివా!

నాదిర—ప్రభూ! నా యనురోధ మొక్కటి గలదు.

దారా—అదేమియో యెఱింగింపుము. ఎల్లప్పుడు నేను నీ కోరికల విన నువ్విశు లూరుచుందునని యెఱుంగవా?

నాదిర—ఎఱుంగుదును. దానం జేసియే పలుక సాహసించు చుంటిని. ఈ యుద్ధమును విరమింపుఁడని నేఁ గోరుచుంటిని.

జాహానారా—ఏమి ?

నాదిర—నా చిత్తము మిగుల వత్త—

దారా—అట్లూరకుంటివేమి? —నతీ ! కదనమునకు బోవలదని యేల వారించుచుంటివి ?

నాదిర—కడచిన రాత్రి నే నొక దుస్వప్నమును గాంచితిని.

దారా—ఆ దుస్వప్న మేమి?

నాదిర—ఏమియో బలుక నో రాడకున్నది. ఆ స్వప్నము మిగుల భయానకమైనది. నాథా! మీ రీకదనమునఁ గాలిడకుఁడు.

దారా—నతీ ! నీ వట్లు వారింపవచ్చునా ?

జాహానారా—రమణీ ! నీవు పరభేజు సంపనివి గావా ! భండన భయంబున నీ విట్లుమ్మలించగలనా?—ఈ యశ్రుజల మీ శంకాకులదృక్కు లీ భయ విహ్వలోక్తులు వీరదుహితకుఁ దగునా?

నాదిర—వదినా! అ దెట్టి స్వప్నమో నీ నెఱుంగవు!—అది మిగుల

భయానకమైనది జామీ!

జాహానారా—సోదరా! విన్నబోయిన మోమున నీ వేమియో
యాలోచించుచుంటివి! నీ పట్టితరుల స్వభావుండ వైతి వేమి?
నీ శ్రీస్వభావము నన్నాశ్చర్యమున ముంచుచున్నది. పితృసమ్మతి
బడసియు, బ్రయురాలి సమ్మతికై యాలసించుచుంటివా? కఠోర
కర్తవ్యము నీ యెదుట నుండెనని యెఱుంగవా! నీరవుండవై
భావించుట కిదియూ సమయము?

దారా—సోదరీ! నీ పలుకులు నన్న మిగుల సుతస్సహించుచున్నవి.
ఇప్పుడు యుద్ధ మనివార్యము. తండ్రి సూనతిఁ దలఁచాల్చి కార్యా
చరణమునకుఁ గడంగెదను.

(నిష్క్రమించును)

నాదిర—పదినా! నీ వెంత క్రూరుర లవు!—బిడ్డా రమ్మ.

[సిపార్ సహితముగ నాదిర నిష్క్రమించును.]

జాహానారా—ఈమె యిట్లు భయాకులచిత్త యగుటకు హేతు
వేమో యెఱుఁగజాల కుంటిని.]

(షాజహాను మరలఁ బ్రవేశించును)

షాజహాను—అమ్మా! నీ సోదరుడు వెళ్ళినాడా?

జాహానారా—అవును!

షాజహాను—(క్షణకాలము నిశ్చలముడై) బిడ్డా!

జాహానారా—ఏమి జనకా!

షాజహాను—నీవు-కూడ-నిం దడుగి సుచుంటివా!

జాహానారా—ఎందు?

షాజహాను—భ్రాతృకలహమందు.

జాహానారా—వారికలహముతో నాకు బని యేమున్నది?

షాజహాను—అమ్మా! అత్తజుల దండించుట గూరకృత్యమే! కాని

వేటుపాముమేమియులేమి, నివుడిట్టా నరించు టనివార్యమయ్యెను.
 ఈ రృమక్రియయు దీవెట్టి జోక్యమును గలుగఁ జేసికొనకుము.
 (వేమ, భక్తి, కారుణ్యములే నీచువి. ఈదుర్గంధపంకిల మందీవడు
 గిడకుము—పవిత్ర) దీక్ష వై యుండుము.

ద్వి తీ య దృ శ్య ము.

సర్వదాతీరమందు మురాదుశిబిరము—రాత్రికాలము.

దిల్దారేకాకియై యుండును.

దిల్దారు—మూరాదు విదూషకుడ నగుటంజేసి నేనలుపు హాస్యము
 వ్యంగ్యధూమమై పరిణమించును. మూర్ఖులు నాపలుకుల యర్థమును
 గ్రహింపఁజాలక నాపచనము లసందర్భములని దలంచి నవ్వుదురు.
 అట్టివారిలో మురా దగ్రగణ్యుడు. యుద్ధోన్మత్తుడయ్యు నామూ
 ధుడు సంభోగ పంకిలమందు సర్వదా మునిగి యుండఁ గోరును.
 మనోరాజ్య మతనికొక యనాపిష్కృతసీమ—అ దేమున్నదో
 యతఁడెఱుంగఁడు—అడుగో! ఆ మూఢుఁ డియ్యెడకే వచ్చు
 చున్నాడు.

(మురాదు ప్రవేశించును.)

మురాదు—దిల్దారూ! మనము రణమందు జయించితిమి. సంతనమున
 నీనొకమాటు నాట్య మొనరింపుము. అచిరకాలముననే జనకుని
 సింహాసనచ్యుతునిగావించి మహావైభవమున నేను సార్వభౌమ
 పదవి నందఁగలను—దిల్దారూ! నీవేమియో భావించు చున్నట్లు
 దోచుచున్నది—తల పంకించు చుంటివేమి?

దిల్దారు—స్వామీ! నేడు నేనొక నూతనవిషయమును గ్రహించితిని.
 మురాదు—ఏమది!

దిల్దారు—క్రూరజంతువులు తమ కన్నబిడ్డలఁ దామే చంపితిమనని
 వింటిని—అదినిజమేనా?

మురారు—అవును నిజమే!—అవును!

దిల్దారు—తలినండ్లులు బిడ్డలం జంపితినుటయే గాని, బిడ్డలు తలి దంప్రులం జంపితినుట క్రూరజంతువు లెఱుంగవు.

మురారు—నిజము గ్రహించితిని.

దిల్దారు—చూడుండట్టి గుణములు ఘాతుకమృగంబులకీయ కున్నను భగవానుడు మనుష్యుల కొనంగెను. జనకుని జంపు తనూభవుల నిపుడుజూచు చున్నారము. రెండువిధములుగా నుండవలెననియే భగవానుడు మానవునికి గుణమును జంతువునకా గుణమును బ్రసాదించెను! ఆహా! దేవుని బుద్ధిబల మెంతటిది!

మురారు—అవునవును. అల్లా బుద్ధిచాలకెద్దది! వహావ్వా! నీవు మా మంచినంగతి చెప్పితివి దిల్దారు!

దిల్దారు—కాని మనుష్యబుద్ధి యెదుట నీశ్వరుని బుద్ధియెంత! మానవుడీశ్వరుని తలదాటిపోయినాడు.

మురారు—ఎట్లు?

దిల్దారు—ఎట్లో చూడుము!—దయామయుడు మానవులకు దంతముల నొసంగినదెందుకు?—నిజముగ, సమలుటకేగాని యిగిలించుటకుకాదు. కాని మానవుడీశ్వర ప్రదత్తదంతములతో సమలుటయేగాక యొకప్పుడు వానిని బయలుపఱచి యిహిహియను వింతశబ్దము గావించును. ఈశ్వరుని ప్రజ్ఞకంటె దన ప్రజ్ఞ యెక్కుడని మనుజుడిందు మూలమున నిరూపింపలేదా?

మురారు—అవును! నీవనునది నిక్కువమే!—

దిల్దారు—హాసము కొరకు మనుజుడెన్నియో యత్నములం జేయుచుండును. సర్వులకై యతడెన్నేని వింతతలంపులం దలంచును! నవ్వి వేడుకపడుచు సమయా సమయములం దతడు తదర్థమె యర్థముగూడ వర్ణముగ చెప్పించును.

మురాదు—అవునవును! అహ్లా హ్లా హ్లా హ్లాహ్లా.

దిల్దారు—ఈశ్వరుడు మనజునకు జిహ్వ నొసంగెను. రుచి నెఱుంగుట కేదానిని పరమేశ్వరుడు ప్రసాదించెనని స్పష్టముగఁ దెలియుచు న్నది. కాని మానవుఁ డాజిహ్వములమున భాషాస్పృహ గావించెను!—భగవానుడు నరునకు నాసిక నేల యొసంగెను? నిక్కువముగ నూపిరి విడుచుటకేగదా?

మురాదు—అవునందులకేగాక వాననజూచుటకు గూడ.

దిల్దారు—కాని మనజుఁ డానాసికపైఁ దన చమత్కారమునంత యుజూపెను. ఆముక్కుపై నతఁడొక ముక్కుద్దమును సిలిపి, యద్దమునఁ దనముఖమును జూచికొని ముసిముసి నగవులు నవ్వుచు మిగుల మురియుచుండును. నులోచనఁడగు భగవానునకు నులోచనోపయోగము గోచరింపలేదు. —స్వామీ! మనవ్యనాసికము నిద్రాసమయ మందొక వింత ధ్వనిజేయును గదా!

మురాదు—అవును. కాని నాముక్కు మాత్రమట్టిధ్వని నెన్నఁడు చేయదు.

దిల్దారు—కాని స్వామివారి నాసికము సాధారణుల నాసికమురీతి సామాన్యధ్వనిని గావింపదు. పరిసరప్రదేశములు మాఱుమోగు నట్లు దేవరముక్కు ధ్వనిజేయును. శ్రోతల గుండియలవియుఁ జేయును. రాత్రిలందే గాకుండ ప్రభువువారి నాసిక యపరాహ్ణ సమయములందుఁగూడ భీషణస్వరమును నలుపును!

మురాదు—మంచి దీమాఱు నామాణ మట్టి శబ్దము సలిపినపుడు నాకుందెలిపి సత్యాసత్యముల స్పష్టపఱుచును!

దిల్దారు—స్వామీ! అది సిరాకారేశ్వరుని పంటిది! దానిని బాగుగ నెఱుంగుట కష్టము. తెలుపవలసిన సమయమందది యడంగి పోవును.

మురాదు—నరే దిల్దారు! భగవానుడు మనకు గర్జముల నొస
గెగదా! దానిపై మనుజుడెట్టి చమత్కారము సూపెను?

దిల్దారు—ఓ! చూపబడని తలఁచుచుంటిరా యేమి! కర్ణముల
ద్వారా మానవుఁ డొకదానిని సత్యమును నావిర్భవింపఁ
జేసెను. కర్ణపశ్చాత్తాపమున నుత్తమాంగముగఁబోయి గర్జముల
ముందునకు లాగినపుడవి గూడ వాని ననుగమించును. కాని
యిక్కలమందచేకుల కొడల లేదనట నిక్కముదా? *

మురాదు—లేదాయేమి! పహవ్యా! హా హా హా—ఇదుగో! అన్న
యైన యారంగజీ బియ్యడకే వచ్చుచున్నాడు. నీ విఠ వెళ్ళుము.
దిల్దారు—చిత్తము మహాప్రభూ!

[నిష్క్రమించును.]

(రెండవవైపునుండి యారంగజీబు ప్రవేశించును)

మురాదు—అన్నా! రమ్మ! చిన్నా లింగన మాచరించుకొనియెదను.
నీ బుద్ధిబలంబువలననే మన మీ రణమున విజయము నందితిమి.

[అలింగనము]

బొరంగజీబు—జయోపేతు! మగుట నీ శౌర్యబలంబునఁ గాని నా
బుద్ధిబలంబునఁగాదు. తమ్ముడా! నీ శౌర్యబల మెంత యద్భుత
మైనది! మృత్యువన్న నీ కిసుమంతయైన వెఱపులేదు.

మురాదు—మృత్యువునకు వెఱచువారు బ్రదుకుటకంటె జచ్చుటే
మేలని యుష్ధులు వచించుచుండుట నాకింకను జ్ఞప్తియందున్నది.
నా శౌర్యము మాటలుండుము—యశవంతసింహుని నలువది
వేల మొగలు సైనికులను నీ వెట్టి మంత్రబలంబున వశపఱచు
కొంటివి! నీ ప్రోత్సాహముచేతనే మా మొగలులు తుదకు యశ
వంతసింహుని రసపుత్ర సైనికులచే యెదుర్కొనిరి. అది నిక్కముగ
భౌతికశ్రత్యము సుమీ!

బౌరంగజీబు—శేవు యుద్ధము జరుగు ననగా నా పనువునఁ గొంగట్టు
 సైనికులు ముసల్మానుఁ మాల్వీలవలె ప్రచ్ఛన్న వేషులై యశవంతుని
 మొగల్తైసికుల కడకరిగి కాపుల యధీనమందుండి, కాఢరులతోఁ
 గలసి, కాఫరైన నా రావక్షము నవలంబించి, యాహవము నలు
 వుట మిగుల హేయమైన కార్యమనియు నద్దానిని ఖురాను నిషే
 ధించెననియు, నా మూర్ఖులకుఁ బ్రబోధించిరి. వార లావచనముల
 విశ్వసించిరి.

మురాదు—ఆహా! నీ కాశల మంత యాశ్చర్యమైనది!

బౌరంగజీబు—కార్యసిద్ధి కొరకొక్క యుపాయముపై నాధారపడి
 యుండుట యుచితము గాదు. ఒహు మా యోపాయములఁ
 బన్నినఁగాని సఫలమనోరథులము కాఁజాలము.

(మహమ్మదు ప్రవేశించును)

బౌరంగజీబు—తనయా! విశేషమలేమి?

మహమ్మదు—తండ్రీ! యశవంతునిహుడు నిజశకటము సభిష్టించి,
 సైన్యసమేతముగ మన శిబిరమునకుఁ బ్రదక్షిణ మొనరించు
 చున్నాఁడు—మేము వానినిబట్టి బంధింతుమా?

బౌరంగజీబు—వలదు. అట్లు గావించకుఁడు.

మహమ్మదు—అతఁడెట్లు ప్రదక్షిణము నేయుద్దేశ్యమున గావించు
 చుండెను?

బౌరంగజీబు—ఉద్దేశ్య మేమియు లేదు. యశవంతుఁడు నిజకుల్
 దర్పమును వెలిగించుచున్నాఁడు. ఆదర్పంబు కతననే యతఁడు
 పరాజితుఁ డయ్యెను. సైన్యసమేతముగ నేను సర్మదానదీతీర
 మును సమీపించగానే యతఁడు నన్నాక్రమించినచో నాకు పరా
 జయము తప్పక గల్గెడిదే—నీవప్పటి కచటికిఁ జేరలేదు. నాసైని
 కులు మార్గశ్రాంతులై యుండిరి. అందుచేఁ రిసపుత్రులు నన్ను

డికొనుటకది తగినయదనై యుండెను. అట్లయ్యు, నట్టిస్థితియందు నన్ను ముట్టడించుట వీరోచితకార్యము గాదనిచెప్పి యశవంతుడు నీయాగమనము కొఱకై బ్రతీక్షించియుండెను. తాత్పర్యము గలవాడు నిక్కముగఁ బఠితులగుదురు.

మహమ్మదు—మేమిపుడు యశవంతుని బట్టుకొనవచ్చా?

బౌరంగజీబు—నలమ మన శిబిరప్రవక్షణమున యశవంతుని కొకిం చుక యూట గల్గుచో, నొకమాత్రేమి, పదిమాటు ల్లుగ్గావిం పనిమ్ము. తనయా! ఇక నీవగుము.

[మహమ్మదు నిష్క్రమించును]

బౌరంగజీబు—యుద్ధమనినఁ గుమాగున కెంతయో యిష్టము. సోదరా! మనమహమ్మదు నిక్కముగ నిర్భకుఁడునుమీ. నరలో దారగుణములుకూడ వానియందున్నవి...నరే, ఇక నేఁబోయి వచ్చెదను, నీవు విశ్రమించుము.

మురాదు—మంచిది. దౌశారికా! తెమ్ము! సురదెమ్ము! వారిజా షీని గొనిరమ్ము!

[తెరవదును]

తృతీయదృశ్యము

వారణాసీయందు సుజాసైన్య శిబిరము—రాత్రికాలము సుజా

యాతని ప్రియ రాలు పియారాయు, ప్రసంగించుచుండును.

సుజా—నతీ! వింటివా? దారాపుత్రుడైన సులేమాను యుద్ధమందు నన్నెదుర్కొనవచ్చెను.

పియారా—మీ యగ్రజుండైన దారా నందనుఁడు ఢిల్లీనుండి వచ్చె నా? సజమే? అట్లులేన నతఁడు నిక్కముగఁ దనతో ఢిల్లీ లఘ్నా లనుఁ గొనితెచ్చి యుండును. బితాన మీరు వానికడను నేవకు సంపుడు. ధౌరక వెట్టిచూపు చూచుచుంటిరేమి? ఎవనినైన వెం

టనే బంపుడు.

సుజా—లడ్డూలతో యుద్ధమా !

పియారా—వానికిదోడు జిలేబికూడ సుండిన మఱియు బాగుగ నుండును. జిలేబిపైఁ గూడ నాకు మిగుల మక్కువగలదు. కాని ఢిల్లీ లడ్డువములు నా ప్రాణాధికములు. వాని సూధుర్య మనిర్వాచ్య మని వింటిని. ఒకమాటు వానిని రుచిఁ జూచినవారు విడిచిపెట్ట లేక వానిని దొరకినంతవఱకుఁ దినుట కూటలూరుచుందురు. ఎన్నఁ దును వానిని దిని యెఱుఁగనివారు రేయింబవళ్ళు వానినే దలఁచుచు ముసిశ్రేష్ఠులవలె ఘోరతపం బాచరించి బహుపర్యాయములు భగ్గుమనోరథు లగుదురు. దానంజేసి యని లభ్యమైనచో మరల గావలయునను చింతయు, లభ్యము కానిచో వానికొఱకై నోచివుట్టలేనను వంతయు బ్రాప్తంబగును. ఏదిధమున నైనను లడ్డువములబాధ యనివార్యమై యుండును. అందుచేఁ దినకుండ విచారింపకుటకంటెఁ దినియే యుమ్మలించుట శ్రేష్ఠతరము. కనుక విజాన లడ్డువములఁ గొనితేర భృత్యు నొకని నిష్పడ బుత్తెంచుడు.

సుజా—ఊపిరి విడువకుండ నీవు లడ్డూలను గూర్చి గంభీరోపన్యాస మొనంగుటచే నా యభిప్రాయమును దెలుపుట కవకాశమేయింత వఱకు దొరకదయ్యె.

పియారా—తెలుపుటకు మీ కేమున్నది ! మీ రెఱిగినది రణవిద్య యొక్కటియే !

సుజా—ఇకఁ దెలుపవలసినదాన వీవొకర్తుకవే గాఁబోలును !

పియారా—అవును. వనితలమగు మే మెట్లు పొందికగఁ జెప్పఁగలమో పురుషులగు మీరట్లు వచింపనేరరు. ఏదేని వృత్తాంతము నెఱింగింప దొరకొని పలువిషయములఁ దాఱుమాఱుగఁ గల

గలుపుజేసి వ్యాకరణదోషంబుల గున్నతిప్పలగ వెదఁజల్లుదురు.
అందుచే—

సుజా—అందుచే ?

పియారా—అందుచే నిఘంటువునందలి శబ్దంబులలో సగంబైనను
మీర లెఱుంగరని విదుషీమణులమగు మేము మిమ్ముల సహవా
సింఁచుచుండుము. ప్రసంగించుచుండియే దెలుపవలసిన దాని నా
కస్మికముగ మీరలు మఱచుచుందురు. అర్థవ్యక్తశబ్దముల కంధ
వ్యాకరణముఁ దోడుపఱచి భాషామతల్లికంధత్వము దయచేసి
మీరలు కాక్రమమున నామెను గుంటెదానిం గావించుదురు.

సుజా—నీ వక్రత్వము మహాసముద్రమువలె నాకుఁ దోఁచు
చున్నది.

పియారా—మాగంభీరభాషణంబుల యర్థగాంభీర్యము నెఱుంగుటకు
మీకు సామర్థ్య మెక్కడిది! మేధస్వీకులమగు మిమ్ముల మూఢు
లకు వ్యక్తులకు నంటఁగట్టి జనకులు మాకెంతయో యరిష్టము
గూర్చు చుండిరి! మూఢులతోఁ గాపురము నేయుటకంటె
గాంతలకు నలసఁ గ్రాగు నూనెతోఁ బడుట ముఖప్రదము.

సుజా—(వినుకొన నడ్డము నవరించుకొనుచు) ఇంక నీ వాగ్ధోరణి
యుగాంతమువఱకు ముగియదాయేమి!

పియారా—కలఁగిరవమునకు దంతములందును, ఏనుఁగుకుఁ దుండము
నందును, మహిషంబునకు శృంగములందును, అశ్వమునకు వెనుక
కాళ్ళయందును, పింగవాసికే బృష్టమునందును, ఆంధ్రునకుఁ
బిక్కలందును, పల్లవాధరకు జిహ్వయందును బలముండును.

సుజా—అంగుల బల మపాంగులలోకనమందే గాని జిహ్వయందు
గాదు.

పియారా—ఊరకొనుదు మీ కేమి తెలియును! అపాంగమువలనఁ

బ్రధనుమునఁ గొంచెము కార్యము జరిగినను, దమవాత, మరణ
పర్యంతము బ్రయునకుఁ దగు భయము గొలుపునది జిహ్వయే
కదా?

సుజా—ఇక నీవు నన్ను మాటలాడ నిచ్చునట్లు దోచుటలేదు.
ఒకమా టూరకుండి చెప్పన దేమియో వినుము.

పియారా—ఇదే పురుషుల దోషము! దీర్ఘోష్ఠాద్ధాతము నొనఁగించుచు
దుదకుఁ దెలుపవలసిన విషయమును మఱిచి వెట్టిచూపులఁ
జూచుచుందురు.

సుజా—మఱిగొంతనేపటివరకు నీ విట్టు లదే ధోరణిగ మాట్లాడు
చున్నచో నీ వనినయట్లు చెప్పవలసిన విషయమును నేను
బూర్తిగ మఱచిపోవుటకు సందియము లేదు.

పియారా—అట్లులైన మీకు జెప్పన దేమో గలగల చెప్పుడు.

సుజా—ఇక—

పియారా—ఇక, గిరియని యాలసింపకుఁడు. నుడువున దేమియో
యతి సంక్షేపముగఁ దెలుపవలయును. ఒక్క గ్రుక్కలో నంతయు
ముగింపవలయును.

సుజా—దారాపుత్రుఁడైన నులేమా నిల్చు నన్ను నెదురుకొన నకు
దెంచెను. జయసింహ దిల్లీరానులు వాని ననుగమించి వచ్చిరి.

పియారా—ఒకమాఱు నారల విందునకుఁ బిలిచి, రసోపపన్నము
లయిన శౌర్యన్నంబుల మెక్కజెట్టుఁ.

సుజా—చాలుచాలు! నీ కిదంతయుఁ బరిహాసంబుగఁ దోచుచున్నది
కాఁజోలు. యుద్ధమువంటి భయానక కృత్యమునీకు నవ్వులాటవలె
గన్నట్టుచున్నదా యేమి?

పియారా—పిండివంటలఁ గావించుటలో నేను మిగుల నప్రమత్తునై
యుండును. లేకున్న పాప మతిథు లుజీర్త బాధచే బీడింపబడుదును.

ఇంక మీరు చెప్పిన నేమియో జెప్పుడు. *అవును. పోనీ*
సుజా—మహారాజ్ జయసింహుఁ డిప్పుడే నా కడ కరుదెంచి పాజు

హోను చచ్చిపోలేదని చెప్పెను. చెప్పవలసిన దేమున్నది? చక్ర
వర్తి సంతకముగల యొక పత్రమునుగూడ సతఁడు నా కోసం
గెను. ఆ పత్రమం దేమున్నదో యెఱుంగుదువా?

పియారా—త్వరగా జెప్పివేయుడు. ఇంక నా కోరికలేదు.

సుజా—ఇప్పుడైన నేను వంగదేశమునకు మగుడి చనినచో, సతఁడు
నన్ను దత్తీమాధిపత్యమునుండి తొలగింపఁడట. లేకున్న—

పియారా—లేకున్న దొలగించివేయును. ఇంతేరా! సరే! మన
పీడయే మరలిపోవును! మీరు వచింపవలసినది ముగిసినదిగదా?
ఇంక నన్ను పాడుకొన నిండు.

సుజా—నే నేమి ప్రత్యుత్తర మొనగితినో యెఱుంగుదువా?
నమరము నలువకయే వంగదేశమునకుఁ దిరిగి పోదుననియు, బిత్త
ప్రభుత్వమున కియ్యకొని, పితౄజ్ఞశిరసావహింప సంసిద్ధుడను
గాని దారాప్రభుత్వమున నే నొప్పుకొనువాడను గాననియు
నుత్తరం బొనంగితిని.

పియారా—మీరు నన్ను బాడసెచ్చు నట్లులేదు. మీయిచ్చవచ్చిన
తెఱంగున నేమియో వాగుచుంటిరి మీరు నాగానమును విస
దలఁచు కొనలేదాయేమి?

సుజా—పాడుము పాడుము. నేహరకుంటిని.

పియారా—మీరట్లే ముండి మాట నిలుపుకొనుఁడు. ఏమిపాడవల
యునో చెప్పుడు

సుజా—నీయిష్టము వచ్చిన ప్రేమకాథనుగూర్చి పాడుము. భాషారీతి,
భావభంగి, బాగుననుండి ప్రేమరసము దొలుకాడు గీతమును
పాడుము. నీకావ్యుత్తమును వీరులొకఁ గోలేదను.

(పియారాగాచును నారంభించును)

సుజా—ఉండు ముండుము! దూరమునండి యేదియో శబ్దమువినవచ్చుచున్నది. అది మేఘసంఘర్షణ స్ఫోటమని తోచుచున్నది.—
వినవిన! ఏమి యీరవము!

పియారా—మీరు నన్నుఁ బాడనీయరు. నేను వెడలిపోవుచుంటిని.

సుజా—వలదు వలదు! నేనూరకుంటిని చాడుము.

పియారా—

నిను నెడబాటుకుండవ నీరజబోచు! మోహనాంగ! నీ
వనయము నింద్రజాల మొకటాదర మొప్పఁగఁ బన్నినావు, నీ
ననయము ప్రేమపూర్ణహృదయాంతరమందున నిన్నెఁ గొల్పఁగా
మనమున శాంతిఁబూనికను మావిచారానను బోవుమానభా! ||

సుజా—ఈజీవన మొకసుషుప్తి. ఒకానొకప్పుడు స్వప్నమురీతి స్వర్గ
మునుండి యవతరించిన యొకభంగిమనూసుషుప్తి జాగరణము
నతిమధుర మొనరించును! సంగీత మానాకమండలి ఝంకారము
కాకున్న నింత మధురముగ నుండనేరదు!

(నేపథ్యమున ఫిరంగిశబ్దము వింటబడును).

సుజా—(చకితుఁడై) అదేమి!

పియారా—అవును! అదేమి! ఇంతరాత్రి వేళ నింతసమీపమున ఫిరంగి
శబ్దము వినఁబడుచున్నదేమి!—శత్రువు కింతలోనే వచ్చిరా!

సుజా—విను! విను! మరల వినఁబడుచున్నది! నీవెచట నుండుము! నేన
బోయి చూచివచ్చెదను.

[నిష్క్రమించుచు]

పియారా—ఏమి యీ ఫిరంగిధ్వజములు! ఎడతెగక వినఁబడుచున్నవి!
వి! ఈ నిశీధమున నిట్టి సమరకోహలము వినవచ్చుచున్నదేమి!
ఏమి యీయస్త్రయుధునిర్ముఖతాము!—గభీర రజనీకాంత

యాకస్మికముగ నుచ్చైస్త్వనమున నార్తనాదమొనరించు చున్న
టులున్నది. — ఓ! కర్ణ పుటములు గింగురుమను చున్నవి!

(వేగముగ సుజామరిలఁ బ్రవేశించును)

సుజా—సఖి! ఆమహారాజు శ్వాసఘాతముఁ జూచెను! చక్రవర్తి
సైన్యము మన శిబిరము నాక్రమించెను! నేను రణమునకుఁ బోవు
చుంటిని. నీవు శిబిరాభ్యంతరమున కరుగుము. భయమేమియు
లేదు. — [నిష్క్రమించును.]

పియారా—కోలాహలము క్రిమిక్రమముగ నెక్కుడగు చున్నది—
ఏమిది! ఏమిది! [నిష్క్రమించును.]

(నేపథ్యమునఁ గోలాహలము వినఁబడును.)

సులేమాను దిల్లీరాను లిరువై ఖలనుండి ప్రవేశింతురు.

సులేమాను—సుబాదా రేడీ?

దిలీరు—అతఁడు నర్మకానదివైభవకుఁ బరువెత్తెను.

సులేమాను—మొటనేపోయి వానిండిరిమి పట్టుకొనుము!

(దిల్లీరాను నిష్క్రమించును. జయసింహుఁడు ప్రవేశించును.)

సులేమాను—సహరాజ్! మనము విజయులమైతిమి.

జయసింహుఁడు—మీరు రాత్రియందే సదినిబాటి శత్రుశిబిరమాను
ముట్టడించితిరా?

సులేమాను—అవును. నేనెట్లానరించునని యూహింపక పోవుట వారి
దోషమే! కాని మన మీ యల్పకాలమందే విజయము నందఁగల
మని నేఁ గలనైనఁ దలఁప లేదు.

జయసింహ—నుల్లాను నుహసైనికులు రణసన్నద్ధులై యుండలేదు.
నగముమండి పైనికులు నిహతులైనను, తక్కిన నగముమంది
నిద్రించుచుండిరి.

సులేమాను—అది మన దోషముకాదు. ప్రకృతి యోధుఁడైన మా

పినతండ్రిని శాసనయూక్తమణ మనంభవముకాదని యెఱిగియుండ
వలసినది.

జయసింహ—చక్రవర్తి వనువున నేను నీనితో సంధిగావించితిని.
యుద్ధములేకుండ నతఁడు పంగనీమకు ముగిసి పోవ నమ్మతించెను.
ఇతఁడెప్పునదేమి! వెడలిపోవుటకై యతఁడు పడవలను సిద్ధపరచు
కొనెను—

(దిలీర్రాసు పునః ప్రవేశము)

దిలీరు—సాహజాదా! (అయ్యా!) సుల్తాను సుజానపరివారముగఁ
బడవనెక్కి పలాయన మొనరించెను.

జయసింహ—ఆయలంకృత జలయానము వాసదేనాయేమి!

సులేమాను—వెంటింపుము—సైనికుల వెంటఁగొని బిఠానవానిం
బట్టకొనుము. [దిలీర్రాసు నిష్క్రమించును.]

సులేమాను—మహారాజ్! ఈసంధినిమీరెవరియజ్ఞ ననునరించినలిపితిరి?

జయసింహ—చక్రవర్తి యజ్ఞ ననునరించి.

సులేమాను—ఈసంగతి జనకుఁడు నాకుఁ జెలుపలేదు! మీరుకూడ
నాతో నేమియు వచింపలేదు—

జయసింహ—అదియుఁ జక్రవర్తి యజ్ఞయే.

సుజా—మీరొనరించిన మహారాజునకుఁ దో డనృతముఁగూడఁ
బలుకు చుంటిరా!—ఇత నిటనుండి వెడలిపొండు!

[జయసింహుఁడు నిష్క్రమించును.]

సులేమాను—చక్రవర్తి యజ్ఞయొకటి, నాతండ్రిగారియజ్ఞ వేరొకటియూ!

ఇదిసంభవమా!—అట్లేయగుచో, మహారాజును నిష్కారణముగ
నిందించితిని. చక్రవర్తి విజముగ నిట్టిశాసనము చేసి యుండునా!—

“సుజానుబంధించి వెంటగొని ర”మృని జనకుఁడు నాకుఁబ్రాసెను.
ఏమైన గానిమ్ము! నేను పిత్రాజ్ఞ నే శిరసావహించెడిను! పిత్రాజ్ఞ

యీశ్వరాజ్ఞకాదా!

[ప్రతుర్థదృశ్యము]

యోధపురదుర్గము—ప్రభాతకాలము

(గాయకురాండ్రతోఁ గూడి మహామాయ నిలువఁబడి యుండును.)

మహామాయ—చారణికాంతలారా! పాడుఁడు.

(గాయకురాండ్రతోఁ గలిసి మహామాయ పాడును.)

ఆ యశవంతిసిగ్ధుఁడు, మహాత్తర ధైర్యముబూని యేగె నా
నాయుధసాధనంబులను హస్తమునందు ధరించి నేర్పుమై
యాయుధముల్ ధరించిన మహా బలశౌర్యపరాక్రమాధ్యులన్
సాయముగాగఁ జేసికొని సంగరరంగమునందున్ బహూ
పాయములం బొనర్చుచుచును బ్రాణములందలి తిపి వీడి శౌ
ర్యాయితమూర్తియై యరి చముంబుల గొట్టెరిగితిఁ బర్విడం
జేయుచుఁ గాన, నాఁకొనిన సింగమువోలెను బొబ్బలెట్టుచున్
వాయుతరంగ సంచయమునన్ రణనాదము నేల వింగినిన్
మూయఁగ, శాస్త్రఖడ్గచయ భూరి ఝణంఝణ నాదమొప్పుగా
నాయుధపాణులం దరిమి యబ్బురపాటునఁ గూల్చె నెచ్చెలీ!
సాయకు ధీర భావమును బాయకు శౌర్యపరాక్ర మక్రమా
బాయపు శాశ్వతంబె? భువి నాశద కాపుర ముండనోవు నే?.

(దుర్గ ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించును)

ప్రహరి—మహారాణీ! నమస్కారము.

మహామాయ—నేవకా! వార్తలేమి?

ప్రహరి—మహారాజు తిరిగిపచ్చెను.

మహామాయ—జయోపేతుఁడై వచ్చెనా?

ప్రహరి—లేదు, పరాజితుఁడై యరుదెంచెను.

మహామాయ—ఏమి! పరాజితుఁడై వచ్చిన మానసి యెవఁడు!

ప్రహరి—మహారాజు!

మహామాయ—ఏమి! యశస్తిలకుడైన యశవంతుడు పరాజితుడై మగుడివచ్చెనా! ఇది నిక్కమేనా! యోధపురాధీశ్వరుడు!— యోధాగ్రేసరుడు—నావల్లభుడు యుద్ధమునం బోడి వెనుదిరిగి యరుబెంచెనా! క్షత్రియశౌర్య మిట్లధోగతి పాలైపోయెనా! అనంభవ మనంభవము! క్షత్రియవీరు డెవడును రణంబున బరాజితుడై మగుడిరాడు. నాప్రియుడు క్షత్రియకులచూడా మణి! ఆ వీరాగ్రణి పరాజితుడగుట గలలోనివార్త. పరాజితుడే యైనచో నాహృదయేశుడు కదనాంగణమందు మడిసియే యుండును! మేటిమగండగు నామగడు నిర్జితుడై, ప్రాణముల నిల్పుకొనడు! మగుడి వచ్చిన భీరుడు వీరుడగు యశవంతుడు కాడు—నా పతిరూపము దాల్చివచ్చిన మాయావి. ఆతనిలోనికి రానీయకుము. పరాజితులకు నానిలయమున జోటులేదు. దుర్గ ద్వారమును మూసివేయుము—గామనులారా! మీర లింకొక మాటు పాడుడు.

ఆ యశవంతసింహుడు మ హత్తరధైర్యము బూచి యేగె నా నాయుధసాధనంబులకు హస్తమునందు ధరించి నేర్పుమై

*

*

*

*

*

*

పంచమదృశ్యము

పరిత్యక్తప్రాంతరము—రాత్రికాలము.

బేరంగజీ బేకాకియై యుండును.

బేరంగజీబ్—ఆకాశభాగమంతయు జలధరాచ్ఛన్నమై యున్నది.

జంఝూమారుత మింక వీవ దొడంగును. ఒకనదిని చాటితిని.

ఇంకొక సవంతిభీషణమై యుల్లోలకల్లోలనంకుల్మమై సమ్ముఖమున

గప్పట్టుచున్నది. ఈ మహానరకంకి కద్దరిద్దరియొడ్లు గాన్పించుట లేదు. ఈనావ మిగులఁ జిన్నదైనను, నెట్టులో యావలియొడ్లు నేర వలయాను.

(మురాదు ప్రవేశించును)

బౌరంగజీబు—తమ్ముడా! విశేషములేమి?

మురాదు—లక్షమంది యశ్వారోహకుల తోడను, నూఱు ఫిరంగుల తోడను దారా సమరసన్నద్ధుడై యున్నాడు.

బౌరంగజీబు—అట్లులైన నే వినినవార్త నిక్కవమేనా?

మురాదు—నిక్కమే. వేగువాం డ్రంద టీతీఱుననే వాక్రుచ్చిరి.

బౌరంగజీబు—(పచారు జేయుచు) అటులనా! ఏమి! మంచిది!

మురాదు—ఈ కొండ యవతలివైపున దారా తనసైన్యముల నిలిపి యున్నాడు.

బౌరంగజీబు—అవతలివైపునకే!

మురాదు—అవును.

బౌరంగజీబు—ఏమి! ఒక లక్షమంది యాశ్వికులును—

మురాదు—మన మెల్లి ప్రభాతమందే—

బౌరంగజీబు—ఉండు ముందుము. ఇపు డేమియు మాటాడకుము.

కొంత తడవు న న్నాలోచించుకొననిమ్ము—దారా కొంత సైన్య మెట్లు లభించెను! నూఱు ఫిరంగులా! సరే! మురాదూ! నీవిపు డరుగుము. న న్నాలోచించుకొననిమ్ము.

(మురాదు నిష్క్రమించును)

బౌరంగజీబు—ఇప్పట్లున మగుడి చనినఁ జేటు మూడును! పరాక్ర మించినచో రాశము తప్పదు. ఎదుట సరివ్బము, వెనుక సనర్థము! ముందు నూయి వెనుక గోయి! నూఱు ఫిరంగులా! ఒక వేళ— కాదుకాదు! అదిమాత్ర మెట్లగును! ఏమేమి! (దీర్ఘనిశ్వాసమును

విడిచి) బౌరంగజీబూ! ఈ మాటలు ప్రాపించునది నీ యుత్థానమా లేక పశనమా? పతనమా? అసంభవము. ఉత్థానమా? కాసింపు డేవెరవు నాలోచింపవలయును? ఏమియు బోధపడుట లేదేమి?

(మురాదు ప్రవేశించును)

బౌరంగజీబు—నీవు మరల వచ్చితేవేమి?

మురాదు—అన్నా! శత్రుపక్షమునుండి నయస్తఖాను నీ వర్యనము కొంతకై వేచియున్నాడు.

బౌరంగజీబు—అటులా? పుంచిది. ససమ్మానపూర్వకముగఁ గొని రమ్మ. నలదు వలదు! నేకే స్వయముగఁ బోయెదను.

(నిష్క్రమించును)

మురాదు—ఈ నయస్తఖాను మా శిబిరమునకు రాగత మేమి! అన్నగారి మనసున నెట్టి యూహలు పొడముచున్నవో దెలియ రాకున్నది. నయస్తఖాను విశ్వాసఘాతకుఁడు కాదుగదా! పవిత్ర చిత్తుడైన నా యన్న మోసగింపబడఁడు గదా! చూచెదగాక.

(పచారు చేయును)

(బౌరంగజీబు ప్రవేశించును)

బౌరంగజీబు—పోదరా మురాదూ! సైన్య సమేళముగ మన మీ మహారాజుండే యాగ్రాకుఁ బోవలయును.

మురాదు—ఏమి! ఈ రాత్రియేందే?

బౌరంగజీబు—అవును! ఈ నిశీధమందే! మెల్లున్న శిబిరము వట్టే యొంచుము. వారా సైన్యముల మన మాక్రమింప నలదు. ఈ పర్యంత శత్రువుల నాగ్రాకు బోవు మార్గ మొందుగలదు. ఆ మార్గమున నిరపాయముగ మనమా పోగలము. దాగా యేమియు శంకింపఁజాలఁడు. వానికంటె ముందుగ మన మాగ్రా

జేనలయును. ప్రయాణ సన్నద్ధుడవు కమ్ము.

మూరారు—ఈ రాత్రియందే!

బౌరంగజీబు—ప్రశ్న తక్కువూరి కిది సమయము గాదు. సింహాసనము
గావలయునేని రెండవమాట చూడరాదు. కాలయాపనమైన
చున యాశాన్నియు సహగంబింపవచ్చును. ఇది నిక్కమనిన ముమ్ము!

(ఉభయములు నిష్క్రమింతురు.)

వృద్ధ పద్మశ్యము.

ప్రయాగయందు నులేమాను శిబిరము—ప్రాప్తకాలము

జయసింహ దిలీప్రులు చివరించుచుందురు.

దిలీప్రు—మహారాజ్! ఓడపటిదినమందుఁ గూడ నౌరంగజీబే
జయించె నను పీఠయ మెఱుంగుదురా?

జయసింహ—అతనికి జయలక్ష్మి బ్రసన్న యగునని నే నీవరకే
యెఱుంగుదును.

దిలీరు—చమత్కాను విశ్వాసఘాతుకుఁ డయ్యెను. దానం జేసి
యాగ్రాపంసంఘన జరిగిన బవరమందుఁ బరాజితుడై దారా
దోయా రాభిముఖముగఁ బలాయన మొనరించెను. ముప్పదిలక్షల
రూకలఁ గొని నూలుగురు సేవకులు మాత్ర మతని ననుగ
మించిరి.

జయసింహ—అతని కట్టి పరాజయము ప్రాప్తించునని నేను బ్రథమ
మందే యెఱుంగుదును.

దిలీరు—మీ రన్నియు నెఱుంగుదురు! పలాయన మొనరించు సమ
యమునఁ దత్తరపాటువలన దారా విశేషధనమును గొంపోవఁ
జాలకపోయెను. కాని తరువాతఁ జక్రవర్తి యనేక స్వర్ణముద్రల
నేఁబదియేడు ఘోటకములపై భద్రముగ నెడి వానిని దారా
కిందని యాశ్వికులఁ బుత్తెంచెనుగాని మధ్యేమార్గమున జాల్లను

దమ్మలు వారలఁ జంపి యీ విత్తమును హరించిరి.

జయసింహ—దాదా దురస్పష్టమువలన నట్లు జరిగెను; కాని వారి కట్టి దురవస్థ ప్రాప్తించునని నే నీవఱకే యెఱుంగుదును.

దిలీరు—విజయ గర్వముతో నారంగజీబు మురాను లిరువు రాగ్రాఁ బ్రవేశించిరి. దీనికి ఫలితము, ఔరంగజీ బివుడు చక్రవర్తి యని చెప్పవచ్చును.

జయసింహ—అవు నతఁడే చక్రవర్తి యగునని నేనీవఱకే యెఱుంగుదును.

దిలీరు—నసైన్యముగ నులేనూనున చదలివచ్చినచోఁ దగువురస్కార మొనఁగుదునని యారంగజీబు నాకుఁ గమ్మలిఖించెను. మీకు కూడ నతఁడట్లు లిఖించెనని నలించెద.

జయసింహ—అట్లే యతఁడు నాకొక జాబువ్రాసెను.

దిలీరు—మహారాజ్! ఈయుద్ధఫలితము ముందు రణమందెఱుండునని మీయభిప్రాయము?

జయసింహ—నిన్నటిదినమున కేనొక జ్యోతిష్కునడిగి యుద్ధఫలము నిర్ణయింపఁ గలిగితిని. భాగ్యవశమునందీవు ఔరంగజీబు తారయే యూర్ధ్వమున నున్నదనియు, దాదా తార క్రమక్రమముగ నధోముఖముగ దిగిపోవుదున్నదనియు నామశివంతుఁడు వాక్రుచ్చెను.

దిలీరు—మహారాజ్! అట్లులైన నిపుడునునకు కర్తవ్యమేమి?

జయసింహ—కర్తవ్యమునకై నీవు విచారింపకుము. నేజేయున దంతయు నప్రమత్తుండవై వీక్షించుచుండుము.

దిలీరు—మంచిదట్లే కావించెదను. ఈవిషయములందు నాబుద్ధి చొరద. కాని—

జయసింహ—ఉండు మూరకుండుము. నులేనూనిటు నచ్చుచున్నాఁడు.

(నులేమాను ప్రవేశించును.)

జయసింహదీర్ఘరాను—వందేగి. సాహజాదా! (అయ్యా! సలాము)
నులేమాన్—నుహరాజ్! జనకుడు పరాజితుడై పలాయన మొన
రించెను—ఇదిగో చక్రవర్తి పత్రమును చదువుడు.

[పత్రమొనఁగెను]

జయసింహ—(పత్రమును జదివి) అవును! మీరనినది నిశ్చయమే!
నులేమాన్—జనకునకుఁ దోడ్పడ సైన్యన మేతముగఁగాహోరుపొమ్మని
సామ్రాట్టు లిఖించెను. దానంజేసి మనమిప్పుడే యిటనుండి
కిదలిపోవలయును. గుడారమునెత్తి సైనికులకాదేశ—

జయసింహ—నిజంబంతయుఁ దెల్లఁబగునంతదనుక నిందే యుండు
టుచితమని నేఁదలంచెద. ఖాన్సాహెబూ! ఏమందువు?

దిలీరు—నాయు ద్విత్యమిక్కూడ నున్నే.

నులేమాన్—ఇంతకంటె నిక్కంటెమి కావలయును? స్వహస్తాక్షరము
లతోఁ జక్రవర్తి పత్రము లిఖించెనుదా!

జయసింహ—చక్రవర్తి హస్తాక్షరములతో నాపత్రము నొరులెవ్వరో
లిఖించియుండురు. సామ్రాట్టు ధైర్యరహితుఁడు—సామర్థ్య
హీనుఁడు! దానంజేసి యతనియాజ్ఞ యొకయాజ్ఞ యని దలంపవలను
పడదు. మీజనకుని మొదలనుల్లంఘించి మేమిటనుండి యొకయడు
గైన గదల్చజాలము. దిలీరానూ! ఏమందువు.

దిలీరు—అవునవును! నిక్కమునిక్కము! మీరనినట్లే!

నులేమాను—పలాయితుడైన జనకుఁడెట్టియాజ్ఞనైన మీకెట్లీయఁ
గలఁడు?

జయసింహ—అతఁడీ ములేసచో వానిపదిచియుండున్న యౌరంగజేబు
పనుపునకై మనమిపు డక్షేపించియుండవలయును. కాని యీ వార్త
సత్యమో యసత్యమో మేముముందుగ నెఱుంగవలయును.

సులేమాను—ఏమి! బౌరంగజీబుపనువునకై—నాజనకునిశత్రుని పను
వునకై నే నపేక్షించియుండవలయునా?

జయసింహ—మొరపేక్షింపనిచ్చగించనిచో నిక్కముగ మేముపేక్షించి
యుండవలెను. ఏమందువు దిలీధానూ!

దిలీరు—అవునవును! నిక్కము నిక్కము! మీరనినట్లే!

సులేమాను—జయసింహ! దిలీధానూ! అట్టులైన మీరిరువురు కుట్ర
జేయుచుంటిరా?

జయసింహ—నూదోష మావంతయైన లేదు. నముచితశాసనము
లేనిదే, యెట్టికార్యమునైన మేమెల్లు గావించుము? యువరాజు
నకుఁ దోడ్పడ మేమెట్టియాజ్ఞను బొందియుండలేను.

సులేమాను—అట్టులైన నేనేయానతి నొనఁగుచుంటిని.

జయసింహ—మీయాజ్ఞ కులోఁబడి యము మీ జనకునియానతి సత్త
మింపఁజాలము. ఏమనియొక వుఖాన్సాహేబూ!

దిలీరు—అవునవును! నిక్కమునిక్కము! మీరనినట్లే!

సులేమాను—బోధపడినది, మీరలోక చక్రాంతముఁ గావించు
చున్నారు. మీభావములందొక వడ్డంత్ర మిమిడియున్నది. మంచి
ది! నేనే స్వయముగ సైనికులకాజ్ఞ నొనఁగుచుంటిని.

[సులేమాను నిష్క్రమించును]

దిలీరు—మహారాజ్! ఇప్పుడిక నేమనెదరు?

జయసింహ—ఖాన్సాహేబూ! భయపడకుము. వెటపొందుట కేమియు
హేతువులేదు. సైనికుల సందట నీవటకే వశపఱచుకొంటిని.

దిలీరు—మీవంటి విచక్షణకర్మత వ్యక్తిని నేనెన్నఁడును వీక్షించి
యుండలేదు. కాని మనమిట్లాచరించు టుచితమా?

జయసింహ—ఊరకుండుము. నీరవుడవై యిప్పుడు జరుగనున్నదే
మోనిలువఁబడి వీక్షించుచుండుము. అప్పుడే యారంగజీబుపతు

ముసికు బూర్తిగ నొరగియుంటిమని దలంపకుము. ఇంకిన మఱి
కొంతతడవు మనము పేక్షింపవలయును. లేకున్న—

(సులేమాను వెళ్ళించుచు)

సులేమాను—సైనికులకూడ నీకట్రయందుఁగలిసిరి. మీఁగలాజ్జనొనఁ
గినగాని వార లొకయ క్కునఁ గదవరలు !

జయసింహ—అవునది సహజమే!—ఏమనెడవు ఖాన్సాహేబూ!

దిలీరు—అవునవుచు ! నిక్కము నిక్కము ! మీ రనిశ్చే !

సులేమాను—జనకునకుఁ దోడుపడుమని చక్రవర్తినాకు లిఖించెఁగదా!

దానంజేసి యెట్టులైన జనకుని జేర నాడెందఱు తొందరపడు
చున్నది. ఈదీచుని మొఠాలకింపుఁడని మిమ్ము వేడుకొను
చుంటిని కదలి నచ్చుటకు మీ కిష్టములేనిచో నావెంట వచ్చు
టకు సైనికుల కానఁబండు. కరములజోడించి దారా తనయుఁడు
మిమ్ముల వేడుకొను భిక్ష యిదియే! రాజ్యావహారియైన యారంగ
జ్యు శౌర్యమెట్టిదియో జూడ నుప్పేళ్లు లూరుచుంటిని. జనుశీలము
లైన నా సైన్యములవెంటఁ గొని యిప్పుడు కర్మక్షేత్రమందు నిల
చినచో—మహారాజ్! ఖాన్సాహేబూ! ఆనఁకు! మీగున్నాఁ
జూపు కృపకుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకముగ రామరణము వరకు మీకు
దానుండనై యుండును.

జయసింహ—చక్రవర్తి యాజ్ఞలేనిదే మే మిచటనుండి యొక్కయడు
గైన గదవఁజాలము.

సులేమాను—దిలీర్ధానూ! యువరాజుఁడనుఁడు నీకడ మోకరించి
వేడుకొను భిక్షు నీవైన బ్రసాదింపలేవా ?

(మొక్కుకొని)

దిలీరు—సాహజీవా (స్వామీ!) లేండు! మహారాజానీ నొసంగని
చో నే నొసంగుచుంటిని. దారా యుక్ష్మదినీ చేయ జీవించుచుంటిని.

ముసల్మానులు విశ్వాసఘాతుకులు కారు. ప్రభూ! రండు. నా యధీనముననున్న సైన్యమునంతయు వెంటఁగొని లాహోరుకు మీవెంట వచ్చెదను. మీరు నన్నుఁ ద్యజింపనిచో మిమ్ము నేను ద్యజింపని శపథ మొనరించుచుంటిని. అవసరంబగుచో యువ రఁజునందనునిఁగొఱకై నేను నాప్రాణమల నైన విడువ సంకోచింపను. ప్రభూ! రండు! నే నీ ముహూర్తమందే భటవర్గంబున కాజ్ఞ నొనఁగుచుంటిని.

[సులేమాను దిలీఘాను లిరువురు నిష్క్రమింతురు]
జయసింహ—మూర్ఖుడా! దిలీఘానూ! ఒక్క యల్పజలక్షణ మాత్ర ముననే కరగిపోతివేమి! నీమంగళమును నీవే యెఱుంగఁజాలవైతివి! నే నేమిచేయును! నీకర్మము! ఇక నాయధీనమం దున్న సైనికులఁ దోడ్కొని నే నాగ్రాకు బోయెదను.

[నిష్క్రమించును.]

సప్త మ దృశ్యము.

ఆగ్రాప్రాసాదము—ప్రాతఃకాలము

పాజహాను జాహానారాలు ప్రసంగించుచుందురు.

పాజహాను—తల్లీ! మిగుల నాత్రముతోనే నౌరంగజీబురాకకై యెదురు జూచుచుంటిని. అతఁడు నానందనుఁడు. ఉద్ధతుఁడైనను అతఁడు నాయాత్మజఁడేగదా! (ఁగించెము నేవూరకుండి) లజ్జాకారకుఁడైనను పుత్రుఁడగుటచే నతఁడు గౌరవదాయకుఁడు కూడ గదా!

జాహానారా—తండ్రీ! అట్టి మిథ్యావాది, యట్టి విశ్వాస ఘాతుకుఁ డట్టి పితృద్రోహి మీకు గౌరవదాయకుఁడగునా? ఆనాఁడు నేను వానిశిబిరాభ్యంతరమున కరిగినపు డతఁడు మీయందుఁ బ్రగాఢ భక్తిఁజూపి, తాను ఘోరపాపము నేయుచుంటినని వాక్రుచ్చి బాషాహరితితో చనుండయ్యెను. చా రావత్తో వలంబకులైన శక్తి

మంత్రుల నామంబులు తెలిగించినచో, సంతయుమువీడి తాను
పితౄజ్ఞనౌదలఁ గాల్చి మురాదును దృఢించి, దారాపక్షము నవ
లంబించెదననివచ్చుచున్నెను. సరళవృథావ నగుటచే మాయావియని
యెఱుంగక విశ్వసనీయుడని తలచి, యభాగుఁడైన దారాయొక్క
హితైషుల నామధేయముల గాతనికిఁ దెలిపితిని. ఆక్షణిమందే
యాకూళ బిటబిట బోయివారలనందఱఁ గారాగారమందుంచెను.
ఆవిషయమును దెలుపుచు, నేను దారాకొలఁజుబ్రవాయ, వాఁడా
కమ్మరు మూర్ఖమధ్యమున, చే జిక్కించు కొనియెను—అతఁడెట్టి
ధూర్తుఁడో, యెట్టిదురాత్ముఁడో మీఁకెఱుంగక పోలేడు.

పాజహాను—అమ్మా! అతఁడట్లునర్పజాలడు. సీసోదరుడ ట్టిధూర్తుఁ
డని తలంపకుము. నీవచనముల నేను విశ్వసించజాలను.

జాహానారా—వానినొక మాఠీదుర్గమునకు రానిండు. నేర్పున నా
ధూర్తుని బంధించెదను. ఈయాగారమందు, ఖడ్గహస్తలైన సైని
కులు నూర్గురు రహస్యముగఁ గాబియుండిరి. మీయెదుటనే యా
కూళను గట్టివెచ్చెదను.

పాజహాను—అమ్మా! నీవట్లనరాదు. అతఁడు నాయాత్మజుఁడు! సీసో
దరుఁడు. వాని నియ్యెడకు రానిక్కు. ప్రేమ పూర్వకముగ నేను
వానిని వశపఱచుకొందును. అందునఁగూడ వాఁడు నశుఁడుగా
కున్నచో జనకుఁడైన నేను నాతనూజుని మ్రోలమోకరించిప్రాణ
భిక్ష వేఁడెదను. మనమేమియుఁ సోరమనియు, జీవములతో నిలువ
నిమ్మనియు, బరస్పర ప్రణయమున కవకాశ మొసంగు మనియు
నేను వానిని వేఁడెదను.

జాహానారా—అట్టి యవమానము నుండిమిమ్ము నేను కాపాడెదను.

పాజహాను—అమ్మా! పుత్రుని భిక్షవేఁడు అవమాన మెట్లగును!

(మహమ్మదు ప్రవేశించును)

పాజహాను—నాయనా! రమ్మ. నీ నాయన యేడి?

మహమ్మదు—తాతగారూ! నే నెటుంగను.

పాజహాను—అట్లనుచుంటివేమి! అతఁ డియ్యెడకు వచ్చుటకై యశావ
గూఢుఁ డయ్యెనని వింటివే!

మహమ్మదు—అట్లని యెవను వచించిరి? తురగము నారోపించి
నమాజు గావించ జనకుఁ డక్కరుమనీదున కరిగెను. ఇచటకు
గావలెనను నభిప్రాయ మతనికి లేదని నేఁ దలంచెదను.

బాహానారా—అట్లులైన నీ విచటకు వచ్చుటకుఁ గత మేమి?

మహమ్మదు—ఈ ప్రాసాద దుర్గము నాక్రమించుకొనుటకు!

పాజహాను—నాయనా! తాతగారితోఁ బరిహాసము లాడుచుంటివా?

మహమ్మదు—దాదాజీ! ఇది సత్యము కాని పరిహాసము కాదు!

బాహానారా—చుంచీ! అట్లైన కేసు నిన్నే బంధించెదను.

(ఈ వేయును. వెంటనే శత్రు ధారులైన సేనకు లైదుగురు
ప్రవేశింతురు)

బాహానారా—మహమ్మద్! అస్త్రము నొనఁగుము.

మహమ్మదు—ఎగురు కొనఁగవలయును?

బాహానారా—నీవు నా ఖైదీ. భటులారా! వీరికడనున్న యస్త్రము
నూడబెటుకుఁడు!

మహమ్మదు—అట్లులైన కేసుకూడ నానే చకులఁ బిలచెదను.

[ఈ వేయును. తోడనే పదిమంది దేహరక్షకులు ప్రవేశింతురు].

మహమ్మదు—రక్షకులారా! నావేయిమంది సైనికులు విచటికిఁ బిలుచు
కొనిరండు!

బాహానారా—వేయిమందిసైనికులూ! దుర్గాభ్యంతరమునఁ బ్రవేశింప
వారికనుమతి నెవరొనంగిరి?

పాజహాను—అమ్మా! యనుమతి నొసంగినవాడనునేనే! దోషమంత
యు నాయదియే! వ్రతమందారంగజీబు వాంఛించినవాని నన్నిం
టిని బ్రోమవశమున నేనొసంగివైచితిని. మహమ్మదూ! ఇట్లుగునని
నేగలనైన దలంపలేదు నుమీ !

మహమ్మదు—తాతగారూ!—

పాజహాను—ఇప్పుడునేను బంధితుడనని గ్రహింపవలయునా?

మహమ్మదు—దాదాజీ! మీరట్లు భావింపకుండు. కాని మీరు వెలు
పలికిమాత్రము బోరాదు!

పాజహాను—నా కేమియుబోధపడుటలేదు! ఇదియొక సత్యమిటునమేనా?
లేక న్నష్టమా? నేనెవండను! నేను పాజహాను సార్వభౌముండనే?
నాసమక్షమున కృపాణహస్తుండవై నిలచినసీపు నాపాత్రుడవే?
—ఇదేమి! ఒక్కదినమందే ప్రపంచమందలి నియమమంతయుఁ
దలక్రిందయ్యెనా! ఒకప్పుడెవని రోషకషాయితస్తోతములఁ గాంచి,
యగ్గలంపు భీతినిఁదనయుండు నేలఁబొర్లాడెనో నేడు శృంఖల
ములతో నతనిబంధింప—(డగ్గుత్తికతో) ఏమి యీవైపరీత్యము!
ఏమి యీదుర్మయము! అమ్మా! ఏది? తల్లీ! నీవిచటనే యుంటి
వా? జననీ! నీపెదవులట్లు కంపించుచున్నవేమి? పలుకుటకు నోరా
డుటలేదా? ఇదేమి నీసేత్రములనుండి ప్రభారహిత స్థిరశూన్య
దృష్టి బయలుదేరు చున్నదేమి? నీకపోలయుగము బూడిదవలె
వెల్ల నైయున్నదేమి?—ఇట్లుంటివేమి తల్లీ?

జాహానారా—తండ్రీ! నాకొఱకై విచారింపకుండు—కాని, అతఁ
డెట్లుగఁగలిగెను!—నేను దానినిమాత్రమే భావించుచుంటిని.

పాజహాను—మహమ్మదూ! ఇట్టిదురంతము, నిట్టి యత్యాచారము,
నిట్టిశాత్రుమును, నిస్సహాయుడనై యీట్లు కూర్చుండియుండి
నహింపఁగలుగుదునని తలంచితవా? జరాభారమునఁ గృశించి

యన్న యీ కేసరిని నిర్భీకుడవై కాలితోఁ దన్నిపోగలుగుదు
ననియే యోచించితివా? నేను ముదుసలిసగుట నిక్కువమే! అట్ల
య్యో, నీషాజహాను షాజహానే? యని ఎఱుంగుము!—ఎవరురా
యచట? నాక త్తిని, డాలును. నిటుగొనిరండు!—ఏరి? ఎవరునువచ్చు
టలేదేమి!

మహమ్మదు—దాదాజీ! మీరక్షకులందఱు కోటవెలుపలికిఁ దఱిమి
వేయఁబడిరి.

షాజహాను—వారలఁదఱిమివై చినవాఁడెవఁడు?

మహమ్మదు—నేను!

షాజహాను—ఎవరియొజ్జ ననుసరించి?

మహమ్మదు—పిత్రాజ్ఞ ననుసరించి! ఇప్పుడు నావేయిమంది సైనికులు
మీకు రక్షకులై యుందురు.

షాజహాను—మహమ్మదూ! విశ్వాసఘాతుకా!

మహమ్మదు—నేను నాతండ్రిశాసనమునుమాత్రం మాదలఁబూనితిని!

షాజహాను—ఔరంగజీబూ! కాదుకాదు! నేఁడు వాఁడెక్కడ, నేనె
క్కడ!—కాని బిడ్డా! ఇత్తఱి దుర్గమువెలుపలికిరిగి యొకమాఱు
నాసైనికులముందు నిలువఁబడినచో, నాకై వెలువడు జయజయ
ధ్వనులనువిని సహింపఁజాలక నిజశాత్రునలమం దౌరంగజీబు
ప్రగ్గిపోఁ గలఁడు!—ఒక మాతావలికిరిగిన యుత్తమముగనుం
డును!—వెలుపలికిఁబోవుటెట్లు!—మహమ్మదూ! నన్నొకమాఱు
విడిచిపెట్టుము. ఒకమాతే సుమీ!—ఒకమాతే!

మహమ్మదు—దాదాజీ! నాదోషమేమియులేదు. నేను జనకునియొజ్జా
నువర్తిని మాత్రమే!

షాజహాను—నేను నీజనకునకు జనకుండనుగానా? అతఁడు తన తండ్రి
కట్టికూరత్వమును జూపుతఱి నీవేల నీపిత్రాజ్ఞ శిరసావహించె

దవు?—మహమ్మదూ! నాపలుకుల నాలింపుము—దుర్గద్వారమును దెలుపుము.

మహమ్మదు—దాదాజీ! నన్ను మన్నింపుడు. నేను పితృశాసనము నుల్లంఘింపజాలను.

షాజహాను—నాయనా! నామాటవినవా? నామొఱి యాలకింపవా? నేను నీవృద్ధపితామహుండనుగానా? రోగియై పడియున్న యీ ముదునలిపలుకులఁ బాటింపవా? జీర్ణకాయుడైన యీ దైవోపహతునిపై నీకు జాలివాడముటలేదా? ముదునలియైన యీదీచునిపై నీవుకూడఁ గూర్చిత్యము జూపవచ్చునా? తండ్రీ! విశేషమేమియు నిన్ను నేవేడుటలేదు. ఒక్కమాటుమాత్రము దుర్గముబయటికిఁ బోనిమ్ము. తప్పకమరల వత్తునని శపథముఁ గావించుచుంటిని! —నాయనా! నీతాతవచనముల నాలింపవా? ఈయొక్కమేలును గావింపవా?

మహమ్మదు—దాదాజీ! నన్ను తమింపుడు. మీరెంత వేడినను మిమ్మునేను వెలువలికిఁ బోనీయజాలను.

[పోబోవును]

షాజహాను—కుష్టా! నిలుపుము. (ఒకించుక చింతించి, ప్రక్కనన్న రాజమకుటమును, శయ్యపైనున్న ఖురానుపొత్తమును గొనివచ్చి) తండ్రీ! చూడుమిది నాకిరీట, మిదినాకొరాను. వెలువలికిఁబోయి ప్రజలయెదుట నీమకుటమును నీశీర్షమున నిడుదునని యీ పవిత్ర గ్రంథమును స్పృశించి, సమయము నేయుచుంటిని. దీనికిఁ బ్రతివాదమొనరించు పెవ్వరికిని దరంబుకాదు. ప్రేమనను వృద్ధ శీర్ణపక్షపరిగువు నగుటనత్యమే! కాని షాజహాను చక్రవర్తి బహువర్షములు భారతవర్షమున నెట్టి భీషణశాసనము నెలకొల్పెనన, నతఁడెప్పుడోకమాటు భృత్యవర్గనమ్మఖమున నిలువంబడినంతనే

తదృఢబృందమాత్ర మిళితాగ్నిమయ-దృష్టికతన నొక్క యర నిముసములో నిట్టియారంగజీబులు, నూరుమంది భస్మీభూతులై పోదురు!—మహమ్మదూ! నన్ను విడిచిపెట్టుము. నీవు భారతా ధీశ్వరుడవు కాఁగలవు. ఇట్లు నేను శవధవురస్సరముగ వక్కాణించుచుంటిని. నామాటలు విశ్వసింపుము. శంకారహితస్వాంతుడవుకమ్ము. ఒక్కమాత్రా యారంగజీబును, ఒకపటిని విలోకింప వాంఛించు చుంటిని. మహమ్మదూ! నావేడికోలు నాలింపుము! మహమ్మదు—దాదాజీ! ఊమింపుఁడు.

పాజహాను—బాలకా! ఇది బాలకుని క్రీడ గాదు. చక్రవర్తినిగ నేను స్వయముగఁ గొర్రాను స్పృశించి శవధము నలుపుచుంటిని. ఇది మాయాప్రలాపము కాదని నమ్ముము. ప్రతిజ్ఞా పూర్వకముగ వక్కాణించు చుంటిని — ఒకవైపున నీ పిత్రాజ్ఞ, మతోక దిక్కున భారత సామ్రాజ్యము! ఈరెంటిలో నొకదానిని ముహూర్తమందే యేలుకొనుము.

మహమ్మదు—దాదాజీ! మీరు నూలు సెప్పుడు వేయి సెప్పుడు నేను పిత్రాజ్ఞ నిర్వాహకుడను. దాని నతిక్రమింపఁజాలను.

పాజహాను—ఒక సామ్రాజ్యముకొఱకైనఁ గాఁజాలవా?

మహమ్మదు—సామ్రాజ్య మటుండనిండు. మహీతల మంతయు నావశ మగునన్నను, నేఁ బితృశాసనము నుల్లంఘింపఁజాలను.

పాజహాను—మహమ్మదూ! వివేచన మొనరింపుము! బాగుగ వివేచన మొనరింపుము! భారతాధీశ్వరుడు—

మహమ్మదు—ఇఁక నే నీ నెలవున నిలువఁబడి మీ వచనముల విన నేరను. ప్రలోభనము మిగుల నధికమైనది! హృదయము కడు దుర్బలమైనది! దాదాజీ! మన్నింపుఁడు.

[నిష్క్రమించును]

పాజహాను—వెడలిపోయెను! వెడలిపోయెను! కట్టి: నిర్విణ్ణుడై పోతివేమి?
జాహానారా—హేరంగజీబ్! నీ పుత్రుడు తన తండ్రి యానతిఁ
బాలింప భారతసామ్రాజ్యమును గూడఁ దుచ్చుకుగ నెంచు
చుండ, నీవు పితృద్రోహివై, పితృవ్రాత విఘ్నమును తప్పి నే
కఠినాత్ముడవై మాయోనాయమునఁ గారాగారబద్ధుఁ గావించి
వైచితివి!

పాజహాను—బిడ్డా! సత్యమును వాక్కుఁబ్బితివి. జుకునారా! మీరు
క్షుధార్తులై బుతులకుఁ గూడు పెట్టకుఁడు మీ తనయుల
టొమ్మలవై బరుండ బెట్టుకొని వారఁ జోకొట్టికుఁడు! తనూ
జల చిరునవ్వును జూడ బ్రాసరు మందహాసము నుపకుఁడు!
నందనులు కృతఘ్నులని విశ్వసింపుఁడు! కృతఘ్నుతాంకురములు
వారల హృదయములందు మొలకలెత్తెను. ప్రుత్రులు శిశుభూతము
లని నమ్ముఁడు! వారల స్థాశనభాధచేఁ గుండఁజేసి నెంపుఁడు!
ప్రభాతసాయాహ్నములందుఁ గరాఘాత డండతాడములచే
వారల బీడింపుఁడు. శ్రోధావల ప్రిశ్చగ్నిక నేత్రములతో సర్వదా
శిక్షింపుచు, వారల నాజ్ఞాబద్ధులఁ గావించు! అట్లానరించిన,
వార లీ మహమ్మదువంటి పితృభక్తుల కాఁగలుగుదురు. వారల
కిట్టి కఠినదండన మొనఁగుతేటి మీ హృదయములందు దుస్సహ
వ్యధ యుద్భవించుచో మీ గాయెడదని బ్రద్దలుగొట్టుకొనుఁడు!
కన్నులనుండి బాష్పకణము లొలుకుచో మీ కాకన్నుల నూడఁ
బెరికివేయుఁడు. కంఠమునుండి యార్తనాదము వెలువడుచో, నిజ
కంఠముల నులిమివై చుకొనుఁడు—వో!—

[These appalling imprecations of the distracted Shojahan
are not quite different from those of the maddened Lear.]

Ingratitude, thou marble hearted fiend,
More hideous when thou show'st thee in a child

Than the sea-monster!

... ..

FILIAL INGRATITUDE!

Is it not as this mouth should tear this hand
For lifting food to't?

... ..

Here I disclaim all my paternal care,
Propinquity and property of blood,
And as a stranger to my heart and me
Old thee from this for ever
Again Shajahan's apostrophe to parents in general
Is not altogether different from that of Lear to Nature:
Here, nature, hear; dear goddess. hear!
Suspend thy purpose, if thou didst intend
To make this creature fruitful!
Into her womb convey sterility!
Dry up in her the organs of increase;
And from her derogate body never spring
A babe to honour her! If she must teem,
Create her child of spleen; that it may live,
And be a thwart disnatured torment to her!
Let it stamp wrinkles in her brow of youth;
With cadent tears fret channels in her cheeks;
Turn all her mother's pains and benefits
To laughter and contempt; that she may feel
How sharper than a serpent's tooth it is
To have a thankless child!

[The reader would perceive that, just as Lear had the thought of the ingratitude of Goneril in his mind, Shajahan, in the same way, had in his mind the thought of Aurangzeb's ingratitude when the fiery exclamations burst out from his blazing heart.]

జాహ్నరా—జనకా ! ఈ కారాగృహకోణమందు గూర్చుండి య
 నశాయశిశువువలె నేడ్చుచుండిన నేమియుఁ బ్రయోజనములేదు!
 కాలిలోఁ దన్నఁబడిన కుంటివానివలె నేలఁ గూలి పండ్లుగొలుకు
 కొనుచు శాపవృష్టి గురిపించిన నేమియు లాభములేదు ! పాపియైన
 ముమ్మాద్దుని మాడ్కినంతిమ సమయమున నొకమా టీశ్వరు నుద్దే
 శించి, 'దయామయా !' యని సంబోధించిన నేమియుఁ బ్రయో
 జనములేదు! లెండు! ద్రవితదస్వీకము భంగిపడగ యెత్తుకొని
 లెండు! ఈనినవులివలెఁ బ్రమత్తవిక్రమమున గర్జించి లెండు! అత్యా
 చారక్షిప్తజాతిచందమున నుద్రేకులై లెండు! నియతివలెఁ గఠినలు
 కండు ! హింసకరణి యంధులుకండు! భూతము భంగిగ్రూరులు
 కండు! లేకున్న మీ రా భయానకభయానకముతోఁ జాలియుండఁ
 జాలరు.

షాజహాను—మంచిది ! అట్లగుచో, నట్లే యయ్యెదను ! అమ్మా !
 నీవు కూడ నాకుఁ దోడ్పడుము. స్ఫులింగముచాడ్చున నేను
 జ్వలింప, వాయువువలె నీ వా జ్వలను మఱింత సముజ్జ్వలిత
 మొనరింపుము ! భూకంపము భంగి సామ్రాజ్యమును నేను విచూర్ణ
 ము గావింప, శరధిసలిలోఁబాల్చినములీల నీవా చూర్ణీకృత
 సామ్రాజ్యమును మ్రింగివేయుము. నేను సమరమును గల్పిం
 చెదను;—నీవు భీషణవ్యాధిని జన్మింపఁజేయుము ! ర మృక్క
 మాటు సమస్త సామ్రాజ్యమును దలక్రిందుఁ గావించి వేయుదము!
 భీభత్సము నుద్భవింపఁజేయుదము!—తదుపరి యెందరగుదము!—
 యెందరగిన నేమి ! ఖిదూపము—కరణి నొక మహాజ్వలయం
 దూర్ధ్వమున కెగిసి—ఘోరహాహాకారము నలిపి శూన్యమందు
 మ్రగి యదృశ్యులమై పోదము !

శ్రీ
పా జ హాన్

ద్వితీయంకము

ప్రథమ దృశ్యము

మధురయందలి యారంగజీబు శిబిరము—రాత్రికాలము

(దిల్దారేకాకియై యుండును.)

దిల్దారు—మురాదూ! ఎట్లు నీవు మెల్లమెల్లగ నధోగతి పాలగు చున్నావు? జడనుతివై నీ వేతెఱంగున సురావ్రవాహమున గొట్టుకొని పోవుచున్నావు? అవ్రవాహముపై నర్తకీరమణుల విచిత్రాభినయము లెట్లు జరుగూముగుతము నుద్భవింప జేయుచున్నవి! నీ విగను స్రుంకిపోదువు? ఇత విలంబములేగు. మురాదూ? నిన్ను గాంచి నే నశిశువుడు కడు విచారించుచుందును! నీ పెట్టి నరశస్వభావుడవు! ఎట్టి యమాయకుడవు! పాహాజాదీ ప్రేరేపణమున (జహాచారా ప్రేరేపణమున) నీ వారంగజీబును మాయోపాయమున బంధింప దొరకొంటివి! నీటజొచ్చి మహాగ్రాహంబుతో బోరాడుటకు నీ వెంతవాడవు? నే డాయత్నమునకు బ్రతిఫలము గన్బట్టును! ఓహో! దేవర యిట్లే యరుడెంచుచున్నాడు.

(మురాదు ప్రవేశించును.)

మురాదు—కాదా యింకను సమాజ సలుపుబలేదేమి!—దాదా యెల్లప్పు డాధ్యాత్మికనిషయ చర్చలందే మునింగి యుండునుగదా! కాని దాదా యైహిక సుఖంబుల గోరఁదేమి!—దిల్దారుదాదా!

దిల్దారు—ప్రభూ! మీనములకుఁ బొలనులుండక జెక్కలున్న, నవి కూడ నెగురగలవేమో యని తలఁచుచుంటిని.

మురాదు—అరే! మత్స్యములకుఁ బక్షిములుండిన, నవి కూడ శకుం తములే యగును! నీ కీపాటి జ్ఞానములేదా?

దిల్దారు—అట్లా! స్వామీ! ఇట్లని నే నింతకుపూర్వ మెఱుంగను. అందుచే జిక్కునఁ బడిపోతిని. భవదనుగ్రహంబున నిపుడంతయుఁ దెల్లమయ్యెను—కాని ప్రభూ? అంచయచు పక్షిని మీరు చూచి యుందురుకదా! నిక్కముగ నాపక్షి నీటియందెట్లవలీలగ నీచు లాడఁగలదో, భూమిమీదఁ గూడ నట్లే చరింపగలదు; భూమిపై నెట్లు చరింపఁగలదో యాకాశమందట్లు విహరింపఁగలదునుండీ!

మురాదు—అరే మూర్ఖా! నీవు చెప్పుదానికిని వర్తమానవిషయమున కును సంబంధమేమిరా?

దిల్దారు—దయామయుడగు దేవుఁడు మరాళంబునకుఁ గ్రింద నడచుటకు రెండుకాళ్ళ నొనఁగెను. హంసను గాంచినపుడెల్ల నీ విషయము బాగుగఁ దెల్లమగును.

మురాదు—తెల్లముకాదా!

దిల్దారు—కాని ఆచరణయుగమును గూర్చి యాలోచింపగా, దాని మస్తకమును సరిగ నిలుపు టశక్తమగును—అయి తేప్రభూ! ఈశ్వరుఁడు పశువులకుఁ దలను ముందుంచి, వాలమును వెనుకనుంచి నాడెందుకో?

మురాదు—అరేమూర్ఖా! వాని ముఖములు వెనుకనుండినచో, వెనుక భాగమే ముందగును.

దిల్దారు—ప్రభూ! మీరుసరిగా సెలవిచ్చితిరి—కాని శునకము తన తోక నెందులకాడించును? దీని కారణము మిగుల గొప్పది కదా? మురాదు—ఆ గొప్ప కారణమేమి?

దిల్దారు—వాలముకంటె శ్వాసమునకు బలమధికమగుటచే, నది దాని నాడించు చుండును. కాని శునకముకంటె వాలమున కెక్కుడు శక్తియున్నచో, వాలమే కుక్కునాడించు చుండునుగదా! మురాదు—(నవ్వుచు) హా! హా! హా!—ఓహో! మాయన్న యిటు వచ్చుచున్నాడు. అన్నా! రమ్మ

[ఔరంగజీబు ప్రవేశించును].

ఔరంగజీబు—తమ్ముడా! సత్వరమే వచ్చితివే! అడుగో! నీవిదూషకుడు కూడ వెంటనే యున్నాడు!

మురాదు—అవును! అన్నా! ఇట్టి మిత్రపుంగవులును, సర్వసక్రియా నిపుణులైన వారకాంతలును, లేకున్న, సమయము గడచుటెట్లు!

ఔరంగజీబు—నీవనినది నిక్కువమే! ఎచట నుండియో నిన్నటి దినమున ససస్య సామాన్య లావణ్య వతులైన వేశ్యవనిత లరుదెంచిరి. సర్వకాలములందును సాధాభ్యంతరమున గూర్చుండి తత్త్వవిచారమునల్పు నేనావార్గంటుల కవజ్ఞసూపుదును. నా యల్ల మెప్పుడును మక్కాకడకే బర్బిడుచుండును. ఆమత్త కాశీనులు నీహృదయమును రంజింపఁగలరని తోచెడిని. ఆమోహనాంగుల యధరామృతంబు నకుఁదోడు మధురమైన మధువుకూడ నుండిన నీవు సంతోషింతువని తలంచి విశ్వసనీయుఁడైన భృత్యునొకనిఁ బంపి గోవాయం దలి దొరల కడనుండి కొన్ని సురాపాత్రలఁ దెప్పించితిని! ఈమధ్య మంత రుచిగలదో యెఱుంగునువా?

[సురాపాత్ర మొనఁగును.]

మురాదు—ఏది ఏది!! [గ్రాజుగిన్నెలో మధ్యమును బోసి, గుక్కెడు మధువును గ్రోలి] వహవా! ఏమి మాధుర్యము! ఓహోహోహో! ఏమిరుచి! డ్రెల్లారుదాదా! చూచుచు నిలువఁబడితి వేమి! యెఱుంగు మచుకొనెనవా యేమి?

[ద్విల్వారు—మహాప్రభూ! జంతువు లన్నియు నెల్లప్పుడు ముందునకే నడుచునేమి?

మురాదు—వెనుకవై వున కేల నడువవనియా?

ద్విల్వారు—తెలిసినది! తెలిసినది! వాని నేత్రములు రెండును ముందు వైపున నుండుటచే నవి యట్లు నడచును. కాని యంధులైనవారు, ముందుకు నడిచినను, వెనుకకు నడచినను నొక్కటియే!]

మురాదు—వహవ్వా! దొరల సారా యెంత మజాగా నున్నది!

[తావుచు, సోదరు నుద్దేశించి] నీ వొకించుక రుచి చూచెదవా? ఔరంగజీబు—నేను రుచి చూడను. నేను సురాపాన మొనరింపనని

యెఱుంగవా? ఖురాను మధుపానమును నిషేధించినది.

[ద్విల్వారు—అంధుడా! మేల్కొంచుము. నీకు రేయింబవళు లొక్కటి యైనను—]

[ఔరంగ—ఛీ ఊరకుండుము!]

మురాదు—కొరగానందలి నిషేధముల నన్నింటిని బాటించినచో,

నీ ప్రపంచమందు బ్రదుకుట కష్టము [తావుచు]

ద్విల్వారు—గంధగజేంద్రమున కెంత దేహబల మున్నదో యంత బుద్ధిబలముకూడ నున్నచో, నది మిగుల బుద్ధిగల జంతువే యగును! అట్లగుచో, మాతంగముపై మావటిఁడుగాక, మావ టినిపైమాతంగమేయెక్కి కూర్చుండి యుండును. బలిష్ఠశరీరముగల యేనుఁగు తన తుండము నాడించుచు నటునిటు తిరుగుచుఁ గలము వుచ్చును—వో!]

ఔరంగ—మురాదూ! [నీ విదూషకుఁడు మిగుల రసికుండు నుమ్రా!]

మురాదు—అతఁ డొక రత్నమే! ఏరీ! ఆటకత్తె లేరీ? ఓద దింధింధి

[ఔరంగ—ఈ సమీపశిబిరమందే విశిషియుండి నీ దర్శనార్థమై మున్వీధు లూరుచుండిరి! నీ వొకమారు స్వయముగఁ జూచి,

[నీ నుందరాననము నా నుందరీమణులకుఁ జూపి సర్తనాది విలాస
లములందుఁ దేలియాడుము!

మురాదు—చుంచి దిప్పుడపోయి యా కాంతల వీక్షించి వచ్చెదను!
విదారణమం దేమి, విలాసమందేమి మురాదు మహాశయుఁడు
వెనుకంజ వేయువాఁడు కాఁడు!

[నిష్క్రమించును.]

దిల్దారు—“అంధుఁడా! మేల్కొంచుము” (అని మురాదు ననుగ
మింప నుద్యమించును)

ఔర—(అడ్డుకొని) “నిలువుము నిలువుము! నీతో మాటలాడవలెను!”

దిల్దారు—ఓయి నాయనా! నన్నుఁ గొట్టకుము! దంశింపకుము!
శిక్షింపకుము! నాకు సింహాసన మక్కఱలేదు. మక్కా యక్కఱ
లేదు! నాకు డొక్క నిండినఁ జాలును! నారాజ్య మంతయు నీ
కిచ్చివేయుదును. పుచ్చుకో! పుచ్చుకో! పుచ్చుకో! పుచ్చు—
ఔరంగ—ఛీ! ఊరకుండుము. నీ వెవఁడవో నిజము చెప్పుము. నీవు
విదూషకుఁడవు మాత్రమే కావు. ఎవఁడవో తెలుపుము. నిక్కము
వచింపకున్న.—

దిల్దారు—అయ్యా! మహాశయా! నేనొక గొప్పదొంగను! మోసకా
డను! బందెపోటుదొంగను. ముఖస్తుతిఁ గావించుటే నాయుద్యో
గము. ధౌర్జన్య మన నాకెంతయో యిష్టము! పరుల వంచించుటలో
నేను నిపుణుఁడను! నేను శుద్ధబుద్ధావతార మను దున్నపోతువలె
మెక్కఁగలను! కోఁతివలెఁ జిందులు దొక్కఁగలను! గాడిదవలె
నలువఁగలను! పందివలె దొర్లఁగలను! పిల్లివలె “మ్యావు! మ్యావు!
మ్యావు! మ్యావు!” మనఁగలను; కుక్కవలె “బాయ్! బాయ్!
బాయ్! బాయ్!” మని మొఱుఁగలను! గుఱ్ఱమువలె నేను నకిలింపఁ
గలను! నేను మొద్దుసంఁటే మొద్దును! నామాట సమ్మఱు. నమ్మె

కపోయిన నాకేమియు దిగబడదు! మఱీ! మఱీ! (తలగోకికొనుచు)
 నేనుదిమ్మకొక్కువలె బడియుండును! కుక్కకంటె నెక్కుడైన నా
 కుడుగాడను! పిచ్చుకకంటె జలాయివాడను! నేను సంగీతమందు
 గొప్పవిద్వాంసుడను! మాగురువులు గార్థభస్వాములవారు! బ్రత్య
 గారుమానహాధ్యాయులు! వినండి! నాపాటవినండి! నేనన్ని రాగము
 లనుమిత్రయించగలను! వినండి! ఆలకించండి, అరే రేరేరీరీ రో
 రోరో నో ఝూమ్మ యీ యీ యీ మ్యావూ మ్యావూ భాయి
 భాయి భాయి—

బొరంగ—ఛీ! ఊరకుండుము. నేను పరిహాసప్రియుండను గాను. నీవే
 మిపరుల జేయగలవు?

దిల్దారు—నేనేనా! నేనా! నేనటండీ! ఆహా! నేనా! నేనే! ఏమిటీనేనే!
 ఓహో! నేనా! నేనంటే నేనే! —మాబాగాసెల విచ్చారు!
 నేనే—

బొరంగ—ఛీ! నోరుమూనుకొనుము. ఏమి పరుల గావింపగలవో
 చెప్పుము.

దిల్దారు—(రెండుచేతులతోను నోరు మూసికొని, నీరవుడై యుండును)

బొరంగ—ఏమిపరుల జేయగలవో చెప్పవేమి?

దిల్దారు—నేనన్ని పనులను జేయగలను! నేనన్ని పనులను, జేయజా
 లను! నేనేపనినైన జేయగలను! నేనేపనియు జేయజాలను!
 కాసి చేతనైన, బుద్ధిభూట్రిన, మనసుకుదిరిన, నాకు నచ్చిన, నాకే
 తోచిన, నాకిష్టమున్న, నాకు వీలైన, నేనేదేని పనిని గావింపగల
 నేమో యెవరినైన నడిగి చెప్పెదను. కాని పనుల బాచుజేయు
 వారలలో నగ్రగణ్యుడెవడనిన నేనేయని చెప్పవలయును! నే
 ముట్టిన పన్నియు నిముసములో నాశనమైపోవును! దగ్ధమైపోవును!
 ధ్వంసమై పోవును. భగ్నమైపోవును! ఎవరైన దమయిష్టము!

ప్రచ్చినట్లు, నాకు నచ్చినట్లు, తలవాచునట్లు చీవాట్లు పెట్టిన
యెడల నే నేపవినైన, నప్పుడు నాకుఁ దెగులు లేకున్నచో నాకు
రొంపపట్టకపోయినచోఁ గడుపునొప్పి రాకపోయినచో, గాలులో
ముల్లు విరుగకపోయినచో నాలుక పూయకపోయినచో మా
వారందఱు డేమముగానున్నచో, మాకొంప తగులఁబడిపోకపోయి
నచో, దెలిసికొనగలను. అంతకంటె?—అంతకంటె!—నేనేమియుఁ
జేయలేను! చిత్తగించినారా? మహాప్రభూ! దేవరా! స్వామీ!
మహానుభావా! మహాశత్రు! మహాత్మా! అఖిలాండకోటి (బ—
బౌరంగ—ఛీ! ఊరకుండుము నీ యవనరము నాకుఁ బెద్దగ నుండును.
నీవు మొఱకువాఁడైన మురాదును వదలి నాకడనే యుండుము—
ఏమియు భయములేదు.

దిల్దారు—భయములేదు! భక్తిలేదు! భరసలేదు! బాగు! బాగు! బాగు.
బాగు. బాకూ!— (పాడుచు గంతులువైచును)
(వారకాంతల వెంట నిడుకొని మురాదు పోవేళించును).

మురాదు—పహవ్యా! చూడుమజా! ఆడండి! ఆడండి! పాడండి!
“పురుషులా నమ్మారాదూ—” పాడండి “చేతులోఁ జేయి
వైచి” పాడండి “చెంతకూ జేరాదీనీ—” పాడండి! పాడండి!
ఆడండి! చమత్కారముగా నాడండి!

బౌరంగ—అట్లులైన నీవిక విలాసవయోధియందు మునింగియుండుము.
నేఁ బోయెదను. నీ విదూషకుని వెంటఁ గొనిపోయెదను. అతని
వచనములు నాకు విశేషమోదకరములై యున్నవి!

మురాదు—అట్లా! ఏమీ! నిజమే! పహవ్యా! వాఁడొక రత్నమని
చెప్పితినిగదా! మంచిది! కావలయుచో, నీవు వానిని దోడ్కొని
పోమ్ము, వాని చెలిమికంటె మంచి చెలికారము నాకు లభించినది!

[దిల్దారు నహితుఁడై బౌరంగజేబు నిష్క్రమించును.]

మురాదు—వారకాంతలారా! ముందొకమాట పాడుడు! పిదప

నాడుడు! పిమ్మట పాడుడు! పిదపనాడుడు!

అంత సుధాకరుండు జగ మంతయు వెన్నెలపూతబూయఁగా

గాంతివిలాసరేఖలను గాంచుచు కన్నుల విడువొల్పనే

కాంతమునందునున్న మిము గన్గొని పుష్కల సాహసించియున్

గాంతల మాటచే గృహన గౌరవముప్పగ నాదరించి య

త్యంతవినోదలీలల ముదంబునఁ దూగఁగఁజేయుచున్ దమిత్

జెంతను శేర్పి ప్రేమలత చెల్లిని నాటఁగఁ గాగలించి య

శ్రాంతము గాఢరాగమున రాగము మీఱఁగ పూలపాన్పులం

దింతుల భాగ్యరేఖలు ఫలింపగ మించిన సృత్యగానముల్

సంతసమొప్పఁగా విని వనంతము నెంతయు జల్లుచున్ చునః

శ్యాంతిని వేగనీయఁగఁజె సారసలోచన! చిత్తహరిణి!

మురాదు—[నర్తకీరమణుల నాట్యము విలోకించుచు శబాస్ శబాసు'

అని సురాపాన మొనరించుచు జోగిజోగి నిద్రితుఁడాయెను]

[వారకాంతులు వెడలిపోదురు కొందరు సేవకుల

వెంటనిడుకొని యశారంగజేబు ప్రవేశించును.]

బౌరంగ—పెడతెక్కలు విడిచి కట్టుడు!

మురాదు—ఎవరు! ఎవరు! అన్నా! ఇదేమి! ఏమి యీ విశ్వాస

హీనత—!(లేవఁగొని త్రుళ్ళిపడి కేఁగఁగూలఁబడును.)

బౌరంగ—కట్టుడు! కొట్టుడు! కట్టినీయకున్న వధింప నంకో

చింపకుడు!

(సేవకులు మురాదు చేతుల వెనుకకు విడిచికట్టుదురు)

బౌరంగ—భృత్యులారా! ఈ శుంతను మీ రులితాన న్నాగారు

గొనిపోయి, మహమ్మదు అనష్ఠానుల యధీనమందుంచుడు. నే

నిప్పుడే నా తనయునకు జాబు లిఖించుచుంటిని.

మూరాదు—దుర్మతి! దీని ప్రతిఫల మనుభవించెదవు! నేను నీ పని పట్టఁగలను!

ఔరంగ—(భృత్యుల నుద్దేశించి) త్వరగాఁ గొనిపోడు! *అవును*
(భృత్యులు మూరాదును బట్టి యీడ్చుకొనిపోదురు).

ఔరంగ—ఈశ్వరా! నా కరములఁ బట్టుకొని, నీవు నన్నెచ్చటకుఁ గొనిపోవుచుంటివి? నాకీ సింహాసన మక్కఱలేదు! నీవు నాబాహువులఁ బట్టుకొని సింహాసనాసీనుని గావించితివి! ఎందులకో నీవే యెఱుంగుదువు!

[నిష్క్రమించును.]

ద్వితీయ దృశ్యము.

ఆగ్రాదుర్గపాసాదము—ప్రభాతకాలము.

పాజహాన్ నేకాకియై యుండును.

పాజహాన్—ఉదయవర్వతమున నరుణప్రభాభాసమానుండై, సహస్ర మయూఖుండుదయించెను. నీ రజాపుండు పూర్వము, వలెనే యుజ్జ్వలుండై, రక్తవర్ణుండై యుండెను! వియత్తల మిపుడుకూడ నీలమై యున్నది. యమునానదవంతి యథాపూర్వముగఁ గీర్దామయియై కలస్వన మొనరించుచున్నది! ఈ నదీతీరమునందున్న మహా వృక్షము లెప్పటియట్లు శతశ్రావణములై ప్రహారోజ్జ్వలములై గన్నట్టుచున్నవి! పుష్పనికుంజముల యపూర్వశౌరభభారంబుచు వహించి సమీరుండెప్పటి యట్లు యలన గమనంబున సంతట సంచరించుచున్నాఁడు! క్రిక్కిరిసిన చివ్రురు జొంపంబులు శైశవము నుండియు నే వీడ్చించు తెఱంగుననే యున్నవి! సర్వదృశ్యములు బూర్వమట్లే యున్నవి! కేవలము నే నొక్కండనే సూతిపోతిని! (గాఢస్వరమున) నేను నేను నా కుమారుని చేతులలో బందీనై

యుంజిని! ఆబలవలె ననహాయుండనై శిశువుకిని దుర్బలుండనై
యుండి యొకప్పుడు క్రోధ మూర్ఛిత మాంతుండనగుచు గర్జించు
చుంటిని. కాని కరతాల్ల మేఘ గర్జనలు మాడ్చి నిష్ఫల
హాహా కారమై యది యంతరించుచున్నది. నిజశిల్పియనాస్థుల
నంబు కతన జీర్ణించిపోవుచుంటిని! ఆహా! భారతరాజరాజేశ్వరుండగు
పాజహానుకు నేడెట్టి యవస్థ వాటిల్లినది! [స్తంభముపై
బాహువునిడి దూరమంచున్న యమునానది వైపుదృష్టులనారించి]
ఓ! ఇదేమి నిర్భోషము! ఏమి యీ ఘోర ధ్వనిము! ఏమిది!
మరల మరల వినబడుచున్నది! (ముందుకుఁ జూచి) ఇదేమైయుం
డును!—(ఆగి) శివమా! వచ్చుచుంటివా! అమ్మా! రమ్మ!

(జాహానారా ప్రవేశించును).

పాజహాన్—తల్లీ! ఈచివచ్చుచున్న చివడమేమి? ఈ శబ్దకరంపరలు
నీకు వినవచ్చుచున్నవా! (బొత్తుకృషును) దారా నిజసైన్యముల
దోడ్కొని జయజయధ్వానముల నలుపుచు నాగ్రా బ్రవేశించెనా
యేమి! పుత్రారమ్మ! ఈ పర్షియావిచారాత్యాచార సృశంసత
లకుఁ దగు ప్రతిశోధముఁదీసికొమ్ము!—తల్లీ! నిమిలితనేత్ర వైతి
వేమి! మంచిది! గ్రహించితిని!—ఇది దారావిజయ ఘోషణము
కాదు. ఒక నూతన దుర్వ్యధానూచక ధ్వనియై యుండును.
ఏమనెదవు? (9)

జాహానారా—జనకా! అవును.

పాజహాన్—దురిదృష్ట మొంటరిగారాదు! పలుకష్టములొక్కమాత్రే ను
భవించును! [Sorrows come in battalions! Shakespeare]
అరిష్టములారంభ మైనపుడవి తమ హింసావిధానములఁ బరీవూర్తిఁ
గఁపించిన కాని యంతరింపవు. తల్లీ! దుర్భార యేమియో తెలు
పుము. ఓ! ఇదేమిశబ్దము!

జాహానారా—బేరంగజీబునేడు డిల్లీ సింహాసనానీనుండై చతురం
బోధివరీత మహీతలంబునకు చక్రివర్తి యైపోయెను! ఆగ్రానగరము
ఆ యడిగొట్టు నుత్పవన్యమలతో మారుమోగుచున్నది!

పాజహాన్—(విససియట్లు) ఏమి! ఏమనుచుంటివి! బేరంగజీబేమి!
ఏమీ! అతఁ డే మొనరించెను!

జాహానారా—నేడు డిల్లీ సింహాసనా నీనుండై యున్నాను.

పాజహాన్—బిడ్డా! నీ వేమనుచుంటివి! నేను సజీవుడనై యుంటినా
లేక మరణించితివా? బేరంగజీబు? —కాదు!— అనంభవము!
కుమారీ!—నీవునరిగి వినశేయ!—ఇదిసంభవమగునా! బేరంగ—
బేరా!—బేరంగజీబూ!—కాదుకాదు! నందనుఁ డవివేకి కాదు!
లజ్జాకరకృత్యము నతఁడు కావింప నేరఁడు! అతని జనకుఁ డింకను
మరణింపలేదు! ఇట్టి కార్యము జేయనతఁడు సాహసింపఁడు!

జాహానారా—[కింపిత స్వరమున] తండ్రీ! ఎవ్వఁడు ముదునలియైన
జనకునిఁ గారాగారమందు బంధింపఁ గలిగెనో, ఎవ్వఁడు కన్నతం
డ్రిని బ్రదికి యుండగనే యధఃపతితునిఁ గావింపఁబోయింపఁ గలి
గెనో—అట్టివాఁడు కావింప నేరని కాత్యమేముండును!

పాజహాన్—అయినను,—కాదు! సంభవమే! ఆశ్చర్యమేమి! అబ్ర
మేమి!—ఇదేమి! మృత్తికనుండి కాలధూమము పుట్టించున్నదే?
అంబరమంతయుఁ గారుక్రమ్యకొనుచున్న దెందులకు! పృథ్వి
యంతయుఁ గల క్రిందలకు చున్నదని దోచెడిది!—ఇదిగో!
ఇదిగో!!—నే నున్నట్లుగనుచుంటి!! అదిగో! నీలసభము! ఉజ్జ్వల
ప్రభాతము! లోకబాంధవుఁడు, నవ్వుచున్నాఁడు, ప్రభాకరా!
నన్ను నీవపహసించుచుండుటకుఁ గారణమేమి? —ఏమియు సంభ
వం జేగనిగద!—ఆశ్చర్యము! [కొంచెము నేచు! స్తబ్ధుడై] అమ్మా!
జాహానారా—ఏమిత్తండ్రీ!

పాజహాన్—(గడ్డనవ్వగడున) అమ్మా! నీవు వెలుపల నేమిచూచినావ్వి
 తివి?—ప్రపంచమంతయుఁ బూర్వము వలెనే యున్నదా?—
 [మోతలు శిశువులకు స్తన్యము నొనఁగుచు డిరాక్లనతులు పతులఁ
 గూడి నుఖంబుండిరా? భృత్యులు ప్రభువులకి సేవలుపుచుండిరా?
 గృహస్థులు బికాగలకు బిచ్చమిసుకుండిరా? ఏమి తిలకించినావ్వి
 తివి? తల్లీ!—అదుగో!—కాదు! నియంబు లెప్పటియట్లు నిలు
 వంబడియే యుండెనా? మార్గములందు బాలనాగులు నడుచు
 చుండిరా? పానవులు మానవులను చంపివేయుటలేదా? నరులు సర
 మాంసమును మెక్కుచుండుటలేదా? బిడ్డా! తెలుపుము! ఏమి
 చూచి వచ్చితివి?

బాహానాగా—తల్లీ! ప్రపంచమంతయుఁ బూర్వమువలెనే యున్నది.
 కష్టపడుచున్న పాజహానుకొరకై యెవ్వరును నిట్టూర్పునైనఁ
 బుచ్చుటలేదు. ఎవ్వరిముఖమునైనఁ జంతాన్వేదకణము కూడ లేదు.
 మునలిరాజు తలంపైన లోకులకు లేదు.

పాజహాను—ప్రమీ!—నత్యమే!—“ఇది ఘోరతరదాష్ట్య” మనియు
 “ఇట్టి దాష్ట్యమునుచూచి మేము నహింసఁజాల” మనియు,
 “ప్రజావత్సలుండును, దయాళుండును, మాకత్రిప్రియుండును అగు
 పాజహాను చక్రవర్తిని బంధించు తెవరికిని సాధ్యముగా ద”నియు,
 “అగ్రా దుర్గ ప్రాకారమును భేదించి, మాతేనిం విడిపించి, మరల
 సింహాసనాసీనుఁజేతు” మనియుఁ బ్రజలు కులుకు చుండుట లేదా?
 “మేమిఁకి నీరవులమై యుండఁజాల” మని యుచ్చైస్యనమున
 వార లటచుటలేదా? క్రద్ధులై వారలు బొబ్బలిడు చుండుటలేదా?
 “మేము విద్రోహము నలుపుదు” మనియు, “నారంగజును
 గారాగారి బద్ధునొనరింతు” మనియు వాక్కులుచ్చుచు బట్టు
 కొంటుండుటలేదా?

[జాహానారా—తండ్రీ! ఎవ్వరును అట్లు చేయుటలేదు. లోకులేరును పరులకై యోచించనిచ్చగించరు! ఎవ్వరెట్లున్నను, నిజొన్నత్యము కొఱకై వారలు నర్వదా చింతాప యోగముగ్గు మానసులుగుదురు! రేపటి ప్రభాతమునఁ బభాశకుండుకయింపక, యొక సచండానల దాహ మాకనమును దగ్ధ మొనరించినను, వార బారక్తవర్ణాలోక మున నవిచలితినునున్నులై పూర్వముభంగి తనుతను దైనిక క్రిమల నిర్వహించు కొనియెడగు! అహర్నిశములువారు స్వార్థపర యగులై యుండుదురు.

పాజహాను—ఒకమాటు దుర్గమును విడిచి వెలుపలికేగిన యుక్తముగ నుండును!—తల్లీ! అట్టి సుయోగము ప్రాప్తించునా? నీచిత్తగుబును సరిపఱచుకొని, యెట్లో చిన్న వెలులలికి రహస్యముగఁ దీసుకొని పోవుట కేదేని యుపాయము వెదకుము.

జాహానారా—తండ్రీ! నెరవుతెరువుల వెదకుట యసాధ్యము! ద్వార నమ్ముఖమున వేయుచుండి నేవకులు కావలియున్నారు.

పాజహాను—వారలకొకప్పుడు వేజ్జకనర్తినై యుండలేదా? ఈయ్య కాలములోనే వారలునన్ను మఱచిపోయిరా? ప్రజలందఱికి నేను ప్రాణనమాడనగు నెచ్చెలిన్ నై యుండలేదా? ఎన్నఁడైన వారల కవజ్జనూపితినా?—పరుష వాక్యంబు పలికితినా? తల్లీ! నన్ను మఱచుటకు వారి కెట్లు సాధ్యమైనది? వానియందనేకుల ననాహార పిశాచమునుండి పలుమాటు రక్షించి యుంటిని. కారాగారము నుండి పలుపుర విడిచి పెట్టించి యుందురు! వివిధవిశత్తులనుండి మిగులఁ గష్టంబున వారియందనేకుల కాపాడియుందును—
ప్రత్యుపకృతి—

జాహానారా—తండ్రీ! మనుజులు ప్రత్యుపకృతి గావించువారుకారు! మాగవు డొకఁడు శునకంబు కొక మాంసఖండము నొసఁగిన, నా

శుశకము వాని కాళులకడ నిలువబడి నాలము నాడించు తెఱంగున, మనుజులు, ఆత్మస్తుభము నవేక్షించి యుభస్తుతులఁ గావించుట దతి నిపుణులై, శక్తిమంతులగు వారల దాసులై కాలముఁ బుచ్చుచుండురు! నరుడిట్టి నీరుఁడనియు, చిట్టి బోహియనియు మీ రిదివఱ కెఱుంగరు!

మోజహాన్—అయిన నొక మాటు వెలుపలికిరిగి నాయీ నెరసిపోయిన తలపు జూపి కర్రపై నాచుకొని యెట్లో యీ రోకఁగఁగి తత్కరిగమును వానిల సమక్షమున విసితభావమున నిలువబెట్టినచో, నాపై వారి కొకించుక దయపుట్టదా? ముదుసల్లిపై వారలకు జాలి కలుగదా?

జాహానారా—తండ్రీ! పృథివి పాపభూయిష్టము! ప్రజలు దయ మయులుగాను! ఎల్లరు భయంబు కడననే భక్తిపూవుచును! అధికార రహితపురుషుని వార లేవగింతురు! అట్టి కఠిరాత్ముల ననున యిచ్చిన, గార్యసాఫల్యము నేకూరదు. సింహాననాసీనులై, మహా వైభవమున మీరున్నతటి “జయ్! నామ్రాట్వాజహానుకు జయ్!” అని జయఘోషలతో నాకాశమును బ్రద్దలు చేసిన వారలే నేడు మీ యీ ధైర్యహీనవృద్ధమూర్తిగాంచి, మీ యెదుటనే ఘృణా పురస్కరముగ ధూత్కార మొనరింతురు—బ్రేక వేళ కృపామయులై యట్లుమియుకున్నచో, వార లనన్యభావమునఁ బెడమొగముల బెట్టి తరలిపోదురు!

మోజహాన్—అట్లాసరింపజాలుదురా! అట్టి క్రొంగుము జూపఁ గడంగుదురా! [గంభీరస్వరమున] నేడు ప్రపంచావస్థ యిట్లే యగుచో నేడేని మహావ్యాధి దాని సర్వాంగముల స్పృటియున్నదని గ్రహింప వలయును! ఇఁక నెల్లిదులకు! క్రొత్తరా! నీ విఁక నీ మహాసంసారమును నిలువకుము! క్రొత్తగానుండే దాని గళంబును సులిమి వేయుము! జగమింతి మహాపాపముతో నిండియున్నచో, ప్రపంచ

భూతములారా మీరింకను సశించరేమి? ఆకాశమా! నీకింక నీ నీలవర్ణమెందులకు? లోకబాధవా! నీ వింకను సభోపేధియందుఁ బ్రయాణమెందులకు నలుపుచుంటివి? నిర్లజ్జదేవతా! ఇంక దిగి రమ్మ! ఒక మహాసంఘాతమున నీవు చూర్ణీభూతవు కమ్మ! భూకంపమా! భైరవర్పుంకారము నలుపుచు మేల్కొంచి, పృథివీ వక్షమును బ్రద్దలుచేసి, భూకాయమును ఖండములు గావించి, యాఖండముల విశ్వరాజ్యమున వెదకల్లుము! (కొంచెమునేవు నీరవుడై) ఇప్పట్టున ప్రకాండదావానలజ్వాల లుద్భవించి, ధూమస్తోమంబులు విశ్వంబును గ్రమ్మి, నర్వంబును దగ్ధమొనరించి, భస్మరాశుల నిర్మించుగాక! ఘూర్ణమానమహోర్పుఁగూఁమారుతము భీషణవేగమున వీ తెంచి ఆ భస్మరాశుల నీశ్వరుముఖమునఁ జిమ్మగాక!

తృ తీ య దృ శ్య ము.

రాజపుత్రానా యందొక మరుభూమి పరిసరపరీక్షేషము—

పగలు రెండుజాముల వేళ—

చెట్టుక్రింద దారా, నాదిరసిపారులు గూర్చుండి యుందును.—

పార్శ్వప్రదేశమున జహరతున్సిపా నిద్రించుచుండును.

నాదిర—ప్రభూ! ఇంక నే సహింపజాలను!—ఈతావునఁ గొంచెము

నేవు పిశ్రమించి, మన యలమట నవనయించుకొందుము.

సిపార్—కాయనా! అమ్మ చెప్పినట్లు మనము కొంత తడవించే

విశ్రమించి యుండమా—తండీ! దాహముచే నా గొఱతుకయిగిరి

పోవుచున్నది!

దారా—(భార్యను ద్వేషించి), సతీ! విశ్రామింపునా! ఈ జన్మమందా

మనకిక విశ్రాంతి యొక డ! మనము చాటివచ్చిన యెవరిని

జూచితివా?

అయ్యో

నా—వీక్షించితిని—అవేమిదృశ్యము! ఏ?

దారా—మన వెనుకయెడలి యెట్లున్నదో, ముందుఁగూడ నట్లే యున్నది!—నీరము లేదు! నీడలేదు! యినుకపట్ల కంఠములేదు. మనకు నిలువఁదగిన తావేదియుఁ గాన్పించుటలేదు.

సిపార్—నాయనా! దప్పిగాని యుంటిని! కొంచెము నీళ్ళు కావలయును.

దారా—తండ్రీ! ఇచట నీరము లభించుటసంభవము.

సిపార్—తండ్రీ! నీరము! నీరము! గ్రుక్కెను నీళ్ళు (త్రాగినఁగాని నేను బ్రదుకఁజాలను!

దారా—[రుద్రబావమున] ఊరకుండుము!

సిపార్—నాయనా! దాహము! దాహము!! జలము! జలము!!

నాదిర—నాథా! ఈ చుట్టుప్రక్కల నేదేని జలాశయమున్నదేమో వెఱకింపుఁడు బిడ్డను, మూర్ఖులుటను సిద్ధముగ నున్నాఁడు! దాహబాధచే నా గొంతుకకూడ నెండిపోవుచున్నది! సూర్యుని యెండవేడిమిచే నా చెవులునుండి యూపిరి వెడలుచున్నది.

దారా—సతీ! మీరు మాత్రమే యిట్లు బాధపడుచుండుటలేదు. నావేదనమీ భాగకంటె నెక్కుడుగా నున్నది! మీ విషయమును మాత్రమే మీరు దలఁచుచుంటిరేమి! నా కష్టమునుకూడ యోచింపరాదా?

నాదిర—ప్రభూ! నాకొఱకై చెప్పబలేదు!—ఈ పసిబిడ్డను—అయ్యో!

దారా—దప్పికచే నా య తరంగమందుఁ గూడ నొక మహాజ్వాల ముండుచున్నది. ఈ భీషణవేదనను సహింపఁ జాలకున్నాను! శుష్కించిన యీ కుట్టవాని జూచిన, నాహృదయము చిల్లులు పడుచున్నది!—నోటోనుండి మాట వెల్వడుటలేదు—సతీ! నేను

పరిమనుఖుని భావించుచుంటివా?—కాదు!—ఏమిచేయును! నీరము
లేదు!—ఈ సమీపమునఁ గొలచులేదు!—(నింగివైపుజూచి)
దయాచుయా! నన్నెట్టి యవస్థతోఁ బడఁచ్రోసితివి! ఈబుతుతని
కొఱకైన నలిలశేఖ నీసమీపమునఁ జూపరాదా! ఆహా! ఏమిగతి
ప్రాప్తించినది! అయ్యో! ఈవేదనను సహించు తెట్లు!

సిపార్—నాయనా! ఇంక నే బ్రదుకను!

నాదిర—అయ్యో! బిడ్డా!—నేఁ గూడ మరణించెదన!—ఈదుఃఖము
దుప్పహమై యున్నది!

దారా—చచ్చిపొండు. ఇచటనే చచ్చిపొండు. నేఁగూడఁజచ్చిపోయెద
ను!—నేఁ డిందే మనమందరము మృత్యుదేవత కెరయగుదము!—
ఇంక బ్రదుకుటెందుకు!—రండు! చచ్చిపోవుదము రండు!

సిపార్—అయ్యో! నాలుక లాగుకొనిపోవుచున్నది!—అయ్యో! కల్లీ!
ఏమి యీవేదన! (నేలఁగూలును.)

నాదిర—(తనయనిదీసి) నాయనా! లెమ్ము! నీకమ్మలేదు! అమ్మయే
నీ కన్నయెడఁ నిట్టియవస్థయందు నీరవయై నిన్నుఁ జూచుచు
నూరకుండఁజాలదు?

దారా—ఇంక నే వీద్యశ్యమున వీక్షింపఁజాలను! నేడు నే నీశ్వగుపైఁ
బగసాధించెదను! వాని యాదుర్గంధభూయిష్టము—, అంతఃపార
సూన్యముగు సృష్టినిభేదించి, తదభ్యంతర ప్రకాండప్రపంచమున
వెలువఱిచి దానిని వానికిఁ జూపెను!—అవును!—మంచిది!
నేను మడియునును!—కాని నేను మడియుటకుఁ బూర్వము నా
చేతులతో మిక్కిలఁ జగిపై చెదన. మిక్కిల చంపి నేఁ జచ్చె
దను!—

[ఖడ్గము నొరనుండి తీయుట]

సిపార్—అయ్యో! మాయమ్మను చంపకుము!—నన్ను చంపుము!—

సన్న మూత్రమే !

నాదిర—కాదు కాదు! సన్న ముందు జంపడు!—నాకనులయెదుట
బిడ్డనక్షేమమునఁ గృపాణమును ప్రవృత్తుడు!—సన్న ముందుగ
సరికివేయుడు.

సిపార్—నాయనా! మాయమ్మను జంపదుగడ నేఁ జూడఁజాలను.
సన్న ముందుగఁ జంపివేయుము !

దాదా—(శశనమును వీక్షించుచు) దయామయా ! ఇదేమి యక్కజ
ము!—ఇదేటివంత!—నడుమనడుమ పట్టి చిత్రమాలఁ జూపు
చుంటివేమి!—తనుంబునడుమ నిదేమి యాలోకోచ్ఛాస్వసము !
ఈశ్వరా ! కృపాళూ ! నీ సృష్టిరచననుందరము నిష్ఠురఁ కూడనా!
తల్లిబిడ్డ లొకరినొకఁడు రక్షించుకొనుటకా యీయూక్రందనము!—
ఇట్లుంకలార్చినచు, వీర లొకరినొకఁడు కాదికొనఁజాలక గోవుచుండి
రా!—ఇట్టి ప్రాబల్యమా? వెనువెంటనే యిట్టి దౌర్బల్యమా !
ఇటి యుచ్చరా ! కాని యింతటి యధఃపతనమా!—ఇదిగో !
మిఁటిచుండి మాణిష్యమొకఁడు యాకస్మికముగ, మట్టియందుఁ బడి
పోయినది. ఇదిగో!—స్వర్గనరకములు వెందును కలియుచున్నవి!
కృపాళూ ! ఇదేమి ప్రహేళిక !

సిపార్—అహా! అమ్మా!! నాయనా! నాయనా!! అయ్యో! అమ్మా!
[క్రిందఁ బడిపోవును.]

నాదిర—(డగ్గుత్తికతో) అయ్యో! నాయనా! నీ కంఠగతి పట్టినదిరా
తండ్రీ ! [నానిని లేవనెత్తి నిజాం, పాదఁ జేర్చుకొనును]

దాదా—ఇదిగో! మరల నాకు, నానిరయము గప్పట్టుచున్నది! కాదు!
కాదు! కాకేమి!—ఇది యాలోకబ్రాంతి!—ఇదిగో ధాకిని! ఇదిగో
శాకిని!—పిశాచ!—ప్రపంచము ! జీమూత మంత గాఢమైనదో
చూపుట కిదో. ప్రజ్వలించఁగారిండుము. ఏమియుకాదు!—

లేదు!—మిమ్ము: నీకుని పిదప నేను మడిసెదను! [నిద్రించు
 బిడ్డను విలోకించి] అమ్మా! నువ్వు ప్రియగ్నవై యుంటివా! నిన్నేమి
 చేయను? తల్లీ!—ఛీ! దారా! బేలవుగాకము! హృదయమా!
 నీకుగాకము! హస్తమా! కంపింపకుము. మస్తకమా! ఘూర్చిల్ల
 కుము! కాయమా!—ఛీఛీ! వడఁగఁచుంటివేమి! కన్నులారా!
 ఏమి! ఏమీ!—ఏమి యీ కాయము! కరవాలమా! నేలఁ బడి
 పోవుచుంటివేమి? ఆయ్యా! ఈశ్వరా! అయ్యయ్యా! కాళ్ళు తడిఁ
 బడుచున్నవేమి? ఛీ నిలువుఁడు నిలువుఁడు! తల్లీ! మేల్కొంచ
 వేమి! నిన్నుఁ గూడఁ జంపివేయుదునని యెఱుఁగవా! తల్లీ!
 అమ్మా! నీసుఖనిద్ర వీర్చనిద్రయగునని యెఱుఁగవా! ఇఁక జంపి
 వైచెదను! అయ్యా! చేతులుగావు! (ఆశ్చర్యముగఁ జిత్కిలపడుచు)
 లేచి! ఇఁక జాగ్రత్తయరాదు! హృదయేశ్వరీ! రమ్మ! నాయనా
 రమ్మ! తల్లీ! ఇఁక లెమ్మ! మి మ్మిప్పుడ నరికివేసెదను!—
 తదుపరి!—తదుపరి—(గద్గదస్వరమున) మీ మృతకాయములఁ
 గవుంగలించుకొని నేను చచ్చిపోయెదను!—రండు! ఒక్కరోక్క తే
 రండు!—

[భార్యని జంప దారా కరవాలము ఝళిపించును]

సిపార్—(ముండికుఱికి) చంపకము! చంపకము!! అయ్య
 అయ్య—

దారా—[తనయు నొకకరిమునఁ బట్టుకొని, వానిని దూరమున
 నొలువబెట్టి నతికంతమునఁ గరివాలమువేయ నుద్యమించు,] సతీ—
 సిద్ధముగ నుంటివా?

నాడు—నాథా! మడియుటకు ముందు మి మ్మొకమాటు ప్రార్థింప
 సిండు.

దారా—ప్రార్థనయూ!—ఎవనిని ప్రార్థించెదవు! ఈశ్వరుఁడు లేడు!

సర్వము శూన్యము!—ప్రపంచనము! ప్రతారణము! దౌర్జన్యము :
దౌర్జన్యము! భగవానుఁ డెక్కడ!—ఏడి! ఏడీ చూపుము!—
దేవుఁ డుండెనని యెవరనిరి? ఉండెనా! ఉండెనా? మంచిది!
ప్రార్థింపుము!

నాచర—(ఉద్గుతకత్తో) బిడ్డా! రమ్మ! చనిపోవుటకు ముందు దొకమాట
నీ ముద్దుమోమున నుద్దెనిమ్ము! నీ శిశిమును మూర్ఖుననిమ్ము!
తండ్రీ! ఇట్టి పాపాత్మురాలికడుపున నెందుకుఁ బుట్టితివిరా?
నాయనా! నీకుఁ గూడ నిట్టి కఠినమరణమే ప్రాప్తించునా! నీ
చిన్నికంఠము కూడఁ గరవాలమున కెరయకునా! ఆ ఘోరబాధ
కెల్లు తాళుదువు? అడుగుఁ గింద మోపనీయక చిన్ననాటకుండి
యు నిన్నల్లాడుముద్దుగఁ బెంచితివిరా. తండ్రీ! బంగారుఁన్నలతో
బాల్కత్రాగు ముద్దుబిడ్డవు నేడు కఠినవిపాసచేఁ గుంచుచుంటివి!
విధాత నీరొనల గూడ నిట్టివాత వ్రాసినేమిరా! సుకుమారున
కిట్టి ముక్కట్టులు బెట్టిన సర్వేశునకు జాలిలేదా! అయ్యో! కన్న
తండ్రీ! నిన్నవిడిచి నేనే ముందు బోవలసినవచ్చెనా! నాయనా!
రమ్మ! తనివితీర నొకనూ తాలింగన మాచరించుకొననిమ్ము!
మనీయుటకు ముందు దొకమాట భగవానుని ప్రార్థితము రమ్మ!
[తనయుఁడు ముందుకు రా నామె వానిం గొఁగిలించుకొనియెను.
మాతాశిశువు లిరువురు మోకరించి కనుల మూసికొనిరి.]

నాచర—దీనావళా! దారుణమైన దుఃఖమున మునిగి నేడు నిన్ను
ప్రార్థించుచుంటివి! ప్రభూ! నన్నొకదానినేగాక నా ప్రాణాధికులైన
వీరలఁగూడఁ గిభిశోకి జలధియందు మునుగఁజేసితివి! సంతా
పముచేదహింపఁబడుచున్నది, ఎప్పటినుట్లు విసితనై నీమూ
జ్జలు శిశుసావహింప నే బలయెగ్గుచుంటివి! ఏమాజ్ఞానోరంధ్రమో
యెనుఁగదా! ఏమిశేష బ్రహ్మజ్ఞానో ప్రసాదంపుము! తలవంచి

సుఖదుఃఖముల నొక్కతీటుననే పరిగ్రహించెను! కాని నీసాన్ని
ధ్యముజేరుటకు బూర్వము నాబిడ్డలును, పతియును ఘ్రేయుంట
వీక్షింప నిచ్చగించుచుంటిని! ఈనాతుడికోరికను నీడేర్చి పిదప
నన్ను నీడకుఁగొనిపోము!

దారా—[చూచుచుఁజూచుచు నాకస్మికముగ మోకరించి యిట్లు ప్రా
ర్థింపఁదొడంగును.] ఈశ్వరా! జగదీశ్వరా! రాజాధిరాజా! నీవుం
డుట విక్రమా! నీవులేకున్న నీవిశ్వపాలన మెవ్వరుచేయుచుండిరి!
ఏనియమబలంబున మాతానుతులను రెండుపవిత్రవస్తువులు జగ
మందు బ్రహ్మటితములాయెనో యానియమ మొందుండి యరుదెం
చెను! నిర్హేతుకజాయమానకరుణా! నిన్ను చేకవిధముల స్మరించితిని.
కాని, ఇట్లు శోకార్తుఁడనై యిట్టిదీనభావముననిట్టి కారతరహృదయ
మున నిన్నుచే నీవర కెన్నఁడును ప్రార్థించియుండలేదు. దయా
మయా! నమస్తే! కృపాభూ! రక్షింపుము.

(సతీనమేతముగ నొకగోపాలుఁడు ప్రవేశించును.)

గొల్లవాఁడు—మీరెవరు?

దారా—దయాభూ! అరుదెంచితివా! [నేత్రములఁదెరచి] మీరెవ
రు? కొంచెము జల మొసఁగుడు! కొంచెము జల మొసఁగుడు! నాకీయ
కున్నను ఈరమణి కీబాలునకు నిండు. వీంలబ్రతికించి వున్నెముఁ
గట్టుకొనుడు.

పాలగొల్లది—అయ్యో! పాపము! వీరకెంతకష్టమువచ్చిది! నేనిప్పుడే
పోయి జలమును గోసెచ్చెదను. నాయనా కొంచెము తాళుము!

[ప్రవ్రమించును.]

గొల్లవాడు—అహా! ఏమి యాపద! అయ్యో! ఈబిడ్డకోప
చున్నాడు!

దారా—అమ్మా! జహరత్! నీవుమరణించితివాత్మల్లీ!

గొల్లవాడు—(జహరత్ను సమీపించి ఆమెముఖమును తేరిచూచి)

బాబూ! బిడ్డమరణింప లేదు. అయ్యో! బిడ్డా!

దారా—తల్లీ!

జహరత్—(హింసస్వరమున) నాయనా!

[గొల్లది ప్రవేశించి నలువురికి జలంబొసంగును. అంతట నీరము

నాప్యాయనంబుగఁ గ్రోలుదురు.]

గొల్లది—(దారా నుద్దేశించి) బాబయ్యా! రండు! మాయంటికి రండు!

గొల్లవాడు—అయ్యగారు! రండి! మాయంటికి!

దారా—దయాభూలారా! మీర లెవరు? స్వర్ణమునుండి యవతరించిన

దేవతలా యేమి?—మిమ్మిశ్వరుఁ డెవ్వనా?

గోపాలుడు—బాబూ! మేము దేవతలము గాము. గొల్లలము! ఈ

చిన్నది మాపిల్లల తల్లీ.

దారా—మీ కింతి నయయా! మనుజులకింత జాలియుండునా; ఇది

సంభవమా?

గోపాలుడు—ఏమినాయనా! మీర లెప్పుడును మనుజులఁ జూచి

యుండలేదా; భూతములనే జూచుచు నచ్చుచుంటిరా?

దారా—దయాభూ! అట్లే యై యుండవచ్చును. ఈ వజ్రకు మేము

గాంచిన వన్నియు పిళ్ళాచములే కావచ్చును!

గొల్లది—బాబయ్యా! ఇది మానవులు చేయవలసిన కార్యమే! దిక్కు

లేనివారి కాశ్రయ మొసంగుట, ఆశక్తిగొన్నవారి కిన్ని మొస

గుట దప్ప గొనినవారికి గ్రుక్కెగు నీళ్ళిచ్చుట—ఇవన్నియు

మాననకృత్యములే. భూతములు మాత్ర మాపనలఁ జేయవు.

కాని అవిగూడ నపుడపుడిట్టి సత్క్రియలఁ గావింప సిచ్చగింపవని

నేదలఁపను.—బాబయ్యా! రండు! అమ్మా! లెమ్మ! బిడ్డలారా!

రండు!

[గొల్లది దారా తనయును చంకబెట్టుకొనును. గొల్లడు దారా
తనయు వెత్తుకొనును. దారాభార్య కరము బట్టుకొని
వారి ననుగమించి మెల్లగ నిష్క్రమించును.]

చతుర్థ దృశ్యము.

ముంగేరుదుర్గప్రాసాదము—జ్యోత్స్నలోక సశీధము.

పియారావచారిఁ జేయుచుఁ బాడును.

నుఖయింపఁగాఁ గోరి సొగ్గసైన సౌధంబు

నిర్మింప నయ్యది నేలఁ గూలె!

మధురామృతంబని మధువును గ్రోలఁబో

నది కాలకూటమై యగడువెట్టె

శీతాంశుఁ డని వ్రేమఁ జేరి కొల్వఁగఁ భీక

రోమాంశుఁడై యాశలుడుగఁజేసి

కడుదప్పిగొని జలంబిడునంచు వేడఁగా

జలదంబు పిడుగుల జార్చి మోడె!

(నుజా ప్రవేశించును).

నుజా—నీ పచటనుంటివా? నీకొత్తకై దినమంతయుఁ దిరిగి తిరిగి
వేనారితిసి.

పియారా—(పాడుచుండును)

ప్రణయభంగముచే నెడ బిడ్డలయ్యె

నుజా—తరువాత నీకంతస్వరము విని, నీపచటనుంటివని గ్రహించితిని.

పియారా—(పాడుచుండును!)

జ్ఞాన దాసుని బోధన జ్ఞాన మిచ్చె!

నుజా—నూలబీనుము!—ఏమీ! ఈ నిర్లక్ష్యము!

పియారా—(పాడుచుండును!)

ఇంత గలుఁగుల నాకళ్ళ మెంిచూడ!

సుజా—వినవా? ఆహా? నీవు వినవా? ముందరికి! తే నడలి పోవు చుంటివి!

పియారా—(పాడుచుండును)

దైవకృతమున కే మందు ధరణిలోన.

సుజా—ఆహాహా! ఎట్టి తీప్సలు పెట్టితివి! ఎట్టి పాట్లు కలుగఁ జేయు చుంటివి! ఎవనిను పెండవపెండ్లిఁ గావించుకొనకూడదు! పడుచు భార్యలు ముడునలేమగలను పనికిమాలిన వారి గావించి, యొక మూలఁ గూరుచుండఁబెట్టి, తమ చిత్తమువచ్చిన తెఱంగున న్వేచ్ఛావిహారము నలిపెదరు. నీవే నా ప్రథమకళత్రమునై యుండిన, నొక్కపలుక వినుచును బేల్చినై యింతనేపు బ్రతిమాలుచునా?

పియారా—ఆహాహా! ఎట్టి తీప్సలు తెచ్చి పెట్టితివి! ఎట్టిపాట్లు కలుగఁ జేయుచుంటివి! ఏ యాడుదియు పెండవపెండ్లి మననిని కట్టుకొన రాదు! ముదునలి మగలు పడుచు బాళ్ళలఁ బనికిమాలిన వారిని తలంచి, వారిని పోకోకూ చాలింపక యొకమూల గూరుచుండఁ బెట్టి, తమ చిత్తమువచ్చిన తెఱంగున న్వేచ్ఛావిహారము నలిపె దరు. నేనే మీ ప్రథమపత్నినై యుండిన, నాపాల నంతయు నిట్లు బాడుచేయ సాహసింతురా! ఆహా! ఎట్టి కష్ట మెట్టికష్టమా! రాత్రింబగళ్ళొక్క రణవార్తలనే వినవలయును. ఏమి యీ పాట్లు! నాపతి వట్టి మూర్ఖుడు. వ్యాకరణ మక్కఱలేదు! గాన మక్కఱ లేదు! ఎప్పుడు, ఆజ్ ఆజ్! ఆజ్!! ఆజ్!!!

సుజా—నీ గానములు గీతములు నాకు బోధపడవు!

పియారా—ఇప్పుడు నేఁ బాడిన యట్టి శ్రావ్యగానమునుగూడఁ బ్రశం శింపలేరా? ఆహా హా హా హా హా!

సుజా—నీ గానము విన్నే మోహింపఁజేసెగా? నీగానమును నీవేమెప్పు కొనుచుంటివా? ఆహా హా హా హా!

పియరా—ఏమి చేయను! నానానాధ్యుము తమకు కర్ణకరోరము
గానుండును. నే బాడిన మీరు వినదలచుకొనను. అందుచేనేనే
గానముచేయుచు వేసే యానందించు శ్రోతనగుచుంటిని.

సుజా—నీవనిన వచనములో వ్యాకరణ దోషమున్నది.

పియరా—ఏమి! నేనువనించినదానిలో వ్యాకరణ దోషమును బట్టు
కొంటిరా! కేవలినదానిలో దప్పు బట్టుకొనువాడు మీరా!

సుజా—అవునునేచే! నీవు “శ్రోత” యనిబలికితివి. నీవు శ్రోతవు కా
జాలవు.

పియరా—(నాలుక కఱచుకొని)—అయ్యో! నోరుజారినది.

సుజా—జారిపోయినదా! చూచెదగాక (క్రిందవెదకునట్లు నటించును.)

పియరా—వ్యాకరణ—

సుజా—ననే! దానికేమిలే! ఇప్పుడు తెలుపదగిన విషయమేమన: నులే
మాను ముంగేగు కర్ణమునండి వెడలిపోయెను. ఎందులకో యె
ఱుగిగురుచా?

పియరా—అదితప్పుకాదు!

సుజా—అతనిజనకుడైనదారా రమ్మని వానికి గబురునంపెను. కాని
యీవైపున—

పియరా—అల్లునుటవలనఁ దప్పేమియులేదు. మీరన్నడు సరిగ
వినలేదు!

సుజా—రెండవమానుకూడ దారా ఔరంగజేబుచే యుద్ధమున బరా
జితుడయ్యెను!

పియరా—వ్యాకరణ దోషములేదు!

సుజా—నీధోరణివేఱుగను, నాధోరణివేఱుగను, గన్నట్టుచున్నది.
కేజెప్పుదానివి వినదలచుకొనలేదా?

పియరా—నేనువనించినదానిలో వ్యాకరణ దోషములేదని మొట్ట

మొదట నొప్పుకొనుడు!

సుజా—నీవుపెరిచిన దానితోఁ దప్పకుండా వ్యాకరణదోషమున్నది!

పియారా—తప్పకవ్యాక—

సుజా—తప్పకవ్యా—

పియారా—దోషములేదు!

సుజా—దోషముండి తీరినది!

పియారా—దోషమేమియు లేదు!

సుజా—ఉన్నది! ఉన్నది!! ఉన్నది!!!

పియారా—లేదు! లేదు!! లేదు!!!

సుజా—నదువు మెవరిచేతనైనఁ దెలిపించెదరురమ్ము! లేకనీవే యిట్ట
మువచ్చిన వారిపక్షి త్రోసికొనుము!

పియారా—నాకదంతయు తెలియదు. ఇదిగో! చెప్పుచుంటినివినుడు!

ఈవివాదము నిచ్చటనే యిప్పుడే — ఈక్షణమందే తీర్చివేయవల
యును. లేకున్న నేను పెద్దమారాముజేసెదను. ఈతావంతయు రసా
తలముఁ గావించివైచెదను! కొంపఁదలక్రిందులు జేయుదును. పెం
గు తెగురుపట్లు రాత్రియందుఁ బెడబొబ్బలఁబెట్టెదను! మీరెట్లు
నిదుఁగించెదరో చూచెదను! యీచిక్కులనుండి తప్పించు కొనవలె
నన్న—ఇప్పుడే—ఈక్షణమందే, ఈప్రదేశమందే, రెండవకంటి
నానికేదెలియకుండ, నేమియు సంకోచింపక, నాపక్షమందే తీర్మాన
మొనరింపవలయును! దోషమేమియు లేదనియు, దోషమంతయు
మీదేయనియు, ఈవిషయమునింతవఱకుఁగొనివచ్చుటమీబుద్ధిపొర
పాలనియు. మీరొప్పుకొనవలయును—లేకున్న నీ బ్రహ్మరాక్షసి
నెఱుంగుదురా?

సుజా—నరే! నీపక్షమందే తీర్మానించిన, నేఁజెప్పువానిని సావధాన
మనస్కులై విందువా?

పియారా—వినెదను.

సుజా—అటులైన నీవువచించినదానియందు వ్యాకరణ దోషమేయు
న్నను,—(నాలుక కటచుకొని) కాదుకాదు! (పియారా—పిచ్చుపలికిన
దానిలో వ్యాకరణదోష మొక్కటియు లేదనుట సిక్కి—

పియారా—నిక్కమా నిక్కముకాదా?

సుజా—నిక్కముకాదు.

పియారా—ఇదిగో! ఇదిగో!! మొదలిడుచుంటిని!!

సుజా—నిక్కము! నిక్కము!! నిక్కము!!!

పియారా—నిక్కమేమి! దోషముండుటయా!

సుజా—కాకున్న మఱియే నిక్కమే మనుకొనుచుంటివి!

పియారా—మంచిది. ఓ! (అటవనుద్యమించును.)

సుజా—నతీ! ఊరకుండుము! దోషమేమియు లేకని యొప్పుకొనుచుం
టిని. ద్వితీయపక్షముం దీవున్నపు డట్లియ్యకొనకతప్పదు. ఇకవినుము.
తెలుపవచ్చిన విషయములు విశేషముగ నున్నవి. అవన్నియు
గురుతరములే! విదుషివైననీవు బాగుగవివేచనమొనరించి నాకాలో
చన చెలువవలయును. నీయాలోచన మనివార్యము!

పియారా—ప్రియా! మీరిట్లు బ్రసంగించుచుండీక నాయుల్ల మాల్లానము
చేర బల్లవించును. మీరుకోరిక చొప్పుకాలోచన చెప్పుదురు.
కాని విషయముల నన్నిటిని మీరవిశేషముగ నాచుము. ఒకరి
చుకతాళుడు. సావధానముననున్నై విశుభకీర్తను సంసిద్ధునైయుం
డలేదు. (దుస్తులనవరించుకొని, తలఁచువ్వుకొని, ముఖమునదుఃఖి
ని, నలుగెలంకుల విలోకించి) ఇచట నొకడున్నతాసనమైనలేదు.
మీడంబమంతయు నింకేయేనా! వోనందు నిలువబడియే నిండును
ఇక చెలువుడు. నేనిపుడుసిద్ధముగ నున్నాను.

సుజా—జురకుడు మృత్యుకొండెంచి నేడలచెడ.

వియారా—నేగూడ నట్లే తలచెడ.

సుజా—చక్రవర్తిచ్చే నాని జయసింహుడు చూపిన యక్షరములు
దారాతప్పని యక్షరముల యక్షరముని తలచెడ.

వియారా—నే గూడ నట్లే తలచెడ.

సుజా—నీమి త: చిలిచి?

వియారా—అదే.

సుజా—అదంటే?

వియారా—అదంటే అదే.

సుజా—నేబడికినది ఏకము. మృత్యుకొంటివా?

వియారా—నేనీమి ను నొప్పుకొను చుంబలేదు. మీరు చెప్పుకొని
పోయి.

సుజా—రెండవచూరుయుడమందు కూడ నారంగజీబుచే దారాపరా
క్షను వారవింటివా?

వియారా—మనకేమి వింటి.

సుజా—ఎవరికడ వింటి?

వియారా—మీకడనే!

సుజా—ఎప్పుడు?

వియారా—ఇప్పుడే!

సుజా—దారా అగ్రావిడిచిపారి పోయెను. విజయగర్వంబున నారంగజీ
బునగరము జొచ్చి జయసింహుని గారాగారమున బంధించెను. మురా
దునుకూడ బంధించి వైచెను.

వియారా—నిక్కమే!

సుజా—బొరంగజీబికి నాతో సమరమునటువును.

వియారా—సంభవమే!

సుజా—అకతిననితో నేను యుద్ధముచేయ వలసివచ్చినచో నడకడు

భీషణమై యుండునని వక్కాణింపవచ్చును.

పియారా—భీషణమన్న భీషణమా!

సుజా—దానంజేసి నేనిప్పటినుండియు సమరసన్నద్ధుడనై యుండ వలయును.

పియారా—ఉండవలయునేమి? ఉండితీరవలయును!

సుజా—ఏమీ!

పియారా—ఏమో?

సుజా—కాని—

పియారా—నాయుద్దేశ్యముకూడ నట్లే!

సుజా—నీయుద్దేశ్య మేవిషయము?

పియారా—మీరనిన కానీ విషయము!

సుజా—నీవు వచించున దేమియో నాకు బోధపడుటలేదు.

పియారా—నిక్కముగ నాకుకూడ నేమియు బోధపడుటలేదు.

సుజా—బాగు! బాగు!! నిన్నాలోచన యడుగుట నాబుద్ధితక్కువ!

పియారా—అందుకు సందేహమా?

సుజా—యుద్ధవిషయములు నీకెట్లుబోధపడును!

పియారా—యుద్ధవిషయములు నాకెట్లు బోధపడును!

సుజా—కాని, మతోకచిక్క కలుగుచున్నది!

పియారా—చిక్కనిన చిక్కే!

సుజా—అదేమి?

పియారా—ఏమో నాకేమి తెలియును?

సుజా—తాను మనతనయను పరిణయ మాడనని మహమ్మదు స్వక్తి
ముగ లిఖించెను.

పియారా—అతడెట్లు పరిణయమాడును!

సుజా—ఎల్లాడఁడు! వివాహమింక కే స్థితిమోపొయ్యెను. ఇప్పుడుమూల
దిరిగిన మనమూరకుందుమా?

పియారా—అయ్యో! ఉరకుందుమా!

సుజా—కాని అతఁడు పణియమాడ నిచ్చగించెను.

పియారా—ఎందుకిచ్చగించును!

సుజా—తనతండ్రి విరోధకూతులు దాను వివాహమాడఁగని అతఁడు
లిఖించెను.

పియారా—అతఁడెట్లందుకు లిఖించెను!

సుజా—మహమ్మదు విణియ మాడుట కియ్యకొననిదో తనయవరి
తాపమున కంతముండదు.

పియారా—తనయవరితాపమున కంతముండనా!

సుజా—ఇప్పుడేమి కావించవలయునో నా కేమియుఁ గాలుపోవుట లేదు.

పియారా—నాకకూడానేమియుఁ గాలుపోవుటలేదు!

సుజా—అయ్యో యిప్పుడేమిచేయుదము!

పియారా—అయ్యో! ఇప్పుడేమిచేయుదము!

సుజా—ఏవిషయమందయిన నీయూలోచన యడుగుట వట్టివృధ!

పియారా—అట్లని గుప్పటకే దెలిసినదా!—ఎట్లు తెలిసినది!—ఎట్లు తె
లిసినదో చెప్పరా? పోనింకు చెప్పకపోయిన!

సుజా—ఇప్పుడేమి చేయును! నచరమునామాన్యనితో గాదు!—బేరం
గజీబుతో! మహమ్మదువంటి శూరుడు వానికిఁదోడ్పడఁచుండెను!
ఏమివిపత్తు వాటిల్లునో తెలియకున్నది! సతీ! నీవేమిసలహాయొసఁగె
దవు?

పియారా—! పియతమా! మీకునిక్కముగ నాసలహా కావలయునా?

వినెదనన్న నీవిషయమందు నాయుద్దేశ్య మేమియో దెలిపెదను.

సుజా—తెలుపుము, వినెదను.

పియారా—ప్రాణేశ్వరా! యుద్ధ మొనరింపకుండుటే నాయుద్దేశ్యము.
బవరమువలని ప్రయోజన మేమియులేదు.

నుజా—ఎందులకులేదు? మనకు సామ్రాజ్యముక్క. అలేదా?

పియారా—హృదయేశ్వరా! మనకు సామ్రాజ్యమేల! మన కెట్టి
యభావమున్నది!—ఎట్టిలోటుకలదు! నన్యశ్యామల పుష్పవిభూ
షితనహస్రనిర్భరమాలికా విరాజితమై యమరావతివలె సుందరం
బగు నాంధ్రసీమతో నన్ని భమయిన యానంగభూమిని విలోకిం
పుండు. సామ్రాజ్యమన నెట్టిది! నాహృదయసింహాసనమున భక్తి
పురస్కరముగ మిమ్మాసీనుఁ గావించితిని. అసింహాసన నమ్ముఖ
మందామయూరసింహాసన మెంతపాటిది! చేతులఁ గలుపుకొని
హృదయములఁ బొదివికొని, మన మీదివ్యహర్ష్య శిఖరంబున
నిలువంబడి, విహంగమధుర ఝంకారము కర్ణవర్షంబొనర్చ, దిగం
తప్రసారిత దివిజకల్లాలి సీధూసరవక్షము నేత్రవర్షంబు గావింప
ఆయనంత సీలాకాశమహాచైవలిసి శుభ్రపూరంబున, పరస్పరసమ్మి
ళితముగ్ధాపాంగదృష్టితరణినిఁ దేలియాడఁజేసి, ఆసీలసభానిభృత
ప్రాంతమున, మోహమయశాంతి నికేతనమైన, ద్వీప మొకటి కల్ప
నాబలమున నృప్తించి, దాసినడుమనున్న నృప్తిమయ సింహంజము
లోపల నుపవిష్టులమై, పవిత్ర ప్రణయపూర్వకంబుగఁ బరస్పర
యావనాదుణ తేజో భాసమానాంగ ప్రత్యాంగమాల విలోకించు
కొనుచుఁ బరస్పరాధర సుధనాప్యాయనముగఁ గ్రోలుచుఁ, బరస్పర
చుంబనసుఖమునఁ దేలుచు, చిత్తజసాయక విధులమై, శరీరంబు
లతోఁగూడఁ జిత్తముల నొండొంటితోఁగలిపి, పరస్పరభుజామృ
ణాశలేల్లితులమై, యద్భుతానంద పయోధిమగ్న మానసులమై,
యనిర్వాచ్యంబగు సౌఖ్యసామ్రాజ్యమునఁ గాలముఁబుచ్చు మన
కాకషభూయిష్టమగు ఫిల్లీసామ్రాజ్య మెందులకు! వల్లభా!

ఈయుద్ధమువలన మనకు లాభములేదు. మనకు హర్షముకలుగదు. మనయచికానిది మనకు లభ్యముకాదు. మనకున్నదానిని ప్రస్తుత ఢిల్లీభర్తకు జేతుబాది సమర్పింపకుండు!

సుజా—అటులై: నీవు బాగుగనే యోచించితివి— నేనొంటిగ భావించి భావించి, ఘూర్ణమాన మున్తిమ్ముడనైతిని. సతీ! అగ్రజుడైన చారాప్రభుత్వమున కెట్టులైన సంగీకరింతును. కాని, నాకన్నఁ జిన్నవాడైన యారంగజు ప్రభుత్వం బేనియ్యకొనఁజాలను— విన్నవానియాజ్ఞకుఁ దలఁదాల్చు నేనిచ్చగింపను.

[నిష్క్రమించును]

పితూరా—మీకెట్టి యుపదేశమిచ్చినను వృధయే! మీరు శూరా గ్రేసరులకు! సామ్రాజ్యార్థము మీరు కదనముఁ గావించుకొన్నను, సమగార్థమై సమరము సలిపెదరు. మిమ్ము నేను బాగుగఁ బరీక్షించితిని—యుద్ధమనుమాట చెవిబడిన, మీరద్భుత హర్షంబున నాట్యమాడెదరు!

పంచమ దృశ్యము

ఢిల్లీనగరపు మందిరము—ప్రాతఃకాలము

దొరఁగజులు సింహాసనారూఢుడైయుండును.

పార్శ్వప్రదేశమున, మీర్జామ్లా, నయస్తఖాను ప్రభృతులగు సైన్యాధ్యక్షులును, సమాఖ్యులును, నిజభృత్యసమేతుండైన జయ సింహుఁడును, ఆసీనులైయుండురు. యశవంతసింహుఁడు సమ్ముఖ ముండుండును.

యశవంత—జాంహాపనా! (స్వామీ!) సుజానుల్తానుతో మీరు చేయఁ దలఁచిన సమరమున మీకు సాయమొనర్ప నా సైన్యములతో నేనొక్కడ కిరదెంచుతిని; కాని ఒకించుక యోచించి, యిప్పుడు చేసెట్లానదించుట కిచ్చగించుటలేదు. నేడే నేను యోధపురమున

కరుగుచున్నాను.

బేరంగజీబ్—యశవంతసింహ మహారాజ్! సర్వనాశిర యుద్ధమునఁ
దూరాపతౌవలంబులై ఎన్నెదుర్కొనుటచలఁమిపై నాకప్రియము
కలుగలేదు. మీరాజభక్తికి సీతర్యనముచు గనుబఱచినచో శీఘ్ర
కాలమున మిమ్మాత్మీయులలోఁ బరిగణింతుము

యశవంత—యశవంతసింహుఁడు మొగలుతోనికి ఇప్పుడైనను, అవి
ప్పుడైన నొక్కటియే! అందులకు మీరు విశేషముగఁ బరితపింప
నక్కఱలేదు; యశవంతునేడు నేడు దేవరకడ దయాభిక్షుకుడై
రాలేదు.

బేరంగ—అటులైన మహారా జీనభాస్థలమున కేయుద్దేశ్యముతో
వచ్చెను.

యశవంత—దయాభుండైన పాజహాను సార్వభౌముని కారాగార
మున బంధించుట కేమియొప్పమికలిగినో, జనకుఁడు సజ్జపుడై
యుండగా, నేమధికారమునుబట్టి నీవు సింహాసనాసీనుఁడ వైతివో
ప్రశ్నింపవచ్చితిని.

బేరంగ—ఇప్పుడాప్రశ్నకు నక్కఱుగ ప్రత్యుత్తర మొసంగవలయునా
యేమి?

యశవంత—ప్రత్యుత్తర మొసంగుటయు, నొసంగకపోవుటయు నీ
లుష్టము! ప్రశ్నించుటకు మాత్రమే నేను వచ్చితిని.

బేరంగ—నీప్రశ్నయొక్క యుద్దేశమేమి?

యశవంత—దానియొత్తరముపై నాభవిష్యదాచరణ మాధారవః
యున్నది.

బేరంగ—ఎట్లెట్లు! నీభవిష్యదాచరణము దానిపై నాధారపడి
యున్నదా! మంచిది! ప్రత్యుత్తరము నీయిచ్చో?

యశవంత—నీవు తెలుసవలసిన దేమియులేదని గ్రహింతును.

జౌరంగ—నీచిత్తమువచ్చిన తెలుగున గ్రహించుము. నీగ్రహించుట యు, గ్రహింపకపోవుటయు, జౌరంగజేబున కిక్కడనున్నదిదలంపకుము. వానిచెఱుగవలసిన యవసరములేదు. తానుజేయుకార్యములకు కారణముల నొక్క ఖుదాకేకాని యొకలకారంగజేబు తెలుపువాఁడుకాదు!

యశవంత—మంచిదలులైన ఖుదాకే తెలుపుము.

[జెడకే పోబోవుచు]

జౌరంగ—యశవంతా! నిలుపుము—నేను ప్రత్యుత్తరము నొనఁగించో నీవేమికావించువు?

యశవంత—పాజహానుచక్రవర్తిని చెరినుండివిడిపింప శక్తివంచనలేక ప్రయత్నించెదను. అంతకంటె వేఱుకార్యమేమియు గావింపను, నఫ అమనోరథుండనగుట యుఁగాకపోవుటయు వేఱుమాట. నాకర్తవ్యమును నేనుకావించెదను.

జౌరంగ—విద్రోహము నలుపుదువా?

యశవంత—విద్రోహమా! చక్రవర్తిపక్షమునఁ బవరమాచరించుట విద్రోహముకాదు. విద్రోహము-నలిపినవాఁడవిప్రు! సాధ్యమగుచో నావిద్రోహమునకుఁ దగుశాస్త్రఁగావించెదను.

జౌరంగ—యశవంతా! నీసాహస మెంతవఱకుబోవునో నేనింతగనుక ప్రశాంతచిత్తుడనై వీక్షించుచుంటిని. నీవునిర్భీకుఁడననిపలుమాఱు వింటిని — ఇప్పుడుప్రత్యక్షముగ నెఱిఁగితి. కాని భరతవర్షనామూర్తి టైన యౌరంగజేబు యోధపురాధిపతిశాత్రవమున కినుమంతయైన వెఱపొందడు. నమరాంగణమందు మరొకమా జౌరంగజేబు కరవాలధాటిని చవిఁజూడఁగోరుదువేని యచిరకాలములో సఫలీకృతమనోరథుండవు కాఁగలవు. నర్మదాతీరకడనమం జౌరంగజేబు దండతాడనమెట్టిదియో మహారాజు బాగుగఁ జవిఁజూక జాలకపోయె

నని తోచెడిని!

యశవంత—సర్వదాతీర కదనమందు జయోపేతుడవైతినని విట్టివీగు
చుంటివా! రసపుష్కోచితకృత్యముకాదనితలంచి, కృపాపురస్సరము
గమన్నింపనెంచి, యశవంతుడు మార్గశాంతులైన మొగలైస్సికుల
ఓకొనలేదు. లేకున్న, మదీయ వాహనీస్తబ్ధమిళిత నిశ్శావ్వసమృ
దారంగజీబు పై న్యములన్నియు సంబరసీమ కెగిరిపోయియుండును.
అట్టికరుణకు మాటుగ నారంగజీబిట్టి శాత్రుము జూపునని యశ
వంతుడు తలఁపలేదు. ఇది యశవంతుని యపరాధమే! విజయో
పేతుడనైతిననియు, నెవరినో దండతాడన మొనరించితిననియు,
దుర్వారగర్వంబున నంధుడవై నీవు పలుకుపలుకులకు నేచుమిగుల
నక్కజ పడుచుంటిని!

ఔరంగ—యశవంతసింహా! జాగ్రత్త! ఔరంగజీబు సహసమునకు
గూడఁ బరిమితకలదని యెఱుంగుము! జాగ్రత్త!

యశవంత—మొగలాయీ! కఱకుతుఱకా! నీబెదరింపు పలుకుల
కీరసపుత్రుడు జడియువాడుకాదు. చిటికినవ్రేలకు మానిసి
యొకఁడు గ్రుడ్లెఱ్ఱజేసి పండ్లు పటపట లాడించినంతమాత్రమున
నీరాజపుత్రసింహము బెగ్గిలియగ్గలంపు జవంబునఁ బరుగిడదు.
నేత్రములెఱ్ఱజేసి జయసింహునివంటి భీరుని వడఁకింపఁగలవు.
యశవంతుని ప్రకృతి యచ్యు ధాతువుతోఁ దయ్యారైనదని
("He is not made of the same metal," Shakespear)
నీవఱకే యెఱుంగవు కాఁబోలు! యశవంతసింహుఁ ఔరంగజీబు
రోషకషాయితనేత్రములను, అగ్నిమయంబులగు పిరంగిగుండ్రను,
నొక్కవిధముననే తుచ్చముగ నెంచుచు!

మిర్ జుమ్లా—యశవంతా! ఏమిసీస్పర్థ!

యశవంత—మిర్ జుమ్లా! ఔరంగుండుము! రాజులకు కలహముగుతటి

వన్యస్థులములు వారియభ్యుత్థరహస నిలచుటెందులకు! మే
మింకను చావలేదు! సీకార్యమునకింకను వెలంబులున్నది! ఇదిగో!
(నయస్తఖానును జూపి) సిన్నబోలు మతోంక స్థులమిందే
యూబలూరుచు గూర్చుండియున్నది!

నయస్తఖాను మీర్జుమ్లా (లోకలనుండి తరిమారుల వెలికి
దీసి) “అరే! కాఫర్! జాగ్రత్త!”

నయస్తఖాను—ప్రభూ! ఈముక్కడిరాజపుత్రు నిప్పుడే మాకృపాణ
ముల కెరగవించెదము! ఆజ్ఞయిండు!

(ఇంగితపుస్తకముగ నొరంగజీబు వారిన వారించును)

యశవంత—చుంచీ ‘యుజ్జీ’ కలసినది!

మీర్జుమ్లా నయస్తఖానులు!—చుంకీ నేనాధిపతులు!—అహా! యేమి,
యీస్థులసఖ్యము! వీనిప్రభు వెట్టివిశ్వాస ఘాతుకుడో—వీనితో
డెట్టిశత్రుడో యీజంతువులు రెండును నట్టివే! ఒక పెద్దవరడునక్క
రెండుగులనక్కలు!

నయస్తఖాను—స్వామీ! ఈకాఫరు ప్రియడు మీచెవుల సోకుట
లేదా? భారతసామ్రాట్టు నమ్ముఖముననీ—

యశవంత—ఏమీ భారతసామ్రాట్టు! భారతసామ్రాట్టువరు?

నయస్తఖాను—భారతసామ్రాట్టు పాదుషాహాజీ యలంగీర్!

[అవగుంతితయై వనితయొకరై చివాలున (బ్రవేశించును.)]

వనిత—అదిమిథ్యా ప్రలాపము!—భారతసామ్రాట్టొరంగజీబుకాదు.

భారతరస్వాభాముడు షాజహాన్ షాహా షాజహాన్!

మీర్జుమ్లా—ఈమెయెవతె?

వనిత—ఈమె యెవతెయందువా! ఈమె సామ్రాట్ షాజహాను
పుత్రిక—జాహానారా!

[ముఖముచుండి మునుగు తొలగించును]— ఔరంగజీబూ!

సీముఖ మాకస్మికముగ బూడిదవలె వెల్లునైపోయెనేమి?

బౌరంగ—సోదరీ! నీవిచటి కేలవచ్చితివి!

జాహానారా—బౌరంగజీబూ! “నీవిచటి కేలవచ్చితి”వని నేడిసి. హా సనమున భీరభావమున నాసీనుండవై మానవస్వరమునఁ బ్రశ్నింప గలుగుచుంటివా? దుర్మతీ! మహారాజ ద్రోహపరాధాభియుక్తిఁ గావించ—పితృద్రోహివై, పితృసింహాసనమున సుతుప్రచిత్తము తోనుపడియుండవై నీన్నఁ బదచ్యుతుఁగావించ, నేనిపు డియ్యెడ కరుదెంచితిని.

బౌరంగ—ఎవరినాయమున నట్లునరించెదవు?

జాహానారా—ఈశ్వరనాహాయ్యమున! కూళా! ఈశ్వరుడు లేడిని దలంచుచుంటివా?—పైశాచికకృత్య మొనరించి, యీశ్వరుడు లేడని యోచించుచుంటివా? ఈశ్వరుడున్నాడు! ఈశ్వరుడున్నాడు! అతడు నీ దుష్కార్యముల నన్నిటిని వీక్షించుచున్నాడు. నీవొనరించిన నేరములకతఁడు నీకుఁ దగుండనము విధింపకపోడు!—కతినుఁడా! భగవానుఁడులేడని తలఁచి, భయపడితిరుండవై యుండకుము! జాగ్రత్త!

బౌరంగ—నేనిచటఁ గూర్చుండి, యీశ్వరప్రేరితకార్యమునే సలుపుచుంటిని!

జాహానారా—దురాత్మా! ఊరకుండుము! ఈశ్వరపవిత్ర నామమును నీజిహ్వతో నుచ్చరింపకుము! ఆపాడునాలుక దగ్ధమైపోవును! నిర్భాతమా! ఝంఝూమారుతమా! భూకంపమా! జలోచ్ఛాప్ససమా! అగ్నిదాహమా!—మరిడిజాడ్యమా! మీరలు లక్షల కొలది నిరీహనరచారుల మట్టువెట్టుచుందురు! కాని యిట్టికట్టిడి మ్రొక్కదులఁ దుకముట్టింపరేమి!

బౌరంగ—మహమ్మదూ! ఈయున్నాదిని సచటనుండి దీసికొని

పోమ్మ. ఇది రాజసభ—పెద్దత్తాగారిముకాదు! మహమ్మదూ
అజ్ఞాపాలన మొనరింపుము!

జాహానారా—మాజహానుస్వాభాముని దుహితృకు స్వప్రశంస సేనభా
స్థలమున నెవరిశక్యమో చూచెదఁగాక! ఔరంగజేబుపుత్రుడైనను
అతనిని పుట్టించిన దేవుడైనను, నన్నెల్లవల్లు సాహసికురొ
చూచెదను!

ఔరంగ—మహమ్మదూ! ఊసికొనిపోమ్మ!

మహమ్మదు—తండ్రీ! మన్నింపుఁడు నాకట్టి సాహసములేదు.

యశవంత—పాదుషాహాజాది (పాదుషాతనయ) యెల్ల ద్రోహవరణ
మాను మేము సహింపజాలము!

సభికులందఱు—సహింపజాలము! సహింపజాలము!!

ఔరంగ—సభికులారా! మీరినినది నిక్షుప్తము! క్రోధాంధుడనై,
నిజసోదరియని తలంపక, మాజహాను నార్వభాముని సంపదయని
యోచింపక, యీశీమంతినీచూడామణి కవజసూప గడంగితిని.
సోదరి! నీవంతఃపురమున కరుగుము ఈ సింహుకొలపుచుండేకుల
కుత్సితదృష్టుల నీపై గడవీయకుము. సభికులనమ్మఱుమున నిలువం
బడుట మాజహాను చక్రవర్తి తనయకు గౌరవలోపముకాదా?
ప్రియసోదరి! నీవంతఃపురమున కరుగుము

జాహానారా—ఔరంగజేబూ! నీవునాకు నీతుల గఱపనక్కరలేదు.

ప్రకాండభూకంపమున హుస్సైరాజి భిన్నభిన్నమగుతఱి నసూర్యం
పశ్యలగు నాడువారు సైతము సుంతైన సంకోచింపక చివాలున
మార్గమధ్యమందు చాలుదురు. భారతవర్షమునేడట్టి భూకంపా
వస్థయందున్నది! నేడొక ఘోరచౌర్యముకతన మహానామ్రాజ్య
మొకటి చూడ్చిపైతమైపోయెను! ఇప్పట్లున పూర్వవియమములు
చెల్లవు. అవాచ్యదుర్నయములు, భయానకమహా విప్లవములు,

దుస్సహదౌష్ట్యమును, భారతరంగముందు నేడభినీతములై నతెఱుంగున నింతకుపూర్వ మెన్నడును గాలేదు. ప్రపంచనాశాత్మములు నేడు నీతిధర్మములుగ బిలువబడుచున్నవి! ఈకాన్పించు మేష శాబకము లనిమేషనయనములై, చానిని విలోకించుచున్నవి! న్యాయవివేక మనుష్యత్వములాదియైన మహత్తరగుణములు నేడు దుర్బీతిప్రహమామందు బడికొట్టుకొనిపోవుచున్నవి! నీచస్వార్థ సిద్ధియే ధర్మసీతయైనది. సైన్యాధ్యక్షులారా! అమాత్యశేఖరులారా! సభ్యమహాశయులారా! మీతేడగుపాజహాను సజీవుడై యుండ అతని సింహాసనమున నీ తులువనెట్టిసాహసమునఁ గూర్చుండబెట్టితిరో నేనెఱుంగఁ గోరుచుంటిని.

బేరంగ—నభాసదులారా! ఈప్రదేశమునుండి సాసోదరిపోనిచ్చగింప నిచో మీరలు వెలుపలకరిగి సామ్రాట్టుతనయ గౌరవమును కాపాడుడు.

[సభికులు వెలుపలకరుగ నుద్యుక్తులగుదురు.]

జాహానారా—నేను మిమ్మునిలువుడని నియోగించుచున్నాను. పాజహాను కుచూరి యాజ్ఞలన్నింటింపకుండు. నేను మీకడకు వచ్చివాక్రందనము నలుపరా లేదు. నిజదుఃఖమును మీకడ వ్యక్తీకరింపరా లేదు. వృద్ధుడైన తండ్రికొఱకు వనితనని శంకింపక లజ్జాసంభ్రమంబులఁ ద్యజించి వచ్చితిని. నాపలుకుల నాలింపుడు

సభికులు—సెలవిండు! సెలవిండు!!

జాహానారా—శూరుండును, కృపాళుండును, ప్రజావత్సలుండును, అగు పాజహానును చక్రవర్తిగానుండ గోరుదురు. లేక కుత్సితుండును, పితృద్రోహియు, భ్రాతృద్రోహియు, పరస్వాపహారియు, నైన యారంగజీబు చక్రవర్తిగా గోరుదురో ముఖోముఖిని మిమ్ముఁ బ్రశ్నింప నరుదెంచితిని. ఇప్పుడుకూడ ధర్మము నశించిపోలేదని

యెఱుంగుడు, ఇప్పుడుకూడఁ జండాంశు శీతాంశు లుదయింప
నిరవింపలేదు!—ఇప్పుడుకూడ తండ్రికుమారుల సంబంధ లతిక
భిన్నము కాలేదు! నేఁడొక్క ముహూర్తమందొక ధూర్తుని కలు
వంబుకతనఁ బ్రపంచనియమంబు వ్యతిరేకంబగునా? అనంభవ
మనంభవము! తన విజయదండధుభిచేఁ దపోవన పవిత్రశాంతమును
హరించుటకు శక్తి నేఁడు మిగుల దృష్టమయ్యెనా! నిర్విరోధస్నేహ
దయాభక్తుల వక్షముపైనుండి తనరక్తశకటమును దోలసాహసింప
నేఁ డధర్మమంత ప్రబలమై పోయెనా!—నభికులారా! ప్రత్యుత్త
రమిండు. శూరులగుమీర తారంగజీబు భయంబు కతనఁగంపించి
పోవుచుంటిరా? ఔరంగజీబెవండు? అతని భుజద్వంద్యమున నెంత
బలమున్నది? వానికి శక్తి మీరలేయనియెఱుంగరా? ఆకూళ, నచట
గూర్చుండఁబెట్టిన దెవరు? మీరలేకదా! వానికీనదవి నొనగుటకు
నొసంగకుండుటకుఁ గర్తవ్యమీరే! వానియత్కృష్టదశలు మీపై
నాధారపడి యున్నవి. తలఁచినంత మాత్రమున మీరేకార్యము
నైనఁ జేయఁగలరు. ఇచ్చగించుచో మీరలిప్పట్టున నాయనత్య
వాది నటనుండ బిఱబిఱయిడ్చివైచి వాని పాపంబునకుఁ దగు
శాస్త్రీగ బురదయందు బొరలాడఁజేసి వాని పొంగడంపఁ జాలు
దురు! మీర ఇప్పుడుకూడ పాజహానుసార్వభౌమునెడనవ్యాజప్రేమఁ
జూపుచో, ముదుసలి సింగమసి తలఁచి యతనిఁ బదాఘాత మొన
రింప నిచ్చగింపనిచో, మీరలు మనుష్యలే యగుచో, నేకగ్రీవ
వముగ “జయ్ సామ్రాట్ పాజహానుకు జయ్!” అని యొకజయ
ధ్వానము నలుపుఁడు! మీరలు చూచుచుండగ నే యీదురాత్ముని
కరమందలి రాజదండము నేలపైఁగూలును!

పభికులు—జయ్! సామ్రాట్ పాజహానుకు జయ్!

హాహానారా—మంచిది! నేనుమిగుల సంతోషించితిని—

శౌరంగ—సింహాసనమునుండి దిగి—చుంచిన! అబ్బలైన నేనీ
 మహారాజుమండే సింహాసనమును బరిత్యజించుచుంటిని! సభాసదు
 లారా! జనకుడు రోగగ్రస్తుడు. —పరిపాలన మొనరింపనశక్తుడు.
 అతడు శాసనశక్తుడే యగుచో, దక్షిణదేశమునుండి నేనిచటికి
 రావలసిన యక్కటయే యుండకపోవును. రాజ్యరశ్మి (Reins of
 Government) నేను షాజహాను సార్వభౌముని కరణులనుండి దీసి
 కొనలేదు—దారాహస్తములనుండి గైకొంటిని. పూర్వమువలె
 నాగ్రాప్రాసాదమున, తండ్రి నుఖయై స్వేచ్ఛగా జీవనము గడుపు
 చున్నాడు. దారాయేప్రభువు కావలెనను వాంఛయుండిన, మీయ
 భీష్టును సత్వరమే వ్యక్తీకరింపుడు. నేనివుడే వాని నియ్యెడ
 కాహ్వానించెదను. దారా యననేల? యశస్తిలకుండగు యశవంత
 మహారాజుగాని, శూరశిఖామణియగు జయసింహమహారాజుకాని
 ఈ రాజ్యపాలన తంత్రమును, దమ యుత్తమాంగములపై నిడుకొని
 నిచ్చగించువారు మతెవ్వరుకాని, యీ సింహాసనమందాసీనులుకా
 గోరిన, శంకారహిత స్వాంతకుండనై, నే నిచటినుండి యిప్పుడు
 వెడలిపోదును! ఒకవైపున దారాయు, మఱొక దిక్కుననుజాయు
 చింతొక మూల మురాదును, గర్భశత్రువులై పయిబడ నువ్విళు
 లూరుచుండ, నెవ్వైన నీ సింహాసనమందాసీనులుకాగోరిన నట్లే
 గావింపుడు! మీసమ్మతి ప్రాగ్ధనల చేతనే నేనీవీరమున నుపవిష్టు
 డనైతిమని విశ్వసించు చుంటిని. ఈ సింహాసన మేమో యొక
 యుత్కృష్ట పురస్కారమయి, ననిర్వాచ్యసుఖ వాయకంబనియు,
 దలంపఁ బోతుండు!—వినీతుండగు నీ మహారంగజీబున కిదొక
 కఠినదండనమని యెఱుంగుడు! నేడు నేను సింహాసనముపై
 నున్నాడలేదు—చారిడస్తూపోపరిభాగమున నుపవిష్టుడ నైతిమని
 నమ్ముడు! అంతియకాక దీనికతననే నేనుచామక్కయిత్రచేటను

కొంటినని యెఱుంగుడు! దారాయే చక్రవర్తి కావలెననియు, పవిత్ర
హిందూస్థానము మరలధర్మహీనమై, యరాజకభీభత్స విప్లవము
లతోనిండి యుండ వలెననియు, మీరలు కోరుచో నేడే—
యీక్షణముందే నేను మక్కాకుఁ బోవుచుంటిని. నాకామక్కా
పరమసుఖదాయకంబు! సభాసదులారా! సుహృద్వరులారా! ఏ
మనెదరో తెలుపుడు—

(సభికులందఱు నిస్తబ్దులై యుందురు)

మొరంగ—చూడుడు! నేనిప్పుడే నా మకుటమునుదీసి, మహాత్ముఁ
డగుపాజహాను సార్వభౌముని స్మరించి, సింహాసనముపై నుంచు
చుంటిని! సామ్రాట్ నామమున నేడు నేను సింహాసనమందాసీ
నుండనగుట నిక్కువమే!—కాని బహుదినము లాస్థానము నలం
కరింపఁ దలంపలేదు. సామ్రాజ్యమందు శాంతిస్థాపన మొనరించి,
దారాయొక్క విశృంఖల ప్రభుత్వమందు నియమంబునెలకొల్పి,
మీర లెవరిహస్తములందిడి నాజ్ఞాపింతురో, వానికరములందీరాజ్య
మునువిడచి, నేను మక్కామహాక్షేత్రమున కరిగెదను. నేనిచ్చో
నాసీనుడనై యున్నను, నాదృష్ట లాదిక్కునకే పరుగిడుచున్నవి!
జాగ్రదవస్థయందు మక్కాయే నా చింత!—నిద్రావస్థయందు
మక్కాయే నాస్వప్నము!!—జీవితకాలమందు మక్కాయే నా
ధ్యానము!!!—పవిత్రచిత్తుల కమ్మహాతీర్థమే తగుచోటు కాని
భర్మహర్మ్యమందలి స్వర్ణసింహాసనములుకావు. అయినను ప్రజా
హితమండనగుటంజేసి, నిజమోక్షచింతనువీడి, అనిచ్ఛాపూర్వక
ముగఁ బ్రస్తుతమున సింహాసనమందుఁ గూర్చుండవలసివచ్చినది.
కాని, మీరలందఱేకగ్రీవముగ ననుమతి నొనంగినచో, రాజ్య
భారమునువీడి, నేనీ ముహూర్తమందే మక్కాకు బోయెదను.
అట్లానరించుట నాకు పరచూడృష్టమని యెఱుంగుడు. పిమ్మట

నాకొట్టకై మీరు చింతింపవలదు. మీహృదయములపై జేతుల నుంచుకొని, వీడనముకావలయునో లేక పాలనముకావలయునో, యీ ప్రజావత్సలునకుఁ దెలుపుఁడు. మీ యిష్టమునకు విరుద్ధముగ శాసనదండమును చేముట్టుటకు నేనాహ్నింపను. కాని,— మీయభీష్టానుసారముగనైన నేనిచ్చో నిలువంబడి దారాయొక్క యుచ్చృంఖలాత్యాచారము నీకనులతో వీక్షింపజాలను! ప్రాణ తుల్యులగు ప్రజలు వీడితులగుచుండ నేనెట్లు సహించియుండఁ గలుగుదును! మిత్రులారా! మీయభిప్రాయమేమో తెలుపుఁడు! —(తనయునుద్దేశించి) మహమ్మదూ! కాలయాపనముఁ గావింపక, మక్కాయాత్రార్థమై తగునన్నాహము నేయుము. విలువ గలవలువల వెనుకవిడిచి నాకాషాయపననముల మూటగట్టుము. జవమాలను మఱువకుమీ!—(సభికుల నుద్దేశించి) సుహృద్వరులారా! ప్రాణమిత్రులారా!! ఇంక నాకు సెలవొసంగుఁడు,— లేకున్న మీయుద్దేశ్యమేమో తెలుపుఁడు!

(Aurangzeb's peroration, a gigantic piece of bamboozlement as it is, smacks of *Argumentum ad populum*.)

[The reader would perceive that Aurangzeb, wearing the garb of a friar, would have the gullible pegole construe his intentions as ineffably sacrosanct. Albeit the character of Aurangzeb, whose dark deeds like those of Richard III, are propelled by the gabrining force of motive-power, is not analogous *intoto* with that of Iago whose hellish plot is engineered as a mere 'motive-hunting of a motiveless malignity' and albeit we can find in Aurangzeb (to use the expression of Henry V) 'some soul of goodness would we observingly distil it out,' which is absent in the prince of villians, to whom 'Virtue is a fig inasmuch as it is in ourselves that we are thus or thus' and who is the very incarnation of *absolute* evil, yet Aurangzeb's expatiation convinces us that both of

them are endued with prodigious powers of dissimulation; that there is no mystery whatsoever in their psychology; that *absolute* egoism is their creed; that they invariably 'plumed up their will in knavery'; and that evil, however colossal it might be, is not incompatible with exceptional powers of will and intellect, insight and ingenuity. address and adroitness, quickness and versality and patience and self-control which—matchless and phenomenal as they are—even Socrates on the ideal sage of the stoics should envy.]

సభికులు—జయ్ సామ్రాట్ ఔరంగజేబుకుజయ్!

ఔరంగ—మంచిది. మీయభిమతము నెఱిగితిని. ఇప్పుడు మీరే సభనవీడి, వెలుపలికిరిగి, సార్వభౌముడైన పాజానాను తనయగౌరవము నిల్పుడు.

[ఔరంగజేబ్, జహానారాలు తక్క దక్కుంగల వారలందఱు నిష్క్రమింతురు]

జహానారా—ఔరంగజేబూ!

ఔరంగ—ఏమి నాప్రియసోదరీ!

జహానారా—ఏమి నీయింద్రజాలము!—నిన్ను బ్రశంసింపక యూరకుండఁ జాలకుంటిని. ఇంతవఱకు విస్మయంబున నీరవనై పోతిని. ఏమి నీమాయ! స్మృతికి వచ్చునది కంతయు ముగిసిపోయినది.—ఆహా! నీవెంతజత్తుల మారివి!

ఔరంగ—ప్రియసోదరీ! నేను వసుమతీకాంతుండనై యున్నంతకాలము నీకుఁగాని పూజ్యుడైన జనకునకుఁగాని, యెట్టిలోటును గలుఁగ నీయనని యల్లనామమున స్మరించి శవధ మొనరించు చుంటిని. జహానారా—ఏమి నీ చాతుర్యము!

శ్రీ
పా జ హాన్

తృ తీ యాంక ము

ప్రథమ దృశ్యము.

ఖజాయాయం దారంగజీబు శిబిరము—రాత్రికాలము

ఔరంగజీబాక చతురంగవీరమాను ముందిడుకొని

దానిని చూచుచుండును.

ఔరంగ—ఇదిగో! నేను నా బంటు'ను ముందుకుఁ ద్రోయుచుంటిని!
కాని యెదుటివాని గుఱ్ఱము' వేగనుడాయించి, నా బంటు'ను
జంపనుంకించుచున్నది! పోనీ! అందువలన నాకు విశేషనష్టము
కలుగదు. ఇదిగో! నా శకటు' మూలనుండి వచ్చి యెదుటివాని
గుఱ్ఱము'ను జంపనున్నది! కాని;—అదిగో! రెండవవైపు వాని
శకటు' ముందుకేగ నుంకించుచున్నది! సరే—భయమేమున్నది!
నా యేనుగు'ను దిన్నగఁ బోనిచ్చెదను! కాని, యెదుటి వానిని
రాజు' గుఱ్ఱపుదాటుదాటి పైకి రానున్నాడు! రానిమ్ము!
ఇదిగో! నా ప్రక్కనున్న 'మంత్రి' మూలగనో, యెదురగనో పోయి
ఆ రాజు'ను చంపదగిన వీలు చూచుచున్నాడు. శబాష్!
గెల్చితిమి! శబాష్!! శబాష్!! నాయుద్ధప్రణాళిక కూడ నిట్టులే
తయారు చేసెదను! [లేచిపచారు చేయును]

[మిర్జామ్మా ప్రవేశించును].

ఔరంగ—నీవు మూలనుండి ఫిరంగిఁ బేల్పుము. నేనుగజారూఢుడనై,
చకితశాత్రువహినులపైఁ బడుదును. మహమ్మదు తనయరదము

నెక్కి యొక్కుమ్మడి రిపులఁ దార్కొనునఁ. ఈ మూడు పత్తుల,
మూలమున మనము జయమునొందఁగలము.

మిర్జాహూ—యశవంత సింహుఁ డేవైపున నుండును?

బొరంగ—అతని వలన నునకు విశేషముమేలు కలుగునని తలంచును.

వానిపై నొక కన్నుంచి కార్యము నలువలయును. వాని నుభయ
సైన్యముల నడుచు నిలుపుదము. అతఁడు సుజాషణమునవలంబించి,
మన కనిష్టముగా వింపకుండ నప్రమత్తులమై చూచు చుండవలెను.
ఆబంటునుందుగాఁ జచ్చినను మనకు నష్టమేమియుఁ గలుగదు.
ఏలనన, నీవు వెనుకఁగాచియుండువు. నేనుచు మహమ్మదును, నీ
వెనుకనుండి రిపులఁబగిమార్చుఁ దగిన యదను వేచియుండుము.
విపత్తులు మొదట యశవంతుని రాజపుత్ర సైనికుల నెదురుకొం
దురు. యుద్ధముచేసి యతఁడు ముందుకేగిన యుత్తమమే; లేకన్న
మనము వెనుకనే జాగరూకులమై యుండము. నిజసైన్యములతో
యశవంతుఁడు హతుఁడైననేమి! తుదకు మనమే జయమొందఁ
గలము—ఉవఃకాలమునకే నీవు యుద్ధ నన్నద్ధఁడవై యుండ
వలెను. ఇప్పుడు నీ వరుగవచ్చును.

మిర్జాహూ—చిత్తము మహాప్రభా! [నిష్క్రమించును]

బొరంగజీబు—యశవంత సింహ!—ఇదియొక పరీక్ష. మాత్రమే!

(మహమ్మదు ప్రవేశించును).

బొరంగ—తనయా! నీవు యశవంతసింహునకు డక్షిణభాగమందుం
డుము. మా తరువాతనే నీవు శత్రువుల నెదుర్కొన వలయును.
నీవు రణమునకు సంసిద్ధుఁడవై మాత్రముండుము. చూడ
మిదిగో! యుద్ధప్రణాళిక.

[మహమ్మదుకు చతురంగవీథమును, పూర్వహచిత్రమును (Map) చూపును

బొరంగ—గ్రహించితివా?

మహమ్మదు—గ్రహించితిని.

బేరంగ—మంచి దిగ్గజ బామ్మ. రేపటి యడయమే నుమీ!

యద్ధము?

[మహమ్మదు నిష్క్రమించును.]

బేరంగ—సూజాకడ లక్షమందికన్న నెక్కుడు సైనికులున్నను, వారక్షి శితులు. అందుచే మేము విశేషముగ శ్రమ పడనక్కఱలేదు.

ఒక మాటు వాని సైన్యములఁ జెల్లాచెదరుగావించినచోఁ గార్య సిద్ధియగుటకు నందియములేదు.—ఓహో! మహారాజ్ఞ! రండు! దయచేయుడు!

(ద్విలూకు సహితుడై యశవంతసింహుఁడు

[వేళించి, నలామొనరించును.]

బేరంగ—మహారాజ్ఞ! ఒక నువ్వారఁ దెలుప మిమ్మిచ్చోటి కాహ్వ సిందితిని. చాలదూరమాలోచించి, వీరాగ్రేసరులగు మిమ్ముసైన్య పురోభాగమున నిలుపనిశ్చయించితిని.

యశవంత—(అబ్బురమున) ఏమీ!—అటులా!

బేరంగ—అశ్చర్యపడు చుంటిరేమి!—దానికభ్యంతర మేమున్నది?

యశవంత—అభ్యంతర మేమియులేదు.

బేరంగ—మీరేమో సంకోచించు చున్నట్లు తోచుచున్నది.

యశవంత—సైన్యపురోభాగమున మహమ్మదునే నిలుప వలయునని యీవఱలో నిశ్చితమైనదికదా?

బేరంగ—మీరనినది నిక్కువమే! కాని నేనిపుడు నాపూర్వాభిప్రాయమును మార్చి కొంటిని. అతఁడు మీ దక్షిణ పార్శ్వమున నుండును.

యశవంత—మీర్ జహ్లా స్థానమెచ్చట?

బేరంగ—మీవెనుకనే! నేను మీవామభాగమున నుండును.

యశవంత—ఓహో! అటులా! గ్రహించితిని! మీరు నన్ను సందే

హించితిరి! మీరు నన్ను సందేహించితిరి.

ఔరంగ—ముహరాజ్జీ! మీరెంత చతురులు! ఎట్టి చాతుర్యమైనను, మీకడ నిష్ఫలము గావలసినదే! మిమ్ము మాకూడఁ దోడ్పొని వచ్చుటకుఁ గారణము మీరుమాకు బరమాత్మీయులని కాదు. మిమ్ము మావెంట దీనుకొని వచ్చినచో మేము లేనికంటె మీ రాగ్రాయందెట్టి కల్లోలమును గల్గింప కుండుటకే!—ఇట్లని మీరు బాగుగ నెఱుంగుదురని దలంచెద.

యశవంత—నాకంతవరకుఁ దెలియదు. నేను కూడ నొకచతురుఁడనే యనిమిగుల గర్వించుచుండు వాఁడను. కాని చాతుర్యమందు నేనుమీనమ్ముఖమున నొక శిశువుననియివుడుగ్రహింపఁగలిగితిని.

ఔరంగ—ఇప్పుడు మీయభిప్రాయ మేమి?

యశవంత—ప్రభూ! రసపుత్రులు విశ్వాసఘాతకులు కారు. కాని మీరలు—ముఖ్యముగ మీరు, వారిని విశ్వాసఘాతకులఁ గావించితిరి. ఇంకనైనమీరు వారల నాక్షేపింపకుండు—వారలచేపవలదు! రసపుత్రులవంటి మిత్రులు లేరనుట నిక్కము!—రసపుత్రులవంటి భయంకర శత్రువులు లేరనుట కూడఁకువవమే! ప్రభూ! జాగ్రత్త!

ఔరంగ—రసపుత్రా! ఔరంగజీబుముందు బొమలు ముడివైచి నిలిచిననేమియుఁ బ్రయోజనములేదు. ఇంక నాయాజ్ఞానుసారముగ నాచరింపుము!—లేకన్న నీయౌరంగజీబు నెఱుంగుదువా?

యశవంత—ఎఱుంగుదును. ఔరంగజీబూ! నీవుకూడ యశవంతసింహు నెఱుంగుదువా? యశవంతుఁ డెవరికిని భృత్యుఁడు కానేరడు. అతఁ డెవరియాజ్ఞను బాలింపడు.

ఔరంగ—కాఫర్! ఔరంగజీబెచ్చడు నెవనిని. మన్నింపలేదనియు, నింక నొప్పుదు మన్నింపఁడనియు నెఱుంగుము! కారత రాక్షేష్వ

యనికడ నీ బీరములు పనికిరావని తెలియదాయేమి! దూరమాలో చింపుము!

యశవంత—ఈయశవంతుడుకూడ నెన్నడును నెవరికిని భయపడలేదనియు, ఇత నెన్నడు భయపడదనియు, నెఱుంగుము! యోధ పురాధీశ్వరుకడ నీ బెడరింపుపలుకులు పనికిరావని తెలియదాయేమి! దూరమాలో చింపుము!—

ఔరంగ—(కొంచెము సేపూర కుండి సన్నాస పూర్వకముగ) మహారాజ్ఞ! ఏమిమీసాహసము!

యశవంత—ఔరంగజీ! ఏమిమీసాహసము!

ఔరంగ—(కోపప్రకంపితాంగుడై) రాజపుత్ర! నిన్నీముహూర్తముం దే నేనుబంధించిననీవేమిచేయఁగలవు?—? నన్ను రక్షించువారెవరు?

యశవంత—(కత్తి యొరనుండితీసి) నన్ను రక్షించున దీఖడ్గమే. దురాత్మా! ఈదుర్దినములందు కూడ మహారాజ్ యశవంతునియింగి తమాత్రమున సహస్రరాజపుత్ర కృపాణములొక్కమాఱు భాస్కర మృత్యులందు ధగధగమని మెఱయుచు, వెల్వడునని యెఱుంగుము! ఈ ప్రతికూలసమయమందు గూడ రాజపుత్రులు రాజపుత్రులే యని తెలిసికొనుము! అప్రమత్తుండవై మెలంగుము! అహంకార మును జంపుకొనుము! లేకున్న చరిష్టమువాటిల్లును!

[చిరాలున వెడలిపోవును]

ఔరంగ—గుఱితప్పిపోయినది. కొంచెము ముందునకు సాగితిని. ఈ రాజపుత్రులను నేను బాగుగ గుర్తింప జాలకపోతిని. వారిదర్ప మెంత! అభిమానమెంత! పోతరమెంత!—గుఱుతింప లేకపోతిని!

దిల్లారు—స్వామీ! మీరు వారి నెల్లు గుర్తింపఁ గలుగుదురు! మీరు ప్రపంచనా ప్రపంచమందు వసించుచుఁ టిరి! మీరు చూచుచున్నది నంచన!—ముఖస్తుత!! విశ్వాసఘాతుకత్వము!!! ఆ విద్యలందారి

తేరిన వారిని వశమొనరించు కొనుటకు మిరుసమధ్యలు. రసపుత్ర
శూరులుండు ప్రపంచ మింకొకమాదిరిది. ఆ ప్రపంచమందలి
ప్రజలకుఁ బ్రాణముకంటె మానమధికము;

బేరంగ—ఉహూ!—ఇప్పటికైన బ్రతీకారముగావింపగలుగుదునేమో
చూచెదఁగాక. కాని వ్యాధియిప్పుడు వైద్యుఁ డేమిదాటి పోయి
నట్లు తోచుచున్నది!

[నిష్క్రమించును]

దిల్దారు—(తనలో) దిల్దారు! నీవు నూది మొనవలెఁ బ్రవేశించితివి—
ఇప్పుడు నాగటికట్టువలె వెలువడకుము! అట్లుగుదునేమోయని భయ
పడుచుంటిని. ప్రథమమున బాతకుఁడవు! పిదప విదూషకుఁడవు!
తరువాత రాజకీయవేత్తవు! అటుపిమ్మట దార్శనికుఁడవు!—

వదవడి!—[Dildar's Climax, when turned into Anticlimax,
would remind us of Dryden's Bathos "...who in the
course of one revolving moon was lawyer, statesman,
fiddler and buffoon."]

(ఇంతలో నౌరంగజీబు మీర్ జుమ్లాలు మరలఁ బ్రవేశింతురు)

బేరంగ—ఎట్టి యనిష్టమును గావింపనేరకుండునట్లు ప్రమత్తుఁడవై
చూచుచుండుము.

మీర్ జుమ్లా—చిత్తము మహాప్రభూ!

బేరంగ—భేషకోణములందలి రక్తవర్ణము మిగుల దీపించుచున్నది.
"వారికి ధి కుమేమియు లేనట్లుతోచినది. రసపుత్రులందరిట్టిచారే
యని తల్కెచెద.

మీర్ జుమ్లా—ప్రభూ! ఒకఫిరంగిగుండుకంటె నొకరసపుత్రుఁడ భయం
కరుండని నాతలంపు.

బేరంగ—బేను! నీవనినది నిక్కమే! మిగులజాగరూకుఁడవై యుండు
వలయును.

మీర్ జుమ్లా—చిత్తము.

జౌరంగ—ఒకమాటు మహమ్మదు నిటకుబంపుము—వలదు, నేనే
వాని శిబిరమున కరిగెదను.

[నిష్క్రమించును]

మీర్ జుమ్లా—ఈ యుద్ధమును దలచినపుడెల్ల నౌరంగజీబు విచలితు
డగుచున్నాడు. ఇదివరకెన్నడును లేదు. వెఱచుచు వెరచుచునే
అతఁడురణరంగమునకు సాగుచున్నాడు. ఇదియస్వాభావికమే!—
భయంకరమే! ఏల!—

దిల్లారు—ఏమియాయుత్తేజకము! అదితలకెక్కిన సిషామహిమ! వజీరు
సాహేబూ! తనయింటనే భయంకరుండగు శత్రువుండ విరోధమును
బెంపొండఁజేయ మానవుడెన్నేని ధర్మముల నేల సృష్టించు
చున్నాడో నాకు బోధపడుటలేదు.—శత్రుత్వవృద్ధికై పెక్కుమత
ముల స్థాపించుటందులకో తెలియకున్నడు. సోదరులకంటె భయం
కరులగు శత్రువులుందురా! అది భ్రాంతిమతమే!

మీర్ జుమ్లా—సోదరునివంటి శత్రువులేడనుటకు గారణమేమి?

దిల్లారు—వజీరు సాహేబూ! కారణమడుగుచుంటివా! హిందూ ముస
ల్మానుల విరుద్ధాచరణముల వీక్షించుటలేదా? మారలకు నఖ్యము
కలుగుట కలలోనివార్యయని నమ్ముము. ఉభయతములవారిని
భగవానుఁడొకేరీతిఁబుట్టించెను. భగవద్దత్తమానీవులకు వాగు తమ
తమనేర్పుకొలది బెక్కువన్నెచిన్నలఁ గల్పించుకొని తురకలను
పైన గడ్డమునకు వృతిరేకముగా హిందువులు విలసిల్లబెట్టిరి! వోసీ,
వానిని వెనుకఁబెట్టక ముందుఁబెట్టిన తారతమ్యము విశేషముగ
గన్పట్టకపోయెడిది. తురకలు పశ్చిమాభిముఖులై సమాజసేయు
దురు. హిందువులన్న నో తూర్పుగాతిరిగి ప్రార్థననలుపుదురు! ఇత
బట్టకట్టులోనరేనది! గోచీ పెట్టకతురకలు గూడకట్టకట్టెదను.

హిందువులు తమబట్టకట్టునేడు గాన్పింపవలెననులతో నలరారు
చుందురు! ఎచటజూచినను బిళ్ళతోచీలవారే కాన్పింతురు. తురకలకు
ననుటబొట్టవనరచులేదు కాని హైదరాబాదు తమనొసట మంచి
గంధపునగిషీలఁ జెక్కుకొని భస్మభూషితాంగులై యుందురు!—

మిర్ జుమ్లా—అవునవు—

దిల్దారు—ఉండు! ఇంకను బూర్జి కాలేసు, తురకలు ముఖపూతూ
శన మొకరీతిగావించిన హిందువులు మహాకతెఱఁగున నలిపెదరు!
తురకలు వెనుకనుండివ్రాసి హిందువుల ముందునుండి వ్రాయుదురు.
వారు క్రిందనుండి పైకివ్రాసిన వీరు పైనుండి క్రిందికి వ్రాయుదురు.

మిర్ జుమ్లా—అవునవు—

దిల్దారు—ఉండుమింకను ముగించులేదు. ముసల్మానులు హుక్కా
బీల్చిన హిందువులు—అందుమాఖ్యముగ బాహ్యములు పాపము
బీల్చెదరు! వారలొక్కొక్కలో నెంతయో ధూమపానము బీల్చిన
వీరలొకపట్టుననైదునేర్ల పాపమును సత్యభాండాగారములగు నాసి
కాపుటము లందెక్కించుచు ముక్కుతో వింత మృదంగశబ్దములు
గావించుదురు.—

మిర్ జుమ్లా—(నవ్వుచు)—అవునవును! నీవనినదంతయు నిజమే!

దిల్దారు—అట్లయ్యి హిందువులు ముసల్మానుల యధీనమందొక విధ
మైన సుఖము ననుభవించుచుండిరని చెప్పవచ్చును. కాని సోదరుఁడు
సోదరుని ప్రభుత్వము సంగీకరించుటలేదు. వజీరుసాహేబూ!
ఇది భారతమాత దురదృష్టమేనుమి!

మిర్ జుమ్లా—దిల్దారు! నీవునిక్కమును వక్కాణించితివోయి!

దిల్దారు—[పోవుచుపోవుచు] నేనువచించినది సత్యమవునా కాదా?

మిర్ జుమ్లా—[రెండవవైపుగఁజూపుచు] సత్యమే! సత్యమే! సత్యమే! న.

(నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయ దృశ్యము.

అజయాయందు సుజాశిబిరము—సంధ్యాకాలము.

సుజా—నేనావ్యూహ పతమును (Map) విశ్లేషించుచుండును. పూల

దండఁజేతఁబట్టుకొని పాశుచుపియారా ప్రవేశించును.

సతత విరోధకాంతులను సర్వజనుల్ గని మోదమంద న

ప్రతిమ విభామహాజ్వలించు భానుడు నింగివెలుంగ వల్లవాం

చిత సహకారశాఖలనపించిన కోకిల లార్ద్రకంఠరం

జితమృదుగానమున్ జలుక చెట్టులనీడలఁ గూరుచుండి నీ

సతి తనప్రేమహస్తములఁ జిక్కిగగుచ్చిన యామహా

ద్భుత సుమహారహా ముదముతో మెడఁదాల్చుము నీవు వల్లభా!

[ప్రసూపమాలను పియారా ప్రాణేశ్వరుని కంఠమందు వైచును.]

సుజా—(మందహాసమునఁబుచ్చు) సతీ! ఇదినా విజయమాలయాయేమి?

ఆహవమందు నేనింకను జయమొందిలేదని యెఱుంగవా?

పియరా—ఆహవ జయవిజయము లేవియో నేనెఱుంగను. నాకడ

మీరు చిరవిజయము వచ్చి మీప్రేమకారాగారమందు నేను బంధిం

పబడినదానను. మీరు నాప్రభువులు. నేను మీకీర్తిదాసిని—భవ

చ్ఛరణాశ్రితపరిచారికను!—మీయూన ననుసరించి కార్యములసలు

వుదానను! ఇప్పుడు మీముదలయేదయో మీదాసి కెఱింగివుడు.

[మోకరించును]

సుజా—(నవ్వుచు) నహవ్యా! ఇది ఒకక్రొత్తరకము వింతగ గనుపించు

చున్నది!—ఓప్రేమబద్ధులారా! ఇక నీయిచ్చవచ్చిన తెఱుంగున

సంపరింపుము. నీకునేను విడుదలనొసంగితిని.

పియరా—నాకు విడుదల యక్కఱలేదు—మీ దాస్యము మిగుల

మధుర మైనది.

సుజా—ప్రేయసీ! నేనొక దీర్ఘలోచనయందు మునిగిపోతిని!

పియారా—దీర్ఘాలోచనయా! అదేమో తెలుపుడు. అది తెగబడు నేనేమైన నుపాయము వెదకగలనేమో చూచెదను.

సుజా—[వ్యూహచిత్రమును (Map) చూపుచు] ప్రియా! చూడుము. మీర్జాష్టా ఫిరంగులతో నీస్థానమున సిద్ధముగ నుండును. ఈవైపునుండి మహమ్మదుమన పైదుముకును. వానివైరోభాగమున నేడు వేల గుఱ్ఱపు రాతలు కాచియుండును! అదిక్కున గజాపూఢుడై మనలనెదుర్కొన నారంగజీబు వేచియుండును!

పియారా—ఏరీ! వారలందఱే! నేనొక కాగితపుముక్కను మాత్రము చూచుచుంటిని. మఱొండేమియుఁ గాన్పించుటలేదు.

సుజా—ఇప్పుడు నీకిదియట్లేయుండును. ఈరీతి రేవటియుద్ధమున సైనికులు నిర్ణీత ప్రదేశములందు నిలుతురు. కాని యుద్ధము మొదలు పెట్టినతరువాత నెప్పుడేదిక్కుననుండురో చెప్పఁజాలము.

పియారా—అట్లు మీరీవఱకు నాకెన్నఁడు నెఱింగింపలేదేమి?

సుజా—స్వపక్షమందలి యోధులు ఫిరంగులఁజేల్చిన యుపక్షణమందే తనయుశ్వ సైన్యమును శత్రువులపైకి దాటించి వారిని నిర్జించు ఔరంగజీబున కలవాటు!

పియారా—అట్లు మీరీవఱలో నాకెన్నఁడు నెఱింగింపలేదేమి?

సుజా—పిల్లికిఁజెలగాట మెలుకకుఁబ్రాణసంకట మన్నట్లు పరితాపంబుతోనేఁ బొగులుచుండఁ బరిహాసంబుతోనీవు తక్కులాడు చున్నావు! యుద్ధముమాటలు నీకు కలలోని మాటలు!

పియారా—అట్లు మీరీవఱలో నాకెన్నఁడు నెఱింగింప లేదేమి?

సుజా—నేఁజెప్పినది నిజమాకావా?

పియారా—కాకేమి? కాకపోవులేమి? కాని! మీకాసంగతి యెట్లు తెలిసెను!—ఆశ్చర్యము! ఇప్పటికిఁదెలిసినదా! ఆశ్చర్యము!!!

సుజా—ఏనంగతి!

పియారా—ఎసంగతియో మీరే తెలుపుడు.

సుజా—నాకుఁ దెలియదు!

పియారా—నాకంతకన్నఁ దెలియదు!

సుజా—నాపై నీకులు శిక్షితులుకారు. మరవంతుని మనవైపునకుఁ
ద్రిష్టగలిగినచో--అయిన నొకమాటు లిఖించిచూచెదను కాని--
చెలీ! నీనలహాయేమి?

పియారా—నాథా! నేనుమీకు నలహాయచ్చుట మాసితిని.

సుజా—ఏల?

పియారా—ఏలనందురా! మీకునలహా యొసంగిన నొసంగకపోయిన
నొక్కటియే. మీకుఁదోచినట్లు మీరాచరితురు కాని యొకలు
చెప్పినట్లు లాచరింపరు. మీపట్టేమీకు కాని యొకలహాకులు
చెవిబెట్టరు. పట్టుదల మనుజులతో నేమిచెప్పి యేమిలాభము.
అదియుఁగాక మీకువ్యతిరేకముగా నభిప్రాయమిచ్చినచో మిగులఁ
గోపింతురు.

సుజా—పట్టు—అవును!—కోపమువచ్చుట నిజమే.

పియారా—అందుచేఁ బ్రియులగు మీరేమిల్కినను పతివ్రతయైన
హిందూరమణికలె నెప్పుడును సరేయని యూకొట్టుచుందును.

సుజా—అవును. తప్పనాయందే యున్నది. నీయాలోచన కావలసి
యున్నను, అదిప్రతికూలమగుచో నాకు కోపమువచ్చును. ఈదుర
భ్యాసము నన్ను వదలలేదు.

పియారా—ఆయభ్యాసమును బోగొట్టుకొనవలెనన్న యుద్దేశమే
మీకున్నయెడల, నే నొక్కనిముసములలో దానిని పోగొట్టగలు
గుదును. మీకట్టియభిప్రాయమే లేనందున నేనూరకంటిని. ఆవిచార
మును మఱచిపోవుటకై పాడుకొనుచుంటిని.

సుజా—పాడుము. నీగానము సురానన్నిభము! అదియనే కష్టములను

అనేకదుఃఖములను, మఱపించును. అదియే కఠినఘటనా సీమనుండి మనుజుని నొకదారికిఁ దీసికొనిపోవును. అప్పుడొక యుక్తకారము తన్నావరించి యాన్నటుల వాసికేఁదోచును. ఆకసముకాని, —వృద్ధివి కాని, మఱేదికాని యవుడు కనుపింపదు. పాడుము. దేవుకాని యుద్ధముజరుగదు. ఇంకను చాలా కాలమున్నది—కానున్నది కాకమా నదు. పాడుము—

పియారా—అటులైన గానమును వినకపూర్వ మీపూర్ణజ్యోత్స్నా లోకమున మీహృదయమును స్నానమాడించుడు. మీవాంఛా పుష్పములకుఁ బ్రేమసౌరభము నొసంగుడు. నేనుగానము నలుపు దును. పిదప మీ రావ్రసూనపుంజమును నాకుఁ బొరిత్ పికముగ నర్పింపుడు.

సుజా—హా! హా! హా! ఏమిసీ యుపమానము! కాని రసముగ్రహింప నాధ్యమగుటలేదు. అయినను నీయుక్తులు కడుయుక్తముగ నుండె నని ఘంటాపథముగ వక్కాణించుచుంటిని—

పియారా—ఉండుడు. నేనుగానము నేయుదును. వినుడు. ఈప్రదేశ మందోరగిలి, యావిధముగఁ గూగుచుండుడు. మీచేతులనిచలు నీరీతినుంచుడు. కన్నులు మూసికొనుడు. ఎట్లో యెఱుంగు దురా?—ఓ! ఈశ్వరపుత్రా! తమమునుండి మమ్ము తేజము లోసికేఁ గొనిపోమ్మని పలుకుచు కనుమూతలతో దేవుడిచ్చిన కొంచెము వెలుగునుగూడ పోగొట్టుకొని మరింత చిమ్మచీకటిలో బడిప్రార్థననేయు కైస్తవులవలె కన్నులు మూసికొనుడు.

సుజా—హా! హా! హా! మోదదాయకములైన పలుకుల నెన్నియో బలుకుచుండువు కాని, నీ వీబకధ్యానముచేయువారి నపహసించి నపుడెంత యాహ్లాదము కలుగుకో!—ఏలనన నే నేమతమును విశ్వసించు.

పియారా—వ్యాకరణ దోషము! ఎంత యాహ్లాదము కలుగునో
యన్నప్పడు అంత యనుపదమును, క్రియాపదమును కూడఁ దిగ
మింగివైచితిరి!

సుజా—దారాహిందూ మతపక్షపాతి—కపటి! ఔరంగజేబు మూఢ
విశ్వాసియగు మునల్లాను; లేచిపోని నూతనాచారములఁ దెచ్చి
పెట్టును!—అతఁడును గపటియే! మురాదుకూడ మునల్లానే,
కాని మూఢ విశ్వాసికాడు.—కాని కపటి!

పియారా—మీ రేమతమును విశ్వసించరు—కపటులు!

సుజా—రాయందుఁ గాపట్యమేమియులేదు—నే నేదోయొక గొప్ప
మతము నవలంబించినట్లు నటించను. అట్టివాంఛ నాకులేదు. చక్ర
వర్తినిఁ గావలయునను దృఢ వాంఛయే నన్ను పీడించుచున్నది.
పియారా—ఆవాంఛయే కాపట్యము!

సుజా—అదెట్లు! దారాప్రభుత్వమును స్వీకరించుటకు నేనియ్యకొంటిని.
కాని యౌరంగజేబు మురాదుల ప్రభుత్వమును నేనంగీకరింపఁ
జాలను. నేను వా యగ్రజుండను.

పియారా—కాపట్యము.—అగ్రజులగుటయే—కాపట్యము.

సుజా—ఏల!—అట్లందువేమి!—నేను ముందు జన్మించితిని గదా!

పియారా—ముందు జన్మించుటే కాపట్యము. ముందు బుట్టినంతమా
త్రమున మీగొప్పతనమేమియులేదు. ఆహేతువుచేత సింహాసనా
రూఢులగుటకు మీకెక్కుడునధికారములేదు.

సుజా—ఏల లేదు?

పియారా—నున వంటవాడగు రహమత్తుల్లా మీకంటెఁ జాలముం
దుగ, జన్మించెను. అట్లుని మీకంటె నతనికి సింహాసన మెక్కుట
కధికార మెక్కుడుండెనా?

సుజా—అతఁడు చక్రవర్తి పుత్తుఁడుకాడు.

పియారా—అగుట నెంతలో?

నుజా—హో! హో! హో! నీవులే తల్లింతువు! నీవే! ఇంకనీవు నీకిష్ట

మైన గాధను బాడుము

పియారా—(పాడుచు)

ప్రేమన జూపడ జాలుటకుఁ బెక్కువిధానములుండ వానిని

నీమమఃతోడఁ గష్టపడి నేర్పితి; నీనత్తిన్ తెఱగాన నీ

నామమునాయకుండ కగుణాది; ప్రేమలతాంకురంబులన్

నామదినాటినావుగద; నమ్మము నీవిపుడివిమోహమే

ప్రేమనుగెల్వజూచునని; ప్రేయసివేడునదింతయే! సఖా.

నుజా—నతీ! దేవుడు నిన్నెట్లు పుట్టించెను?—ఈ సౌందర్య, మీర

నికత, ఈసంగీత, మంత్రముద్భుత మంతయద్భుతమా! ఇట్టిసర్వాంగ

సుందరినిశ్వరుఁడేకతనమర్త్యభూమియందుద్భవించఁజేసెనెందులకో?

పియారా—ప్రియతమా! మీకొకకే!

తృ తీ య దృశ్య ము.

అహమదా నాదునందు దారాశిబిరము—రాత్రికాలము.

దారా—అశ్చర్యము! ఏదారా యొకప్పుడు నేచాపతి నరపతుల ననే

కులఁ దనశాసన బద్ధులఁ గావించెనో,—అతఁడు నేడు వివిధజన

పదములందుఁ బరిభ్రమించుచు, యాయూరినుండి యాయూరికి

దలుమ గొట్టఁబడుచు, నిలువనీడలేక, కట్టగుడ్డలేక కుడువఁ కూడు

లేక, పగవలయుటలం దాశ్రయమువేడుచుఁ గాలముపుచ్చవలసి

వచ్చెనే! దైవమా! ఎట్టియాచాట్లు వెచ్చిపెట్టితివి! ఔరంగజేబు

నుఁరాదుల నూమల యింటివాకిటకద నేవిపుజాశ్రయము గోరి

పడియుండవలసి వచ్చెనుగదా! ఇట్టి నీచానధ!—విధి! నాకేల

గావురింపఁజేసితిని!

నాదిర—తనయుడైన సులేమాను వార్త లేమైనఁ దెలియవచ్చెనా?

దారా—వార్త లెన్నియుండును! ఒక్కటేవార్త! జయసింహుఁడు మన తనూజుఁ బ్రత్యక్షించి, సైన్యసమేతముగ నొరంగజేబుతోఁ గలిసెను. అభాగ్యుడైన కుమారుఁడు మిగిలిన కతివయ సైనికులను వెంటఁబెట్టుకొని, లాహోరు నందు నన్నఁగలిసికొన నిశ్చయించి హరిద్వార మార్గమున వచ్చుచుండ, మార్గమధ్యమందొరంగజేబు వంపిన సైన్యము శ్రీఁగరమున కనతి దూరమున వాని నడ్డుకొని యెను. మన యాత్మజుఁ డిప్పుడు శ్రీఁగరాధిపుఁడగు పృథ్వీసింహుని యింటి వాకిట నాశ్రయభిక్షు వేడుకొనుచున్నాఁడు. —నతీ! ఏమట్లు విలపించుచున్నావు?

నాదిర—ప్రభూ! విలపించుటలేదు.

దారా—విలపింపుము. విలాపమువలన దుఃఖభార మొకించుక తగ్గిపోవును. —కొంచె మూట కలుగును. కాని, —నేనట్లువిలపింపఁ జాలకున్నాను! నాహృదయము బ్రద్దలైపోవును!

నాదిర—మీరొరంగజేబుతో మరల యుద్ధము చేసెదరా!

దారా—చేసెదను. నాకంతమునఁ శ్రాణమున్నంతవఱకు, నేనొరంగజేబు ప్రభుత్వము నంగీకరింపఁజాలను. యుద్ధమే యిప్పుడు నాకు కర్తవ్యము. అదుష్టుఁడు మోసమున నాముడునలి తండ్రినిఁ గారాగారమున బంధించి, పితృసింహాసనమున భయము లేకుండఁ గూర్చుండి తనయదృష్టమునకు మిగుల నుబ్బితబ్బిబ్బగుచున్నాఁడు. తండ్రిని చెఱనుండి విడిపించునంత దనుక యుద్ధము చేసెదను. ఏమి? తలవంచితివి?—ఈనంకల్పము నీకు నచ్చలేదా?—ఎట్లు చేయనగునో నీవు తెలుపుము.

నాదిర—నాథా! నేనేమి చెప్పుదును. మీయిచ్చయే నాయిచ్చ కాని, —

దారా—ఏమో తెలుపుము.

నాదిర—ప్రియా! ఈయాతంకములు, ఈవలాయనము, ఈప్రయా
నము మన కెప్పటికిని తప్పవా.

దారా—ఏమిచేయఁ? నన్ను చేపట్టినందుకు నీవు వీరిని సహింపక
తప్పదు.

నాదిర—ప్రభూ! నేను వాకొఱకై చెప్పటలేదు! మీ కొఱకే
చెప్పుచుంటివి. మీకొఱకే నేనంగలార్చు చుంటిని! ఒక్కమా
అద్దము జూచుకొనుఁడు. ఈశల్యావశిష్టమైన శరీరము; ఈనిష్ప్ర
భదృష్టి! ఈనెరసిపోయిన తల. హా! ఏమిదుర్గతి! ఏమిదుర్గతి!!—

దారా—నేడు నాకూపము నీకు నచ్చకున్న నేనేమిచేయఁగలను?

నాదిర—ప్రియా! నామాటలు మీకు సరిగ నర్థమగుట లేదు.

దారా—ఇది మీశ్రీజాతినృభావము!—ఎవ్వడును దేనికో యొక
దానికై మీరు మూల్గుచుందురు! వనితలు పురుషుల సుఖము
నకు విఘ్నస్వరూపిణులు. దుఃఖమునకుఁ బ్రేరేపకురాలండ్రు!—
'శ్రీబుద్ధిఃప్రళయాంతక' మ్మను నార్యోక్తి నేనెఱుంగకపోలేదు.

నాదిర—(భగ్నస్వరమున) ప్రభూ! మీకు వచించినది సత్యమేనా
యేమి? [విన్నబోయిన మోమున భర్తృ బాహువులఁ బట్టు
కొనును]

దారా—పోహమ్మ! ఇప్పుడు నీరాగాలాపము నాచెవి సోకదు.

[చేతుల విడిలించుకొని, చివాలున లేచిపోవును]

నాదిర—(పెద్ద పిట్టన నేడ్చుచు) దయామయా!—ఇంకనెందులకు!—

ఇచటనే తెరదొప్పినేయుము? సామ్రాజ్యమును గోల్పోతిని! రాజ్య
సుఖములకు దూరమైపోతిని. కంటకావృతమార్గములందు, దుస్సహ
ప్రచండ సూర్యాతపమునందు, మర్భరశైత్యమందు, ఆకలిడప్పుల
కడలుచు, నిలువనీడలేక, కంటినిండ నిదురలేక సుఖ మెఱుంగక

నా పాత్రాన్ని పాడేటప్పుడు, భార్యనన్నీది నుంటుంటే భర్తను హాగి
మును కోల్పోని కతివలె బ్రమోద మాననచే యుంటిని. కాని
నేను— ఇంతమునుద్ధమై పోవుచు ఇంక నేనున్నది?— ఏము
న్నది!— సర్వము నహంకారము, కాని దీనిని మాత్రము నహంకార
జాలను.

[సిపారు పోగేళించుచు]

సిపార్—అమ్మా!—ఇదేమి!—ఎప్పుడుంటివేమి తల్లీ!—

నాదిర—చాయనా! ఏప్పుటలేదు—అయ్యో! బిడ్డా!! బిడ్డా!!

[ఏప్పుచు]

సిపారు—(తల్లి కడకేగి మామెకంతమును గాగలించుకొని) అమ్మా!

నీవిట్లంగ లాప్పుటకు గారణమేమి? నీహృదయ ము దాఘాత
మొనరించిన కతివలెదేవండు? నేనట్టి దురాత్ములెన్నఁడునున్నింపఁ
జాలను! వాని నీనిముసముండే—(అని మామె వక్షమునఁ తల
యుంచి యేడ్పును, ఆమెయు గుమారుని గాగలించు కొనుచు)

[జహరత్ పున్నీసా ప్రవేశించుచు]

జహరత్—ఇదేమి!—చిట్టి! అమ్మయేప్పుచున్నదేమి?

నాదిర—అమ్మా! నేనేప్పుటలేదు.

జహరత్—అమ్మా! ఇంతకుమున్నెన్నఁడు నీవు కంటతడి బెట్టుట
జూడలేదు. గంభీరనిశీధమందలి శుభ్రజ్యోత్స్నలీల! నీముఖమందు
ఉజ్జ్వలహాసము ప్రకాశించు చుండెడిది. తల్లీ! నిద్రా హారముల
లేకున్నను, నీముఖమానందనిలయమై యుండెడిది. ఆపత్కాలమున
దరిఁజేరు ప్రాణసఖివలె మందహాసరేఖ యెప్పుడును నీముధరమును
బాయకుండెడిది—జననీ. నీవిట్లెల ముఖంచుచుంటిని?

నాదిర—అమ్మా! నాహృదయమును వేధించుదుఃఖము చెప్పఁగలము
గానిది. నేను నావేలపు విముఖుడై పోయిరాదు?—

[దారా మరలఁ బ్రవేశించును.]

దారా—సతీ! నన్ను క్షమింపుము. చేపరాధివైతిని! మొఱలికేసి నేఁ
గావించిన దోషమును దెలిసికొంటిని. నన్ను మన్నింపుము.—

[నాదిర గో-గోలున నేడువఁపొడఁగును]

దారా—సతీ! అపరాధ మొనరించితినిని యొప్పుకొనుచుంటిని! క్షమా
భిక్ష వేఁడుకొనుచుంటిని, ఇంకను—ఛీ! గుఱుంపకుము—నీవిట్టి
బేలవై పోతివేమి? దివారాత్రములుందు నా యంతరంగ మందెట్టి
జ్వాల ప్రజ్వలించుచున్నదో నీవెఱుంగఁ గలిగినచో, నామాటలకుఁ
దప్పు పట్టుకుండెడిదానవు. సతీ! నీప్రియుని మాటలకు నీవిట్లు
కోపింపఁదగునా!

నాదిర—ప్రియతమా! నేను మిమ్మెట్లు ప్రేమించుచుంటినో యెఱిగి
యున్నచో, మీరట్టి కఠివోక్తులఁ బలికియుండరు.

సిపార్—(అస్ఫుట స్వరమున) నాయనా! అమ్మనుడిందించినవారెవ్వరో
యని తలఁచితిని, నన్ను మన్నింపుము. నిన్ను నేను దేవునివలె
బూజించెదను.

[జహరత్ నిష్క్రమించెను.]

నాదిర—నాయనా! నీవుగుఱుంపకుము. నీజనకుఁడు నన్నేమియు నన
లేదు! నేనభిమానవతిని దోషమంతయు నాయదియే!

[పరిచారిక ప్రవేశించును.]

పరిచారిక—ఖోదాబంద్ (ప్రభూ!) మీకొఱకై యెవరో వచ్చినారు!
దారా—ఎవరు!

పరిచారిక—అతడు ఘూర్జర దేశపు సుబేదారట.

దారా—ఏమీ! సుబేదారా!

నాదిర—నాథా! ఇంక నేను లోనికరిగెదను.

[నిష్క్రమించును.]

దారా—(తనయును ద్వేషించి) బాబూ! ఆతనిని చోటికిఁ గొనిరిమ్ము.

[పరిచారికననుగమించి సిపారు నిష్క్రమించును.]

దారా—ఆశ్రయము లభ్యమగునేమో చూచెదగాక.

[షాహానాబాజ్ను దోడ్కొని సిపార్ ప్రవేశించును.]

షాహానాబాజ్—వందేగి (సలాము) యువరాజ్!

దారా—వందేగి (సలాము) సుల్తాన్సాహేబ్!

షాహానాబాజ్—దేవరనన్నఁ బిలిపించితిరా?

దారా—అవును! సుల్తాన్సాహేబూ! ఒకమాటు మీదర్శనమును గోరియుంటిని.

షాహానాబాజ్—ఆజ్ఞయేమి?

దారా—ఆజ్ఞయా! సుల్తాన్సాహేబూ!—ఆదీపములు గడచిపోయినవి.

నేఁడు నేనొక బిచ్చమెత్తుకొనువాఁడను. మీకిప్పుడానతి నొనఁగువాఁడారంగజీబు!

షాహానాబాజ్—ఔరంగజీబా! ఔరంగజీబునానతి యీ షాహానాబాజ్కు గాదు!

దారా—ఏమి సుల్తాన్సాహేబూ! నేఁడౌరంగజీబు భారతసామ్రాట్ కాడా?

షాహానాబాజ్—భారత సామ్రాట్టౌరంగజీబా! ఎవ్వఁడు స్వార్థత్యాగమును ఛద్యవేషమును ధరించి (He that masqueraded as a selfless person.) తనతండ్రికి విద్రోహమునలిపెనో,—ఎవ్వఁడు కృత్రిమప్రణయరూపమును దాల్చి నిజసోదరుల చెరఁబెట్టెనో ఎవ్వఁడు కిపటధర్మవేషమున సింహాసనమును స్వాధీనమును గావించుకొనెనో, అతఁడు సామ్రాట్టగునా! అంధవంగువు నెవనినైనఁ గొనిచచ్చి సింహాసనాసీనుఁగావించినచో భక్తివినయములు లుట్టిపడ వానిపాదపద్మముల నొడలఁదాల్చి చక్రవర్తియని నేమింతుఁగాని నేనాదుర్తా

స్థలము వార్షభాముడగుటకు సమ్మతించజాలను.

దారా—సుల్తాన్సాహేబూ! మీరల్లుచుచుంటిరేమి. ఔరంగజేబు మీకు అల్లుడుకాడా!

షాహానాబాజ్—ఔరంగజేబునాకు అల్లుడేకాదు. నాకేకమాత్రపుత్రుండైనను శంకి పక వానితోటి సంబంధమును ద్రోవుకొని తీరుదును. అధర్మమును నేనెన్నడు లాలింపజాలను. ఈబొదిలో జీవమున్నంతవరకు నే నధర్మమును సహింపను! సహింపను!!

దారా—ఇప్పుడు తామేమిచేయ నిశ్చయించితిరి?

షాహానాబాజ్—యువరాజగు దారాపక్ష మవలంబించి యుద్ధము నలుపనిశ్చయించితిని. మొదటినుండియు నేనందులకై సన్నద్ధుడనగుచుంటిని. కాని, నా సామాన్య సైన్యమును దోడ్కొని, యౌరంగజేబు నెదుర్కొనుట దుష్కరము! దానంతేసి నేనుపుడు సైనికుల సమకూర్చుకొను చుంటిని.

దారా—ఎట్లు?

షాహానాబాజ్—సాయము జేయుమని ప్రార్థింప నమ్మకమైన భృత్యునొకనిని యశవంతసింహునికడ కంపితిని.

దారా—అతడు తిరిగివచ్చెనా?

షాహానాబాజ్—వచ్చెను.

దారా—సాయముచేయ యశవంతుడంగీకరించెనా?

షాహానాబాజ్—సమ్మతించెను. షాహాజాదా! (పభూ!) వెలువకుడు.

రండు! నేను మీరునా యతిధులు! తాము చక్రవర్తి జ్యేష్ఠపుత్రులరు—భవిష్యచ్చక్రవర్తులు. నేనొక వృద్ధరాజభక్తుండను. వృద్ధసామ్రాట్టు కొఱకై యుద్ధమొనరించెదను. రాజునకు జయలక్ష్మిని గూర్పజాలకున్నను, ఆతనికొరకై ప్రాణముల విడువగలను. ముదుసలివైతిని! ఒకపుణ్యకార్యముచేసి పరలోక ప్రయాణమునకై

దారిబత్తెము సంపాదించుకొందును.

దారా—అట్లైన తాము నాకాశ్రయ మొనఁగుచుంటిరా?

షాహానాబాజ్—యువరాజ్జీ! ఆశ్రయమందు రేమి! నేటినుండి నా నిలయము మీ నిలయము. నేను యువరాజుభృత్యుండను.

దారా—మీరు నిక్కముగ మహాత్ములు.

షాహానాబాజ్—స్వామీ! నేను మహాత్ముడగాను. సామాన్యమాన వుండను. నేడు నేజేయ నుంకించుకార్యము మహాస్వార్థత్యాగ కృత్యముకాదు. ప్రభూ! నాకెన్నియో యేండ్లుగడచినవి.—ఎన్నండును నేనెట్టియధర్మకృత్యము నైనఁ జెలిసి చేయలేదని నొక్కి వక్కాణింపఁగలను. కాని మహాత్కార్యంబేమైనఁగావించి యుంటి. వా యందురేమో! అదియుఁగూడలేదని చెప్పుచుంటిని. కాని నేడు మంచితగుణము లభించినపు డద్దానినేల దాటిపోనీయ వలయును.

[ఉభయులు నిష్క్రమింతురు.]

(జహర తున్నిసా మరలఁ బ్రవేశించుచు)

జహరత్—నే నెంత నిష్ప్రయోజకురాలను? ఏ కార్యమందును తల్లి దండ్రులకు సాయపడలేకుంటిని. ఆయుత్తముల తలపై నొకపెద్ద బరువునై యుంటిని. స్త్రీ జాతీ! నీ వెట్టి యధమజాతివి? జహరత్! నీ వెట్టి పనికిమాలినదానవు! తలిదండ్రుల దురవస్థ నెఱింగియు నేమియుఁ జేయఁజాలక మూఢురాలవై చోద్యము చూచుచుంటి నేల! ఆ దేవతలకై యెప్పుడో యొకమూరువేడికన్నీటి బొట్టును మాత్రము విడుచుచుంటివా! (కొంచెమునేపు నీరవయై యుండి) నేడు నేనేదేని కార్యమొనర్పవలెను ఆకార్యము మహాశైల శిఖరమునుండి దుమికిన దుముకువలె ననమసాహసమై, భయంకరమై యుండు! ఏమగునో చూచెదఁగాక!

చతుర్థ దృశ్యము.

కాశ్మీర దేశమహారాజగు పృథ్వీసింహుని ప్రమోదోద్యానవనము
(Pleasure Garden) — సంద్యాకాలము.

(నులేమా నేకాకియై యుండును)

నులేమాన్ — ప్రయాసమున నీ పాదముల మొనరించి, తుదకీ దూర దేశ
మం దీశైలనంకుల భూమియందుఁ బడిపోతిని. జనకునకు నాయము
నేయ బయలు దేరితిని. కాని, నాప్రయత్న మంతయు నిష్ఫలమయ్యె!
ఆహా! ఏమి యీ నీమవర్ణనాతీతసౌందర్యము! — ఇది యొక పరి
ణత సంగీతమునలె, ఒక చిత్రస్వప్నమువలె, ఒక గంభీర సౌంద
ర్యము పోలిక నున్నట్లుచున్నది. స్వర్గమునుండి యవ్వరస యొకతె
యీ మర్త్యలోకమున విహరింప దిగివచ్చి పరిభ్రమణాయాసమున
హిమాలయవక్షమున విలాసముగఁ జెక్కిటఁ జేయిజేర్చి, కాళ్ళు
సాచి పరుండి తన తేజోమయ దృష్టులతో నీలాకాశమును బ్రకా
శింపఁ జెయు తెఱఁగున నా కీషయము' దోచుచున్నది. (చెవి
యొగ్గి) ఏమి? యీ మధురస్వనము!

(దూరమందు సంగీతము)

నులేమాన్ — మధురస్వనము శ్రవణమముగవమీపించుచున్నది! ఏమి
యాదృశ్యము? సింహుల నలంకరింపఁబడిన యొక పడవయందు,
కొందరు కాంతలు గూర్చుండి, పడవను దామీ నడుపుకొనుచు,
హాయిగ గానమొనర్చుచు, వచ్చుచున్నారు. ఆహా! ఏమివారిసౌం
దర్యము! ఆహా! వారిసంగీత మంత శాస్త్రవ్యముగనున్నది! [అలంక
రింపఁబడిన పడవయందు గూర్చుండి పాడుకొనుచు కొందరు
సుందరీమణులు ప్రవేశింతురు.]

చారుకాంచన మణిరత్న హీరపుష్ప

రాగ మౌక్తిక భూషణ రక్తి దనర

మరకతప్రవాళ మాణిక్య మయములైన
 హారముల చిత్రకాంతు లొప్పారుచుండ
 కాంచ నాంబర సవరత్న కాంతులొప్ప
 కాంతి పూరంబు నన్నించి కాంతులెనఁగ
 సాంద్రకర్పూర మృగముల చందనాది
 వాసనాసోమిళితమయి యానగొలుపు
 పుష్పమాలా సుగంధ విస్ఫురితమైన
 ప్రకృతి చిత్రము నేత్రవర్వంబొనర్ప
 లక్ష్మీనింబోలు మాభాగ్య లక్ష్మీఁగాంచ
 పడవలోనికి రండిఁక పౌరులార!॥

(కాంతలు జలయానమునుండి క్రిందికి దిగుదురు)

మనోరంజని—సుందరాంగా! నీ వెవఁడవు?

సులేమాన్—యువరాజైన దారానందనుఁడను.

మనోరంజని—షాజహాను సార్వభౌముని పౌత్రుండవా?

సులేమాన్—అవును.

మనోరంజని—మోహనాంగా! 'నీవెవఁతె' వని నన్నుఁ బ్రశ్నించుట
 లేదేమి?—నేను కాశ్మీర సీమయందలి బ్రధాన సర్తకిని—తేనె
 యుంపుడుక త్రైశ. ఈవల్లవాంఘ్రిలు నా చెలిమికత్తెలు (మందహాస
 ముసలుపుచు) మనోజహాపా! రమ్ము! మాకూడ నీజలయాన
 మెక్కుము.

సులేమాన్—(అబ్బురమున) ఏమందువు! మీకూడ నాక నెక్కమని
 యెదవా! రమణీ! నీ పెంతు యభాగినివి! పడవ నే నెక్కుతుందు
 లకు?

మనోరంజని—సుకుమారా! నీవు పసిపాపపుగావు! నీవు మా వృత్తి
 నెఱుంగుదువా?

సులేమాన్—ఎఱుంగకేమి! ఎఱుంగుదును! ఎఱుంగుటంజేసియే నేనింత
చింతిలు చుంటిని. ఈ యావనసౌందర్యసౌప్తవము లట్టి వృత్తికిఁ
దగుసామగ్గులా! ఈ యనమానలావణ్యముతో వాణిజ్యము నలు
పుట కా భగవానుఁడు మీకు దానిని బ్రసాదించెను? రూపంబు
నకును, శరీరంబునకును ప్రేమయే ప్రాణమం చెఱుంగవా?
మేమాంగీ! నీప్రాణహీనశరీరము నాకెందులకు?

మనోరంజని—ఏమీ! ప్రేమయేమో, మేమెఱుంగమనుచుంటివా?

సులేమాన్—ఎట్లెఱుంగుదురు? ఏకాంతలు సౌందర్యముతో వాణిజ్య
వ్యాపారము నలుపుచుండిరో, ఏరమణులు మందహాసమును సైత
ము విక్రయించుచుండిరో, ఆయింతులు నెయ్యము నెట్లెఱుంగఁ
గలరు! వాల్గంటులైన వారకాంత లవ్యాజప్రేమ నెట్లు సూపఁ
గలరు! స్వాధ్యాభిలాషిణులుగాక, త్యాగనుఖము నెఱింగినకాంతా
మతల్లులు మాత్రమే యనురాగము సూపఁగలరు! జననీ! ఆత్యాగ
నుఖమును నీయట్టి యభాగినులెట్లెఱుంగఁగలరు!

మనోరంజని—అటులైన మేమెన్నఁడును ప్రేమించియేయెఱుంగమా?

సులేమాన్—ప్రేమించియెఱుంగకేమి! మీ జాతివారలు ప్రేమించు
వస్తువులుపెక్కులున్నవి. వచ్చనియష్టీషములను, వజ్రాంగుళీయ
కములను, ముఖమల్ పాదరక్షలను, స్వర్ణ సులోచనములను, దంత
వేత్తములను, మీరు మిగులఁజేమింతురు. కుటిలకుంతలములు,
ఆకర్ణాంతనేత్రములు, మనోజ్ఞనాసికలు, మధురాధరములు, నర
లోష్ఠములు, హాసితవదనములు, మీకుఁ బ్రియంబులు! నాస్వర్ణ
నమాన శరీరమును గాంచియో, లేక సామాట్ పాత్రుఁడనని
యెఱింగియో, నీవు మోహించితివి. ప్రణయమన నిదికాదు. ఆత్మ
తోనాత్మనుప్రేమించుటే ప్రణయము!—తల్లీ! నీవిఁకఁ దొలగి
పొమ్ము.

మణిమంజరి—అక్కా! మనప్రభువిల్లే యగు దేచుచున్నాడు.

మనోరంజని—నేఁడీయనమయ మం గతఁ డిచ్చెడకు రాగతంబేమి?

చెలీ! ఇఁకఁ బోదమురమ్మ—యావనుఁడా! దీనికిఁ బ్రతిఫల
మనుభవింపకపోవు! మమ్మఁజిత్తజా బాటిఁబడఁద్రోసి నీవిచల
సెంతకాలముందువో చూచెదముగాక! సఖులారా! పోవమురండు!

[పోబోవును]

సులేమాను—అమ్మా! కోపించుటెందులకు? మీయందు నాకెట్టి
ఘృణావిద్వేషములులేవు. కేవల మనుకంపమాత్రమే!—ఆయను
కంపయపారమైనది. అతిగంభీరమైనది.

[గనమొనరించుచు కాంతలు నిష్క్రమింతురు.]

సులేమాను—ఆశ్చర్యమాశ్చర్యమా! ఏమియాయసార్థివ లావణ్యము!
ఏమియాయనయనజ్యోతి! ఏమియాయప్రసన్నభూతఘటనమా— ఏమి
యాకిన్నరవ్వరము! అంతసౌందర్యమా!—కాని, అంతకుత్సితమా!

[నడచును]

[క్రిగరయేలికయగు పృథ్వీసింహుఁడు ప్రవేశించును]

పృథ్వీసింహ—చీ! దుర్జితీ!

సులేమాన్—మహారాజ్ఞీ! అట్లుకోపించుచుంటిరేమి!

పృథ్వీసింహ—నిరాశ్రయుడవనీ, జాలిపడి, నీకాశ్రయమొనఁగి, తగి
నట్లు నీకు సుఖంబుఁ గూర్చుచుంటిని. నీకొఱకై నేనొరంగజీబు
పైన్యములతో సమరమునలిపితిని.

సులేమాన్—మహారాజ్ఞీ! తామట్లానరింపలేదని నేఁబలికియుంటినా?

పృథ్వీసింహ—నయనైఖాను నిన్నుఁ దనకప్పించుమని సామాట్
పక్షమం దిప్పటికిఁగూడ నన్నెంతయో వేఁడుచు వివిధప్రబోధ
ములఁజూపుచుండెను. అట్లయ్యు నేను వానివేడికోలును బెడ
చెవింబెట్టితిని!

సులేమాన్—మహారాజ్జీ! కృపాపురస్కరముగఁ జామునలుపు మహా
వకారములక నేనశ్రాంతము కృతజ్ఞుడనై యుండును.

పృథ్వీసింహు—కాని, నీవిట్టి కఠినుడవనియు, నిట్టి లఘుచిత్తుండ
వనియు, నిట్టి స్వేచ్ఛాపహరివనియు, నిట్టి కృతఘ్నుండవనియు,
నే నెఱింగియుండలేదు!

సులేమాన్—మహారాజ్జీ! అట్లనుచుంటి లేమి?

పృథ్వీసింహు—నాబహిరుద్యానవనమున విహరించుటకు నీకనుమతి
నొసఁగితిని;—నీకట్లాడింపక నా ప్రమాదారాముమును బ్రవే
శించి నావారకాంతలతో హాస్యలాపములఁ గావించువని నే
దలంపలేదు!

సులేమాన్—మహారాజ్జీ! మీరు పొరపడితిరి—

పృథ్వీసింహు—నీవు నుండరుండవు!—యువకుండవు! చక్రవర్తిపౌత్రుం
డవు!—ఇట్టిచెడు—

సులేమాన్—మహారాజ్జీ! నేను—

పృథ్వీసింహు—శలుషమతి! పొమ్ము! దోషతౌళనయత్నము నిష్ఫ
లము! పాపముదాగియుండజాలదు.

[ఇరువురు చెరియొకవంకకు నిష్క్రమితురు].

పంచమ దృశ్యము.

[ప్రయాగయం దౌరంగజేబు శిబిరము—రాత్రికాలము.

దౌరంగజేబేకాకియై యుండును.

దౌరంగ—యశవంతుడంత యనమసాహసికుఁడు! ఖజురారణాంగ
ణమందు గడచినరాత్రి యతఁడు మాయంతఃపుర కాంత శిబిర
మునుగూడ బెఱికివైచి యొకగొప్పయుష్మినవలెమానైన్యములపైఁ
బడి వెడలిపోయెను. అద్భుతమద్భుతము! పోనీ, యశవంతుని

దౌష్ట్యమున చాకగచాట్లు వాటిల్లినను, నమరమందు నేను నుజాను
వరాజితుఁ గావించివై చితిని!—కాని యామూలనుండి మరల
కారుమబ్బలుగ్రమ్ముకొనివచ్చుచున్నవి. ఈమాటాత్రిమూర్తులేక
మైరి. షాహానాబాజ్ దారా యశవంతులు ప్రతి నిమిషమందు
నన్నుఁ దాకయత్నించు చుండిరి! భయహేతువే—ఇప్పుడునేను—
కాదుకాదు! అట్లానరింపను. ఈజయసింహుని మూలమునఁ గార్య
మునడుపవలయును—ఓహో! మహారాజ్! రండు!

(జయసింహమహారాజ్ ప్రవేశించి, నలామొనరించును.)

ఔరంగ—(నలామందుకొని) మహారాజ్! నేనింత దనుక మీ
రాకకై బ్రతీక్షించుచుంటిని. రండు! ఆ య్యాననమం దాసీనులు
కండు! ఏమి! ఈ విషమోష్ణము!

జయసింహ—విషమోష్ణమే! ఉష్ణధూమముత్పన్నమైనట్లున్నది!

ఔరంగ—నా సర్వాంగకములనుండి యగ్నికణము లెగయుచున్నట్లు
న్నది. మీ శరీరమం దాలోగ్యముగా నున్నది గదా?

జయసింహ—దేవరకృపచే నీ దానుఁ దాలోగ్యవంతుఁడై యున్నాఁడు.

ఔరంగ—మహారాజ్! నేను శేషకడనే బయలుదేరి ఢిల్లీకి పోవుచుం
టిని. మీరు కూడ నా వెంటవచ్చెదరా?

జయసింహ—దేవర యాజ్ఞప్రకార మాచరించెదను.

ఔరంగ—తాము నావెంటరావలయుననియే నాకోరిక.

జయసింహ—ఎనిమిది జాములందును మీయాజ్ఞాప్రకారము వర్తించు
చుందును. అట్లానరించుట నాకు మిగుల నానందము!

ఔరంగ—మహారాజ్! మీరట్లు తలచువారని నే నెఱుంగుదును.
మీ వంటి మిత్రులు లోకమందరుదుగనుందురు. నిక్కముగ
మీరు నాకు కుడిభుజమువంటివారు.

[జయసింహుడు మందహాస మొనరించి నలాము గావించును]

ఔరంగ—మహారాజీ! దుఃఖవిషయ మేమన మహారాజ్ యశవంత
సింహుడు నాశిబిరభాండాగారములఁ గొల్లఁగొనియు శాంతుఁడు
కాలేదు. విద్రోహులగు షాహానాబాజ్ దారాలతో నతఁడు
కలిసిపోయెను.

జయసింహ—అది వాని మూఢత్వమును వ్యక్తీకరించును.

ఔరంగ—నాకుఁ గలిగిన యరిష్టమునకై నేను విచారించుచుండుట
లేదు. కాని యశోవంతుఁడగు యశవంతుఁడు కొఱవితోఁ దలఁ
గోకినొనుచున్నందులకు మిగుల విచారించుచుంటిని.

జయసింహ—అది దుఃఖకర విషయమే!

ఔరంగ—మహారాజీ! అతఁడు మీ శాంతరంగిక మిత్రుఁడగుట
నే నెఱుంగుదును. దానంజేసియే మీ ముఖము చూచి, యాతని
యకార్యముల నన్నిటిని సైరించితిని. వేయేల! అతఁ డిప్పటికైన
శాంతుఁడగుచో నే నాతని దుష్కృత్యముల నెల్ల మన్నింతును.
అదికూడ ప్రాణతుల్యులగు మీ మోము జూచియే నుండీ!

జయసింహ—నే నొక మా తారాజను దర్శించి, వలదని వారెందునా?

ఔరంగ—అది యుత్తమోత్తమమైనపని. నేను మీకొఱకై చింతిం
చుచుంటిని. అతండు మీ స్నేహితుఁడగుటంజేసి నాకుఁ గూడ
స్నేహితుఁడే యని తలచుచుంటిని. వాని కెట్టి శిక్ష విధించుటకు
నాయుల్ల మొప్పుకొనకున్నది. స్నేహితుల నొప్పించుట తన్నుఁ
దా నొప్పించుకొనుటయే యని నేను తలచుచుండును.

జయసింహ—అవును. ఉదారహృదయులట్లే భావించుదురు. నే నొక
మాటతనికి నచ్చఁజెప్పెదను. నాబోధనల నతఁడు పెడచెవింబెట్ట
జాలడు.

ఔరంగ—మంచిది. తగురీతి వానికి బోధింపుడు. ఈ యుద్ధమున

నతఁ జేపక్ష మవలంబింపక తటస్థుడై యున్నచో పూర్వాపరా
ధములన్నియు మన్నింపఁ బడుటే కాక ఘూర్జరదేశ మతని కీయఁ
బడుననియు ఇట్లు నేను మీ స్నేహములబట్టి చేయుచుంటిననియు,
మీరతని కెఱింగింపుడు.

జయసింహ—అహా! మీ యుదార స్వభావమెట్టిది! ప్రభూ! నిక్క-
ముగ నేను వాని నొడఁబఱుపఁగలను.

బేరంగ—యశవంతుఁడు మీచెలికాండను మాట మఱువకుఁడు.
అతనిఁ గాపాడుట మీ కర్తవ్యము!

జయసింహ—స్వామీ! మీరువచించినది నిక్కవమే.

బేరంగ—అటులైన మహారాజీ! తామింకఁ బోయిరండు. ఢిల్లీ
యాత్రార్థమై ప్రయాణసంచారముల నాయిత మొనరింపుఁడు.

జయసింహ—దేవరచిత్రానుసారమాచరించెదను.

[సహమొనరించి నిష్క్రమించును.]

బేరంగ—మీ మోముచూచి' యని మంచి యభినయ మొనరించి
ఱివి! ఈ రసపుత్రులు సరళస్వభావులు—బేదార్యవతులు! నేనా
విద్యనుగూడ నభ్యసించుచుంటిని. కాని రెండు విపరీతగుణముల
నభ్యసించుట మహర్షి! వాని నమ్మేళనము మిగుల భయంకర
మైనది! అయినను నాకది యసాధ్యము కాజాలదు. షాహానా
బాజ్ దారా యశవంతులు మువ్వరు కలిసిరిగా! దేవుఁడీ మువ్వ
రిఁ గూర్చెనేల? కాని మువ్వరు కూడుట చారి కశుభమే! వారల
కలయిక యబులుండ నీ మహాస్మగ్ధువలన వెఱుపునకుఁ గారణంబు
గన్నట్టచున్నది. వానివైఖరి నిుచ్చుమాటినది. [తలపంకించుచు]
అతఁడేపుడు మితవాదియైనాఁడు. తండ్రినగు నాయుడ నవిశ్వాస
బీజము నెవలో వాని హృదయమున నాటినారు. అట్లానరించినది
జాహానారా కాదు గదా! అడుగో! తనయుఁ డిటే వచ్చు

చున్నాడు.

[మహమ్మదు ప్రవేశించును.]

మహమ్మదు—జనకా! నన్నిటకు రావించుటకుఁ గతమేమి?

బేరంగ—తాయా! కేవల ప్రత్యూషమున నేను రాజధాని కరుగుచుంటిని. నిపు సుజానుబెంటాడుము. మీఁ జామ్లా నీకుఁ దోడ్పడును.

మహమ్మదు—తండ్రీ! మీయాజ్ఞానుసార మాచరించెదను.

బేరంగ—నుంచిదిక పొమ్ము.—నిలచి యుంటివేమి? విశేషమేమైనఁ దెలుపవలసియున్నదా?

మహమ్మదు—తండ్రీ! అక్కటలేదు. మీ యాజ్ఞ యొక్కటియే యధేష్టము.

బేరంగ—అట్లుచ శంకించుచు నిలచితివేమి?

మహమ్మదు—నా చిన్నప మొకటి విని ప్రత్యుత్తర మిండు.

బేరంగ—అదేమియో యెఱింగింపము. నంకోచమేల?

మహమ్మదు—బహుదినములనుండి మీ మొక్క విషయ మడుగఁ దలఁచుచుంటిని. కాని మనసులోని దానిని వ్యక్తీకరింప సాహసించఁజాలకుంటిని. ఇక నానిని మనసున నణచి యుంచఁజాలను.

పుత్రుని యౌద్ధత్యమును మన్నింపవలయును.

బేరంగ—అడుగఁ దలఁచిన దేదియో యడుగుము.

మహమ్మదు—మీ తండ్రీగా రిప్పుడు చెఱఁజెల్పఁబడినా!

బేరంగ—కాదు! అట్లని యెవరని?

మహమ్మదు—అట్లగుచో వారినివు డ్దాప్రసాదమునైన నిరోధించి యుంచితివేమి?

బేరంగ—అట్లు కావించవలసి వచ్చినది.

మహమ్మదు—పినతండ్రీగారిని కూడ నట్లే బంధింప వలసివచ్చెనా?

ఔరంగ—అవును.

మహమ్మదు—పితామహులు సజీవులై యుండ, మీ యగ్రజులు సుఖులై యుండ సింహాసనమందు మీరే కూర్చుండవలసివచ్చినదా? ఔరంగ—అవును!

మహమ్మదు—తండ్రీ! (తలవంచుకొనును)

ఔరంగ—కుమారా! రాజనీతి మిగుల గూఢమైనది. నీవు చిన్న వాడవు. దానిని గ్రహింపలేవు. దాని నెఱుంగ వ్రయత్నము నలువకుము.

మహమ్మదు—తండ్రీ! మోసగించి సోదరుల బంధించుటయు, ప్రేమ మూర్ఛియగు జనకుని, బలవంతులను సింహాసనచ్యుతుఁ గావించి ధర్మక్షణార్థమని, యావీతము దానాక్రమించుకొంటయు, రాజనీతి యగుచో,—అట్టి రాజనీతి ముమ్మాటికి నాకు వలదు.

ఔరంగ—మహమ్మదూ! నిశ్చయముగ నీవు వ్యాధిగ్రస్తుడవైతివని నాతలంపు.

మహమ్మదు—[కంపితస్వరమున] తండ్రీ! వ్యాధిగ్రస్తుడను కాకుండుటట్లుంచి, భారతవర్షమున నేడునాకంటె నధికారోగ్యవంతుఁ డెవఁడును లేడని యెఱుంగుఁడు.

ఔరంగ—అటులైన నీ వేలుడేమి?

మహమ్మదు—(సీరవుండె యుండును)

ఔరంగ—(కొంచెము నేపూరకుండి) తనయా! నాయుండు నీకుఁ గల యమిత విశ్వాసము నెవరు చెఱిచి వైచిరి?

మహమ్మదు—అట్లొనరించినవారు మీరే! నాధ్యమగునంతకాలము నేను మిమ్ము విశ్వసించి యుంటిని. పూర్వమట్లు నేనిక మిమ్ము విశ్వసింపజాలను. ఇప్పుడు నే నవిశ్వాస విషంబుచేఁ బాడయి పోయితిని.

ఔరంగ—మహమ్మద్దా! నీ పితృభక్తి యిదేనా! నిక్కము! నిక్కము
కాలవైషరీత్య మిట్లే? దీపమున్న తావుననే యెక్కుడు చీకటి
యుండును.

మహమ్మదు—అహాహా! ఏమియీ భర్తృపదేశము! ఏమియీతత్వ!
శాస్త్రజ్ఞకీ! ఓహో! ఏమి మీయత్కృష్ట పను! పితృభక్తి యన
చుంటిరా! పితృభక్తియూ! పితృసింహాసనముపై నుండి యెట్టి పితృ
భక్తుప్రస్థానం బిచ్చుచుంటిరి? నురావత్రను చేతబట్టుకొని మద్య
పానము వలదని మహాపన్యాసమిచ్చి నట్లే యున్నది! పితృ
భక్తియూ! పితృభక్తిని నేను మీకడ నేర్చుకొనవలయునా! పితృ
భక్తియందురా! మీరు మీవృద్ధజనకుని కారాబద్ధునిం గావించి
బలవంతముగనే సింహాసనమును జేరిజిక్కించుకొంటిరో, పితృభ
చే నే నాసింహాసనమును తన్ని వైచితిని! పితృభక్తి యందురా
నేను పితృభక్తుడనే కాకున్నచో,—ధిల్లీ సింహాసన మందునే
ఔరంగజీబు గాక, యీమహమ్మదే యాసీనుడై యుండును

ఔరంగ—కుమారా! అట్లని నేనెఱుంగక పోలేదు! అందువలన
యిపుడక్కజపదుచుంటిని—వత్సా! నీపితృభక్తిని గోల్పోవకుము
మహమ్మదు—గోల్పోవకుండుటకీక నాతరముకాదు! పితృభక్తిమహ
త్తరమైనదే! పితృభక్తి పవిత్రమైనదే! పితృభక్తియుత్కృష్టమైనదే
కాని పితృభక్తికంటె మహత్తరమైనదియు, పితృభక్తికంటె బిట్రి
తరమైనదియు, పితృభక్తికంటె సుత్కృష్టమైనదియు నగు భర్త
మొకటి కలదు. దానిముందు తండ్రియు, దల్లియు, నన్నదమ్మ
లును, వేయేల నందఱును దక్కువవారే.

ఔరంగ—చిన్ని కుమారా! నీపితృభక్తిని వీడకుము. ముందుముందే
సామ్రాజ్యమంతయు నీయది యనియే యెఱుంగుము.

మహమ్మదు—తండ్రి! రాజ్యలోభమునుజూపుచుంటిరా! నాకర్తవ్యము

కొరకు నే నీభరత సామ్రాజ్యము నొక చిల్ల పెంకు వలె
 దూరముగ విసరివైచితినిని చెప్పలేదా! తాతగా రాదినమందీ
 రాజ్యప్రలోభమునే చూపిరి! నేడు తాము మఱల సట్టి ప్రలోభ
 మునే చూపుచున్నాము. అహా! పృథ్వియందు సామ్రాజ్యమింత
 విలువ లేనిదా! వివేకమంత చులకనైనదా! సామ్రాజ్యముకై వివే
 కమును పోగొట్టుకొనవలయునా! వివేకమును విడిచి మీరు పొందిన
 సామ్రాజ్యమును మీ వెంటఁ బరలోకమునకుఁ దీసికొని పోగలరా?—
 కాని విడువకున్నచో నిక్కముగ వివేకము మిమ్మునుగమిం
 చెడిదే!

బౌరంగ—మహమ్మదా!

మహమ్మదు—ఏమి తండ్రీ!

బౌరంగ—దీని యర్థమేమి?

మహమ్మదు—దీనియర్థమిది. నేనెవరి కొఱకై స్వర్ణమును బ్రతిష్ఠ
 జంచితినిో యతఁడు నేడు నాహృదయ పీఠమునుండి క్రింద
 బండెను. అన్నిటివలెనే తండ్రీని గూడ గోలుపోయితిని. నేడు నా
 వంటి యభాగ్యుడెవఁడు? ఇతఁతాము,—ఈ భారత సామ్రాజ్య
 మును పొందుట నిక్కమే! కాని భారత సామ్రాజ్యము కంటె
 నెక్కుడగు సామ్రాజ్యమును నేడు కోల్పోతిరి.

బౌరంగ—ఆ సామ్రాజ్యమేమి?

మహమ్మదు—నాపితృభక్తి! ఎట్టిసంపదను, నెట్టిగత్నమును, గోల్పో
 తిరో నేడు మీరెఱుంగ నేరకుంటిరి. ముందైన మీరు గ్రహింప
 కతప్పదు.

[నిష్క్రమించును]

[బౌరంగజీ బల్లనల్లన మఱొక దిక్కుగ నిష్క్రమించును.]

పప్తమదృశ్యము.

యోధపుర రాజభవనమందలి యొకయూరము.

మధ్యాహ్న కాలము.

(యశవంతసింహ జయసింహులు ప్రవేశించుచుందురు)

జయసింహ—కాని యీరక్తపాతమువలన మీకేమి లాభము?

యశవంత—లాభమేమియులేదు.

జయసింహ—ఔరంగజేబుకే జయము సేకూరుట నిశ్చయ మైనపుడీ

వృధారక్తపాతమే?

యశవంత—అతడే జయించు నని మనమెట్లు చెప్పగలము?

జయసింహ—ఔరంగజేబునైన నేయుద్ధమందైన నోడి పోవుట చూచితివా!

యశవంత—లేదు, ఔరంగజేబు శూరుడగుట నిక్కవమే! ఆనాడు సేనతనిని నర్మదాతీర కదనభూమియందు ఘోటకాచార్యుడైన పురుషు చూచితిని—అదృశ్యమును నేనెన్నడును మఱువఁజాలను. వాని తీక్షణదృష్టి, వాని కుటిలభ్రుకుటి, యింకను నాహృదయమునఁదోచుచున్నవి. శతఘ్ని కాగ్ని గోళములును, “విలయకాల శిఖిశిఖానమాననిశిత శిలీముఖములును,” చెవిదూసికొని పోవుచున్నను, గుండెనిబ్బరముతో నటునిటు జూచుచు, నాశూరుడు నిలువఁబడి పోరసాగెను. అతని జంప నువ్విభులూరు విరోధినయ్యు నాలో నేనాతనికి సాధువాద మొసంగ కుండ నుండ నేరనైతి—

ఔరంగజేబు యోధాగ్రేసరుఁ డనుటకు నుంతైననందియములేదు!

జయసింహ—అట్లులైన మీరు వానినిబంధింప నుంకించుచున్నారేమి?

యశవంత—ఖజుర సంగ్రామమందు నాకుఁగలిగిన యవమానము నకుఁ దగు ప్రతీకారము జరుగవలయును.

జయసింహ—వాని శిబిరమును కొల్లఁగొట్టి ప్రతీకార మొనర్చి

తిరిగదా!

యశవంత—అది పూర్ణమయిందికాదు. ఏలనన: నౌరంగజీబు తన శూన్యభాండారమును తీరాములో మరలఁ బూర్ణము గావింపఁ గలఁడు! కొల్లఁగొట్టుటకై యత్నింపక నుజాను కలసియుండినచో, ఖజాయాభండనమందు నుజావరాజితఁడు గాకుండును! నుజాకుఁ దోడ్పడకున్నను, శ్రీఘ్రముగ నేనాగ్రాకు పోయినచో, దప్పకవృద్ధ రాజును జెరవిడిపించియుండును—వెట్టిభాంతిలో మునిగిపోతిని.

జయసింహ—కాని తాముదెలిపిన రెండుకార్యంబులవలన మీకేమి మేలొదవెడిదో? దారా సామ్రాట్టైనను, నుజాసామ్రాట్టైనను ఔరంగజీబు సామ్రాట్టైనను, మీకేమి?

యశవంత—ప్రతీకారము—నేను వారల నందఱఁగూడ విషదృష్టుల తోడనే చూచెదను—కాని, అందఱకంటె నెక్కుడుగ ఖలుండైన యౌరంగజీబును నేను ద్వేషించుచుంటిని.

జయసింహ—అట్లగుచో, ఖజాయాసంగ్రామమున వానికిఁ దోడ్పడితి రేమి?

యశవంత—ఆనాఁడు ఢిల్లీరాజసభయందతఁడు వచించిన పలుకుల నన్నిటిని విశ్వసించితిని. ఆకస్మికముగ, నతఁడెట్టి మాయఁబన్నె నన, ఏరీతి మహత్వము నభినయించెనన, ఏగతి స్వార్థత్యాగము నటించెనన, ఏమాడ్కి యాంతరదైవ్యవృత్తిఁ దోపించెనన, వాని యుపన్యాసానంతరము నేను జమత్కృతుడనై—చమత్కృతుండ నైతి నననేల, సమ్మోహితుండనై, యిట్టి త్యాగి, నిట్టి యుదారు, నిట్టి మహాత్ము, నిట్టి ధార్మికునిఁ బాపి యని కూశయని యేల భ్రమించితిని నన్ను నేను నిందించుకొని నాయవిశ్వాస ప్రకృతిని వీడి సభికులందఱకంటె మొదట నేనే మోదపుర్పరముగ జుయ్

దొరంగజేబుకు జయ్' అని జయధ్వనము నలిపితిని. ఆదినమం దొరంగజే బందిన విజయము—నర్మదాఖజురూ సంగ్రామముల విజయంబులకంటె నెక్కుడద్భుతమైనది! కాని, పిమ్మట ఖజురూ యుద్ధరంగమున మరల వాని దౌష్ట్యకౌటిల్య చక్రాంతములు దృగ్గోచరములగుటచే నేను వాని విజృంభణి గాంచగలిగితిని.

జయసింహ—మహారాజ్! ఖజురూయందు మీకుఁ జేసిన ద్రోహ చరణమునకు, నిక్కముగ నాతఁడు పశ్చాత్తాపపడినాఁడు.

యశవంత—మహారాజ్! ఈవిషయమును నన్ను విశ్వసించునుందురా?

జయసింహ—పోసిండావిషయమిప్పుడెందులకు! దొరంగజేబు తమ కవజసూపిసందులకు మిమ్ము తుమాపణ వేడుకొనఁడు. పిమ్మట మీరొ నర్చినవానికి తుమాపణ వేడుకొన నవసరము లేదు. అతఁడు చేసిన యన్యాయమునకు మీరు ప్రతీకార మొనర్చి పగఁ దీర్చుకొంటిరని యతఁడు తలఁచుచుండెను. ఇప్పు డతఁడు మీ సహాయమును వేడుకొనుటలేదు. దారా పక్షమునగాని, తన పక్షమునగాని యవలంబింపక, తటస్థులై యుండుడని యతఁడు మిమ్మిప్పుడుకోరుచున్నాఁడు. మీతాటస్థమునకు బహుమానముగ నతఁడు మీకు రత్నగర్భయగు ఘూర్జరసీమను ప్రసాదించును. తా మొక కల్పితాన్యాయప్రతిశోధనార్థ మారంగజేబునకు విరోధులై నిజశక్తి తుయముఁ గావించుకొనుచుంటిరి. కాని యిప్పుడు చేతుల ముడుచుకొని యొకచోటఁ గూరుచున్న మాత్రముననే మీ కొక మహత్తరదేశము లభ్యమగుచుండెనని యెఱుంగుఁడు. శక్తితుయము కావలయునో, ఘూర్జరసీమ కావలయునో యెన్నుకొనుఁడు. సర్వస్వమును గోల్పోయి ప్రతిహింస నలుప నభిలషించుచో నట్లే కావింపుఁడు. లేక భీషణ విప్లవమునుండి తొలగి న్యచ్చందముగ నుఖజీవనము గడుపవలయునన్న నట్లానరింపుఁడు.

వీనిలో నొకదాని నెన్నుకొనుట కష్టకార్యము కాదు. మీకుఁ గావలయునదదియూ, లేక యిదియూ?—తెలుపుడు!

యశవంత—కానీ, దాదా—

జయసింహ—దాదా మీ కేసుగును? అతఁడును ముసల్మానే, ఔరంగ జీబును ముసల్మానే. మీరు స్వదేశార్థమై కదనము గావించుచో, నేనేమియుఁ బలుక కూరకుండు వాఁడనే కాని, దాదా మీకెవఁ డు? తా మెవరికొఱకై రాజపుత్రుల రక్తమును బ్రచహింపఁ జేయుచున్నాడు? దాదాయే జయించిన మీకు గాని మీ జన్మ భూమికిగాని యేమైన లాభ మొదవునా!

యశవంత—అట్లగుచో మనము స్వదేశార్థ మాహవము నల్పుడము రంకు. మీవారు పరియగు రాజసింహుఁడును, బికనీరు ప్రభువు లగు తామును, యోధపురరాజు నగు నేనును ఏకమగుచో ఒక్క నిమిషములో మొగలు సామ్రాజ్యమును గగనతలమున కూడివేయ గలము! రండు!

జయసింహ—పిమ్మట సాగ్వభాముఁ డెవరు?

యశవంత—ఎవరందులేమి! కాణా రాజసింహుఁడు!

జయసింహ—నే నౌరంగజీబు ప్రభుత్వమున కియ్యకొందును గాని రాజసింహుని ప్రభుత్వమున కియ్యకొనఁజాలను.

యశవంత—అదేమి మహారాజ్! అతఁడు స్వజాతి యనియూ?

జయసింహ—అవును! జ్ఞాతి దుర్వాక్యమును సహింపనేరను. నే నెట్టి మహత్వాభివయము నలుఁజాలను. నాయందుచ్చప్రవృత్తులేమో యున్నవని తెలుప యంకింపను. పృథివి నా కొక క్రయవిక్రయప్రదేశము. ఎచటఁ దక్కువ వెలకు విశేషవస్తువులు లభ్యమగునో, నే నయ్యెడ కరుగుదును. ఔరంగజీబు తక్కువ ధర కెక్కుడు వస్తువుల నిచ్చుచుండెను. ధ్రువసంపత్తునుద్యజించి, యనిశ్చితాభ్యంతర

మునఁ బ్రవేశింప నే నిచ్చగింపను.

యశవంత—అట్లా!—(కొంచెము నే పూరకుండి) మంచిది! మీరింక
పోయి విశ్రమింపుడు. యోచించి మీకుఁబ్రత్యుపమునఁ బ్రత్యు
త్తర మొసఁగెదను.

జయసింహ—అది మంచిమాట—ఇది సాంసారిక క్రయవిక్రయము
మాత్రమని తలంపుడు. మనము స్వాధీనభూపతులము గాలేకున్న
ను, నిక్కముగ రాజభక్తులము కాఁగలము. రాజభక్తికూడ ధర్మమే
కదా! [నిష్క్రమించును.]

యశవంత—హిందుసామ్రాజ్యము కవిస్వప్నము. హిందువుల ప్రాణ
ములు శుష్కించి హిమనన్నిభంబులై సవి. హిందువులకుఁ బరస్పర
ప్రణయమనంభవము! “స్వాధీనభూపతులము కాలేకున్న, నిక్క
ముగ రాజభక్తులము కాఁగల” మని జయసింహుఁడు తెలిపిన విషయ
మన్మతముకాదు! నేనెవరికొఱకై నమరమొసర్ప నేగుదును!
దారానాకెవఁడు?—నర్మదాయుద్ధపరాజయమునకుఁ దగుప్రతిశోధ
నమునఘజురూ రణరంగమందుజరిగినది.

(మహామాయా ప్రవేశించును)

మహామాయా—మహారాజ్! దానిని ప్రతిశోధనమందురా! నే నింత
దనుక యంత రాశయందు నిలువంబడి మీయపౌరుషముఖ
చిహ్నాలఁగాంచు చుంటిని.—రెండుపక్షముల సమభారమున్న త్రాసు
వంటి (Like the equal weights in a balance) మీయాందోల
నమును విలోకించుచుంటిని.—బాగుబాగు! ఎట్టిప్రతిశోధముఁగొం
టిరో బాగుగ తెలిసినది. మహారాజ్! దానిని ప్రతిశోధనమందురా!
ఔరంగజీబు పక్షావలంబులై, వానిశిబిరమును కొల్లఁగొట్టి పలా
యమునలుపుట ప్రతిశోధనమగునా? అట్టిప్రతిశోధనము కంటెఁ
బలాయనమే మేలనినేదలఁచెద! అదిపరాజయము పైఁబడిన పాప

భాతము! రసపుత్రులుకూడ విశ్వాన ఘాతుకులు కాఁగలఁగుదు
రని తామే యిప్పుడు ప్రథమపర్యాయము నిదర్శనము జూపితిరి.
యశవంత—రాజ్జీ! కొల్లగొట్టక పూర్వమునే నారంగజీబు పక్షమును
బరిత్యజించితిని.

మహామాయా—ఏపక్షమందుండనవును మొగలులేమరియుండ వారి
వీత్తమును కొల్లగొంటిరా?

యశవంత—యుద్ధమొనరించి కొల్లగొంటిని. అపహరింపలేదు.

మహామాయా—దీనిని యుద్ధమందురా!—ఆశ్చర్యము!

యశవంత—సతీమణి! ఇట్టియుక్తులుడక్క వేరుమాటల నీవెఱుంగ
వనితలంచెద. దివారాత్రములందు నీగద్దించుపలుకుల వినుటకే
నిన్నుఁ బరిణయమాడితివా?

మహామాయా—మహారాజ్! మఱియేల వివాహమాడితిరి?

యశవంత—ఏమి యీయాశ్చర్యప్రశ్న! లోకులు వివాహాదులెందు
లకో నేఁగూడ నందుకే.

మహామాయా—పరిణయ మాడుట సంభోగార్థమని తలంతురా?
విలాసప్రవృత్తులఁ దీర్చుకొనుటకా? ఏమందురు?

యశవంత—[కొంచెముసేపూరకుండి] అవును! ఒకవిధంబుగ నందులకే
యని చెప్పవచ్చును.

మహామాయా—అట్లులైన నొకవారకాంతను రావించుకోరాదా?

యశవంత—(అన్యమనస్కుఁడై) యుంఝాసల ముత్పన్నమగుచున్న
ట్లు దోచుచున్నది.

మహామాయా—మహారాజ్! మీ పశుధర్మప్రవృత్తిని దీర్చుకొనఁ
గోరుచో కామంబు నారాధింప నభిలషించుచో, మీయభీష్టము
కులాంగనల పవిత్రాంతఃపురములందు నెరవేరఁజాలదు—ఆయుభీ
ష్టసిద్ధి వారాంగనల యలంకృతాగారములందు లభించును. అచ్చోటి

కరుగుచు. మీరు ధనమొనగ నేర్చుకొను ధనరూపమొనగ
గును. లాలసత్వమున మీరతామెను జేసెదరు—ఆకటిమంటచే
నామె మిమ్ముజేరును. సతిపతులసంబంధ మట్టిదిగాదు!

యశవంత—ఎట్టిది?

మహామాయా—సతిపతుల సంబంధము ప్రేమ సంబంధము. అద్వైత
పై స్నేహముకాదు. ఏప్రణయము, పరస్పరమనస్కూలం గావింపక
కాలముగడచుకొలదిం బ్రయతములం గావించునో,—ఏప్రణయ
మాత్మచింత మఱచి, తన దేవతాచరణతలమున నాత్మోత్సర్గమొన
రించునో,—ఏప్రణయము, ఉదయబానుకిరణమువలె సోకినవారి నెల్ల
స్వర్ణవర్ణులం గావించునో, భాగీరథీజలమువలె దాకినవారి నెల్లం
బవిత్తులంజేయునో, దేవతాపరమవలె నంటినవారి నెల్ల భాగ్యశా
లులంగావించునో,—ఆప్రణయమే ఈప్రణయము—ఉత్సర్గమయ
మగుటచే, సదియచంచలమై, యచుద్విగ్నమై, యానంద
మయమైయుండును.

యశవంత—సతీ! నీవు నాకట్టిప్రేమం జూపుచుంటివా?

మహామాయా—అవును! ప్రియా! మీకు గౌరవముంగూర్చి బ్రాణ
ములంగూడ విడువగలను. మరణము పొందెనున్నను, ప్రియుండు
యశస్తిలకుండగునేని ఏసతీతిలకము సంతసమున మేనువీడకుండును?
వల్లభా! భర్తృమానహరణచింతచే దుఃఖించుచుంటిని! మీకీర్తి
చంద్రికలు మాపువడుటకు పూర్వసంధత్వము నాకుం బ్రాప్తించు
గాకని కోరుచుంటిని. రసపుత్రిల ప్రతిభాజ్యోతియు, మార్వారు
యశఃప్రభయు మీకతన నశించిపోవుట వీక్షింపకపూర్వము నేను
మరణింపనిచ్చగించుచుంటిని. మిమ్ము నేనెట్లు ప్రేమించుచుంటినో
మీరిపుడు గ్రహించితిరా?

యశవంత—ప్రేయసీ! ఈశ్వరుడు నీకుం జర నుఖం బొనగ గాక.

మహామాయా—వల్లభా! ఆకన్నట్టు రాద్రదీప్త గిరిశేణులవిలో
 కింపుడు!—ఆచూపట్టు ధూసరవాలు కాస్తూపములవీక్షింపుడు!
 అల్లదె యల్లనల్లనపోవు శైలనిర్భరిణిని గాంచుడు!—ఆహా! —ఆ
 సరిల్లలామము పర్వత పార్శ్వములందుఁ గలస్వనమొనరించుచు
 కంపితయగు నుండరివలెఁదోచుచున్నది. నాధా! పర్వతమును జం
 బించునాగగనంబును గాంచితిరా? గిరిశిఖరములం దాగగన చుంబ
 నముచే బ్రేమరిసంబెట్లు స్రవింపుచున్నదో! అంతరిక్షము తన
 యంతరంగము నుండి స్నేహసీలిమమును బిడి గిరికాంతాగండభా
 గంబులకెట్లు పూయుచున్నదో తిలకింపుడు! ప్రియా! ఆవినంబడు
 చున్నవిహంగ గానము వినుడు. ఆహా! ఆశకుంతీస్వనమెంత మధు
 రముగనున్నది! వల్లభా! ఒకప్పు డీతావునందు సురలు వసించువా
 రు! మనపురంబులు పూర్వకాలమున దేవతావాసంబులు! మార్వారు
 మీవాసులు శౌర్యలక్ష్మీ కింగవలబిడ్డలు — మార్వారు
 మీవాసులు మహాత్వనిశాకాశ మందుభాసమానములగు బృహస్పతి
 శుక్రతారలు. ప్రియా! పూర్వమహిమారోహము నాకన్నులముం
 దు మెల్లమెల్లగఁ జూచుచుండెను! (కొంచెమునేపూరకుండి) చారణ
 బాలకులారా! రండు! ఆగాధను గూర్చిపాడుడు.

యశవంత—సతీ!—

మహామాయా—నాధా! ఇప్పుడు పలుకరింపకుడు. ఈభావప్రసోతము
 నాచిత్తమందుఁబ్రవహించు నపుడు పూజాసమయ మానన్న
 మయ్యెనని తలఁచుచుందును. శౌఖములూడుడు, ఘంటా నినదము
 నలుపుడు! ప్రసంగింపకుడు.

యశవంత—సతీ! ఏమి నీ మాతృభక్తి!

[మెల్లమెల్లగఁ దరలిపోవును.]

మహామాయా—అమ్మా! యెవ్వతె వీవు నాసమ్మఖమందు నిలువం

బడితివి! తల్లీ! ఏమి యీసౌందర్యము! ఏమి యీ సౌమ్యము!
 ఏమి యీ శాంతము!!! [చారణబాలకులు ప్రవేశింతురు] బాల
 కులారా! వచ్చితిరా? పాడుడు! అందెమడియగఁగోరుద
 మార్యులార!' అను గాథను పాడుడు:—

చారణబాలకులు పాడుదురు:—

సకల శుభముల నొసఁగెడు స్థానమేది?
 అంచిత నుఖంబు లిచ్చి మన్నించునేది?
 నిర్మలానంద మాత్మను నిలుపునేది?
 కఠినబాధలఁ బోఁద్రోలి కాచునేది?
 సత్యవంతుల పాలిటి సౌధమేది?
 ఐహికా ముష్టికము లిచ్చునట్టిదేది?
 అట్టి భారతివర్షానఁ బుట్టి మనము
 అందె మడియగఁ గోరుద మార్యులార!'

శ్రీ

పా జ హాన్

చ తు ధాంక ము

ప్ర ధ మ దృ శ్య ము

టాండాయందలి సుజాప్రాసాదాగారము—సంధ్యాకాలము.

పియారా పాడును.

నిన్ను నమ్ముచునుందు నీరేజ దళనేత్ర,

ధర్మమార్గమునందు దవిలియుండి

సద్భక్తి మొక్కిద సర్వలోకేశుండ,

భాగవతుల గూడి భజన జేసి

ప్రవిమలాత్మను యాచు పద్మప్రతేక్షణ,

మెలకువతో నెప్పు మెలగుచుండు

లన్ని వేళలయుందు సంభోజనాభుండ,

నిన్నె దలచుచుందు నెమ్మితోడ

దివ్యభూషోజ్వలాంగుండ దివిజవంద్య!

కరుణఁ జూపుచు గావుము గరుడగమన

నీవె దిక్కని నమ్మితి నీలగాత్ర!

నిఖిల భూతేశ! శ్రీకృష్ణ! నిర్మలాంగ!

(సుజా ప్రవేశించును)

సుజా—నతీ! కడపటి కదనమందుఁగూడ దారా యశాంగజీబుచే

బరాజితుఁడాయెనను వార్త వింటివా?

పియారా—ఏమి! ఈమాటుకూడ దారాయే పరాజితుఁ డయ్యెనా!

సుజా—బొరంగజీబు మామ కృపాణపాణియై దారా పక్షమున భం
జన మొనరించి, ప్రాణముల వీడెను. అతని మరణ మెంతయుత్కృ
ష్టమైనదో జూచితివా?

పియారా—ఉత్కృష్ట మైనదేనా!

సుజా—కాదా? ధర్మార్థము మాత్ర మావృద్ధ యోధుఁడు తనయల్లు
నిఁ బాసి, విపక్షుల పక్షమున బవరము సలిపి, ప్రాణముల విడ
చెను! అవ్విధమున నెందఱునుఱుల వీడఁగలరు? షాహానాబాజ్!
శబాష్!! శబాష్!!!

పియారా—బేష్! బేష్!! అని మాత్రము వచించుటకు నేనియ్య
కొందునుఁగాని, దానికి మించిన పదము నుచ్చరింప నియ్యకొనను.

సుజా—యశవంతసింహుఁ డీమాఱు సైన్యసమేతముగ దారాకుఁ
దోడ్పడి యుండినచో—అహా! అతఁ డట్లానరింపలేదు గదా!
దారాకు సహాయమొనరింప నంగీకరించి తుదకతఁడు వరాజ్యముఁ
డయ్యెను. తరుణమున, దప్పకొనట వానికిఁ దగునా?

పియారా—ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము!

సుజా—ఆశ్చర్యమా! ఇందాశ్చర్యపడవలసిన విషయమేమున్నది?

పియారా—విషయ మేమున్నదందురా! అట్లేదో యున్నదని తలఁ
చితిని! అందుచే నాశ్చర్యపడితిని!

సుజా—ఖజాయా యాహవమందు మహారాజెట్లు విశ్వానఘాతుకత్వ
మును జేసెనో యీమాఱు దారాను గూడ నట్లే మోస మొన
రించెను. మరల నాశ్చర్యపడుచుంటివా యేమి?

పియారా—అవునవును! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము!!

సుజా—అంత యాశ్చర్యమెందుకు?

పియారా—ఎందుకేమి? అవునవును! కాదుకాదు! అదికాదు! ప్రథమ
మున తుదివఱకు వినుఁడు!

సుజా—ఎమో తెలుపుము.

పియారా—ఇంతకు బూర్వమెందుల కాశ్చర్యపడితిరో యచి తలచి,
నే నిపు డాశ్చర్యపడుచుంటిని!

సుజా—ఇదిచాల నాశ్చర్యముగ నున్నది!

పియారా—ఆశ్చర్యమన్న నాశ్చర్యమే!

సుజా—కాని ఆశ్చర్యపడవలసిన సంఘటన మొకటి సంభవించెను.

పియారా—అదేమొ తెలుపుడు.

సుజా—ఔరంగజేబు తనయుడైన మహమ్మదు నిజజనకుఁ ద్యజిం
చి, మన తనయను వివాహమాడ మన పక్షముఁ జేరు టాశ్చ
ర్యము కాదా?

పియారా—అం దాశ్చర్యమేమున్నది! అనురాగంబుచే లోకులిం
తకంటె మిగుల గవ్వతరములగు గార్యములఁ గావించుదురు.
ప్రేమకై మానవులు సౌధాగ్రములనుండి నేలపై దుముకుదురు.
ప్రేమకై మానవు లీతఁగొట్టి గభీరస్రవంతుల దాటుదురు! ప్రేమకై
మానవు లగ్నికుండమునఁ జొత్తురు!—ప్రేమకై మానవులు గర
ళంబు మ్రొంగి ప్రాణముల విడుతురు. మీరు వచించిన దొక ఘన
విషయముకాదు! జనకుని బరిత్యజించివచ్చుట కష్టకార్యమా?
అట్లందఱు చేయఁగలరు. అందుచే నే నిందుకై యాశ్చర్యపడను.

సుజా—మంచిది. ఆ విషయము లెట్లున్నను, నిజంబుగ నక్కజపడు
విషయంబుఁ దెలిపెద. నేనును మహమ్మదును గలసి యీ మా
ఔరంగజేబు సైన్యములను వంగభూమినుండి దఱిమివైచితిమి!
వింటివా? సతీ! ఇంకను ఆశ్చర్యపడవేమి?

పియారా—ఎల్లప్పుడు యుద్ధవిషయములే కాని చెప్పుటకు మీకు వేరు
విషయము లేవియు గోచరింపవా? కడగవు తలంపులను మఱిపింప

నేను యశ్శించిన కొలది, మీరు వెనుకకాళ్ళు దన్నుచునే యున్నారు. నా కళ్ళేముచకు లొంగుచున్నారు!

సుజా—యధామందు సహదానంద మొకటి కలదు. అంతియకాక—
(పరిచారిక ప్రవేశించును)

పరిచారిక—ప్రభూ! పక్షిహాని మీ దర్శనార్థమై వెలుపల వేచి యున్నాడు.

పియారా—ఎట్టి పక్షి? పాడుగుగడ్డము వాడా?

పరిచారిక—అమ్మా! అవును (సుజానుద్దేశించి) ఇప్పుడే మిమ్ము దర్శింపవలయునట! ఎంతయో యవసరమున్నదట!

సుజా—మంచి దిప్పుడే వానిని లోనికిఁ గొనిరమ్ము. సతీ! నీ విచ్చోటి చుండి నిష్క్రమించుము.

పియారా—మంచిది! మీరు నన్నుఁ దఱిమివైచుచుంటిరా? పోనిండు.
నేఁ జోవుచుంటిని. మంచిది లెండు! ఇంతే! సరే. ఇంక నుండను.
చూడుడు! పోవుచున్నాను. [నిష్క్రమించును.]

సుజా—(పరిచారిక చుద్దేశించి) వాని నిటకుఁ గొనిరమ్ము.

[పరిచారిక నిష్క్రమించును]

సుజా—నాప్రేయసి చిక్కంబుగ నొక సవ్వల మూటయే! అట్టి హాస్యంపుటూట ముఁకెందుఁగాన్పించును! ప్రియూ! నీ వొక యర్థ శూన్యవాక్య ప్రవంతివి! పలువిధంబు నాబవంపు చింతను మఱి పింపఁ బ్రయత్నింతువు!

(దిల్లారు ప్రవేశించును)

దిల్లారు—వందేగిమాహాజాదా!

సుజా—వందేగి!

దిల్లారు—అయ్యో! గుమ్మముకడ 'చక్కాఘాసు' నిలచితిని!

సుజా—ఇప్పుడే కదా నీవు వచ్చితివని వింటివి! నీ కాకుఁ గతమేమి?

దిల్దారు—తమకొక కమ్మఁ గొనివచ్చితివి!—

[జాబు నొసఁగును]

సుజా—[జాబుఁ దెలిచి చదివి]- ఇదేమి! ఘోరము! నీ వెచ్చటినుండి వచ్చితివి? నీకు దీని నెవ కొనిగిరి?

దిల్దారు—ప్రభూ! చత్వారమా?

సుజా—ఏమి!

దిల్దారు—జాబునందు సంతకము లేదా? యుఖముఁజూడగనే బాబయ్య గారి బుద్ధి అంతయు బయలుపడుచున్నది. ఆహా! ఏమి మీతమామా! మీ టక్కు-టమారము!

సుజా—తమాషయేమి? టక్కు-టమారమేమి?

దిల్దారు—పాపమల్పముగాను సుజాగారిబుల్లెమ్మను పెండ్లిజేసుకొని— ఓహోహో! మంచిబేరము తగిలినదినికాఁబోలు! ఆహాహా! మా మంచి పండునాడిలోవైచుకున్నారు. ముందునుండి బాణమును విడచుటకంటె వెనుకనుండి—వో! ఆబాబుకు కొడుకులు గారా బాబూ?

సుజా—వెనుకనుండి యమ్మును విడచువారెవరు?

దిల్దారు—నాకుభయ మెందులకు! —కేసీమాటనుజానుల్తానుకుఁ దెలుపు చుంటినాయేమి? నాకెందుకు వెఱపు? —స్వామీ! మఱచి జాబువాఁకిఁ జూపెదరేమో!

సుజా—ఓరిపెద్దమ్మా! కేసీ- సుజానుల్తానును! మహమ్మదు నా యల్లుడు!

దిల్దారు—వహవ్వా! బాగున్నది! మహమ్మదు బాబూ! ఏమయ్యో! నీటక్కులు! దీదీదీ! వహవ్వా!

సుజా—అరే!

దిల్దారు—అదే! వహవ్వరి వహవ్వా! మత్తకురమా! లంకకురమా!

లహరిబలానా! మామృతలోపజుట్ట! మక్కికిమక్కి! లిక్కికిలిక్కి!
దీ! దీ!! దీ!!! [గంతులు వైచును.]

సుజా—అరే! ఊరకుండుము!

దిల్దారు—అయ్యా! మీతమామలు నాకడనా! ముఖములేతదియో
ముదురియో కన్నించుట లేదనుకున్నానా! మహమ్మదుబాబూ!
ఈవిద్యయెప్పటి నుండినేర్చితిరి?

సుజా—పిచ్చివాడా! నేజెప్పినది వినుము. నేను మహమ్మదును
కాను! సుజాను!

దిల్దారు—మంచిది! మీరు మహమ్మదుగానై తేనే జెప్పిన దంతయు
నిజమగుచున్నట్లు. లేకమీరు సూజానుల్లాననునో నేవచించిన
దంతయుఁ గల్గదుని నమ్ముఁడు. అందొక యక్షరమైనను నిజము
కాదని యెఱుంగుఁడు.

సుజా—నీవు వచించినదేమి?

దిల్దారు—ఇది బాగానే వుంది! నాకేమి తెలియును!

సుజా—వెళ్లిపక్షిరూ! ఇంక నీ వరుగుము. దీని విహితమును నే నిష్పాద
గావించెదను. నీవు పోయి పీశ్రమింపుము.

దిల్దారు—ఏ మందురు?

సుజా—పోయి పీశ్రమింపుము.

దిల్దారు—అయ్యా! నా పేరు మార్పులకు మీ రెంతవారు! నా పేరు
విశ్వనాథముకాదు!

దిల్దారు—పో పొమ్ము!

దిల్దారు—మంచిదండీ! మంచిదండీ!!

[గంతులు వైచును నిష్క్రమించును]

సుజా—ఏమి! మహాసమన్వయందుఁ బడిపోతిని! బాహ్యశాత్రపులతో
వేగుచుండ, గూఢుండగు నొరంగజేబు నాకంతశృత్రులఁగూడఁ

దగ్గర్లోనఁ జేసెను! కాని వీడిచట నికెంతకాల ముండఁ
గలడు! లగ్నజేయఁబూసి యెగుఁ గావింప గమకించునా! మం
చిది! నే నిప్పుడ జాగ్రత్తపడియెను! కాలహరముఁ గావింపను!
భాగ్యవశమున నీ వ్రతము నాచేతనే పడెను! అదుగో! ఆ మొండి
కట్ట యియ్యెడకే వచ్చుచున్నాడు?

(మహమ్మదు ప్రవేశించును.)

సుజా—మహమ్మదు! నిలేఖుచదువుకొనుము.

[వ్రతము నొసఁగెను.]

మహమ్మదు—(జాబును చదివి)—ఏమి! ఇద్వేవరి జాబు! దీని నెవరు
వ్రాసిరి!

సుజా—నీజనకుఁడు లిఖించెను! పితృహస్తాక్షరముల గుఱుతంపఁ జాల
కుంటివా! నీ జనకుని విషక్షమున, విద్రోహోచరణము నలిపి, కమ్మట
బళ్ళాత్తప్తహృదయుండవై, నీమామను నీ తండ్రికి విరోధనగు నా
కెంతే నెగ్గు గావించి, తన్మూలమున నీతండ్రి కగ్గలంపు లగ్నొనరించి
పితృద్రోహ దోషహరణము నీశ్వరనాక్షిగ, నలువ యత్న మొనరింతు
నని నీజనకున కీవు కమ్మలిఖించినట్లే లేఖవలన బోధపడుచున్నది.

మహమ్మదు—ప్రభూ! నేను నా జనకున కెట్టి లేఖను లిఖించి యుండ
లేదు. ఇది యొకకవట తంత్రుబని నమ్ముడు.

సుజా—నీపలుకుల నేను విశ్వసించఁజాలను. నీవు నేడే—నేడే యేమి,
యీ ముహూర్తమందే నాయిల్లు వీడిపోము!

మహమ్మదు—అట్లు వచించుచుంటిరా!—నన్ని యు డెందు బొమ్మం
దురు?

సుజా—నీ జనకునికడకు!

మహమ్మదు—అయ్యా! నేను శిష్యపురస్కరముగ—

సుజా—చాలుచాలు! నీశిష్యములఁ జాల వింటిని. నమ్ముఖి యుద్ధ

మందు విజయుండెను గులయు లేక నిష్ఠితండెను గులయు వేలుపిషయములు! అర్థివేషంబుల భరించు నత్కర్థులకేను నాయుంబుదావీయఁబాలను! గృహశాత్రవులతోఁ బోర నాతరముగాదు. మహమ్మదూ! ఇంటఁదని నింటివానంబులలెక్కింపదొర కొంటివి! ఇప్పుడేసివు వేరొక చోటి కరుగుము. దోషక్షాళన యత్నంబులు నిష్ఫలంబులగుట నిక్కము. ప్రతివచన మొసంగక వేగమే వెడలిపామ్ము!

మహమ్మదు—నేను—

సుజా—ఇకేమియు నే వినును! పొమ్ము? ఇప్పుడే పొమ్ము!!!

[మహమ్మదు నిష్క్రమించును]

సుజా—ఇట్లుప్రమత్తుడనై యుండకున్నఁ జేటు మూడుట నిక్కము. మహమ్మదూ! పెద్దబాబూ! గొప్పయెత్తు వైచితివోయీ! కాని, యెత్తుపడినదిగాదు! ఏ మోచేయఁగలనని వచ్చితివా? మిగుల నేర్పినని తలఁచితి! నీవు కొమ్మకొమ్మకుఁ బ్రాకఁగలుఁగుచో, ఆకు ఆకు చాటున నేను మసలఁగలను!—నతీ! రమ్మ!

[పియారా ప్రవేశించును].

సుజా—పట్టుకొంటిని.

పియారా—ఎవరిని.

సుజా—ఇకెవరిని! మహమ్మదును! పాపమబ్బాయి—మంచి పన్నుగడ ఇందేదో మోసమున్నదని నీ కింతకు ముందే దెలిసియుండలేదా? ఇప్పుడంతయుఁ దేలినది! నీరము వలె సంతయుఁదేట తెల్లమయ్యెను. ఇప్పుడే వానినిచ్చుటనుండి దఱిమి వైచితిని!

పియారా—ఎవరిని దఱిమి వైచిరి?

సుజా—మహమ్మదునే!

పియారా—ఏమి?

సుజా—మొలపలవిరోధులు! ఇంట విరోధులు! వహవ్వా! వేసినాడు!

పాచిక! కాని, పడినదికాదు! పట్టివైచితిని! —నతీ! ఈజాబును
జూడుము.

పియారా—(జాబు చదివి) మీకుమహిమ మనల్లున్నది! వైద్యునిపిలితువా?
నుజా—అట్లనుచుంటివేమి?

పియారా—ఇది మీరనుకొన్న పన్నాగముకంటె బెద్దయెత్తు.—
ఇది కపట పత్రముని గ్రహింపజాలకపోతిరా! ఇది యారంగజేబు
పన్నాగము! ఈమాత్రము గ్రహింపలే కుంటిరేమి!

నుజా—ఏమేమి! నతీ యిట్లని నే నెఱుంగకపోతిని!

పియారా—ఈ తెలివితేటలతో, నీ బుద్ధిబలుబుత్ జిత్తులమారియగు
నారంగజేబుతో బోరబోయితిరా! బురదపామును బట్టుకొనలేని
బాబుత్తా! ఈపామును బట్టబోయినట్లున్నది! ఉట్టి కెగురలేనమ్మ
స్వర్గంబున కెగుర యత్నించినట్లున్నది. ఇట్లని నాకు ముందుగా
నేల దెలుపలేదు? అట్లుని వెడలఁగొట్టితిరా! ఇట్టి క్షేత్తి మఱొకటి
యుండునా!—అహా! ఏమి మర్యాద! మంచి నిర్వాకముఁ జేసి
తిరి! నడువుఁడొక అమ్మాయిని, అట్లుని బ్రతిచూచుడు! పొమ్మనుట,
రమ్మనుట—గద్దించుట, కాళ్ళు పట్టుకొనుట—ఇవికూమల కన
వాజములుకావు! ఇక నడువుడు!

నుజా—నతీ! ఇది కపటపత్రము!—అట్లని ప్రధమమున నీవేల జెప్పి
తివి కావు? జాగరూకుండనై యుండనలెనని యట్లాచరించితిని!

పియారా—జాగరూకులై యుండుట కల్లునివెడలఁ గొట్టవలెనా?

నుజా—అయ్యో! చాలఁ బొరపడితిని? పోనీ! ఒక యువాయ మూలొ
చించితిని. పిల్లనువాసితోఁ బంపుదును. వలయుకుల్కము నొసఁ
గుదును. ఇట్లొనరించిన జామాత నాదోషమును మఱచును! వెఱ
వేమి! నడువుము—అతనికిఁ దెలియఁజెప్పుము! పిమ్మట నెల
వొసంగుదము.

పియారా—సెలవొక్కగుటేల?

నా—సనములుబాగుగాలేవు! అప్రమత్తులమైయుండుట చుండినది.

గ్రహింపలేదా?—నడువుము తెలిపెదను.

[ఉభయులు విష్కమింపఁకుట]

'Marriage between the issue of paternal uncle is not uncommon in Moslem Society'.

ద్వితీయ దృశ్యము.

అమాల్బాను గృహమందు దారామాకరము గాఢాకాంక్ష.

సిపార్, జహరతున్నిసాలు నిలువంబడి యుండును.

జహరత్—తమ్ముడా!

సిపార్—ఏమక్కా!

జహరత్—విలోకించు చుంటివా?

సిపార్—ఏమి?

జహరత్—మనమీరీతి ఘోరాటవిలోఁ గ్రుమ్మలు వ్యవస్థగముల వలె గహనములనుండి గహనాంతరములకు వెడలఁగొట్టఁబడు చుంటిమి! హంతకులవలె నొక 99గవ్వారంబు నొక మఱొక గిరి గవ్వారమునకుఁ కలఁదాచుకొనఁ బర్వజునుంటిమి! భార్యమందలి బిశానివలె ఒక గృహస్థుని ద్వారమునఁ బదాహతులమై మఱొక గృహస్థుని కవాబుఁపాంతమున కుష్పిభిక్ష చేయఁచుంటిమి. నిద్రాహారముల కెడమై వివిధప్రదేశములకు భ్రమించుచుంటిమి!—

సోదరా! ఈ దురవస్థను విలోకించుట లేదా?

సిపార్—విలోకింపకేమి! కాని, దానినుండి తప్పించుకొనుట కుపాయ మేమున్నది?

జహరత్—ఉపాయమేమున్నదా! పురుషుండవచ్చు, ఉపాయమేమున్నదని సిరస్వరమునఁ బలుకుచుంటివా? నేనబలుఁగా పురు

ఘండనగునని తగు వెరవును వెదుకలేకుందువా!

సిపార్ — ఏమి వెరవును వెదకుదువు?

జహరత్ — (మొలనుండి చురకత్తిని వెలికిదీసి) — దీనిని గొనిపోయి
దస్యుడైన యారంగజీబు తొమ్మన గ్రుచ్చెడుదానను.

సిపార్ — ఏమి! హత్యగావించువా!!

జహరత్ — అవును! హత్యగావించుచు!! ఉలికిపడుచుంటివేమి? —

హత్య గావించజాలవా? తెమ్ము! ఈ చురకత్తినిఁ దీసికొని డిల్లీ

పోమ్మనీవుకాలకుండవు. నిన్నెవ్వరును శంకింపజాలరు — పొమ్ము.

సిపార్ — అక్కా! ఎన్నటికట్టిబోధనము నలుపకుము. నేను చేయఁ
జాలను.

జహరత్ — భీమా? — జనని మరణించుచుండుట విలోకించు చుండుట

లేదా? — జనకుఁ దున్నత్తుండగుట వీక్షించు చుంటలేదా? —

సిపార్ — అక్కా! వీక్షింపకేమి!

జహరత్ — ఊరక చోద్యము జూచుచుఁగివా?

సిపార్ — ఏమిచేయవలెను?

జహరత్ — కాపురుషా —

సిపార్ — సోదరీ! నేఁగావునుఘండను గాను. సమరభూమియందేను

జనకున పార్శ్వమున గజాయాధుండనై ప్రాణముల విడువ భయప

డక భండనమునలిపి యరాతివర్గమును చండాడితిని! ఎదుటఁబడి

పోరాడ సంసిద్ధుడనుగాని దొంగపోటున హత్యచేయలేను.

జహరత్ — మంచిది!

[నిష్క్రమించును.]

సిపార్ — అక్కా! ఈ వృథాశోధమే! ఇప్పుడే వెరవూహింతము--!

[నిష్క్రమించును.]

కృతీయద్వయము

నాదిర శయన మందిరము—రాత్రికాలము.

పర్యంకముపై నాదిర పవ్వళించియుండును. ఒక వార్ష్యమున దారాయు, మఱొక వార్ష్యమున సిపార్ జహంతున్నారాని పేషర్ల వరనులై కూరుచుండి యుండును.

దారా—ప్రేమనీ! వృద్ధిచేసి బరిత్యజించినది. ఈశ్వరుడు నన్ను బరిత్యజించిరాడు! నీవొకర్తుకవుమాత్రము నన్నిన్నిదినములనుండి పరిత్యజించలేదు! నేడు నీవుమాడానన్న విశిచి బోవుచుంటివా?

నాదిర—నాథా! నాకొఱకై పలుబానియల బడితిరి!—ఇక—

దారా—హృదయేశ్వరీ! దుఃఖానలజ్వాలాదగ్ధుడనై నిన్నెంతయో దూటితివి.

నాదిర—ప్రియా!—మీ సుఖదుఃఖములందు పాలుగొనుట నాపరమ భాగ్యము! ఆభాగ్యస్మృతి మనంబున కామోద మొసంగ, నేబర లోకయాత్ర సలుపుదును!—సిపార్! నాయనా—జహరత్! అమ్మా! నేబోవుచుంటి—

సిపార్—అమ్మా! మమ్ము విడచి నీవెందరుగుచుంటివి?

నాదిర—బిడ్డా! ఎందరుగుచుంటినో తెలుపజాలను. కాని నేబోవు ప్రదేశమున తుధాపిపాసాజ్వాలలు, వ్యాధితాపములు, విరోధములు, కష్టములు, దుఃఖము ఉండవు

సిపార్—అమ్మా! అట్లైన, మేముకూడ నచటికే వచ్చెదము. నాయనా! రమ్ము! ఇది నీ కష్టముల సహింపజాలము.

నాదిర—తండ్రీ! ఇక మీ కిడుమల గుడువర జాలరు. దయాళుండగు జిహన్నాశ్రయ మొసంగెను. కష్టములుగడచెనని తలంపుడు!

సిపార్—నాయనా! ఈ జిహన్నానెవండు?

దారా—అతడు నాపూర్వ మిత్రులలో నొకడు.

నాదిర—నాయనా! వానిని మీ జనకుడు రెండుమాటులు మృత్యు ముఖమునండి రక్షించెను. ఆమేలును మఱువక మీకు వలయు సదుపాయముల నతడు చూచుచుండును.

సిపార్—కాని, వాని యందెన్నడు వాకు నమ్మకములేదు.

దారా—ఏమి తండ్రీ?

సిపార్—అతని ముఖచిహ్నములు చాల వికృతముగా నున్నవి. ఇప్పుడే యతడు తన భృత్యులం దొకరితో నేదియో గుసగుస లాడుచు, చోరుని వలె న్నాపైగోఱుచూపుల నిగుడించుదొడంగెను. అమ్మా! వానిపైశాచికదృష్టులకు వెఱగొంది నీ కడకు బరువెత్తుకొని వచ్చితిని!

దారా—ప్రియా! తనయుడు నిజులై వచ్చినచెను. జిహ్వాను ముఖమున గుటిలహాసము కన్పట్టుచున్నది! వాని కన్నులందు క్రౌర్య దీప్తి తోచుచున్నది. వానినిముస్వరమువినిన, వాడొక కత్తి నూరుచున్నట్లనుమానము తట్టక మానదు! అనాడతడు నాకాళ్లపై బడి ప్రాణ భిక్షవేడినపుడు వానిముఖ లక్షణము నొకతీరున ఇప్పుడు మఱొక తీరున గన్పట్టు చున్నది. వాని ప్రస్తుతవృత్తి, ప్రస్తుతస్వరము, నాకవలచితములు.

నాదిర—వానికి మీరు రెండువర్యాయములు ప్రాణదాన మొసంగితిరి గదా! అతడు మనుష్యుడు కాని సర్పము కాదుకదా!

దారా—మనుజుడు విశ్వసనీయుడని తలంపకుము! సర్పము కంటె నతడెక్కుడు ఖలుడు. కాని, ఒకానొకప్పుడు ప్రాణేశ్వరీ! మిగుల బాధ కలుగుచున్నదా?

నాదిర—నాథా! నెఱుగు దిగులు నేమియులేదు. మీప్రేమకటాక్షా మృతమందు నాభాధయంతయుఁ గరగి పోవుచున్నది. కాని,

ప్రియా! నాకిక కాలమునమీపించినది. మన చిట్టిని మీకప్పగించి పోవుచుంటిని. వానిని కడబాగూర్చుకొని వెంపుడు. తనయల్లారు ముద్దుగఁ జెనుచుడు: అయ్యో! పెద్ద వానిని జూడఁజాలకపోతిని! ఈశ్వరా! నా నాథుని రక్షింపుము!! రక్షింపుము!! రక్షింపుము!!!

[ప్రాణములవిడుచును]

దారా—(పత్ని ముఖమున సుఖమిడి) ప్రేయసీ! ప్రేయసీ!—
అయ్యో! ప్రాణనమానా! డొరకుంటివేమి? ఏమిల్లని మనములో మంచువలె జల్లనై పోతివేమి? ప్రాణేశ్వరీ! అయ్యో! అయ్యో!! ఇకనన్ను బలకరింపవా? అర్థాంగీ! ఈయధముని గట్టుకొని నీవెన్ని యగచాట్లనుగించితివే! అయ్యో! నాహృదయము మండిపోవుచున్నది! ఒక్కమాటు కన్నెత్తిచూడవా? ఛీ! పాడుబ్రతుకు! ఛీ! అధమజీవనము!! సహధర్మచారిణీ! ఎంతకష్ట పెట్టితివే? నతీ! దురాత్మడనై నిన్నుతీటి సీహృదయమున గాలమైన గాయమొన రించితిగదా! కూటికి గుడ్డకులేక నిన్ను భూతలరకమందుఁ బడఁ ద్రోసితిగదా! మేలిమిబంగారుమేడ లెవలఁగావురము నేయు నీకు ఎడారు. నివాసములయ్యెనా? నతీమణీ! నీకెట్టియవజ్ఞసూపి నను, నిన్నెంతదూషించినను, ఒకమాత్రాన తలయెత్తి నీవు మారు మాటాడలేదుగదా! అర్థాంగేశ్వరీ! రాజ్యలక్ష్మిని గోల్పోయినను, నాభాగ్యలక్ష్మి యుండనాకేమి కొఱతయని యుప్పొంగిన నాగర్వ మంతయు నడంచినైచితివా! అయ్యో! నన్నాధుని గావించి లేచి పోతివా! ఇప్పుడురావంటి హతభాగ్యుడెవడు? నాబహిఃప్రాణమా! ఎందరిగితివి! ఇక వో—ఇక సహింపఁజాలను! ధర్మపత్నీ! ప్రాణ తుల్య! పతివ్రతా! సహధర్మిణీ! అయ్యో! అయ్యో!! అయ్యో!!!

[పత్నిపైబడి విలపించును]

(సిపార్ జహరత్ లుకూడ జనసిపైబడి గోలుగోలున విలపింతురు.)

దారా—అయ్యో! నిమనములో దీపమూరి పోయినది. (బిడ్డల గవులనిలించుకొని బిడ్డలారా! కలపింపకుండు! మీజనని మరణింప లేకు! మీజనకుండు మరణించెను! ఇట్టి పాపి కడుపున నేలబుట్టి తిరి:—భగవానుడా! వేడుక చూచుచుంటివా తండ్రీ! నన్నిట్లు బాధించుచుంటివేమి? నీకు నే నెట్టి యపకార మొనరించితి? దయామయా! కయమాలితివేమి?—పత్నీ! ఈబిడ్డల నేమి చేయుమందువు! వీరలనెల్లు బెంపంగలుగుదును! సతీ! ఒకమారు కన్నెత్తి నీకన్న బిడ్డలను జూడుము! వారియెడలనైన జాలికుండుటలేదా? అర్థాంగీ! ఊరకున్నావు! వీరల నీవే పెంపుము! నాకు సాధ్యము కాదు! సాధ్యముకాదు! ఇదుగో నే గూడ వచ్చుచుంటి! ఇదేమి! ఇదేమి! అసంభవమా! ఎట్లు! పాడు బ్రతుకు! పాపము! ప్రారబ్ధము! ఛీఛీ! దారా! దారా!! నీభార్య యేది! ఇంక నీ దారియేది? ఏల!—కాదు! కంఠము రుద్దమగు చున్నది. పత్నీ! పత్నీ!! పత్నీ!!!

[పత్నీపై బడి మూర్ఛిల్లును]

“అమ్మా! అమ్మా!!” అని గోలుగోలున విలపించుచు, సిపాక్ష నేలపైబడి పొరలును. జహానత్ నిజవక్షమును బలంబుగ హస్తంబుచే బట్టుకొని పై కనిమేషనయనయై జూచిచూచి పిరవ చివాలున నేల గూలును.)

[ఖడ్గపాణులైన నలుపురు సైనికుల వెంటనిడుకొని

జహాన్నాను బ్రవేశించును.]

జహాన్నాను దారా వీలవుపై దట్టును.

దారా—(లేచి, డగ్గుత్తికతో) మీర లెవరు? ఈనమయము దీతావును కలషిత మొనరించుచుంటిరేమి?

జహాన్—అరే! ఊరక చోద్యము జూచుచుంటిరేమి! బంధింపుండు!

బంధింపుడు !!

దారా—ఏమి ! జహన్నానూ ! నన్ను బంధించెదవా ?

సిహార్—[భిత్తికనంటియున్న ఖడ్గమును దీసి, నాజనకుని బంధింప నెవరికి సాధ్యము ?

దారా—బిడ్డా! కత్తిదింపుము. ఈమహారాజమత్వంతపవిత్రమైనది!—
ఈచోటాక మహాపుణ్యతీర్థము! ఇప్పుడు మీఁదనని యాత్మశకుంత
మిచ్చోదన రెక్కల ముడుచుకొని నిలుచుబడి యున్నది!—
ప్రపంచ సుఖదుఃఖములనుండి సెలవుఁ గొనకపూర్వ మొకమాటు
నాల్గుదిక్కులవొోకించి, కడసారిచూపుఁ జూచుకొనుచున్నది! స్వర్గము
నుండి యాపవిత్రాత్మను గొనిపోవ కప్పరన లింకను రాలేదు. ఆ
ఆత్మహంసము మానసము జేరుట కింక చాలస్వములేదు! ఇప్పుడు
దానిని బీడింపవలదు! కరివాలమును బాటవేయుము!—జహన్నా
నూ! నన్ను బంధింపఁ దలంచుచుంటివా ?

జహన్—అవును !

దారా—అట్లనర్ప నీ కౌగలజే బాజ్జ యొనఁగెనా ?

జహన్—అవును!—

దారా—ప్రాణేశ్వరీ! నీ వీతని పలుకుల వినుచుండుట లేదు
గదా? వినినచో కదలక మెదల కట్లు పడియుండఁగలుగుదువా? ఈ
కూళునిపై జాలిచూపులఁ బటవకుందువా? ఈ విపరీత కృత్య
మును మానముగఁ జూచుచుండఁ గలుగుదువా? భగవాన్!
ఏమిరా నీ యనుకంపము ! నతీ ! నీకీశ్వరుని యెడల భక్తి
మొందు గదా!

జహన్—భృత్యులారా ! బితాన మీ రీతిని రెక్కల వితీచి కట్టి
వేయుడు! స్వాధీనుడు కాకున్న, సంకోచింపక కత్తి నుపయో
గింపుడు!

దారా—స్వాధీనుడని నాకుండు లేదు! హంతకులారా! రండు! నా చేతులఁ గట్టివే టుండుమనముండనై, దలవించి మీకు లొంగియుండును. నే నేమియు చక్కజ వడుటలేదు! క్రూర్య శ ఘటన మొకటి రాఁగలదని నే నాశ పడుచునే యుంటిని! అచ్యుఁ డింకొక విధ మున నూహింపఁచుచును! ఇదెట్టి కృతఘ్నుత యనియు, నెట్టి విశ్వాస ఘాతుకతయనియు, నెట్టి దురంతకృత్య మనియు, ఎవ్వఁడు రెండు మాటులు వ్రాణాక్షితులై గాళ్ళపైఁ బడెనో, యతండే కపలాశ్రయ మొనఁగి, దుర్భర నలీవియొగ పరితాపమునఁ బొక్కుచున్న నాపై నినుమొత్తెన జాలిఁగొనక, నల్పుకు బంటులఁ వెంటఁ గొనినట్టి, సన్న త్రాళ్ళతోఁ గట్ట గమకించి, తన యవాచ్య నృశంసతను వ్యక్తికరించుచున్నాడని యచ్యుండు భావించి యుండును! నే నట్లు భాంపను! జగముండలి యుచ్చప్రవృత్తు లన్నియుఁ పాప భయంబున, తమ తలల మంటెయందు దాచుకొని పైకిమాత్రమ జూచుచున్నది. ఇప్పట్టున వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండుట నే నెఱుంగుదును! పృథివియం దిపుడు స్వార్థ సిద్ధియే ధర్మ మనియు, శార్యమే నీతి యనియు, ముఖస్తుతియే పూజ యనియు, ప్రతారణమే కర్తవ్య మనియు నే నెఱుంగుదును!! ఉదారభావము లన్నియుఁ బురాతనము లగుట నే నెఱుంగుదును!!! సభ్యతాలోకంబు కతన ధర్మాంధకారము తొలగిపోయెను! (With the light of civilisation, the darkness of Religion has been removed!) ఆ ధర్మమందవశిష్ట మేమైన నున్న, నది యిపుడు కృషీనల కుటీరములందును, అనాగరికతాభ్యంతర మందును తోఁపవచ్చును!] జహన్నానూ! మహాత్మా! నన్నిక బంధింపును!

సిపార్—అటులైన, నన్నుఁగూడ బంధింపుడు.

జహాన్—నిన్ను నిడచువారినుచి తలంపవము. నీకుఁ గూడ నిట్టిగౌరవ
మే జరుగును! ఇప్పుడఁ గొ పోయిన జహులూఁడ మెక్కువ
ముట్టును.

దారా—నిక్కవమే! నికు, ఏమే!! ఈ ఘోరకృత్యము తకుఁ దగు
మూల్యముఁ బడచునందువా! నీయత్నములు స్వర్గము లెట్లును!—
నిక్కము గ నీవు విశేషార్థముఁ బడయుచువు!—చెక్కెత్తపురస్కా
రముఁ బొందుచువు! జహన్నాహూ! ఏమిరా నీ ముష్టిలముఖము!
నీయానన బుననానఁ ద కాంతియెట్లు వెలుంగుచున్నదో. ఆశాపీఠుల
చే నీనేత్రము లెట్లు దీప్తము లగుచున్నవో! జహన్నాహూ! నేఁడు
నీవుణ్ణము పండినది. సఫలీకృతముకొరధుఁడవు కాఁగలవు! ఇంక
నుమ్ముఁ దోడ్కొనిపోయి. నీకు విశేషార్థప్రాప్తి కలుగును. నీవా
విత్తమును మూలఁగట్టుకొని పరలోకమునకుఁ గొ పోవవచ్చును!
జహాన్—(భృత్యుని నుద్దేశించి) ఏమిరా! ఆలస్యమేల!—బంధింపుఁ
డు!! బంధింపుఁడు!!!

దారా—బంధింపుఁడు! బంధింపుఁడు!!—కాదు. కాదు!! ఇప్పు డట్లు
నరింపకుఁడు! వెలుపలికి రంకు! ఈ స్వర్గముందు నరకాభిన
యమేల! ఈ నాకముందు నరక కృత్యమేల! ఇట్టి ఘోరా
నియమ మిందేల!—జహనీ! వసుంధరా! ఈ గుహతరభావ
మును వహించుచు మిన్నకుంటివా! తల్లీ! ఏమి నీసహనము!—
ఈశ్వరా! చేతులు ముడుచుకొని చిరునగవున నిర్మల్యమును వితో
కించుచుంటివా!—జహన్నాహూ! హహానగ్నావా! తండ్రీ! రమ్ము!
నెలువలికి రమ్ము!

[అందఱు వెలుపలికిఁ జన నుత్సమింతురు]

దారా—నిలువుఁడు! నిలువుఁడు! జహన్నాహూ! నాకపార్థన మాలిం
చెదవా! కృపాళుండవై నాకోరికఁ దీర్చెదవా!—తండ్రీ! ఈదేవి

మృతశరీరమును లాశతోడన కంపి, యమన్న దక్రవర్తి జ్ఞాతుల ప్రత్యేక శ్మశానవాటికయందు సమీపమునకు సమాధిఁ గావింప నీచారుల కచక్షయిమ్ము. అర్ధాంగి కంఠ్యక్రియలఁ గావించుట కైన నీయభాగ్యునకు శక్తిలేదు! దీరావనా! ఈదీపని విన్నవమాలించి, యతఁడు కోరిన చందమున నాచరింప నీసేవకుల కాజ్ఞాపింపుము. రెండుమాఱులు నీకుఁ బ్రాణదాన మొనఁగుటచే నిపుడు ని స్సీభిక్ష వేఁడుచుంటిని. లేకున్న నీమాత్రమైన నిన్నుఁగోరకయే యుందున!—నయాఘా! నాకోరికఁ దీర్పుము.

జహాన్—ఛీ! చుక్క! నోశుమూయుము! నీగొంఠెమ్మ కోరికలనిఁకఁ గట్టిపెట్టుము! ఆనన్యము చేయక యాశవంబునచలు దిగవిడిచిరమ్ము. మాప్రభువగు నారంగజేబు ననుమతి లేనిదే మేమేమియు విస నిచ్చగింపము. అట్లాచరించిన మాతేఁడు కోపించును.

దారా—నీప్రభువారంగజేబా! మంచిది!—ఇకనే జెప్పువదేమియు లేదు! ఇక నెట్టివంతయులేదు!—నడువుము!—[వెనుకకుఁదీగివచ్చి పత్నీ! పత్నీ!! పత్నీ!!! [ముట్లవియ్యేడ్చి యాకస్మికముగఁ జఠికిలపడి పిదప మెల్లగలేచి, శవముప్రక్క నఁ గూర్చుండి చేతులతో ముఖము గప్పుకొని యేమేమోపలికి పిదప లేచి శవముపైవృష్టి నిగుడించి జహన్నాసు నుద్దేశించి] నాయరా ఇకనడువుము! (అందఱా గుమ్మరుఁదాటిరి. సిపార్ జహరత్లు గిట్టుచదిరిగివచ్చి జవనిపైఁ బడి మరల గోలపెట్టసాగిరి. దారావారల ననుగమించి మరల పత్నీ పైఁ బడి విలపింపఁ దొడంగెను. అదిగాంచి జహన్నాసు మిగుల క్రద్ధుడై భృత్యసహాయమున వారల మువ్వరను శవముపైనుండి లాగివైచి వెలుపల కీడ్చివైచెను. అపుడు దారానీరవుడైపోయెను! సిపార్ రోదన మెక్కుదాయెను!! జహరతున్నీపా మూర్ఛిల్లి పోయెను!!!)

[తెరపడును]

చతుర్థ పృథ్వీ.

యోధపురమందు యశవంత సింహుని భవనము. సాయంకాలము.

జాయానమేతుండై యశవంతసింహుడు నిలువబడియుండును
మహామాయా—మహారాజ్! హతభాగ్యుడైన దారా యెడఁజూపిన
కృతఘ్నుతకుఁ బురస్కారముగ ఘూర్జనదేశమును బడసి, ప్రహ్లా
దమనస్కులై యుంటిరా?

యశవంత—రాజ్! ఘూర్జరసీమను బరిగ్రహించుబవలన నపరాధ
మే మున్నది?

మహామాయా—అపరాధ మే ముండురా! అపరాధము కాకున్న
నిదేమి? మహత్పమ్మానమా! పరిమళారవమా!

యశవంత—గౌరవము కాకపోవచ్చును. కాని, యిది యన్యాయ
కృత్యమని నేడలంపను దారాకుఁ దోడ్పఁటయు, దోడ్పడ
కుండుటయు నా యిష్టా నిష్టములు. దారా నా కెవండు?

మహామాయా—ప్రభువు మాత్రమే! మఱొకఁడు కాడు.

యశవంత—ప్రభువా! ఒకప్పుడతఁడు ప్రభువై యుండుట నిక్కమే!
కాని యిప్పుడు నా కతఁడేమియుఁ గాడు.

మహామాయా—దారా నేఁడుమీకుఁ బ్రభు వెల్లగును! నేఁడతఁడు
నియతి చక్రము క్రిందఁ బడియుండెను! అతఁ డిప్పుడు భాగ్యవంఛి
తుడై పోయెను! మానవ ధిక్యతఁ డాయెను! బంధు తిర
స్కృతుండై చనినెను! ఇంక వానితో మీకు సంబంధ మె
ట్లుండును? మీకుఁ బురస్కార మొనఁగ సమర్థుడై యున్నపుడు,
ప్రతి సమయమందు వేత్రాఘాతముఁ గావించఁగలిగి నపుడు
మీకు దారా ప్రభువై యుండెను! ఇపు డెల్లగును! రాజా! మీ
రనిశ్చయి నిక్కువమే! నిక్కువమే!!

యశవంత—ఏ ముందువు! వేత్రాఘాతమా?

మహామాయా—ప్రభూ: “ఒకప్పుడు ప్రభువై యుండె” నందురా?
 ఈ “యైయుండె” ననుదాని కేమియు మూల్యము లేదా? జరి
 గిపోయినదానిని మరచిపోగలరా? వర్తమానమునుండి బలంబుగ
 దానిని విచ్ఛిన్నము గావింపగలరా?

[A similar idea we find in “The Past” of Maurice Maeterlinck, the mystic-philosopher and dramatist of France. “The past belongs to us” observes Maeterlinck, “quite as much as the present, and is far more malleable than the future. Like the present, and to a much greater extent than the future its existence is all in our thoughts, and our hand controls it.....
it is true above all of our moral past, and of what we consider to be most irreparable there”]

ఒకప్పు డెవడు మీ దయాళుప్రభువై యుండెనో, నేడతడు
 మీకడ విలువ లేనివాడై పోయెనా? వల్లభా! ఇట్లు వదించుటకు
 విషయ పడలేదు!

యశవంత—రాజ్! నీతోఁ దక్కించు నవసరము నాకేమియు లేదు.
 ఉచితమని తలచినచోప్పుననే గార్యాచరణము నలుపుచుంటిని.
 శ్రమపడి నీవు నా కేమియు నుపదేశ మీయనక్కఱలేదు!

మహామాయా—ఇక నావలన మీకుఁ గావలయున దేమి! బవర
 మందుఁ బరాజితులై వచ్చియు, విశ్వాస ఘాతుకులై వచ్చియు,
 కృతఘ్నులై వచ్చియు, తాము వాంఛించునదేమి? నా
 భక్తియా! యే మనెదరు?

యశవంత—అదొక దొడ్డ వాంఛయా?

మహామాయా—కాదు! సంపూర్ణ స్వాభావికము! క్షత్రియవీరులయ్యు,
 తాము క్షత్రియ కులమునకు గళంకముఁ దెచ్చితిరి! రసపుత్ర
 చింతామణులయ్యు, రసపుత్రుల కవయవముఁ గలిగించితిరి! నేడు
 రాజస్థాన మంతయు మిమ్ము ధిక్కార మొనరించుచున్నది!

దొరంగజేయ మామగారకు మాహానాభాజను నయోవృద్ధుఁడు
 ధర్మరక్షణార్థము దారాక్షిణ్యము నవలంబించి, తన యల్లులితో
 యుద్ధము నలిపి మృత్యుకాంత నాలోగనము జేసుకొనిన యవ
 నరసుందే, దారా కెంతయో యాశ చెట్టి, తుదకు సమయ
 మున గాపురుషునివలె, వెరుకంజ వేసిన యశవంతుఁడు మా కంద
 జకు నవయశము గలిగించెనని రసపుత్రస్థానమందలి ప్రజ
 లందఱు జెప్పుకొని చుండిరి? గాజా! చెనటిచందమున చిట్టి చెడు
 పనుల నేల గావించితేరి? ఇయ్యవచూడంబు కతన నా రోమ
 కూపములం దగ్నిరగులు కొన నా రక్తనాశములయం దగ్ని
 ద్రావకము ప్రవహించుచుండ, మీరు సిశ్చల చిత్తులరై
 యుండుట మిగులనక్కజముగనున్నది! మి మ్మాయవమతి స్పృశింప
 నైన స్పృశింపలేదా! అబ్బుర మబ్బురము!

యశవంత—రాజే!—

మాహామాయా—ఇతఁ బ్రసంగింపనేల? పొండు! మీ నూతన ప్రభు
 వగు దొరంగజేబుకడకుఁ బొండు!

[సరోవమున నిష్క్రమించును]

యశవంత—మంచి దట్టే పోయెనను' ఏమి! ఇంత యవజ్జయా!
 మంచిది! పోవుచుంటిని!

[నిష్క్రమించును]

పంచమదృశ్యము

అగ్రాదుర్గమున షాజహాను భవనము—రాత్రికాలము.

షాజహాను జాహానారాలు ప్రసంగించుచుందురు.

షాజహాను—అమ్మా! మరలఁ జెడ్డవార్తలేమి? ఇత నేవివిశేషించి
 యున్నవి?—దారా మరలఁ బరాజితుఁడై బాఖరాభిముఖుఁడై

పలాయన మొనరించెనా? వచ్చయ్యారాను తేని గృహద్వారమునఁ గుటుబనహితముగ నుజా బిచ్చ మెత్తుచుండెనా? మురారు గావలియరుదుర్గమున నరి కట్టబడెనా? తల్లీ! ఇవిరాక జెప్పవలసిన వార్త లిఁకేమున్నవి?

జాహానారా—నాయనా! దుర్వార్తాభారము, ననుదినము మాఁపున నిడుకొని, మీకడఁ జేరవైచుట నాదార్భాగ్యము! కాని, చేయున దేమి? దార్భాగ్యము లొంటరిగ రావుగదా! (Sorrows come in battalions. Shakespeare)

పాజహాను—అమ్మా! ఇఁకేమున్నవో తెలుపుము.

జాహానారా—జనక! హతభాగ్యుఁడైన దారా పట్టువడెను!

పాజహాను—పట్టువడెనా?—ఎట్లు?

జాహానారా—జిహ్నాను వానినఁ బట్టి యిచ్చెను!

పాజహాను—ఏమి! జిహ్నానా!—జిహ్నానా!— ఏమరుచుంటివి?

జిహ్నానా?

జాహానారా—అవును!

పాజహాను—లోకాంతము సమీపించినదా యేమి?

జాహానారా—ఏరుగు శవముపై మొన్నటిదినమున నొరంగజేబు దారాను పుత్రసమేతముగ గూర్చుండఁబెట్టి ఢిల్లీనగరవీధులఁ ద్రిప్పి, నగరముచుట్టుఁ బ్రదక్షిణము జేయించెను. చినిగినబట్టలతో మట్టిబొమ్మల పగిదినున్న, దారా సిపాకుల దురవస్థ గాంచి, యారాజనగరమునఁ గంటఁ దడిబెట్టనివారు లేరు.

పాజహాను—అట్లయ్యు, ఆ హతభాగ్యుల రక్షింప నెవ్వరును ముందు నకు రాలేదా? కుండేశ్వవలె తలలుమాత్ర మెత్తుకొని యాకఠిన దృశ్యమును వీక్షించిరా? వారలు మానవులా లేక పాపాణములా?

జాహ్నవా—వామాణములు కూడ గారు. వామాణములు తృప్తము
లగును. వారల బురదయవచ్చును ! ఔరంగజేబు ఫిరంగుల విలో
కించి, వెఱగొంది, మంత్రముగ్ధులవలె స్థబ్ధులై, మస్తకముల
నెత్త సాహసింపక, యలమీరు పీక్షించు నను భయమనముఖ
ముల మఱుగుపఱచుకొని వెక్కి వెక్కియేడ్చిరి !

షాజహాను—తదుపరి ?

జాహ్నవా—తదుపరి, ఔరంగజేబు దారాను ఖజిరాబాద్ నం వొక
చీకటియింటిలో బంధించివైచెను.

షాజహాను—సిపారు జవారెత్తు లేమి ?

జాహ్నవా—సిపారు జవకుని వీడలేదు. జవార తిప్పు ఔరంగజేబు నం
తః పురమందున్నది.

షాజహాను—ఔరంగజేబి ప్రమ దారా నేమి చేయఁదలంచెనో యెఱుంగఁ
గలిగితివా !

జాహ్నవా—ఏమిచేయునో యెఱుంగను. —కాని—కాని—

షాజహాను—ఏమిత్తల్లి ! ఉలికిపడితివేమి ?

జాహ్నవా—అయ్యో ! అట్లునఱించునేమో !

షాజహాను—ఏమి !—తల్లి ! యేమి !—ముఖమును మఱుగుపఱచుకొం
టివేమి ! అది—అదిసంభవమా !—సోదరుఁడు సోదరుని హత్యఁ
గావించునా ?

జాహ్నవా—ఊరకుండుఁడూరకుండుఁడు !—అదెవ్వరిపదశబ్దము !—
అయ్యో ! వినఁగలిగెను !—తండ్రి ! ఏమిచేసితి రేమిచేసితిరి !

షాజహాను—అమ్మా ! ఏమిచేసితిని ?

జాహ్నవా—అమాట యుచ్చరించితిరేమి ! అయ్యో ! ఇక రక్షణము
లేదు ! ఏమిబుద్ధి యేమిబుద్ధి !

షాజహాను—తల్లి ! వెఱగొందు చుంటివేమి ?

జాహానారా—ప్రాయశః ఔరంగజీబు దారాను హత్యఃగావించ నిచ్చ
గించియుండడు. ప్రాయశః ఇట్టిపాపభావము వానిచిత్తమునకుఁ
దట్టియుండదు. జరకా! మీరాభావము నిపుడు వానిమనమందు
దయింపజేసితిరి! ఏమిచేసితి రేమిచేసితిరి! అయ్యో! సర్వనాశన
మొనరించితిరే!

పాజహాను—అమ్మా! ఔరంగజీబుచట లేడుగదా. ఎవరువినిరి?
జాహానారా—అతడు లేకుండుట నిక్కువమైనను ఈగోడ లున్నవి
గదా! ఈ యగ్నియున్నదిగదా! ఈవదీపమున్నదిగదా! నేడివన్ని
యు, వానికుట్రయందుఁ గూడినవి! ఈహర్షము మీదని తలఁ
చుచుంటిరి!—కాదుకాదు! తండ్రి! ఇదిమీ భవనముకాదు!—
ఔరంగజీబు పాపాణహృదయును! ఈవీచునది పవనమని తలంచు
చుంటిరా!—కాదిది యౌరంగజీబు విషాక్తనిశ్వాసము! ఈవె
లుంగునది ప్రదీపముకాదు!—ఇది యాహంతకుని భీషణదృష్టి!
ఈప్రాసాదమం దీరాజపురమం దీసామ్రాజ్యమందు మీకైన
నాకైన స్నేహితుఁ డొకండైన నుండెనని తలంపఁబోకుండు! అట్టి
తలంపు వట్టిభ్రమ! ఎల్లరు వానింగూడిరి—లోకలంబులు స్త్రీత్రపా
శకులైరి!—ప్రపంచకులుగ మాటిరి!—ఈఛాయ యెవరిది?

పాజహాను—ఎవరు?

జాహానారా—(వీచులోగ్ని) ఎవరునులేరు. —అదేమి! అదిక్కునట్లు
చూచుచుంటిరి?

పాజహాను—నేను క్రిందికి దుమికెదను!

జాహానారా—అదేమి నాయనా!

పాజహాను—దారాను రక్షింపఁ గలనేమో చూచెదను—అయ్యో!
వానిని జయింప వార లుద్యుక్తులౌచుండిరి! నే నాదృశ్యమును
చూడలేను! స్త్రీవలె, శిశువుచందమున నిరుపాయుడనై నే నిం

దుః గూరుచుందునా! అయ్యో! విట్టిమలములఁ జూచితిని! ఎట్టి
భయానకదృశ్యముల వీక్షించినను, జానక, మెప్పుట్టియట్లు తినుచు,
నిద్రించుచు, ఈపాడుప్రాణములఁ గాపాడుచుంటి! కరముల ము
కుళించి గూరుచుంటి! అయ్యో! అయ్యో! శేషయా: నిన్నఁ
జంపివె చుచుండిరా! ఇహో! వచుచుంటిని! దురాత్ములారా!
ఆగుఁ దాగుఁడు! లేకున్న జచ్చెదరు! నాయనా! వెలువకుము!
వచ్చుచుంటిని!

[లంఘించిపోవును]

జాహ్నవరా—(అకస్మికముగ లేచి, జనకుని పట్టుకొని)—తండ్రి!
ఇదేమి! ఇదేమి! వెలువకు ననుచుంటి! ఎ.దరిగెదరు! దారా
యేదీ! అయ్యో! ఇచటినుండి లంఘించిన మీప్రాణములు—
దక్కురా?

పాజహాను—ప్రాణములు దక్కుకొన్నవేమి! బ్రతికింపఁ గలవేమో
చూచెదను!—ఉండుము! నన్నుఁజూచుము!

జాహ్నవరా—జనకా! మీరిప్పుడు జ్ఞానరహితులై యున్నాను! మీప్రా
ణములు నిలువకున్న, మీరు దారా నెట్లు రక్షింపఁగలరు?

పాజహాను—అవునవును! నాప్రాణములు నిలువకున్న, నేను దారా
నెట్లు కావఁగలను?—నిజము వచించితిమి. కాని—కాని—మం
చిడి—అమ్మా! ఒకమాటు నీ వారంగజీబు నిచటికిఁ గొని రాఁ
గలవా? చెప్పుము! చెప్పుము!! తల్లీ! వింటివా! వాని నిచటి కొక
పర్యాయము తీసుకొని రాలేవా?

జాహ్నవరా—జనకా! ఆదుష్టుఁ డిచటికి రాడు. లేకున్నచో, స్త్రీ
సయ్యు, ఒకమాటు వానితో ద్వంద్వయుద్ధ మొనరించి చూచు
దానను. ఆనాడు పేరోలగంబున, నెనుల కలచి వానితో వాగ్యు
ద్ధము నలిపితిని! కాని ఎరాజితనై పోతిని. తదనంతరము నాకుఁ
గూడ వెలుపలి కరుగుట కనుమతిలేదు. ఇందుండి పోవుటసంభ

వమే, లేకున్న వానితో నొకమాటు పోని చూతును!

షాజహాన్—ఁ యింపుచుచుంటిని!!

[లంఘింపబోవుచు]

జాహానారా (జనకునిగట్టిగబట్టుకొని)—జనకా! ఉన్నట్టులుగాకుండు.

షాజహాన్—అవు నవును!—ఏమి! నే నున్నాననై పోవుచుంటినా!

నక్కమేను—ఏల! లేదు లేదు లేదు! అట్లు కాదు! ఈశ్వరా!

నే నున్నట్టుడనుగాను! అట్లు కాగోరును! భగవాన్—భగవాన్!

ఈశ్వర ముగ్ధులజరాజ్యే ఆశారహిత, జనహయషాజహానును వీక్షిం

పుము!—నికు జాలి కలుగుటలేదా! జాలి కలుగుటలేదా! ఆహాహా!

[Reader! See the striking similarity of Shajahan's appeal (heart-rending in its piteousness) to heaven with that of Lear whose very flesh and blood rebelled against him: you see me here, you gods, a poor old man. As full of grief as age; wretched in both
... ..

O Heavens,

If you do love old men, if your sweet sway

Allow obedience, if yourselves are old,

Make it your—cause. &c. &c. &c.]

ఏపుత్రుఁ డొకప్పుడు పితృభయంబునఁ గంపించువాడో, ఆతండే

నేఁడు జనకుని బంధించివైచెను!—ఇట్టి యవిచారమా! ఇట్టి య

త్యాచారమా! ఇట్టి యస్వాభావికకృత్యమా! ఈశ్వరా! ఇట్టి దా

ప్త్యము, నిట్టి మరంతము, నిట్టి దౌర్జన్యమును నహించి యూర

కుంటినా! నీ నియమ మంతకతినమైనదా! ఇట్లు! ఇట్లు!! నాయా

త్మజుడే, నాతనూభవుడే, నన్నిట్లు—నర్వేశా! నే నట్టిపాపమేమి

గావించితిని?—హో!—(One critic says this is really shake-

sperian)

జాహ్నవా—ఇహ దొకమాటు వాచి నాముందు చూడఁ గలిగిన
చో— [వస్తు కొడుకును]

పాజహను—తాజ్ నూహ నిదిక్కున దృక్కుల నారించి నతీ!
మంతాజ్! నీవు బాగ్యవతివి! నమి కష్టరాలవు? ఈమర్మంతుద
దృశ్యమును చూచుగతి ప్రాప్తింపకమున్నే, ఏమి జేరితివి! పుణ్య
వతివి గాన, నీవు ముం దరికివి!—అమ్మా!

జాహ్నవా—ఏమి తండ్రి!

పాజహను—తల్లీ! ఏ న్నాశీర్వదించెద రిమ్ము.

జాహ్నవా (జనకుని పాదపనజముల కెరగి)—నుంచి దాశీర్వదిం
పుడు.

పాజహను—(కుమారి మస్తకమున జేయివైచి) నందనీ! నీకు బుత్ర
సంతానము కలుగకుండురాక! శాత్రవులారా! మీకుఁ గూడఁ
గొమరులు పుట్టకుండురాక!

(పదంపడి సతమస్తకుఁడై పాజహనునిప్రమీంచును)

(జాహ్నవా గుల్లగఁ దండిననుగమించును.)

షష్ఠాంశము

ఒకపత్రిక చేతఁబట్టుకొని, మూరంగజేబు వచారి చేయుచుండును.

బొరంగ—దాదా మృత్యుదండన మిందు విధింపఁబడి యున్నది! ఇది
న్యాయాధిపతుల తీర్మానము. —ఇందు నాయవరాధమేమున్నది?—
కాని నేను—కాదు!—ఏల?—ఇది తీర్మానము—తీర్పరులు
మొఱుగులుగాను—ఈకీర్పును కలుపిత మేలగావింపవలయును!—
జింసని విచారణకదా!—కంకయేల!—

(దిల్లాను ప్రవేశించును)

దిల్లాను—హత్త! హత్త!!

బౌరంగ—(చమకితుడై)—ఎవరు!—దిల్దారూ! నీవా! ఈనమయమం
దిచటి కేలవచ్చితివి ?

దిల్దారు—అయ్యా! ఏల! తగునమయమున, తగు తావునకే వచ్చితిని!
కావలసినచో చూచుకొనుడు! నే నీ ప్రదేశమున నుండక పోయినచు,
ఈహత్య—

బౌరంగ—(కంపితస్వరమున)—దిల్దారూ! ఇది విచారణకర్తల
తీర్మానము ?

దిల్దారు—ఏమి! అటులా మంచిది! కాని, అయ్యా! అసలుమా శేదో
చెప్పివై తునా ?

బౌరంగ—చెప్పుము !

దిల్దారు—కాని, అయ్యా! మీరకస్మాత్తుగఁ గంపించి పోతిరేమి !
(You started like a-guilty thing. Shakspeare. Hamlet)
మీ స్వరము శుష్కమారుతోచ్చాస్పదమువలె కంఠమునుండి
వెడలెనేమి!—ఎందువలన!—ఎందువలననో జెప్పివై తునా ?

బౌరంగ—ఏమి!—ఏమి!—దిల్దారూ!

దిల్దారు—నిజంజేమన,—మీరు జారా మరణమును గోరుచుంటిరి.

బౌరంగ—నేనా !

దిల్దారు—నేనా! యేమి! మీరే! మీరే!! మీరే!!!

బౌరంగ—కాని, యిదిన్యాయాధిపతుల తీర్మానము.

దిల్దారు—ఏమేమి! న్యాయాధి పతుల తీర్మానామా! న్యాయాధి పత్య
ము రాజ్యాధిపత్యమును బట్టియే యుండును! మీన్యాయాధిపతులు
నిక్కువముగ న్యాయాధిపతులలో లేక యన్యాయాధిపతులలో మీరె
ఱుంగకపోలేదు! ఈమరణదండనము విధించినపుడు మీన్యాయాధి
పతులు జగ దీశ్వరుని ముఖంబు వీక్షింపలేదు—ఈ మృత్యుదండ
నము విధించినపుడు మీన్యాయాధిపతులు ఢిల్లీ శ్వరుముఖమును

పిక్కిరించిరి! ఎదుట లేచియునేమో — కాని తాము తమతీర్పరుల
మనోకేత్రము ముందు ముందహాసమొనరించుచు నిలచియుంటిరి.
అయ్యదిసరముదే మిశ్యామాదిపతులకు గృహవిచారము కొంత
యుడిగిపోయెను. ఇరుతమ యద్ధాంశుల నూతనాలంకారములకుఁ
దగు బాబితాలాక్షణమందే వారి చిత్త పత్రములందు వారలు
లేఖించు కొనిరి. శ్యామాశ్శిష్యుల తీర్మానమందురా! — ఎచట
తేని యాంక్షశ్శత్రుత్వము జీవణంబులై భృత్య
ముఖము నంటియున్నవో, చిత్రాపున తీర్మానమేమి! న్యాయ
విచారణమేమి! ప్రపంచమును కలులబాసి వైచిత్రీనని దేవర
యహ్మంశుడున్నాడు. కాని ప్రపంచము మిమాయవేషముల
గుఱుతింపక పోలేదు! మీ యుద్దేశ్యముల మనచున యోచించుకొన
లేకపోలేదు! మీ చరిత్రంబంతయుఁ దెల్లమయ్యె, భయమున నది
సీరవమైయున్నది! బలంబునతాము మహాజలనోట్లు మూసివేయఁ
గలరు! కట్టడితనమున లోకల కంఠముల బిగింపఁగలరు! వాఁడితన
మునమానవుల గళముల నులిమివైవగలరు!! కానినలుపును తెలుపుఁ
జేయలేదు. మీసింహాసనమును సేరాపద మొనరించుకొని
విచారాభినయ మొనర్చి, తాము దారాను హత్యఁగావించితిరని
జగంబెఱుగఁకపోదు! — భావిగహింపకపోదు!

బొరంగ — ఏమి! ఏమి!! అదిసత్యమేనాయేమి! — దిల్దారూ! నీవునిక్కం
బేవాక్రుచ్చుచుంటివా! మంచిది! మంచిది! మిత్రమా! నీవునేడు
దారానుబ్రతికింపఁగలిగితివి! దయాళుండవు గాననాపుత్రుని మరల
నాకుఁ దక్కించితివి! మరల చేడు నాయగజుని రక్షింపఁ గలిగి
తివి! దిల్దారూ! నీవు మహాత్ముడవని తోఁచెడిని! ఇక నీవుపోయి
నయస్తఖాను నిలకుఁబంపుము.

[దిల్దారు నిష్క్రమించును]

ఔరంగ—అగ్గోజా! ఇక్కడనున్నాము! సొంతమనసును
 పడవలసియున్నను, శంకారహితచిత్తుడవై పడచివైతును! ఇంత
 పంతమేల గావింపవలయును! ముంచిడ! అతమెట్లుచేమి! ఇప్పుడీ
 విధిపత్రమును చింపివైచెదను:—[చింపివైప సుదృఢమిండును]
 ఇప్పుడుకాదు! నయస్తఖాను సమక్షమున దీనిని చింపివైచి ఈకించి
 దృఢహత్వమును కార్యమందు జూపుదును. —అవుగో! నయస్తఖాను
 బిటబిట బరువెత్తుకొని యియ్యెడకే వచ్చుచుండెను!—నయ
 స్తఖానూ! రమ్మ.

[నయస్తఖాను, జహన్నాసులు ప్రవేశించి సలామొనరింతురు]

ఔరంగ—నేనాధిపతీ! విచారణమందు నా జ్యేష్ఠనకుఁ బ్రాణదండనము
 విధింపబడెను.

జహన్—అపత్ర మిదియేకాబోలు!—ఖోదాబంద్! (స్వామీ!) ఈ
 పత్రమును నాకొనంగుడు! మిగిలిన కార్యమంతయు నేఁబూర్తి
 గావించివైచెదను! కాఫరు మరణశిక్షాపత్రమునఁ దిక్కుననాకరములు
 మిగుల తమకవక్షచున్నవి. ఇంక దీనిని నా కొనఁగివేయుడు!

ఔరంగ—కాని నేను నాయన్నను మన్నించి వైచితిని!

నయస్తఖాను—అదేమి ప్రభూ! ఇట్టి శత్రువునా మన్నించుట! ఈ
 దృశ ప్రతిద్వంద్వినా తుమించుట!!

ఔరంగ—అతండు నా ప్రతిద్వంద్వి యని యెఱుంగుదును. దానం
 జేసియే వానిని మన్నించుట పరమభాగ్య మనియు, మహద్భా
 రవం బనియుఁ దలంచుచుంటిని.

నయస్తఖాను—స్వామీ! ఈ పరమభాగ్య క్రయార్థము తాము తమ
 సింహాసనమును విక్రయ మొనరించి వేయకలెను!

ఔరంగ—ఏ బాహుబలంబున సింహాసనమును స్వాధీనము గావించు

కొంటినో, ఆ భావములు బలపడవలసివి కనుకనుగొనగలను.

నయస్తఖాను—ప్రక్కలో బట్టె ముందుకొని ఉనుకొనుచు నుండురా!
ప్రభూ! ఒక మహా పదార్థమును స్పృశించుకొని, ఆ
మరణము రాజ్యమును శాసించు బ్రయత్నింతురా! స్వామీ!
ప్రజావర్గంబులను, వాహినీ దళంబులను రాజ్యవ్యవస్థాతంబులను
దారాపక్షము నవలంబించ నుష్విభు లూహించుడిరి! ఆ నాడు
దారా కొఱకై వారలు బాలకులవలె విలపించి, దేవరపై శాప
వృష్టి గురిపించిరి! ఒకమాటు వారలకు తరుణము చిక్కుచో,—
బౌరంగ—ఏ మేమి!

నయస్తఖాను—దారాను దేవర రేయంబునభ్యుక్తాచియుండజాలరు.
తాము కార్యాధ్యులై దూరమం దున్నపుడు భవచ్ఛైవికులు తగిన
యరసు జూచి దారాను, విడిపించిన—ప్రభూ! గ్రహించితిరా?
బౌరంగ—గ్రహించితిని.

నయస్తఖాను—అంతే కాక, వృద్ధ సామ్రాట్ దారా పక్షావలంబి
యను విషయమును మఱువకుడు. సైనికు లతనిని, గురుభావ
మున బూజించి, పితృభావమునఁ బ్రేమింతురని యెఱుంగుడు!

బౌరంగ—(మూలిగి తలవంచి పచాసు గావించుచు) అట్లే యగుచో,
సింహాసనము నొనగివైతును.

నయస్తఖాను—అటులైన, నింత శ్రమపడి సింహాసనము నేల హస్త
గత మొనరించుకొంటిరి? జనకుని సింహాసనచ్యుతుఁ గావించి,
అన్నలను బంధించివైచి, ప్రభూ! చాల దూరము సాగిపోతిరి!

బౌరంగ—కాని—

జహాన్—ఖోదాబంద్! (స్వామీ!) దారాకాఫరు! తాము కాఫరును
మన్నింతురా! ప్రభూ! ఇస్లాము ధర్మ రక్షణార్థమై, తాము నేఁ
డిసింహాసనమున నాసీనులై యుంటి రను విషయమును మఱువ

కుండు. ధర్మరక్షణ మొనరింపుడు! మతశౌరవము నిలుపుడు!
 ఔరంగ—జహానూ! నిక్కము బలికితివి! దుర్మయదాష్ట్యముల
 నెన్నేని నా శిరమున వహించి యుండఁగలను, కాని పవిత్రమైన
 యిస్లాము మతమునకుఁ గలుగు నీ యవమానమును సహింపఁ
 జాలను. ఈ యుద్దేశము నీ వఱలో మాల్వీల సమక్షమున శపథ
 పూర్వకముగ జెల్లడించితిని. మంచిది! మృత్యువే దారాకుఁ దగు
 శిక్ష! జహాన్ లిఖానూ! ఈ మరణశిక్ష పత్రమును, నీ విఁకఁ
 గొనిపోము! ఆగుము! సంతకము చేసి యిచ్చెదను.

[సంతక మొనరించును]

జహాన్—స్వామీ! ఇఁక నిచ్చివేయుడు. నేటి నిశీధమందే దారా
 ఛిన్న మస్తకమును దేవరకుఁ జూపెదను. వేగమ పోయి యీ
 విధిపత్రము ననుసరించి కార్యమును నిర్వర్తింతును. వెలుపల నా
 శిక్ష వేచియున్నది.

ఔరంగ—నేటి నిశీధమందే!

సయస్తఖాను—[పత్రము నొరంగజేబు కిరములనుండి గైకొని]
 ఆపదయెంత శీఘ్రమున గడచిన, నంత మేలు. [జహాన్ నానునకు
 పత్రము నొసఁగును]

జహాన్—సభూ! ఇఁక పోయి వచ్చెదను. సలాము!

[నిష్క్రమింపఁ బోవును]

ఔరంగ—కొంచెము తాళుము! [విధిపత్రమును దీనుకొని, దానిని
 చదివి] మంచి దిఁక పొమ్మ!

[పత్రము నొసఁగివైచును]

జహాన్—స్వామీ! ఇఁక పోయి వచ్చెదను. వందేగి! (సలాము)

[నిష్క్రమింపఁ బోవును]

ఔరంగ—కొంచెము తాళుము! [పత్రమును దీనుకొని దానిని

చదివి మంచి దిశపొమ్ము.

[ప్రతము నొసరివైచును. జహానలీ నిష్క్రమించును]

బొరంగ—(జహానుషాయిని ద్వారము కడకుఁ బోవును; మరల దిరిగి వచ్చును; తదుపరి కొంచెమునేళ్ళ యోచించి,) పిదప “ఇంకేల! ఎందులకు! జహానలీ! జహానలీ!! లేకు! వెడలిపోయెను! సయస్త ఖానూ! సయస్త ఖానూ!

సయస్త ఖాను—ఏమి ప్రభూ!

బొరంగ—ఏమిపని జేసితి నోయి!

సయస్త ఖాను—దేవరము క్తముగనే యాచరించితిరి! బుద్ధిమంతుని వలెనే కావించితిరి!!

బొరంగ—కాని పోనిమ్ము!!

[మెల్లమెల్లగ వెడలిపోవును]

శయస్త ఖాను—బొరంగజేబూ! అటులైన నీకుఁ గూడ సంతరాత్మ యున్నదా?

[నిష్క్రమించును]

[Sayastakhan's ejaculation strikes the key-note of Aurangzeb's—character. He was not (as we observed heretofore) the embodiment of absolute evil which we find in full-abundance in Iago to whom conscience or honour is an absurdity. Aurangzeb, the Moghul fratricide can therefore be aptly compared with Richard III, the English fratricide who, notwithstanding his villainous and Machiavellian deeds, could not suppress the qualms of conscience.]

చ త్త మ వృ త్త ము.

ఖజిరాబాదునందలి కారాగారము — రాత్రికాలము.

(సిపారు కటికినేలపై నిద్రించియుండును. దారా మేల్కొంచి

విన్నబోయిన మోమున దనయుని విలోకించుచుండును)

దారా—నిద్రించుచుంటివా! తండ్రీ! నిద్రించుచుంటివా! నిద్రా!
నర్వ సంతాపహారిణీ! వ్రత్యహము నీవు మానవుల చింతల నన్నిఁ
టిని గొంతనేవు విస్మృతిగర్భమున ముంచియుంతువు! జననీ!
యివుడు నాచిన్ని తనయుని వంతల నన్నింటిని మఱపించుము!

[See Macbeth's address to sleep :

—the innocent sleep.

Sleep that knits up the ravell'd sleeve of care,
The death of each day's life, sore labour's bath,
Balm of hurt minds, great nature's second course,
Chief nourisher in life's feast,—

Also see Henry IV's apostrophe to sleep:

O Sleep! O gentle sleep!

Nature's soft nurse,
... ..

And steep my senses in forgetfulness—

Also see:

His body couched in a—curious bed,

... ..

His wonted sleep under a fresh tree's shade,

All which secure and sweetly he enjoys &c &c

(Henry VI)

See also :

Sleep so soundly as the wretched slave,

Who

Gets him to rest,—cramm'd with distressful bread;

He, like a lackey from the rise to set.
Sweats in the eye of Phœbus, and all night
Sleeps in Elysium,

(Henry V)

నీడవలె నా బాలుడు ప్రవాసమందు నన్ను గమించి, శీతా
తపములందుఁ గుండి, జీవచ్ఛవమై పోయెను! నిద్రా! వాని కీవు
తగిన యూటట నొసంగుము. నే నశక్తుడను. తన బిడ్డల నెట్టి
లోటు లేకుండ, పోషించుట జరకుచు కర్తవ్యము. నే నాకర్తవ్య
మును గావించజాలనైతి—వత్సా! యుద్ధార్థచేఁ గృశించిపోతివి!
వట్టి డన్నమునీకుఁ బెట్టినేరనైతి! నాహముచే ని హృదయము
ప్రయ్యలయ్యెను. చక్క నీటిబొట్టునైన నీ కొనఁగి నీ దప్పి
దీర్పజాలనైతి! నాలుక తడియూజి పిడిచ గట్టిపోవుచున్న
దని నీవు విలపింప నిన్ను జంపగ మకించితిని. చలిచేఁగంపించుచున్నను
నీకు గవ్వకొన వస్త్రము నొసఁగ లేనైతి—అన్న వస్త్రములకు నేనే
దూరమైపోతిని! చిన్నిపుడు తన హృదయమున జేర్చుకొనిన నిద్రా
దేవికిఁగూడ నాపైనుంతునైన జాళికలుగ లేదు. కాని నీకష్టములవలె
నాకష్టములు నాయెడఁగ నశనా నాధించుటలేదు. నాకెన్ని బాము
లు కలిగినను సహింపగలను. కాని, నీయగచాల్లను నేను చూచి
సహింపనేరను. నీవు కష్టపడుచుండ నే వీక్షింపజాలను. కాని
తండ్రీ! (డగ్గు త్తికతో) నిమఃఖమున కూటటఁగానలేకుంటి. నీయంగ
లాగు నడంపనేరకుంటి. ప్రానాధికా! అని మేషనయనుండనై
నిన్ను వీక్షించుచు బృథివియందు నేడు నీవును నేనును దక్క
నింకనన్యలెవ్వరును లేరని తలంచుచుంటిని. దుస్సహభేదముచే
బాధపడుచున్నను, కారాగారమందు స్రుక్కుచున్నను, మక్కు
వతో నీముద్దు మోమును విలోకించినంతనే నాదురంత సంతాప
మంతయు మఱపునకు వచ్చుచున్నా!

[దిల్దారు ప్రవేశించును]

దారా—ఎవరు!—నీవు?

దిల్దారు—నేను—ఆహా!—ఏమిదృశ్యము!

దారా—నీవెవరవు?

దిల్దారు—పూర్వమున నేను సుజానుల్తాను విదూషకుఁడను. ఇప్పుడు నే నొరంగజీబు సభాసదుఁడను.

దారా—ఇచటి కేల వచ్చితివి?

దిల్దారు—వచ్చుటకు ముఖ్యకారణ మేమియు లేదు. ఒకమాటు మిమ్ముఁజూడ నరుదెంచితిని.

దారా—నన్ను జూచుటెందులకు?—నాతోఁబరిహాసమాడ వచ్చితివా? మంచిది. పరిహాసింపుము.

దిల్దారు—పుణ్యాత్మా! నేను గేలినేయరా లేదు. ఒకవేళ నట్లేవచ్చి నను ఈదృశ్యము కన్నులఁబడిన యశక్షణమే ఆతెలుపుకరిగిపోయి యశ్రునవంతి ప్రవహించి భూమినిఁదడిపి వైచెడిది.—ఆహా! ఏమి యీదృశ్యము! అట్టిచుకుమారుఁడు నేడిట్టులయ్యెనా! [భగ్నస్వరమున] భగవాన్! ఏమి యీదుర్మయము! ఆ—(కంఠము రుద్దమై పోవును.)

దారా—అదేమి! నీనేత్రములనుండి బాష్పము లొలుకుచున్న వేల? విలపించుచుంటివా?—విలపించుటేల? నాయనా!

దిల్దారు—నేన విలపించుట లేదు!—ఈదృశ్యమత్స్యంతమహిమ మయమైనది. పర్వత మొకటి ప్రక్కలైపోయెను! మహార్ణవమొకటి మరుభూమి యైనది!—ఆహా! ఆదిత్యుఁడు మలినుండై పోయె! బ్రహ్మాండమున కొకవంక సృష్టియు, మఱొకవంక ధ్వంసమును జరుగుచుండెను! పృథివితాదృశ్యమైయున్నది! ధ్వంసము! ధ్వంసము!—పవిత్రము! మహిమమయము!! విరాటు!!!

దారా—యువరాజా! సీహాక దార్శనికపదాలె గిన్నట్టుచున్నావు!

దిల్దారు—యువరాజా! నేనుదార్శనికపదముగాను. విదూషకుండను.

సభ్యపదము నధిరోపించితిని. దార్శనికపదవి నింక నలంకరింప లేదు. కాని తిండి తినుచుతినుచు నడుచునడుచు నొక్కమాటు ముఖమెత్తి చూచుటయే దర్శనమగుచో నేనుదార్శనికుండననియే చెప్పవచ్చును! పూజనీ హ! మందుకేగాని చల్లారుట దీపమునకు స్వాభావికముకాదనియు, వెలుగుకేగాని తటిగితటిగి యంతమగుట తృణమున కుచితముకాదనియు, ముఖమేగాని ముఖమిశ్వరునివలన బ్రాప్తింపఁచుచును, మొఱకులు తలతురు. కాని, యీశ్వంద్వాపస్థ లొకే నియమమున కిరుపార్శ్వములని వారెఱుంగరు.

దారా—నేనట్లుభావించును.—ముఖమందు మందస్మిత మొనరించు వారెవరు? మరణింపనిచ్చుగించు వారెవరు? నేను మరణింప నిచ్చు గింపను.

దిల్దారు—పవిత్రమూర్తీ! మీమరణదండశాజ్ఞనునేనురద్దుపఱచివచ్చితిని. తాము కారాగారమునుండి విడిపడఁ గోరుదురేని, తమబట్టల పదలి నాబట్టలధరించి వెడలిపోండు. మీవస్త్రముల ధరించి నే నియ్యోడఁ గూర్చుందురు. యువరాజా! శంకలేకుండ నావేడికోటు నాలింపుడు.

దారా—తదనంతరమున నీవేమగుదువు?

దిల్దారు—నేను మరణింప నువ్విఘ్నలూరుచుంటిని. మృత్యువు నాకెంత యో యానందకరము. నాకొఱకై విచారించు వారు జగంబున లేరు.

దారా—ఏమి! నీవు మరణింపఁ గోరుచుంటివా! చచ్చుటంత నులభమా!

దిల్దారు—ప్రభూ! నావిషయమున నట్లే యనితలపుడు. అనువుల వీడ నుచితగుణము నుచేసిండు గుర్రాని. ముఖంబున నాకు కడు

[ప్రియము, మీరు నేను నేనెంత ప్రేమపండినో చూడలతో
నెఱింగింపఁ జాలను

దారా—నుహాత్మా! కృతజ్ఞత యెందుకు?

దిల్దారు—మేను వీడుటకొక మంచితరుణ మొసఁగి నందులకు. ఇఁక
నాలస్యము చేయక బట్టలుమార్చుకొనుట కియ్యకొనుఁడు.

దారా—(తలపైకెత్తి)—దయాసుయా! నాక మననిదేనా! మఱొకటి
కలదా!—మిత్రమా! నీవు నుడివినచొప్పున నాచరింప నేనియ్య
కొనను.

దిల్దారు—(డగ్గుత్తికతో)—ఏమిస్వామీ!—మరణార్థమిట్టి మంచితరు
ణమును భిక్షగాఁబడయఁజాలరా! జనకా! నా ప్రార్థన మంగీక
రింపుఁడు.

[సాగిలపడి దారాపాదములఁ బట్టుకొనును]

దారా—మిత్రపుంగవా! నేను నిన్ను మరణింపనీయను. అంతేకాక,
యీ బాలకుని వదలి నే నెందును పోఁజాలను.

[జిహాన్ ఖాన్ ప్రవేశించును]

జిహాన్—ఇక నెందు బోనక్కఱలేదు! ఇదిగో నీ మరణ శిక్షా
పత్రము.

దిల్దారు—(చమకితుండై)—ఏమేమి!

జిహాన్—కాఫర్! మరణింప సంసిద్ధుడవు కమ్ము! ఘాతుకులు వేచి
యున్నారు.

దిల్దార్—అటులైన చక్రవర్తి తన యుద్దేశమును మార్చుకొనెనా?

జిహాన్—అవును! దిల్దార్! అనుగ్రహపూర్వకముగ నీ విఁక వెలుప
లికి దయచేయుము. మా కార్యమును—మేము చేతుము!

దారా—ఔరంగజేబు తన ప్రకాండసామ్రాజ్యమందు నిశ్వాసమును
విడుచుటకు నాకొక జానెడు నేల నెన నొసంగజాలడా? నేనీ

యధగుకటిరమున, నీ దుర్గంధమయ్యదేశమున నుంటినిగదా!
నాశరీరమున నీచినిగిన బట్ట యొక్కటియే యున్నదిగదా! ఒకటి,
రెండు, రొట్టెలు మాత్రము ప్రాణముల నిలుపుకొనుటకై మెనపు
చుంటినిగదా! వీనిని కూడ నతడు తన యన్నకొనఁగజాలఁడా?
ద్విల్వార్—(కరముల జోడించి)—జహనాలీ! నీవు నేటికి తాళుము.

నేను చక్రవర్తి యాదేశమున గొని వచ్చెదను.

జహన్—ద్విల్వార్! తాళఁజాలను! నేటి నిశీధమందే దాగా ఛిన్నశిర
మును దనకుఁ జూపవలెనని సామ్రాట్టు నాజ్ఞ యొసఁగెను.

దారా—ఈ యాదల!—నేటి నిశీధమందే! యింత శీఘ్రమే!—
వానికిఁ గావలసివచ్చెనా! దీని నొసఁగకున్న, వాని నిదురకు భం
గము కలుఁగునా!—ఈ పాడు శిరమున కింతమూల్యమున్నదా!

జహన్—నేటి రాత్రియే నీ ఛిన్నశీర్షమును గొంపోవనిచో మా
ప్రాణములు నిలువఁజాలవు.

దారా—అటులా! అటులా! జహనలీ! అట్లగుచో నీవేమి చేతువు?
మంచిది! అట్లే నన్ను వధింపుము. చక్రవర్తి యాజ్ఞ కదా!—
నేడు చక్రవర్తి యెవఁడు! ప్రజలెవ్వరు!—నవ్వుచుంటివా?
నవ్వుము!

జహన్—నీవు సిద్ధముగ నుంటివా?

దారా—సిద్ధముగనే యుంటిని. సిద్ధముగనండకున్న నుపోయినదేమి!
(ద్విల్వార్ నుద్దేశించి) ఒకప్పుడీజహనలీఖాన్ నానమ్ముఖమునఁ జేతులు
మోడ్చి ప్రాణభిక్ష వేఁడెను. నేనా బిక్ష నొసఁగితిని. నేడు—
విధి! ఏమి రచనాకౌశలము! చమత్కారము—చమత్కారము!

జహన్—చక్రవర్తి యాజ్ఞ? న్యాయమూర్తుల విచారణ! నే నేమి
చేయును!

దారా—చక్రవర్తి యాజ్ఞయూ! న్యాయమూర్తుల విచారణయూ!

నిక్కము. నిక్కము! నీ వేమి చేతువు!— (దిల్దార్ నుద్దేశించి)
ఇక పొమ్మ. నీకును నాకు నిదియే తొలి చూపు! ఇదియే కడ
సారి చూపు!

దిల్దార్—సాధ్యము కాలేదు. రక్షణ మొనరింప సాధ్యము కాలేదు.
ఇది శృంఖలమైన భగవానుని యిచ్చ కాబోలు. గ్రహింపజాల
కుంటిని! కానీ, యిందొక మహామద్దేశముండి యుండవచ్చును.
దీనికొక మహత్పరిణామముండవచ్చును! కానిచో, యింత నిర్భ
మత—ఇంత దురంత, మింత యథుము, వృధయై పోవువా! యవ
రాజా! మీ వంటి బలి నిక్కువముగ నవసరమై యుండవచ్చును.
ఆ యవసరమేమియో నాకు బోధపడుటలేదు. కాని, అక్కఱ
నూత్రముండి యుండును. ఇట్లని యెఱింగి ప్రవృత్తి చిత్తుల రై
తాము తమ ప్రాణముల బలి యొనఁగఁడు.

దారా—నిక్కువముగ నేనట్లే యొనఁగెదను. దుఃఖమేల! ఎప్పుడో
యొకప్పుడు పోకతప్పదుగదా! రెండుదినములకు ముందోలేక రెండు
దినములకు వెనుకనోపోవలయును. నేను సిద్ధముగ నున్నాను—
మిత్రమా! ఇక నాకు సెల వొనఁగుము. ఈ క్షణమాత్రకాలమే
నీతోఁ బ్రసంగించితి. నీ వెవరవో నే నెఱుంగను, కాని నీ వొక
పూర్వసుహృద్వదునివలెఁ దోచితివి.

దిల్దార్—అట్లగుచో—ఆహాహా!!!

[క్రిందఁ జితికిలవడి పోవును]

జిహాన్—దిల్దారూ! ఏమి యీ యాలస్యము! వేగమ వెలుపలికిఁ
బొమ్మ.

దిల్దార్—(జిహాన్ ఖాన్ పాదములఁ బట్టుకొని) నేటికి తాళుము!
నేడు వీనిని రక్షింపుము! నీ కెంతయో పున్నెముండును. తండ్రీ!
నా పారవ మంగీకరింతుము. సంగతులు — ౧౧

జూపుము!

జిహన్—ఛీ! పొమ్ము! ఈ దొంగయేడ్పుల కీ జిహనలిఖాన్ మెత్త పడువాడుకాదు! పొమ్ము! లేకున్న నిన్నిప్పుడే యావలి కీడ్పించి వైచెదను!

దిల్దార్—తండ్రీ! వినవా! వినవా!

జిహన్—(పదాఘాత మొనరించి)—ఛీ! పో! మా కడ్డురాకుము.

దిల్దార్—(లేచి యూర్ధ్వమృఖుడై) ఆహా! ఏమి యీ దుర్నయము. అయ్యో! ఇక నీతండు వినడు. ఎంత క్రౌర్య మెంత క్రౌర్యము! నేనే భీషణదృశ్యముఁ జూడఁజాలను! యువరాజా! ఇక నేఁ బోవు చుంటిని! ఇదే కడసారిచూపు! ఆహాహా! భగవాన్! భగవాన్!! భగవాన్!!!

[నిష్క్రమించును.]

దారా—జిహనలీ! నాయనా! ఇక నన్ను జంపివేయుము!

జిహన్—నాజీర్!

[నలుపురు ఘాతకులు పోవేళింతురు]

(జిహన్ సంజ్ఞ మొనఁగును)

దారా—ఒకించుక తాళుడు. ఒక మాటు—నాయనా! నాయనా!!

అయ్యో! యేల పిలచితిని.

సిపార్—(లేచి) నాయనా! ఇదేమి!—అయ్యో! వీర లెవని!—నాకు భయము వేయుచున్నది.

దారా—తండ్రీ! వీరలు నన్ను జంపివేయ వచ్చిరి! నీ కడ సెలవు పుచ్చుకొనుటకై నిన్ను లేపితిని. వత్సా! నాకు సెలవిమ్ము.

(అలింగన మాచరించుకొని) ఇక పొమ్ము—జిహనలీ! నా పుత్రునియెదుటనే నన్ను వధించుటకు నీ వంత ఘోర పితానివికావని తలఁచెద. వీనినింకొక గదిలోనికి దీసికొనిపొమ్ము.

జిహాన్—(ఒక ఘాతుకు ను ద్వేషించి)—వీని నయ్యాగారములోనికిఁ గొనిపోమ్ము

(ఘాతకుఁడు నీరవుఁడై నిలువఁబడును.)

సిపార్—(జిహానలీ యీడ్చుచుండఁ దండ్రి చేతులఁబడి) నేను రాను! నేను రాను!! మీరు చూ యయ్యను జంపివైచెదరు. ఎందులకు చంపివైచెదరు. (జిహానలీ కరములనుండి విదలించుకొనివచ్చి)— నాయనా! నిన్ను విడచి నేను పోను. (జనకుని కాళ్ళను గట్టిగబట్టు కొనును.)

దారా—(తనయుని జేతులలోనికిఁ దీసికొని)—తండ్రి! నన్నుఁ బట్టు కొని మాత్ర మేమి చేయఁగలవు! ఈ విధంబుగనైన నన్ను నీవు రక్షింపగలుగుదువా! వత్సా! పొమ్ము. వీరలు నన్ను వధించివైచె దరు. నీ వా దృశ్యమును జూడఁజాలవు.

(ఘాతకులు నల్పులు నేత్రములఁ దుడిచికొనసాగిరి)

జిహాన్—అరే! దుర్గతులారా! తీసికొనిపోండు.

(ఘాతకులు సిపార్ ను బట్టి యీడ్చుకొని పోఁదొడంగిరి)

సిపార్—(గోలుగోలున నేడ్చుచు)—రాను! నేనురాను! నేనురాను!! [యిట్లుని సిపార్ ఘాతకులు కరములనుండి విదలించుకొన యత్న మొనరించును.]

దారా—అగుఁడాగుఁడు. నేనువానికి బోధచేసి చెప్పెదను. పిమ్మట నతఁడు మీకడ్డురాడు!—విడచివేయుఁడు [ఘాతకులు విడచివేయు దురు. సిపారాకస్మికముగఁ దండ్రినిఁగవుంగిలించు కొనును.]

దారా—(తనయుని నిజయూరువులఁ జేర్చి)—తండ్రి!

సిపార్—ఏమి?

దారా—కన్న తండ్రి! నాకు సెలవిమ్ము! నీవిన్నాళ్ళిన్ని కష్టములందుఁ గూడ నన్ను విడలేదు. చలియందును, నెండయందును, తిండిలేక,

నిదురలేక, అడవులందును, నెడఁగలందును, నీవు నాతోఁ గ్రుమ్మరి
తితివి. — నిమునమైన నన్ను వీడి యుండలేదు. దుఃఖముచే సంఘం
డనై నీగుండెలందుఁ గరవాలముఁ ద్రువ్వగమకించితివి. అట్లయ్యి,
నీవు నన్ను విడచితివిగావు. ప్రవాసమందును, బహరమందును, కారా
గారమందును, ప్రాణంబువలె హృదయంతరాళ శోణితంబుతో
కలసిపోయి యుంటివి! అట్టినిన్ను నేఁడు దురాత్ముడగు నీజనకుఁడు
(దారాస్వరమురుద్ధమైపోవును. కొంతతడవైన పిదప బహుకష్ట
మున నాత్మదమన మొనరించుకొని డగ్గుత్తికతో) దురాత్ముం
డగునీ జనకుఁడు నేఁడు నిన్ను వీడి పోవుచుండెను!

సిపార్ — అయ్యా! అమ్మ వెళ్ళిపోయినది! నీవుకూడా — (ఏడ్చును)
దారా — తండ్రీ! ఏమిచేయను! వేఱుపాయములేదు. నేఁడేనేను చనిపో
నలయును. నిన్ను వీడి పోవుటకునాకెంత దుఃఖము కలుగుచుండెనో
నామేనువీడిపోవుటకు నా కంతసంతాపము కలుగుచుంటలేదు. (కం
డ్లుతుడుచుకొని) అన్నా! ఇకపోమ్మ! వీరబునన్ను వధించెదరు.
అదిమిగుల భీషణదృశ్యమైయుండు! — దానిని నీవు చూడఁజాలవు!
సిపార్ — నిన్ను విడచి పోమ్మచువా! నాన్నా! నేనుపోను! పోవను!
దారా — చిట్టి! ఎన్నఁడు నీవునామాట కడుగుదాటలేదు! — ఎన్నఁడు —
(పొంగిపొరలివచ్చు యశ్రువారిండుచుకొని) బాబూ! ఇక వెళ్ళు
ము. నామాట వినుము. నేను బ్రతిమాలు కొనుచుంటిని. (క్షణ
మూరకుండి) కన్నతండ్రి! ఈవరలో నెన్నఁడు నీవు పిత్రాజ్ఞముల్లం
ఘించి యుండలేదు. ఇదేనా కడపటి యాజ్ఞ — నా యీకడసారి
వేడికోలుఁ ద్రోసి వైవశము. తండ్రీ! పోమ్మ — నామాట విను
నా! నాయనా! బాబూ! పోమ్మ!

[సిపార్ సతముఁబడె వెడలి పోవనవ్యమించును.]

దారా — “తండ్రీ!”

సిపార్ — మరలివచ్చును.

దారా — (డగ్గుత్తికతో) ఒక పర్యాయము — కడపటిమాటు వత్తుమునఁ జేర్చుకొననిమ్ము. (బిగ్గఁగాఁగలించుకొనును) అయ్యో! — ఓ! — తండ్రీ! ఇక పొమ్ము!

[మంత్రముగ్ధునిమాడ్కి నతముఖుడై సిపార్ తొక యాఘాతకుని వెంట మఱొక యాగారముతోని కరుగును.]

దారా — (ఊర్ధ్వముఖుడై యెవచేయుచుకొని) — హేయీశ్వరా! హేదయామయా! పూర్వజన్మమం దేనెట్టిమహాపాపములఁ గావించితిని! ఆ పాపంబున కీది తగుళా స్తియా! మంచిది! నీదిత్త మెట్లొ యట్లాచరింపుము — (నతముఖుడై) ఓ! — సతీ! నీ వదృష్టవంతురాలవు! నీవీఘోర — (కంతము గుద్దమైపోవును. మరలఁగవ్వంబుతో) ఈ ఘోరదృశ్యమును జూడకుండ, లే — లేచిపోతివి — అమ్మా! జనారత్! ఆపాపి నిన్నేమి చేసివైచునోగదా! నీవెట్లెంగలార్పుచుంటివోగదా! ఎట్టి కష్టములఁ బడుచుంటివోగదా! — చిట్టి! నిన్నీ నరకకూపమందుఁ బడఁ ద్రోచిపోవుచుంటినా! నీవెట్లు బ్రదుకఁగలవు! అయ్యో! నాయనా! నిన్నుగూడ నీహంతకులు జంపివైతురేమో! తండ్రీ! ఎట్టిచేటుకలిగెను! — బిడ్డా! నీ విప్పుడే యడవులఁబడి నడయాడుచుంటివి! ఈ ఘోరవార్తవిని యాత్మహత్యఁ గావించుకొందువేమోకదా! నీవు —

జిహాన్ — ఛీ! యూరకుండుము! నీ దొంగయేడ్పులు! బుడిబుడిదీర్లుములు మానుము. ఇక మరణింప సంసిద్ధుడవు కమ్ము!

దారా — తండ్రీ! తుమింపుము. ఘాతకులారా! ఇకమింపని కానిండు!
(నతమస్తకుడై యూరకుండును.)

జిహాన్ — ఘాతకులారా! వీనిని గదిలోనికిఁ గొనిపోయి తుదముట్టించి రండు! ఆకార్యము గావింప నక్కఱలేదు.

[దారాయాఘాతకుల ననుగమించి పార్వయాగారములోని కరుగును.]

జిహాన్ — నా ప్రాణదాత హత్యను నాకన్నులతోఁ జూడకుండుటేమం

సేషధ్యముఁ—ఓ! ఓ!! ఓ!!!

జహాన్—హా! పూర్తియాయెను! హా! హా!! హా!!!

సిపార్—(తాను బంధింపఁబడిన గదివఁదీ) నాన్నా! నాన్నా!! (కవాలమును బ్రద్రలు గావింపఁ బ్రయత్నించును.)

[ఘాతకులు దారాఛిన్నమనఁకముఁ గొని మరలఁ బ్రవేశింతురు.]

జహాన్—అశిరమును నాకిండు. నేను చక్రవర్తి కడకు దానిని గొని పోవుదును.

ఘాతకులు—(రుధిరసిక్తయుత్తమాంగముఁ జహానలీఖానునకర్పింతురు)

జహాన్—(దానిని గైకొని నవ్వుచు)—వహవా! బహుమానము!! బహుమానము!!!

[గంతులు వైచును.]

సిపార్—(కవాలమును భేదించివైచి) నాన్నా! నాన్నా!! (యని యుచ్చైస్వనమున విలపించుచు వెలుపలఁబడి నిజ జనకుని ఛిన్నశీర్షము విలోకించి, చివఁజూచి నేలఁగూలి మూర్ఛితుఁడగును.)

[Dara's murder reminds us of the murder of Clarence. But Shakespeare, inasmuch as he belongs to the Elizabethan Era makes the awful occurrence take place on the Stage. Roy, on the other hand, would have the murder happen behind the curtain since he is (wilfully I use the Present tense) cognisant of the fact, and rightly so, that an Indian audience can't stand the terrible spectacle. Nevertheless the tragic scene in "Shajahan" is not a whit less terrific than that we find in "Richard III", and I make bold to aver that here, in the delineation of this doleful and dreadful scene Dwijendralal excels even the Mount Everest of world's master-dramatists. Dara's tragic end is indeed horrible; but, horrible as it is, it doesn't so much draw tears from our eyes as the unspeakably Pathetic scene of the crying parent and the clinging lad—a scene more horrid and heart-rending than the merciless spilling of blood, a scene, to witness which even the very walls of the prison must have wept, a scene the like of which we can in vain find (not barring even the tragic-bed-scene of the saintly Desdmona and the noble Moor) anywhere in the great chambers of world's literature !]

పా జ హాన్.

పంచమోకము.

ప్రథమ దృశ్యము.

శ్రీలీయందలి దర్బారుమందిరము—ప్రాతఃకాలము.

మయూరసింహాసనము దొరంగజీఖాసీనుడై యుండును.

సమ్మెఖిమందు మీర్జుల్లా, సయస్తఖాన్, యశవంతసింహ,
జయసింహ, దిలీర్ ఖాన్, ప్రభృతులుందురు.

దొరంగ—నా ప్రతిజ్ఞానుసారముగ మహారాజునకు ఘోరరసీమ నొసంగితిని.

యశవంత—దానికి బదులుగా దేవరకుఁ దోడ్పడ నేనా నహితుండనై యరుదెంచితిని.

దొరంగ—యశవంతసింహమహారాజ్! దొరంగజీవరలో నెవరిని రెండుమార్లు విశ్వసించియుండలేదు. అయినను మేము జయసింహ మహారాజు ముఖముచూచి యోధపురపతికి రాజభక్తి నేర్చుకొన రెండవతరుణ మొనఁగుచున్నాము.

జయసింహ—అది దేవర యనుగ్రహము.

యశవంత—స్వామి! మంచన మూలముననో లేక బలంబువలననో సింహాసనాధికార మార్జించి సామ్రాజ్యమందు దేవరస్థాపించిన శాంతిని జెఱచి మరల నశాంతి నుదయింప దొరకొనుట మహా పాపమని దలంచెద.

దొరంగ—ఈమాట నేడు యోధకులాధీశ్వరు నోటినుండివిని మిగు

ల సంతసించితివి. మహారాజునైన నా సన్నిధివలన నొక్కటిగ
సంతసించుచున్నావని దోషానికి

యశవంత—చిక్కముగ నట్లే గడిచినది.

బౌరంగ—నుంచినది—మహారాజేము! నిజముగా కారకములేవి
యాశ్రయమందుండెనా?

మిర్జా—అశక్తివారకము నీమనస్సునకు నజ్జిమిగొట్టి నచ్చితివి.

బౌరంగ—మహారాజేము! నీవివేకలు భుజిబలమును మే మశ్రాంత
విగ్రహించుచునే యుందుము—నేచాధిపతీ! మహమ్మదును గ్వాలి
యరు దుర్గమున నజ్జిమివచ్చితివా?

సయస్తఖాన్—చిత్తము మహాప్రభా!

బౌరంగ—నిర్భాగ్యులైనందు! కాని మే మజ్జనమొక్కరితినే రాజ్య
పాలన మొనరింతుమని జగంబెరుంగురాక. బ్రాత్రమిత్ర విచారము
నలుపక న్యాయవిచారణ నలుపుటయే మౌనపాలుర కర్తవ్యము.

జయసింహ—దేవరక్షచించినది నిక్కువము.

బౌరంగ—హతని వ్యుద్ధేన దారామరణము మావిజయనూర్వవి
బ్రకాశించజేసెను. కాని భాత్యపుత్రులెట్లులెనను ధర్మబు ప్రబల
మాఁగాక—నేచాధిపతీ! మురాదిపుడు గ్వాలియరు దుర్గమందు
కుశలియై యుండెనా?

సయస్తఖాన్—చిత్తము మహాప్రభా!

బౌరంగ—తెలివిమాలిన తమ్ముడు! స్వయంకృతాప రాధమన నా
ప్రమాజ్యలక్ష్మిగోలుపోయెను. దానంజేసియే మేముగూడ మక్కా
మూత్రామహానుభుమును గోల్పోవలసి వచ్చెను!—ఏకార్యంబైన
నీశ్వరాజ్ఞచేరావంపబడునుగదా! దిలీరుఖాన్—నీవు సులేమాను
నెట్లు బంధింపఁగలిగితివి.

దిలీర్—జామ్హాపనా! (మహాప్రభా!) కాశ్మీరప్రభువగు పృథ్వీసిం

హుండు సులేమానునుకు సైన్యసమేతముగ నాశ్రయ మొసంగి పం
గీకరింపఁజాయెను. అందుచే నతఁడు మమ్మలఁ బరిత్యజింపవలసి
వచ్చెను. తదనంతరమందే దేవరవారి లేఖనుగొని భవదాజ్ఞానుసా
రముగ పృథ్వీసింహుకడ కరిగి, “సులేమాన్” చక్రవర్తి యన్న
కుమారుండనియు, సామ్రాట్ తనయన్నకొమారుని తనపుత్రుని
వలెనే బ్రేమించుననియు దానంజేసి వానిచక్రవర్తి కప్పగించినై చిన
తత్తధర్మవిరుద్ధము కాదనియు, నేనాతఁతోఁ జెప్పితిని. ప్రథమ
మందా ప్రభువు సులేమానును నాకుస్వాధీన మొనరింప నొప్పుకొన
లేదు. కానియామరునాఁడేతఁడేకతంబున నోదారాపుత్రునిఁదన
దుర్గమునుండి వెడలఁగొట్టెను.

బేరంగ—అభాగ్యవంశముఁడు!—పిమ్మట నేమిజరిగెను.

దిలీప్—కాశ్మీర దేశమునుండి వెడలఁగొట్టబడి సులేమాను, టిబెట్టు
దేశముబోవ యత్న మొనరించి, కొండాకదూరమరిగి పదమొండు
గనిహేతువున రాత్రిరాత్రియంతయు భయంకర గిరికందర వర్షతో
పత్యకాభ్యంతరంబులఁ గ్రుమ్మటి ప్రభాతసమయంబున మఱల శ్రీ
నగర పట్టణప్రాంతమందు విడిసెను. అప్పుడు సైన్యముల వెంటఁబె
ట్టుకొని నేనువానిని బట్టుకొంటిని. ఈ కార్యమందు నాదోష మేమై
ననున్న భగవానుఁడు నన్ను మన్నించుగాక! నేనెవరికిని దానుఁ
డనుగాను. సార్వభౌముని సైన్యాధ్యక్షుఁడను. దానంజేసి చక్రవర్తి
ముదల నను సరించి కార్య మొనరించుటయే నాకర్తవ్యము.

బేరంగ—ఖాన్ సాహేబూ! నీవిపుడా పోవువాని చిటకుఁ గొనిరమ్ము.

దిలీప్—చిత్తము మహాప్రభూ!

[నిష్క్రమించును]

బేరంగ—మహారాజా! జహానలీఖానును పౌరులు హత్యఁగావించితిరా!

జయసింహ—స్వామీ! అవును. జహాన్ ఖాన్ నిజానుచరుల వలననే

చువలదెనని వింటిని.

బౌరంగ—ఈశ్వరుడు పాపాత్మునకు నమించిత దండనమునే విధియించెను.—అదిగో సులేమా నిచటికేవచ్చుచున్నాడు—కుమారా! రమ్మ!

[దిలీర్ ఖాన్ ననుగమించి సులేమాన్ ప్రవేశించును.]

బౌరంగ—కుమారా! నిన్ను గాంచి చాలదినములాయెను! తండ్రీ!

ఇదేమి తలవంచుకొని యుంటివి.

సులేమాన్—సామాన్.—(ఏమో చెప్పబోవుచు స్తబ్దుడగును.)

బౌరంగ—వత్సా! నడింపదలంచిన దేదియో వచింపుము. నీకేమియు భయములేదు,—నీజనకుని మరణమావశ్యక మైనందుకు మేమెట్లంగ లార్చితిమో యల్లాయెరుగును. అవశ్యకమేకానిచో—

సులేమాన్—ప్రభూ! నివ్వఁబడిన కార్యమునకు నేనేహేతువు ననుగులలేదు. దిగ్విజయుడైన యారంగజీబు నేడెవ్వనికైన నిజ కార్యములకు సహాయముల దెలుపనక్కరలేదు. తెలిసినను వానిని విచారించువారెవరును లేరు! నన్ను వధించివేయుము. పౌరుషవంతుల కత్తి చాకిగనే యుండును. దాని నిక విమాక్తము గావింపనేల?

బౌరంగ—సులేమానూ! మేమునిన్ను జంపదలంపము. కాని—

సులేమాన్—ఆ“కాని” యిదాని యర్థము నే నెఱుంగకపోలేదు!

మృత్యువుకంటె భీషణకృత్య మొకటి నలువఁ దలంచుచుంటివి. క్రూరకార్య మొకటొనరింప నీచిత్తమున నిచ్చువాడముచో శత్రువర్గము మిగుల బెగ్గివలయును. రెండు క్రూరకృత్యము లొనర్చు తలంపు నీచిత్తమునఁ బొడముచో నెయ్యది క్రూరతరమో నీవు పలుపుదువని నేనెఱుంగుదును. బౌరంగజీబు ప్రతిహింసకంటె వానికనుగయే మునికభయంకర మెనగి.—కూతా! ఇంక నీయూనతి

నొసంగుము.

బౌరంగ—కుమారా! కోపింపకుము.

సులేమాన్—కోపమేల? ఆహా! దురాత్ముండగు మానవుడిట్టి మృదు
మధుర భాషణంబులెట్లు పలుకగలఁడో!

బౌరంగ—సులేమాన్! నిన్ను బీడింప మేమిచ్చగించుటలేదు.—నీయ
భీష్ట మేమైననున్నఁ దెలుపుము. అనుగ్రహపురస్కరముగ దానిని
దయ నేయదుము.

సులేమాన్—బౌరంగజీబూ! నాయభీష్టమీవు దీర్తువా? అట్లగుచో
వినుము. నావాంఛ యొక్కటి గలదు. నీచిత్తమువచ్చిన తెఱంగు
న బీడింపుచునియే నేఁగోరుచుంటిని. దుర్మతీ! నాపితృహంతకుని
కడచుండి లేశమాత్రపు కరుణనైన నేవాంఛింపను. దురాత్మా! నీ
వెట్టి కార్యంబొనర్చితినో యొకమారు జ్ఞప్తికేఁ దెచ్చుకొనుము.
ఎవ్వఁడు నీకు సోదరుఁడో, ఎవ్వనితో ఒకతల్లికడుపున నుద్భవించితో
ఎవ్వనింగూడి ఒకతండ్రిచే (ప్రణయార్ద్ర) కటాక్ష లాలితండ్లవైతివో
ఎవ్వనిరక్తనాడులం దొకేరుధిరము ప్రవహించుచుండెనో,—ఎవ్వ
నికంటె నధికు శీఘ్రశవీతలంబున నెవ్వరుచులేరో,—ఎవ్వఁడు శైశ
వనమందుఁ గ్రీడానంగియో- యశావనమం దెవ్వఁడు సీప్రియనహ
పాతియో-ఎవ్వనిపైఁబఱపిన శాత్రవరోషకటాక్షము నిజవత్సమును
నిర్భాతనన్ని భంబై వేధింపవలయునో,—ఎవ్వని పరునియాఘాతము
నుండి రక్షింప నిజహృదయమును ముందుక జూచవలయునో,
ఎవ్వని వేడుకొనన సీ ప్రకాండమహితల రాజ్యమును ముప్పిమాత్ర
భూలివలె నీముఖమున నూదివైచి జూచుడునో- ఎవ్వఁడు నీకెన్నఁ
డెట్టి యనిష్టము గావించియెరుంగఁడో,—ఎవ్వని యేకమాత్రాప
రాధము తానునర్వజన ప్రియుండగుటయో- అట్లనచ్చఁగిత్తు, నట్టిను

మిట్టిపడుచు గట్టడితనమున నీవు నీపొట్టంబెట్టుకొంటివి! దురాత్మా! పరలోక మందీవాతని గాంచుచో తలయెత్తి వానిముఖమును బూడసాహసించువా? శిశాచమా! భూతమా! హింసాభయానకమా! అను గ్రహపురస్సరముగ వేదియొనాకు దయనేతువా! శునకమా! నిన్నును నీయరుగ్రహంబును కూడ నేను కాలితో ద్రొక్కివైతును. రాక్షసా! విడిచుంబున స్తబ్ధుండవుగాక “కుమారా” యని చుప్రసాదముంబు నూపుచుంటివేల?

బౌరంగ—మంచిది! నీసోకరెట్ల డంపవలయునో నేనెరుంగకపోలేదు! నీవిప్పుడనాచేతిలోఁ జచ్చెదవు. (సింహాసనము నందుండి దిగి) సులేమానూ! కాలమందరము జేరకవూర్వ మొకమా రల్లాను స్మరించుకొమ్ము!

(బాలక వేషధారణయై జహరతునిసా వాయువేగమున నిండొలగంబునఁ బ్రవేశించును.)

జహరత్—అరేదురాత్మా! బౌరంగజేబు! సులేమానునట్లుంచి నీవే యిప్పు డల్లాను స్మరించుకొమ్ము (కత్తి నెత్తి యారంగజేబుపై లంఘింప గమకించును.)

సులేమాన్—ఇదేమి! ఇదేమి!! సోదరీ!!! ఊరకుండు మూరకుండుము!!!
(సులేమాన్ సోదరీకరములఁ బట్టుకొనును)

జహరత్—నదలుము!—నదలుము!!—అన్నా! ఏల నన్నడ్డుపెట్టెదవు? ఈసాపాత్ముని శిరమును నాకరవాలమున కెరజేయును! నన్ను వీడుము!—వీడుము!!

సులేమాన్—చెల్లెలా! ఇదేమిచెడుకార్య మొనరింప గమకించుచుంటివి!—శాంతింపుము! శాంతింపుము!! హత్యకుఁ బ్రతిశోధము! హత్యగాదు. పాపమందుఁ బుణ్యప్రతిష్ఠ కాఁజాలదు. సాధ్యమగుచో నేనీ దుర్మతిని నమ్ముఖిసంగ్రామముందే సంహరించి వైతును! కాని

సోదరీ! హత్యమహాపాపము కాదా!

జవారత్ — ఛీ! భీరులారా! బొమ్మలవలె జూచుచుంటిరా! కన్నవారి కడుపు జెడబుట్టితిరి! మీరలు నిజవంశంబుల దగ్ధమొనరింప నుదయించిన కులాంగారములు!—అన్నా! ఇకనీవు పొమ్ము! నన్ను బ్రతిఘటించకుము. పితృహంతకునకుఁ దగు శాస్త్రీ గావించవలయును! వానిని జంపకున్న నేనిలువనేరను! వీడుము! వీడుము!!—అరే! యుద్ధనిపుణుడా! దుష్టచోరుడా!! మనుష్యభూతుకా!!—(సోదరుని విదళించుకొన యత్నించి చివాలున నేలపైఁ గూలి మూర్ఛిల్లును.)

ఔరంగ—(నులేమాను నుద్దేశించి)—నీమహా దార్యము నన్నక్కజ పడఁజేసినది. నిన్ను వధింపనే నిచ్చగింపను!—నయస్త ఖాన్!—నీవీతనిఁ గొంపోయి గ్వాలియరుదుర్గమందు బంధించి వేయుము. దారా కన్యను నాజనకుని నికటమున నాగ్రాప్రాసాద దుర్గమందు బంధింపుము.

స్వీ తీ య దృ శ్య ము

ఆరకానుప్రభు భవనము—రాత్రికాలము.

నుజా, పియారాలు ప్రసంగించుచుందురు.

నుజా—విధిమనలఁ దుదకీ యారకాను ప్రభువు నాశ్రయమందుఁ బడ వైచునని యే రెఱుంగుదురు!

పియారా—మరల నీప్రదేశముచుండి యేప్రదేశంబునకదిగొంపోవునో యే రెఱుంగుదురు!

నుజా—ఈవస్యస్థువుఁ డేమిచాటెనో యెఱుంగుదువా?

పియారా—యేమి చాటెను! గొప్పదియగు విశేష మొకటి ప్రకటించి యుండుట నిక్కునమని దోచుచున్నది. అదేమో వేగఁదెలుపుఁడు.

వినుటకై తడఁబడిపోవుచుంటిని. చెప్పుడు! చెప్పుడు!!

సుజా—కేసీ నలువదయ్యాశ్వికులఁ దోడ్కొని యర్కాను నీమ స్వా
ధీనపటచుకొన నకుదెంచితినినియాపలువలేని దోషమున్నాపైనారో
పించెను.

పియారా—నలువగిమందితో నాకార్యమొనరించుట యక్క జమా!—
భక్తియారుఖిలి పదునేడురాశ్వికుల సాయంబునే పంగభూమి
యందు విజయధ్వజము నెలకొల్పెనని వింటిని.

సుజా—అసంభవ మసంభవము! అట్లు విద్వేషు లెవరో బ్రకటించి
యందురు. ఆకార్యము విశ్వసనీయముకాదు.

పియారా—మీరు విశ్వసించక పోయినందువలన నష్టమేమి?

సుజా—నతీ! ఈ అడవిరేఁడేమియాజ్ఞానాసంగెనో యెఱుంగుదువా?
రేపటి ప్రభాతమందే ఇచ్చటినుండి వెడలిపొండని మనకాజ్ఞానాసం
గెను.

పియారా—ఒకమంచి వీలైనచోట మనలనుంచుటకే యతఁడట్టి
యాజ్ఞనిచ్చి యుండును. అతడు మనశ్రేయోభిలాషి యనియే
దలఁచెదను!

సుజా—ఏమటియైననీవొకమారు కఠిన ఘటనారాజ్యమందడుగిడఁజాల
కుంటివేమి! ఈయనమయమునఁగూడ బరిహాసము నలుపవలయునా!

పియారా—అయో! త్వరపడితిని. ఈనమయమునపరిహాసమనవసరము
కాఁజోలు! ఇట్లనిముందే జెప్పుకొనరా!—పోనిండు జరిగినదేదో
జరిగినది. ఇప్పుడుగంభీరముగనే యుంటిని! చూచికొండు.

సుజా—మంచిది! గంభీరవైవిధ్యము. మరొకవిషయమును నీకుఁదెల్పెద.
దానినివినినచో నీకనులనుండినిష్ఠులురాలును, శ్రోధముచేనీకంఠము
రుద్ధమైపోవును! నీరక్తనాడులందు అగ్నిద్రావకము ప్రవహించును!
పియారా—ఓయినాయనో!!!

సుజా—ఇక్కడెప్పడవినుము—ఆయుషకారమునకు బదులుగ నీమరా
త్తుండేమి వాంఛించుచుండెనోయెఱుంగుదువా?—ఆపాపి నీపొందు
నపేక్షించు చున్నాడు!—స్తబ్ధవైపోతివేమి!—నలుపుము- పరిహాస
మునలుపుము—

పియారా—మంచిది! మంచిది!! మనమింక నీతనికతివినయంబున భక్తి
శ్రద్ధలజూపవలయును- ఈజెట్టి సర్వంబెఱింగిన సద్గుణమూర్తి! మా
నవచరితంబెఱింగిన మాన్యశాలి! చనితలబ్రోచెడి వరప్రసాది! నడ
వడియెఱింగినసరోత్తముడు! మహాత్వ మెఱింగిన మహాత్ముడు!
పావన—

సుజా—ఊరకుండుము. నాకుపిచ్చియెత్తుచున్నది. ఇది నీ యెడఁబరి
హాసముకావచ్చును; కాని మర్మశిల్పమైన నన్నది వేధించుచుం
డెను—రమణీ! నీవునాకే మగుదువో యెఱుంగుదువా!

పియారా—భార్యను!

సుజా—ఒకభార్యవేకావు! నీవు నా రాజ్యంబవు! నా నాపదవు! సర్వ
స్వంబవు!—ఇహకాలమవు! పరకాలమవు! రాజ్యమును గోల్పో
యినను ఇంతదనుక గట్టమేమియో నేనెఱుంగను—కాని. యవు
డు నా కట్టి కష్టము దోచుచున్నది!

పియారా—ఏల! ఏల!! ఏల!!!

సుజా—ఏది నాకడ జీవన మరణవిషయంబో దాని గురించి నీవు పరి
హాస మొనరించుచుంటివి.

పియారా—బాగుబాగు! మీరంతదూరము పోవుచుంటిరేల!—స్వి
తీయపరిణయము గావించుకొను వ్యక్తులనేకు లుందురు. కాని ఇట్లే
వరును ఖిన్నులు గాఁబారు.

సుజా—సతీ! గ్రహించితిని! నీవుముఖమున మాత్రము పరిహాస మొన
రించుచుంటివి. కాని నీ యంతరాశంబు దుఃఖముచే బ్రద్దలగు

చున్నది. సీయాసనమున మృషా మండహాసములు దోచుచున్నను
సీ నేత్రము ల్రళువూరితంబులాయెను!—

పియారా—కనుగొంటిరా!— నా కన్నులందు సీలేది చూడుడు.

(నయనముల దుడుచుకొని) ఇప్పు డ్రళు సలిలము జూపుడు.

సుజా—ఇపు డేమిచేయవలయునో తెలుపుము.

పియారా—ఇపు డేమిచేయవలయునో తెలుపుడు.

సుజా—సీవే యెఱింగింపుము.

పియారా—ఇంక నాలస్య మాచరింపక న న్నావలపుకానికి విక్రయిం
చెదరా?

సుజా—నన్ను నీవు బ్రేమించుచో నిట్టి పరిహాసముచు కట్టిపెట్టి నే
జెప్పువదేమియో వినుము. ఇపు డేమి నేయదలంచుచుంటినో గ్ర
హింపఁగలిగితివా?

పియారా—లేదు.

సుజా—(కొండొకవడి యోదించి) ఏమి కావించవలయునో నాకుఁ
గూడ దోచుటలేదు. —జౌరంగజీబు కడ కేగుదమా?—వలదు.

దానికంటె మృత్యునేయుత్తమము. ఏమందువు? యూరకుంటివేల?
పియారా—అలోచించుచుంటిని.

సుజా—మంచి దాలోచింపుము.

పియారా—(కొంచెమునే పాలోచించి) కాని కొడుకును కూతురును—
సుజా—అవును. కన్న బిడ్డల నేమిగావించుము?

పియారా—ప్రియా! నా కేయిపాయము తోచుటలేదు.

సుజా—నేనేమి సలుఁప దలంచుచుంటినో యెఱుఁగుదువా?

పియారా—ఎఱుంగను—

సుజా—ఏమియుఁ దోచుటలేదు. ఆత్మహత్య నిచ్చగించుచుంటిని—
కాని, నిన్ను వీడఁజాలను—

పియారా—పింటిగ గట్టపడకుండుటకై సేగూడ నాకార్యమే గావించును.

సుజా—జీవనమందువోలె మరణమందు గూడ నీవునాకు సహచారిణి వగుచో, సుఖంబుగ మేను వీడఁగలను.—కాని నాకొఱకై నీవు నీయనువులవేలఁ గోల్పోవలయును?

పియారా—గోల్పోయినవేమి? ప్రత్యూషమున వెడలఁగొట్టఁబడకము నే నే మీరుయుద్ధమునకు నంసిద్ధులైయుండుఁడు. ఈనలుబదియూళ్ళి పులమాశ్రమే దోడ్కొని ఈవన్య రాజ్యము నాక్రమించుడు. అట్లా నరించి కండకావరమున మిట్టిపడు నీమూఢునిసంహరించి వీరునివలె తమరు వీరస్వర్గము జేరుఁడు. నీపక్కననిలువంబడి నేనుగూడ మిమ్ముఁగూడి పరలోకమహాయాత్ర గావించును. ఇక బిడ్డల విషయమందురా?—వారలు తమమూఁరక్షణము తామేకావించు కొనఁజాలకపోరు—మీయుద్దేశమేమి?

సుజా—మంచిది!—కాని అట్లానరించినందువలనఁ బ్రయోజనమేమి?

పియారా—అంతకన్న వేరుచాయ మికేమికలదు. మీరొక్కరు మాత్రము స్వర్గముచేరిన నన్నిలోకమందు రక్షించువారెవరు?—ఇంతదనుక శూరుని మాడ్కితాము జీవించితిరి. దానంజేసి, ఈయపవియేలిక నీచప్రస్తావనకుఁదగు ప్రతిఫలంబు వానికొనఁగి పిమ్మట నాకమునేరుదాము.

సుజా—మంచిదట్లేయూచరింతును. రేపు మనమిర్వురము కలిసి నిలువంబడి యొక్కముహూర్తమందే యునుఱులఁద్యజింతము.—అర్ధాంగీ! మనయిహజీవన సయోగశేషరాత్రియిదియే; ఇంతదనుక నీ పేయానందమధురవచనమందహానస్వాదు గానములచే నన్నాహ్లాదపయోధితరంగంబులఁ దేజియూడించు చుంటివో యీకడసారిరాత్రిగూడ దానిలో నన్నులరింపుము.—అలసింపక నీవిపంచికఁ

గొనివచ్చి నీకాశముమీదును చేర్చుచును ఈమర్త్యలోకమున ననతిరింపఁ జేయుము. నీవిశాఖుఁడకారమును నజ్ఞానమండలమున వ్యాపింపఁజేయుము నివిరూపమాన సౌందర్యమృతులచే నీతమంబునందుమిరుమిట్లు గొలుపఁజేయుము. నీపవిత్రపక్షి పణయంబున నన్ను నింపివేయుము. నీనింజేయుదుము. నీవిష్ణుడవోయి వ్రాతః కాలమున సంగరమునకు నంకిద్దులుకండలి మన యాశ్వికుల కాన తిచ్చి వచ్చెద. పక్షపక్షి నేటిచిశ్శిధమున వాంఛత్యసుఖాంబుధి మగ్న మానసులమై మరగృహమునుండి విదురను వెడలఁ గొట్టి వేయుదము!

[నిష్క్రమించును.]

పియారా—నుంచిది! మృత్యువే యానన్నమా గాక! ఎందు, నన్వైహిక కాశలు శేషించునో,—ఎయ్యది సుఖదుఃఖ సమాధి యో—ఆమృత్యువానన్నమగు గాక!—ఏకాఢ నిద్ర యిహ లోకమున జాగరణ మెఱుంగదో—ఏయంధకారమున కేమర్త్య లోకమునఁ బ్రభాతంబు లేదో,—ఏస్తబ్ధత యాజగంబున భంగము కాజాలదో—ఆమృత్యువానన్నమగుగాక!—వెఱవేల!—ఎపుడో యొక్కపు డది యానన్నమాలు నిక్కువము. దానంజేసి వేగమే దాని జేరు టుత్తమము!—ఆరిపో నున్న దీపపు మంటవలె మహాంధకారపలులమం దీరూపము ప్రజ్వలించుగాక!—ఈగానమధున్వనిము నభంబును జేరి, నక్షత్రరాజ్యమును కొల్ల గొనుగాక! నేటిసుఖము నిపత్తువలె గంపించుగాక!—నేటి యానందము శోకము భాతి మొఱలిడునుగాక!—జీవనమంతయు నేడొక సుఖచుంబన మందంతరించుగాక!—నేడు మాశేషసమేళన చిశ్శిధము! నేడు మామృత్యుసంయోగ విభావరి!!

(నిష్క్రమించును.)

తృ తీ య దృ శ్య ము

ఆగ్రాదుర్గము లోపలి కారము—శభీరవిశీధము.

వెలుపలవాన, మెఱుపులు, పిడుగులు భయమును గొల్పుచుండును.

షాజహాన్ జహరత్తునిస్సాలుందురు.

షాజహాన్—దారాను హత్యఁ గావింపనేరి తరము? (సామాట్టనగు నే నే న్వయముగ నాతనయ్యచి చుట్టును గన్తి దిరుగుచుంటిని!—
ఎవరి శక్యము! ఎవరి తరము!—అరే ఔరంగజేబు! తుచ్చా!
తులువా! దుర్మతీ! కనులెట్టఁజేసినంత నీవు మహాభయంబునఁ
గంపించిపోదువు!—భీషణ జంఝామారుతమా! రమ్మ—పు
ట్టము—అదిగో!—ప్రచండ ధ్వజమునల్పుచు జంఝానీల ము
త్పన్న మగుచున్నది! ఘోరాశనీ! నభంబునుండి గుభాలున
బృద్ధిపై బడుము—అదిగో! అదిగో!! భీషణవిరోధము నల్పు
చు మహా నిర్ఘాతము జగంబుపై బడుచున్నది! మేఘములారా
గర్జింపుఁడు.—అదిగో! ఘోరకరాళ సహస్రారావనన్నిభంబులై
జలధర గర్జితములు వినంబడుచున్నవి!

(మేఘగర్జనము)

A great English critic remarks that the tornado raging in the mind of Lear is represented by the terrific and Stormy broil prevailing in the atmosphere. The same critique can be applied to Shahjahan. A similar instance we find in one of the famous novels of the illustrious Bankimchandra.—The novelist, while delineating in his inimitable way the wounded feelings of the disgruntled Ayasī, whose love-overtures were uncere- moniously brushed aside by the redoubtable Rajaput Prince, says that in her front the deep swells with the disturbed foamy waves. So it is the wont of master-writers to depict Nature as if she echoes human feelings and acts accordingly :—

జహరత్ —ఓ: !—ఏమి యీ భయంకరఘోషము! ఏమి యీ

భయంకర మేనుగర్జితము! వెలుచుండు పంచమాతములు భీషణచంద్రా
 నుము నన్నుచున్నది! ఈభవరాంతరాళమున—ఈయన్ధోశ్మశ్చ
 పితామహుని హృదయ కుహరాంతరాళమున—దామృతసమీక
 మే జరుగుచున్నది. (మేఘుగర్జనము) ఓ! భీషణము! భీషణము!!
 పాజహాన్—అస్త్రములు గొని డ్రామ్రములు గొనియు, శస్త్రము
 లను దీయుడు! అరిభల్లశిలేముఖమువములు! గేలు బూని
 మాంతుకుల బిడ్డములు! అనిగో! వారిలేచటకే వచ్చుచున్నారు.
 సమీపించినారు! నుద్ధన నల్పము! కౌవాద్యముల మ్రోగిం
 పుడు! కాహళననముల స్పృశుడు! ఛేదీధ్యానముల నేయుడు!
 ఇనిగో! నన్ను పడిన సరాత్మలారా! దూరముగ బొండు! రక్త
 లోలుపవిశాచములారా! నిష్క్రము! చచ్చు గుఱుకొంపజాలరైతిరా!
 ఏమి మీ యంధత్వము! ఘనువారా! నేను సార్వభౌముండను!
 పాజహాన్! తులవలారా! తొలగుడు! తొలగుడు!

జహరత్—దాదాజీ! ఉత్తేజితగుణకాకుడు! నందు! మిమ్ముల బరుండఁ
 జేసి చెచ్చెదను.

పాజహాన్—నే నట్లు నాచు. ఇచటినండి కదలిన, యీ హంతకులు
 నా ప్రాణతున్నిధి, రాకొచూచుచి నా దారాను వధించివైతురు.
 అలే దురాత్మలారా! ఏమి మీ కండకావరము! ఆయుధా
 స్థానన మొనరింప నాహనింతురా! జాగ్రత్త! సమీపంబునకు
 రాకుడు! ఇందుండి పొండు! లేకున్న—నాయనా! అట్లు చూచు
 చుంటివేమిగా తండ్రీ!

జహరత్—దాదాజీ!

పాజహాన్—సమీపమునకు రాకుడు. నీ విశ్వాసమందు విష
 మున్నది. ఆ విశ్వాసము మళకప్రపూర్ణ పంకనిర్గత పవనంబు
 కంటెను, హర్షంధాస్థి స్తూపముకంటెను, అధిక విసాక్త మైనది.

ఇక నొక యడుగైన ముందుకు రాకుము.

జహరత్—దాదాజీ! రాత్రి గభీరమై యున్నది! శయనింతుడుగాని రండు!

(జాహానారా ప్రవేశించును.)

జాహానారా—ఏమి యీ కరుణాదృశ్యము! తండ్రిలేని బాలిక హత పుత్రుడగు వృద్ధునకు నాంత్యస మునగుచున్నది కాని, ధూళి ధూసరిత తనూభతగల నీ బాలిక హృదయాంతరాళమునందు, భుగబ్బగుల్మచి యొక యగ్నిజ్వాల ప్రజ్వలిత మగుచున్నది. ఏమి కరుణ! ఔరంగజీబూ! ఒకమారు చూచి పొమ్ము! నీ మహా త్కార్యము నొక పర్యాయము చూచి పొమ్ము!

జహరత్—అత్తా! సీవు లేచి వచ్చితివేమి!

జాహానారా—మేఘగర్జనలచే నిద్రాభంగ మాయెను దాదాజీ మరల నల్లై ప్రేలుచుండెనా?

జహరత్—అవునత్తా!

జాహానారా—ఔషధ విచ్చితివా?

జహరత్—ఇచ్చితిని. కాని యీ పర్యాయము జ్ఞానము వచ్చుట కేల యాలస్య మగుచుండెనో తెలియకున్నది.

పాజహాన్—ఎవరు గావించిరి?—ఎవరు గావించిరి!

జహరత్—ఏమి దాదాజీ!

పాజహాన్—వధించెనా! వధించెనా!! అదిగో రక్తము వేగముగ ప్రవహిం చుచున్నది! ఓహోహో! గృహ మంతయు రుధిర ప్రవాహ ముచే నిండిపోయెను! ఏది! ఏది!! [ముందుకుఁ బర్యెత్తి] ఓ! ఇది యింక నష్టముగనే యున్నది! ఆహ! ఇందుండి ధూమ మెట్లుత్పన్న మగుచున్నదో!

జాహానారా—జనకా! ఇంత రాత్రి యైనను, తాము పరుండలేదేమి?

పాజహాన్ — ఔరంగజేబూ! నన్ను చూసి నవ్వుచుంటివా? నవ్వుము, నవ్వుము! — అహా! ఏమిట! నీ మిట్టిపాటు! అరే! దుర్మతీ! నీకుఁ దగు శాస్త్రీ చేసెదను. ఘాతుకా! చిలువుము! కరముల జోడించి నిలుచుఁబడుము! ఏమి! ఊమాభీక్ష వేడుచుంటివా? ఊమా! ఊమ నీకా! నా పుత్రుడవని నిన్ను మన్నింతు నను కొనుచుంటివా? ఛీ! హంతకా! నిన్నెట్లు మన్నింతును! నిన్నుఁ దుషానలమందు దగ్ధ మొనరింప చే నిష్పక్ష యాజ్ఞ నొనఁగు చుంటిసి! అరే! భృత్యులారా! తీసుకొని పొండు! జాలిఁ దలఁపకుడు!

జాహానారా — జనకా! శయనింతురుకాని రండు.

పాజహాన్ — ఏమి! ఏమి నీ యరురోధము! వారి పక్షము జేరి నీ వాతులువశాత్తై ఊమాభీక్ష వేడుచుంటివా! నేను మన్నించు వాడను కాను. విచారణచేసితిని. వాడు మనఃపూరితాణముగు దారాను వధించెను.

జాహానారా — జనకా! వధింపలేదు. శయనింతురుగాని రండు!

పాజహాన్ — వధింపలేదా? వధింపలేదా? నిక్కవమే? వధింపలేదా?

అబ్దులై న నే నివుడు జూచిన దేమి? స్వప్నమా?

జాహానారా — అవునుపితా! మీరు స్వప్నమునే వీక్షించితిరి.

పాజహాన్ — అట్లయిన సంతసమే! కాని, అమ్మా! అహా! ఏమి దుస్వప్న మేమి దుస్వప్నము? అని నిక్కమే యగుచో! ఏమి! జహరత్! విషాదవేదనాదోదూయమానమానసవై యిట్లుంటి వేమి! అయ్యో! నిలపించుచుంటివేమి తల్లీ! అట్లగుచో నిది స్వప్నము కాదు! — ఓ — హో! — హో!! — హో!!! హో!!!!

(మేఘ గర్జనము)

జహరత్ — ఏమి! యీ భయంకర ఘోషము! నేటి రాత్రియే పృథివి

యొక్క యంతిమనిశీధనాః అన్నెను చెగిపోవుచున్నవా!
సలిలా నలాసిలాకాశ మృత్తిక లన్నియు విజృంభించిపోయినవా!
ఊ! ఏమి భయానకనిశీధి!!

పాజహాన్—అమ్మా! ఇవేమి నిసగములు!

జాహానారా—తండ్రీ! రాత్రిగభీరమైయున్నది! ఇంక శయనింపుడు.
మీ రున్నట్లు గాకండు.

పాజహాన్—అమ్మా! నే నున్నాదిరాను! గ్రహించితిని! గ్రహించితిని!
తల్లీ! కర్ణపులముల భేరించు నీ ఘోర ఘోషంబులేమి?

జాహానారా— వెలుపల నొకప్రళయంబు జరుగుచున్నది! జనకా! వినుఁ
డివిగో! వారిదగ్గఱముః నృప్తిశబ్దంబు! వాయుహంకారము!
మాటిమాటికి వజ్రధ్వని!—ఆహా!—ఏమియీకల్పాతవహ్ని సన్ని
భానల్పదావపానకము! నభోబాగమునండి వర్షము జలపాతమువలె
నేలఁబడుచున్నది. ఏనుఁగుతొండమువంటియాజలధారలను జంఝా
నిలము పృథ్వీముఖమునఁ జమ్మివేయుచున్నది.

పాజహాన్—సలువలారా! కానిండు! మీయిష్టానుసారముగ గానిండు!
కానిండు! కానిండు! పృథ్వీకాంత నీరవయై—నిస్తబ్ధయై సర్వమును
సహించును! ఏలమీకామె జన్మమొనఁగె! మిమ్మే నామె తనవత్తు
స్తలమునఁ జేర్చి పెంచి పెద్దవారింగావించెను! మీరలిపుడువయో
వాహినియందుఁ జాలదూరము సాగిపోతిరి. ఆజనయిత్రి నిఁకేలలక్ష్య
పెట్టెదరు! నిజకర్మఫలమామె నిక్కముగ ననుభవింపవలయును!
సలువలారా! కానిండు! ఆమె యేమికావింపఁగలదో చూతము!
రాసులురాసులుగ గైరికజ్వాలాపరంపరల వెడలఁగఁగలదు!
అట్లేకావింపనిండు! అగైరికజ్వాల లాకసమునంటి ద్విజుణీకృతవేగ
మున నామెముఖముననే మరలఁదాకును. ఆమె సముద్రతరంగ
ములఁ గ్రోధఘూర్ణితములఁ గావించి పెల్లుప్పొంగఁజేసి భయంకర

ఘోషణప్రాప్తకముగ వానిని బుద్ధిక్రుల వెల్లివిరియఁ జేయఁ గలడు! అట్లేగావింపఁజూపఁ తమకార్యవత్తులము లామెవఁతో భాగమునండి దీప్తసైశ్వాసముల పిడుమిమఁ బ్రసహించును!— అంతర్నిరుద్ధబాష్పంబులతో చామెకంపించిపోవును! మీకేమియు భయములేదు! ఆకంపమువలన నామెకృతముమే బ్రద్దలైపోవును. మీకెట్టిచెడుగను—పెంపజాలకు!—జేర్చివృద్ధాంగన!—ఆముగ్ధ స్త్రీ కలమాది నన్యము—నియఁగలకు. నీమనోనఁగఁగలదు. నుమ ములఁ బ్రసాదించఁగలదు. ఇకేమియు నలుపలేదు మీరీముద్దరాలి గుండెను మాలాముఖంబుచేఁ బెల్చివైచుడు. ఏమిచేయుగలదో చూతము—చూడకుడు. కానిండు! పలువలారా! కానిండు! మాతా! ఒకమారు భయంకర గర్జనంబొనర్చగలవా? సంవత్సరకాల భీషణధ్వాసమునల్పి, శతసూక్ష్మప్రభానముజ్వలవై చూర్ణీకృతవై మహాశూన్యాభ్యంతరమునండి యూర్ధ్వమున కెగసి పోగలవా!— అవు డీపలువలెచలు నిలువఁగలదో చూతము!

(పండ్లుకొరుకును)

జాహ్ననారా—జుకా! ఈవృథాక్రోధమేల? రండు! శయనింపుడు!
షాజహాన్—అమ్మా! సిజముపలికితివి!—వృథా! వృథా! వృథా!!!

(వారిదగర్జనము)

జహరత్—అహ! ఏమి యీభయంకర నిశీధి! ఏమి! యీభీషణవి
ఘోషము!!

షాజహాన్—అమ్మా! ఈభయంకర ఘుంఘూనిలాంఛకార వర్షములఁ జొచ్చి యొకమారు ముందుకుఁ బరివిడవాంఛించు చుంటిని! ఈశ్వే తశిరోజముల లాగివైచి వాని నావాయుతరంగంబులం దెగురవైచి వృష్టినలిలమునందుఁబొరలింప వాంఛించు చుంటిని. తను భయా నకసినదంబుచే మానవుల నడలఁజొట్టుచు నల్వంకల వృక్షం

బులఁబెకలిచి వేయుచు, నవ్వగవ్రాతమును దండవ్యామానంబు
గావించు నశనిపరంపరలయెదుట వక్షమును బ్రసరింపఁజేసి నిలువ
వాంఛించు చుంటిని! నాహృదయకుహరాంతరమందలి యాత్మను
వెలికూడఁబెట్టి దాని నీశ్వరునకుఁ జూపవాంఛించు చుంటిని!
ఇదిగో!—మరల గర్జనలు వినంబడుచున్నవి! మేఘములారా! ఏల
నిష్ఫలముగ గర్జించు చుంటిరి! మీయాఘాత పరంపరలచే నీవను
మతీకాంతవక్షమును దుత్తునియలు గావించి వేయుదు!—జీమూ
తపటలమా! ఏల ఘనీభవించు చుంటివి! వియత్తలమున సంచరించు
చంద్రతారార్కులను దిగమ్రింగి నీగభీరోదరాభ్యంతరమందుఁ
బడవై చుకొనుము!—ఏమి యాయభీలనిర్భోషము! ఏమియా—
హా! హా!! హా!!!

[జలధర గర్జనము]

జాహానారా—ఇవిగో!—మరలవినంబడుచున్నవి! మువ్వరొకచోట
నుండి—ఓ!—ఏమినిశీధమేమి నిశీధము!

[The out bursts of the distracted Shajahan's exasperated feelings savour of the curses of Lear and Timon on life and man. The Niagara of anathemas which Shajahan showers upon the world constrain us to believe that to him it appeared as the mother of evil and ingratitude and that it should therefore (to borrow an expression from *King Lear*) 'wear out to nought'.

Shajahan's words further remind us of the famous lines we find in Shakespeare's "*The Tempest*"

the great globe itself

Yea, all which it inherit shall dissolve

And, like this insubstantial pageant faded,

Leave not a rack behind.

The recollection of incurable and gross evil in the 'moster' provokes in Prospero a passion of ire and subsequently that

mystical and melancholy thought that the world must perish completely. The same idea we find in the magnificent speeches of Shajahan who was beside himself with incalculable grief and ineffable indignation and (to quote an expression from *Hamlet*,

whose brains still beating puts him thus
From fashion of himself.

A very remarkable versimilitude can be found between the last speech of Shajahan and Lear's appeal:

And thou, all shaking thunder,
Smite flat the thick rotundity O'the world!
Crack nature's moulds, all germens spill at once,
That makes ingrateful man!

The reader would further Perceive that one of Shajahan's distracted ejaculations bears a singular similarity with a line in the great speech on 'degree' in *Troilus and Cressida*!

Each thing meets
In mere oppugnancy: the bounded waters
Shou'd lift their bosoms higher than the shores
And make a sop of all this solid globe.

Further, the mad Shajahan tearing off his silver hair put us in the thought of the distracted Lear who tears off his clothes and who 'shifts himself into a mad-man's rags: to assume a semblance that Very dogs disdained!' The curses of Shajahan, to boot, remind us Lear's ravings;

Oh heavens,
"Rumble thy bellyful! Spit! fire! spout! Rain!
You nimble lightnings dart your blinding flames
Into her (put 'his' in Shajahan's speech) scornful eyes!

Infect her beauty,
You fen-suck'd fogs drawn by the powerful sun,
To fall and blast her pride."

Fear of lengthiness precludes me from quoting some more similar passages]

చతుర్థ వృత్తము.

గ్వాలియరు దుర్గము—ప్రభాతకాలము.

సులేమాన్. మహమ్మదులు ప్రసంగించు చుండును.

సులేమాన్—సోదరా! విచారణయందుఁబడిన తండ్రిగారికిఁగూడ మరణశిక్ష విధింపఁబడుట వింటివా?

మహమ్మద్—అన్నా! విచారణనుచు. విచారణయనఁబడు నవిచారణయనుము. శేషించిన యాయొక్కఁడు నేడంత మొందును!

సులేమాన్—తమ్ముడా! నీమామకాల్లెలు మరణించిరి.

మహమ్మద్—ఎల్లుమరణించెనో నేచి:కను సిక్కువమెరుగఁజాలనైతి. వత్సనహితుడై గభీరజలమున బడెనని కొందఱును జూహూనమే తమ్ముకా యుద్ధమునందు మడిసెనని మఱి కొందఱును వచించుచుండిరి. అతని బిడ్డలాత్మహత్యగావించుకొనిరి.

సులేమాన్—అట్లయిన నతని వంశవృక్ష మిచ్చుకు నిర్మూలమై పోయెనా?

మహమ్మద్—(ఓట్టూర్పువిడచి) అవును!

సులేమాన్—ఈదుఃఖవార్త నీనకియెఱింగెనా?

మహమ్మద్—ఎఱుంగును. దానింజేసియే కడచినరేయి కన్నుమూయక తల్లిదండ్రులకై యన్నచెల్లెండ్రకై మిగులఁ బరితాపఁబునఁ బోక్కిను.

సులేమాన్—సోదరా! నీవీదుర్భేదదుఃఖమును సహింపఁ గలుగుచుంటివా?

మహమ్మద్—అన్నా! నీవుమాత్రము నుఖం బనుభవించుచుంటివా! తల్లిదండ్రులఁ గాంచ బయలువెడిలి, వారల వీక్షింపఁజాలక యిహలోకముందు వారల గోలోకించు భాగ్యము గోల్పోయి పలుకొఱములఁబడి యిచ్చటఁబడి యుంటివీకాదా!

సులేమాన్—మరల నాకుంబు పంజాబ్ దిక్కునుంటివా? పోదరా!
 నీవెంత క్రూరుండువు! కళ్ళను నాదిత్తుచు నిన్ని దళమొనరించు
 లరా? నీకొకడు విన్ని మొకడు మించును. నాకూరలు కొనంగుట్టిల్లా!
 మహమ్మద్—అన్నా! నీకొకడు మోసోడును కొనగల నీకొకించుక
 న్నానీతనము నుచుచో వెళ్లంము. చుంతైన శంకింపక వేసివ్వడే
 నాహృదయమున చెల్లెలై మకొంచును.

సులేమాన్—పోరా, నీయాదాద్యమన కక్క జవదుచుంటివి. నా
 యొద్దనుకలదు మొనరించు లేనికీతనముకాదు. సంపూర్ణ సైన్యతృ
 క్కొకడేము నీచతీతము కొన్నునుండు! అప్తమొనరింపగల
 గుచో కట్టొన్నాము.

మహమ్మదు—అన్నా! ఔషధం చేరాని, లేక విషంబుచేరాని,—

సులేమాన్—పోరా! చూడరా!—చూచిట్టివి విలోకింపుము.

(నేతివునై సిపారు ప్రవేశించును)

సులేమాన్—పోరా! మరల నాద్దుతి: స్త్రీలఁజూడము. మూకస్థిర
 మూర్ఖుని తింకింపును. ఎడమవైపు చుకొమల కిరమృతాశములఁ
 గట్టుకొని మానము! క్రూరభీషణములఁ దనస్థిరదృక్కుల బఱ
 పుచున్నాఁడు. మహమ్మదు! ఈమృతభయమునక కరుణాదృశ్య
 మెప్పుడైన నిప్పుకొద నున బడె! ఇటుపిమ్మట ఏకనీకప్తములఁ
 దిలచికొని విహరించుకా!

మహమ్మద్—అహ! యేమి మూఢయాకావృత్త్యము! మనదూఱములు
 వెళ్ళకొని నాదృములు, కాక యాబాలకుని కష్టములు వాక్యా
 తీకములయినవి. బాంధవోకలను విలపించుతఱి, దగ్గర నొకభీష
 నాద్ధిరము విదలంకరమొదల, భయమున యాతని యాక్రం
 దన మూకస్థియను! నాపోవు కైఱంకున మన చింతలన్నియు
 మనతమ్ము! మోగుల వెలుగుమెను నీరవములై పోవలయును.

సులేమాన్—చూడుమతఁడు విమీలితనేత్రుఁడై కన్నీటి నావుకొన నెల్లు ప్రయత్నించుచున్నాడో, దుస్సహదూఃఖంబుకత సహాహాకారం బొనర్ప విచ్చగించుచు మాటరామి, గాటమగు హృదయావేద నమున సతఁడు మిగులఁ బొగులుచున్నట్లు దోచుచున్నది!— బాలకా! సిపార్! తమ్ముడా!

(సిపార్కమాటు సులేమాన్ను వీక్షించి విదపవేదలిపోవున)

మహమ్మద్—అన్నా!

సులేమాన్—ఏమి తమ్ముడా!

మహమ్మద్—కృపాపురస్సరముగ నన్ను మన్నింపుము.

సులేమాన్—మన్నించుటెందులకు! నీవోషమేమి?

మహమ్మద్—అన్నా! దుర్భర శాపభారమును జనకుఁ డొక్కఁడు సహించఁజాలకుండెను. దానందజేసి యాభారము దర్ధభాగమును నేను వాతలపై నిడుకొంటిని. నేను ఘోరతరపాపిని. నన్ను మన్నింపుము. (మోకరించును)

సులేమాన్—ఘోరరా! మహాదుహరవీరా! లెమ్ము! నిన్ను నేను మన్నింపనా!—నీవు పహించుభారమును స్వేచ్ఛగా ధర్మార్థము సహించుచుంటివి. పుణ్యాత్ముండవు. నేనే హతభాగ్యుండను.

మహమ్మద్—ఘోరరా! నాయుండు నీకెట్టి విద్వేషము లేదనివచించి “అనుజా” యని నన్నాలింగన మాచరించుకొమ్ము.

సులేమాన్—అనుజా! ప్రాణతుల్యా! ఒకమాట మన మిర్వరము నీవనిసచందమునఁ బరస్పరాలింగన మాచరించుకొందము—రమ్ము (ఆలింగనము)

మహమ్మద్—అన్నా! చూడుము. ఆహంతకలు హత్యాకార్యతత్పరులై మనవినతఁడైగారిని వధ్యభూమికిఁ గొనిపోవుచున్నారు! (సులేమానాదిక్కునకు దృక్కులసారించును— నేవకలతో

జాట్టుకొనబడు మురాదు నేతువునై ప్రవేశించును.)

మురాదు—(ఇచ్చె) స్వీకరమున—అట్లా! నాపాశమునకు దగుదండన
మును నేననుభవించుచుంటిని. అందుచే నే జరితపింపను. కాని
ఔరంగజేబు మాత్ర మేలదాటిపోవలయును?

(నేపథ్యమున)—ఎవరడును దాటిపోజాలదు! పాపభారము క్రుంగక
మానదు!

సులేమాన్—అది యెవ్వరిస్వరము?

మహమ్మద్—నాభార్యస్వరము!

నేపథ్యమున—ఆమరాత్మవిజంప సంసిద్ధమైయున్న దండనమునీశిక్ష
కంటె నహస్రగుణము లధికభీషణమై యుండును—అతడు తప్పిం
చుకొని పలాయన మొనరింపజాలడు! అది నిక్కమము!

మురాదు—(సోల్లానమున) వానికిగూడ దగుశాస్త్రి యానన్న
మగునా? అట్లును నీకనన్న వధ్యభూమికిఁ గొనిపోడు! ఇంక
జింతలేదు!—

(రాజభృత్యపరివృత్తుండై మురాదు వెడలిపోవును).

సులేమాన్—సోదరా! ఇదేమి! నీస్థిరవృత్తుల నాదిక్కున కేలసారిం
చుచుంటివి! నీవేమిలోకించుచుంటివి?

మహమ్మద్—నరకము! ఇదిగాక మరొండు నరకమున్నదా? ఈశ్వ
రా! అదెట్టిది?

పంచమ దశ శ్లోకము

ఔరంగజేబు బహిర్గంధరము—రాత్రి రెండుజాముల

వేళ ఔరంగజేబేకాకియై యుండును.

ఔరంగ—ఏమికావించితిన్—ధర్మాధ్యమై కావించితివి! ఆన్యోపా
యమే యున్నచో!—(వెలుపలికిజూచి) ఆహా! ఏమి యిగా
ఢాంధకారము!—ఈ కార్యములకు కర్తయెవరు!—నేనే!—ఇది

వ్యాయాధికారం పంచాంగికా — అహ! ఈభీషణశబ్దము! అవు
నది వాయు ఘోషణము! — అదేమి! — ఎటులైన పీడింతును
చిత్తమునుండి దూరమొనరింపఁ జాలకుంటిని. శత్రుమునఁ
గునిపిపాటులేగాని నిదురింపఁ జాలకుంటిని

[‘Uneasy lies the head that wears a crown’. So says Henry IV in his soliloquy when he was expatriated from the realms of sleep and obsessed by agonising thoughts.]

(దీర్ఘనిశ్వాసము) ఓ! మేమి యీ నిశ్శబ్దము! యింత నిశ్శబ్ద
మేల! [ప్రచారిచేయుచు, చిరమున నిలువఁబడును] అదేమి!
అదేమి! అది దారా ఛిన్నమస్తకముకాదా! అవునదియే! అదిగో
సుజా రక్తాక్షరీర మెంపభీషణమై యున్నదో! — ఏమి! అది యి.రా
దు కబంధమా! — పొంగు! ఇందేల వచ్చితిరి! — నేను విశ్వసింప
ను! — అదిగో! వారలు నన్ను బిలుచుచుండిరి! సమీపించిరి!
నన్ను జటివైచి వారలు నృత్యము నుచ్చుచున్నాడు! — మీర
లెవరు? జ్యోతిర్మయమున ధూమశిఖిమాఘ్న జ్వాలత్రంధ్రావస్థల
యం దగుదెంచి, నాకు వెఱపుఁగలుగఁజేయుచుంటిరేల! పొండు!
అదిగో! మురారు మొండెము చేనన్న చేయుచున్నది! — దారా
మొండెము నాపైఁ దీక్ష్యశృంగులఁ బఱచుచున్నది! — సుజా!
నవ్వుచుంటివా! — ఏమేమి! — ఓ! — [నేత్రముల మూసుకొని]
పోనిమ్ము! — జరిగిపోయెను! — అహ! శాశరీరమున రక్తస్రావమతి
వేగమునఁ బ్రవహించుచున్నది! శిరంబుపై నేమి యీ మహాశైల
భారము!!

[The psychology of Aurangzeb bears a very remarkable similarity with that of all the villains (excepting of course Iago) of the Prince of English poets. Diverse instances can be quoted from Shakespeares; but space forbids any endeavour in that direction. The reader is, however, requested to see *Act 5, Sec 3, Richard III* where he will find that, like Aurangzeb, Gloucester, suffering from the excruciating writhings of a

guilty conscience, describes the fearful apparitions of those persons whom he had intended to assassinate with a view to usurp the English throne.

దిల్దార్ ప్రవేశించును.

బేరంగ—(ఉలికిపడి)—దిల్దార్!

దిల్దార్—ఏమి కావూ?

బేరంగ—నేను పుడేమి కావలెనో యెఱుంగుదువా?

దిల్దార్—అంతరాత్మ నుచుకోవకగాను నది యుత్తప్తచింతా ప్రతిబింబము—అట్లుగనో నాకంటెమా యెనా?—

బేరంగ—ఏమి?

దిల్దార్—అనుతాపం! నిక్కనముగ నది కలుగునని యెఱుంగుదును.

ఈదృశ ఘోరాస్వప్నావికాదశామ,—ఇట్టి నియమభీషావ్యతిక్రమము, విశేష కాలము సక్రమింపించకలవా!

బేరంగ—దిల్దార్!—మహావ్యక్తమమేమి:

దిల్దార్—వృద్ధజనకుల గారాబద్ధుల గావించుట, నిజసోదరుల హత్య నలుపుట. ఇవి నియమవ్యతిక్రమముగానా?—తేడా! తనముని నిర్మమతకతః పాజహని నార్పణముఁజేపు మనస్తత్వం దై పోయెనని యెఱుంగుదువా?—ఇట్టి మహాపాప మూఱకపోవునా?

బేరంగ—నేను బ్రాత్యహత్యఁ గావించితనని యెవరందురు? అది న్యాయాధికారుల విచారణ!

దిల్దార్—చిరకాల మొకులఁ మోస మొనరించినట్లు “నన్నుఁ గూడ నే వంచించుకొనఁ గలుగుదు”నని తాము భావించుచుంటిరా? అట్లునర్పుట అన్ని కార్యములకంటెఁ గష్టతమమైనది. గళములను లిమివైచి సైదోనుండువలయును. కాబియంతరాత్మ (Conscience) నావిధంబున నులిమివైచి యంత మొదలవఁ జాలరు! నేయిమంది బలవంతులు దానికంతము నొడిపిపట్టినను, దాని నిన్ను గబీరాచ్చా

దిశ భగ్న భవని మృత్యుభయంతరమందు పతిభ్యంతుచున్నది.—
ఇప్పుడిక ప్రాయశ్చిత్తము నలుపుడు.

బౌరంగ—సివిచలునుండి వెడలిపోయి! ఈ యారంగజీబు కుపదేశ
మొనగుట కీ నెవండవు?

దిల్దా—బౌరంగజీబూ! బౌరంగజీబు కుపదేశ మొనగుటకే నెవండ
నందువా? బౌరంగజీబు కుపదేశ మొనగువాడు మీర్జామహమ్మద్
నియామత్తాను!—

బౌరంగ.—(అబ్దురమున) —నియామత్తాను హాజీయా! ఆసియాఖండ
మహానుభవకుండగు నియామత్తానా!

దిల్దార్—అవును! బౌరంగజీబూ! నే నానియామత్తానుండను! రాజ
నైతికాభిజ్ఞతకై యరుజెంచి, ఘటనావశమున నీ పారివారిక విగ్ర
హవరమధ్యమందు బడిపోతిని! అయ్యభిజ్ఞతకై, జఘస్య విదూ
షక వేషము దాల్చి యొక మాతౌళ సామాన్య చాతురియందు
గూడఁ గాలిడితిని. కాని యే యభిజ్ఞతఁ గొని, నేఁ డిందుండి
వెడలు చుంటినో, దానిని గొనకపోవుటే కరంబుత్తమమై
యుండెడిదని తలఁచుచుంటిని!—మొగల్ పాదుషా రూకలకై
నే నిన్నిదినములచుండి నీకు దానత్వము నలుపుచుంటినని నీవుదలఁ
చితివి! ఐశ్వర్య మస్తకమునఁ బదాఘాత మొనరింపఁగల శక్తిని
విద్య యింకను కోల్పోవలేదు. మొగల్ పాదుషా! నేనిక బోవు
చున్నాను.

[The idea that Education is superior to wealth is expressed
by Shakespeare thus :—

Wisdom and fortune combating together

If that the former dare but what it can,

No chance may shake it.

(Ant. and Cleop.)]

(నిష్క్రమింపఁబోవును.)

బౌరంగ—మహాత్మా!—

దిల్దార్ — ఔరంగజేబూ! నన్ను మరలించ వీరక్కముకాదు! — నేబో
వుచుంటిని. కాని పోవుటకుఁ బూర్వముఁ జివయము నీకెఱింగిం
చెద. ఈజీవనస్కామమందీవుజయోపేతుఁడవైతివని తలంచుచుం
టివి — ప్రిభూ! అది నీవిజయముకాదు — పరాజయము! — మహా
కలుషంబునకు దండన మథఃపశ్యము! ఎంతయూర్ధ్వమునకు లేచితి
నని నీవుతలంచుచుంటివో, నిక్కువకు గ నంతకొత్తన నీవుపడిపో
తివి! కాని, యావళమదముక్తుండవై న యనంతము నిర్మలదృష్టి
తో వీక్షించితేని, నీకును స్వర్గమునకును నడుచు నెట్టిమహావ్యవ
ధానమును త్రవ్వగొంటివో గుఱుకొనఁగలిగి యులికిపడిపోవుదు
వని యెఱుంగుము!

(ఁగ్రమ్మమించుచు)

తలవంచి యారంగజేబు మఱొకఁడుగ వెడలిపోవుచు.

షష్ఠ దృశ్యము.

అగ్రాసాదము — అపరాహ్ణ కాలము.

జాహానారా, జహారత్నస్సస్సలు కూర్చుండి ప్రసంగించుచుందురు.

జాహానారా — అమ్మా! ఔరంగజేబువంటి సామ్యహానితమనోహర
సామండునీవఱలో నెన్నఁడై నజూచితివా?

జహారత్ — శేషు. మనసులో నట్టికూరవిషాత్తోద్దేశములు గలవాఁడు
బయటకీ దృశసరళ మధురస్థిరస్యభాషము గలిగియుండుట సంభ
వమా? ఈవిషయము దలచినపుడు భయభాంతినై, నేఁగఁపించి
పోదును.

జాహానారా — బాలా! నీకుభయమొదల నాకు భక్తిగలుగుచుండెను.

కాలకూట హాలాహలానలజ్వాలాప్రజ్వలితమనస్కుండై, నరకన
న్నిభభయానక చక్రాంతభావపటల సంకలితమస్తిష్కుండై (This
monstrous birth of mind. Shaks. Othello.) మానవపలలభక్షణో

తున్నా భీలశాస్త్రా... లోటుప... నరాధము...
 దరహానచంద్రకా విభాగిత... సుధానంకాశ
 స్వాదుసంభావణ విచారణ...
 మణివలె ముకుళితహస్త... జగద్రతుకుని...
 నిజవంగలడో...
 జహరత్—నిజజనకు... పితృసమక్షమున పోదరు
 నొక్కొకని... రాజకార్యవివాహా
 ర్థము తండ్రి యుపదేశముకొరకు, తాను గావించిన గుష్కార్య
 ములకుమన్నన వేడుచు జ్ఞానార్థములు దేలుపడఁ బ్రవర్తిల్లఁ
 గలుగుచుండెనో యని తెలుచి కేసంతయో ముబ్బిపడుచుంటిని!
 —అరుగో పితామహులిలు వచ్చుచున్నారు

(పాజహాన్ ప్రవేశించును)

పాజహాన్—ఏమట్టో చూడండి! ఎట్టి వేషము వైచిత్ర్యో చూడండి!
 ఈరత్నముల సన్నిధి నొరంగజేబు హరించుచాల కుండుటకై
 వానినలంకరించుకొని దిరుగుచుంటిని. నేనిపు డెట్లుంటిని! జహ
 రత్ నుద్దేశించి) ఏమేకిల్లా! ఇప్పుడు నన్ను పెండ్లిగావించుకొని
 వలెననువాంఛ నీకు గలుగుచుండుటలేదా!

జహరత్—మరల జ్ఞానసహితమైపోయిరి! చూటిచూటికి జంధుని
 గప్పి, వెడలిచను శారదకాదంబిని కరణి, పితామహుని హృద
 యాకాశమునం దున్న త్తతామోగమునంచరించుచుండును.

పాజహాన్—(అకస్మికముగ గంబీరుడై)—కాని,—జాగ్రత్త! పరి
 ణయ చూడకుము. (లిమ్మ స్వరమున; పుత్రులుజన్మించిన విన్నూ
 దమ యడుపాజ్ఞలకు నోచుజేసిన నీనగలనన్నెంటిని బలవంతముగ
 నవహరించివైతురు. వివాహమూడకుము.

జాహానారా—అమ్మా చూచితివా! ఇది సంపూర్ణోన్మత్తత గాదు.

ఇందుఁ జైతన్యముకూడ విశ్రేణిమై యున్నది. ఇహాక చందో
విలాపముగాఁ దోచుచున్నది

జహరలే — జ్ఞానముగల పిచ్చివాని కరుణ దృశ్యమువంటి దృశ్యము
మరొకటి ప్రపంచమునఁ గానరాదునుమి. ఛిన్నఛిన్నమందర ప్రతి
మయైన నిట్లుండునా! — ఆహ! ఏమి కరుణ!

(పైకిఁజూచుచు వెళ్లబోవును.)

షాజహాన్ — అమ్మా! నేన గొడుఁడనుగాను! ప్రయాణించి వినలేనే
కూడపలుకుకొని మాటాడఁగలను.

జాహానారా — జనకా! అట్లని యెఱుంగునును.

షాజహాన్ — కాని, రాహృదయము విశ్రేణిమైపోయినది. ఇట్టి దుర్మ
రదుఃఖభారమును మూపున విడుకొని నేనింక నెట్లు క్రుంగిపో
కుంటినోయని యచ్చెరువొందుచుంటిని ప్రాణతుల్యులగు దారా
నుజా మురాదులు మువ్వరు హత్యాదేవి కాహూమైరి — పితృహ
త్యకుఁ బ్రతిహింసగావింపఁగడంగు హతలుకూడ మృత్యుదేవిఁ
గవుంగిలించుకొనిరి — ఆహ! హ!! హ!!!

(బొరంగజేరు ప్రవేశించును)

షాజహాన్ — వాఁడెవఁడు! (భీతివిస్మయమున) వాఁడు! — నా — వా —
ను! — ట్లహోహో! సామ్రాట్! సామ్రాట్!!!

జాహానారా — (ఆశ్చర్యముననర్పయై) — అవునవున! వాఁడొరంగజే!
బొరంగ — జనకా! —

షాజహాన్ — నామక్తాహణుల కూడఁబెఱుక ననుదించినా? ఈయ
నా! ఈయను!! వీరినన్నిటి నిపుడే తుత్తిరియలు గావించివైతును!

(వెళ్లిపోఁబోవును)

బొరంగ — (యెదుటి కరుణించి) — శ్రీధీ! ఈ సమితిహా రాధుని
కొనిపోవ నుండ చలేను.

జాహానారా—అట్లైన జనకుని వధింపవచ్చితివా? పితృహత్య మాత్రం

మేల మిగులవలయును?—కానియ్య! కుంచముపిండనిమ్ము!

పాజహాన్—వధించెదవా!—వధించెదవా! ఔరంగజేబూ! వధింపు

ము!—అవనికి వినిమయంబుగ నీహీనతారావళు నీకొనఁగివైచె

దను. నీవుజూపు మహానుగ్రహమునకై యవసా కాలమున నిన్ను

శీర్షదించి ప్రాణములఁ ద్యజించెదను. ఇదిగో! యీలోలవక్షము

నుముందుకుఁ జూచుచుంటిని. నిశాశక్తృపాణము నాహృదయమునందు

ద్రుచ్చివేయుము.

ఔరంగ—(ఆకస్మికముగ మోఁరించి)—తండ్రీ!— నే నీవఱలో

ఘోరతరావధానము సల్పితిని!—ఇప్పుడు ఘోరతమపాదము గా

వింపసాహసింపను! నేనుచాపిని! మహాచాపిని!—ఆ పాపాల

మహాబ్యాలయందు దగ్ధుడనగుచుంటిని!—తండ్రీ! ఈశీర్షకాయము

ను, ఈమూతకన్నులను ఈశుష్కపాదములు విలోకింపుడు.

ఇవన్నియు గాలమగు నాహృదయారాలమునకు సాక్ష్యంబులు!

పాజహాన్—జీర్ణించిపోతిని—నిక్కడనుగ జీర్ణాంగుడవైపోతివి.

జాహానారా—ఔరంగజేబూ! భూమి కావ్రయోజన మేమియులేదు?

నిన్ను బాగుగ నెఱిగిన మానిసియొక్కర్తుక యిందుఁగలదు. నూత

నముగ, నేపైశాచిక కృత్యమొనరింపఁ గలఁచుచుంటివో నుచువు

ము!—కూళా! నీకిందేమి కావలయును?

ఔరంగ—జనకుని తుమాపణ.

జాహానారా—తుమాపణయూ! ఔరంగజేబూ!—ఇదొక యపూర్వ

విషయమే!—

ఔరంగ—సోదరీ! నేను—

జాహానారా—ఛీ! మరత్యా! సోదరయూము!

పాజహాన్—అయ్యో! నీసోదరుఁ డేమి వచించుచుండెనో పూర్తిగ

వినుము—తనయా! నుడువుము! ఏమిచెప్పదలచితివో తెలుపుము.

బౌరంగ—తండ్రీ! నేనేమియుఁ బల్కువాంకింజను. నేవాంకించునది మీ సైంధవుమాత్రమే!

[జాహానారా వేళాకోళముగ నవును.]

బౌరంగ—ఒకమాట నడవోదరింగాంచి, పిదప జనకునుద్దేశించి తండ్రీ! ఇది కపటచాక్రమమని తాము యోచించుచో, వెంటనే వా వెంటరండు. ఈముహూర్తమందే నేనుదుర్గద్వారములఁ దెరిచి వైచి, సర్వజనమక్షమందు మిమ్ము సింహాసనాసీనులఁగావించి తలపంచిసార్వభౌములఁగిమీకభివాదనమొనరించెదను! చూడుఁడిదిగో! నారాజమకులమును భవచ్ఛరణ సరోజములపై నిడుచుంటిని.

[ఇట్లని యోగంజీబు మకులమునుదీసి జనకునిపాదములపైనిడును.]
పాజహాన్—నాహృదయము కరిగిపోవుచున్నది!— నాహృదయము కరిగిపోవుచున్నది!—

బౌరంగ—తండ్రీ! ఈదీక్షను మన్నింపుడు. [కాళ్ళను గట్టిగ బట్టుకొనును.]

పాజహాన్—నామహా! లెమ్ము! [బౌరంగజీబును పెక్కిలేవదీసి] పిదప తన కన్నులఁదుడీచికొనును.

జాహానారా—[తలపడిచి] ఇది నా మాతనాభినయమే! ఆహా యేమి నీ కుహరాచాతుర్యము!

పాజహాన్—అమ్మా! యోరకుండుము. నాయాత్మజుఁడు నాపదములఁ దలచాల్సి తుమాభిక్ష వేడుచుండెను. నేను దాని నొసంగకుండ నెట్లుండగలుగుదును? కన్నకడుపుకదా!—ఆహా!—పితృచిత్తమా! ఇంతదనుక హృదయాంతరాళమందు దాగియుండి యీమాత్రము నకై పెక్కునాశ్చర్యార్థన మొనరించుచుంటివా!—ఏమి! ఒక్క

ముహూర్తంబులోనే క్రోధమంతయుఁ గరగి నీరైపోయెను!

జోరంగ—తండ్రీ! రావు!—మఱిల మిమ్మాగ్రాసింహాసనమందు గూర్చుండబెట్టెదను. ఆయనిర్వచనీయానందవృత్తము నేత్రవర్వంబొనర్చిన యనంతరంబ, మత్స్యత ఘోరతరచాపమునకుఁ దగు ప్రాయశ్చిత్త మొనరించుకొనఁ బుణ్యధామమైన మక్కామహాక్షేత్రమున కరుగుదును!

పాజహాన్—వుత్రా! చేనిక జక్రవర్తిని గాఁగోరను. నా సంధ్యాసమయము వచ్చినది. రాయనా! ఇక మతిమృతుండవై దిగంతవిశ్రాంత ప్రతిభావతుండవై, సర్వంశ ప్రజ్ఞండవై, అఖిలసిద్ధజ్ఞన సంస్తోత్రచాత్ర శేముషీయుతుండవై, అరిష్టదాయక శాత్రవాభీలకుంభి కుంభవిదళనోత్సుక భయానక కంఠీరవంబవై, సుఖంబుగ మహీతలంబేయుము. ఈమణిముక్త మకుటములన్నియు నీయవియే.—నందనా! అతీతమును విస్మృతిగర్భమునఁ ద్రొక్కివేయ యత్నము నలుపుదును. నీయపరాధములన్నిటిని మన్నించివైచితిని.

[చేతులతో నొసలు గ వ్పకొనును.]

జాహానారా—తండ్రీ! సైదోడులఁ దనకడుపునఁ బెట్టుకొని మిట్టిపడు నిట్టి కఠిను నాశమొచుట!—

పాజహాన్—అమ్మా ఊరకుండుము. ఈసమయమందు నాసుఖమునకెట్టి యాఘాతము నొనఁగకుము. గతించినవారలికమగుడిరారు. ఏడేండ్లు బిట్టువగవునఁ గుందితిని! శోకమహాజ్వాలలందు దగ్ధుండ నైపోతిని. చెప్పలేనిపరితాపంబుననున్మత్తుండ నైపోతిని. తల్లీ!—చూచుచుండుటలేదా!—ఈ యిహమందుమాత్రము నన్ను నిశ్చింతుని గాని మృ. నేడొక్కదినముమాత్రము నన్ను సుఖంపనిమ్ము. జననీ! నీవుకూడ నీసోదరుని మన్నింపుము—(కుమారునుద్దేశించి) కొడుకా! నీ తోడంబుట్టినదాని తుమాభితునుగూడ బడయుము.

బొంగి—అమ్మో! నీవుకూడ నన్ను నున్నట్లును

బాహునా—అమ్మో! నున్ననవేడ నామాని మనసులోనా—నీవుని
వలె నేనింకను జూపినదేకాదు. యెందుకమ్మా!—నాజురోహా!
భూతుకా! నంచకా.—నాతనానియము నానందచ్చితివా!
మర్మత! నీముసము నవలోకించి. కానరాదు. నేనంచమహావాతి
నీముస ముట్టుకొనునా! నీముట్ట హంతనాన ననుమతీ తలంబున
నొప్పును నుట్టికొనునా! కాకమునా నొప్పున నయోముఖవిష
కుంభకూ! అనన్యమాచరింప నీదింకానీ వెడలిపోమ్మ.

బాజుహాన్—అమ్మా! నీవలె నీవిడ్డయునల్లికెనానా.—ఈహతభా
గ్యులపై నీవెంతానా! మీనాభిక్షనానంగుని.—మించియున్నచో
మీయమ్మనేడేమి గావించెడివి!—ఆమె తనమాతృస్వధనుకూడ
నాపై బడవై చిలేదీవోనునది!—తల్లీ! ఇంకను నిన్నబ్బవై యుంటివేల!
తరంగకలరవంబొనర్చు నాయమునానల్లలానుమును వీక్షింపుము!
గాఢసాధ్యురంగభానుర వియత్తల ముఖంబును విలోకింపుము.
సుధావ్రాత సుఖిళ మమవిలసిత నికుంజవనములంబాడుము!—
అహా! ఏమి వాకిసౌందర్యము!—(తాజమహలును జూపుచు) అవో
స్తరీభూత ప్రేమాశ్రువు, నాయనంతికోకాప్లుతము, అవియోగామ
రకధ, ఆస్థిరమనా నానిష్కళంకశుభ్రమందరము, నాతాజమహలును,
వీక్షింపుము!—అదంతకనుకారమై యున్నదో విలోకింతము!—
అమ్మా! ఆనిర్మలదృశ్యముల విలోకించి నిర్మలచిత్తవై నిర్మమతం
జూపిన నిజనాదరుని మన్నింపుము!—

బాహునా—బొంగిజీబూ! నీవిజయమిప్పుడు సంపూర్ణమాయెను.

చావసున్న నాయీపుద్గజనకుని యవరోధముననిన్ను మన్నించితిని.

[కన్నీరు గార్చుచు.]

(వాయువేగమున జహరతున్ని సా ప్రవేశించును.)

జహరతు—కాని, ఘాతకా! నేను నిన్ను క్షమింపను! నమస్తజగంబు
నిన్ను మన్నించినను, నేను మన్నింపను! నీపైనవారి తశావవృష్టిగారి
పించెదను. భీకరదర్శి రోదరవినిర్లతో వ్యవహర సన్న భాభిశాపవిశ్వా
సముచే నిన్ను గద్దనిగావించి వైచెదను! ఆతంకమువలె నాయభిశాప
భైరవచ్చాయ ఆహారవిహారములందునీవెరుక నే జన దెంచును. నుషు
వ్యవస్తయంచాశాప మహీధరభారమునీనక్షమును నేలగడ్డచివై
చును. ఆయభిశాప వికటధ్వని నీవిజయవాద్యముల వికృతముగా
జేసివైచును. నీవురాజనకుని జంపి యేసామ్రాజ్యలక్ష్మిని స్వాధీన
నొనరించుకొంటివో,—ఆసామ్రాజ్య మపహరింప దాడివిడలు నరా
తివర్గంబులచే నిరుంతరము బీడితుండవై భూలోక నరకమందు బరో
చ్చిష్టభోజ్యవై చిరంజీవివై మచుము. ఆసామ్రాజ్యము సీసమ్మఖమున
కాలస్వరూపమై నిలువబడి నిజనిశితనఖములచే నీకాయంబున
గాయంబుల గావించి నిన్ను గాఢతరకలువ గభీరకూపమున
బడ వేయును! భయంకరమృత్యుముఖ గహ్వరభృంతరమందీవు
సాచ్చుతటి, లేశమాత్రపులిలింపు కక్షణయైన నీవిటలతలమును
స్పృశింపకుండుగాక!

[మాజహాన్, ఔరంగజేబు, జాహానారాలు మువ్వరు తల

వంచి నిలువంబడి యుండురు.]

తెరపడును.

